

Isolerat och övergivet nations- fragment, hänsynslöst ihjältiget?

Studier i den finlandssvenska litteraturens
position och predikament i Sverige

Nordica Helsingensia 58

Tomi Riitamaa

Isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget?

Studier i den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige

Isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget?

Studier i den finlandssvenska litteraturens
position och predikament i Sverige

TOMI RIITAMAA

Akademisk avhandling som med
tillstånd av Humanistiska fakulteten vid
Helsingfors universitet framlägges till offentlig
granskning i Festsalen 303, Unionsgatan 33,
fredagen den 15 oktober klockan 12.

NORDICA HELSINGIENSIA 58

Denna bok är nummer 58 i publikationsserien Nordica Helsingiensia som utges av Finskugriska och nordiska avdelningen vid Helsingfors universitet.

Kontakt:

Nordica

PB 24

00014 Helsingfors universitet

Finskugriska och nordiska avdelningen
Helsingfors universitet, 2021

ISBN 978-951-51-7495-6 (hft)

ISBN 978-951-51-7496-3 (PDF)

ISSN 2242-2277 (hft)

ISSN 2242-2285 (PDF)

© Tomi Riitamaa

Omslag och formgivning: Fredric Häggblom

Tryckt hos Unigrafia, Helsingfors, 2021

English summary

An Isolated And Abandoned Fragment of a Nation, Mercilessly Hushed Up? Studies of the Position And Predicaments of Finland-Swedish Literature In Sweden

This article-based dissertation examines the position and predicament of Finland-Swedish literature in Sweden from several perspectives and aspects. Its main focus is on contemporary literature and its reception, but it also contains historical discounts and comparisons.

The compiled thesis as a whole, as well as the introduction chapter and the separate sub-studies presented in the four published scientific articles, is defined by an overall sociological perspective of literature. This means that the thesis adopts several theoretical and methodological approaches – quantitative as well as qualitative – and collects theoretical inspiration and frameworks from numerous traditions and disciplines.

The introduction chapter gives a broad overview of the subject and presents the historical background of the problem of the Finland-Swedish literature's difficulties in Sweden. It raises the question of why this matter is crucial for the Finland-Swedish literature, and, by extension, how the problem is thought to be connected to the survival chance of the minority *per se*. The introduction chapter also elaborates on the methodological and theoretical points of view of the articles, as well as summarizes and discusses the results of the studies.

Following Charlotta af Hällström-Reijonens concept “the Swedish publisher-argument”, I examine in Article 1 and Article 2 how authors Ulla-Lena Lundberg and Lars Sund, respectively, relate to an perceived ignorance in Sweden of the Finland-Swedish minority and of Finland as a bilingual nation in general. In narratological close-readings, using the theoretical findings of Jonathan Culler in his essay “The Novel and the Nation”, I argue that both Lundberg and Sund use this unawareness as themes in their novels, and that the novels addresses not one particular, but different categories of readers – both national and international – at the same time but in different manners. Furthermore, I analyse the reception of the novels in Swedish and Finnish newspapers.

While the perspective in Article 1 and Article 2 is qualitative, a quantitative approach is used in Article 3. Here I map the publishing of Finland-Swedish literature in sub-editions by Swedish book publishers during the years 2000–2016.

Taking into account a widespread discourse claiming that Finland-Swedish literature has had a hard time passing the threshold to the Swedish market in recent years compared to earlier years, I chart the statistics of the publication year by year and make comparisons with historical numbers. I map statistics of the actual allocation of genres among the publication in Swedish sub-editions of Finland-Swedish literature.

Article 4 combines quantitative and qualitative approaches. Here I investigate the representation of Finland-Swedish literature in literary histories of Swedish literature, by mapping out the actual space and proportion of the Finland-Swedish literature by counting pages and lines. This is followed by close readings to understand how this literature is represented in the works. I examine how “methodological nationalism”, a theoretical concept picked up by the humanities from social sciences, operates explicitly as well as implicitly in the literary histories, and I analyse its implications for the representation of the Finland-Swedish literature.

Altogether the dissertation’s findings and conclusions draw a complex and compounded picture of the position and predicament of Finland-Swedish literature in Sweden. It refutes several myths and assumptions in the widespread historical discourse concerning Finland-Swedish literature’s presuppositions and status in Sweden.

It shows in reality how certain novels manage to address different kinds of readers at the same time but in different ways, that literary critics in Swedish newspapers tend not to be bothered by the language in the novels which contains fennicisms and other deviations from the Swedish language used in Sweden, that the amount of books published in sub-editions in Sweden seems to not have decreased in recent years, but that Swedish publishers tend to go for authorships that are already established and acknowledged home in Finland, and that the representation of Finland-Swedish literature in literary histories in Sweden is surprisingly good counting the actual space in proportion to the space of the Swedish literature from Sweden, but also that Finland-Swedish literature, while included in the works, also in the same time is excluded from the main Swedish literary canon by being placed in what I call a kind of “cultural preserves”, separated from the Swedish majority literature in the literary histories.

Key words:

Finland-Swedish literature, the Swedish publisher-argument, Swedish ignorance, sociology of literature, methodological nationalism, literary reception, reception studies

Tack

Många har bidragit till färdigställandet av denna avhandling, både direkt och indirekt.

Professor emerita Ebba Witt-Brattström fann genast stort intresse i mitt avhandlingsämne, tog emot mig med öppna armar som doktorand och ställde genast upp som handledare. Tack för att du bistått med din stora kunskap, för alla läsningar, insiktsfulla kommentarer och värdefulla tips, alla inspirerande ord och all entusiastisk stöttning längs vägen, och för de gånger du vänligt men bestämt avrått mig från att byta spår då jag i stunder av missmod hittat på helt nya avhandlingsämnena att skriva om.

Tack till docent Kristina Malmio, min andra handledare och kustos vid disputationen, som med sin stora expertis inom exempelvis litteratursociologin och den finlandssvenska litteraturen bland mycket annat bidragit med ovärderliga teoretiska och metodologiska synpunkter, med knivskarpa och entusiasmerande läsningar och med inspirerande och värdefulla tips och råd.

Tack till min opponent och förhandsgranskare professor Petra Broomans vid Rijksuniversiteit Groningen och till förhandsgranskare professor Erkki Sevänen vid Östra Finlands universitet för kloka och värdefulla kommentarer och synpunkter. Tack också till fakultetsrepresentanterna universitetslektor Vesa Haapala och professor Kai Mikkonen.

Mina forna doktorandkollegor och andra deltagare vid forskarseminariet i nordisk litteratur vid Helsingfors universitet har under ledning av Ebba Witt-Brattström genom åren stått för en inbjudande, varm, rolig, vänskaplig, inspirerande och intellektuellt stimulerande miljö. Tack för läsningar, kommentarer, skratt och vänskap till Patrik Aaltonen, Claus Elholm Andersen, Hadle Oftedal Andersen, Anna Biström, Anna von Bonsdorff, Tatjana Brandt, Sara Cederberg, Reynir Eggertsson, Michel Ekman, Robin Elfving, Johan Franzon, Fredrik Hertzberg, Inger Hämäläinen, Nora Hämäläinen, Maimouna Jagne-Soreau, Eva Kuhlefeldt, Hanna Lahdenperä, Topi Lappalainen, Holger Lillqvist, Claus Madsen, Agneta Rahikainen, Daniela Silén, Trygve Söderling, Julia Tidigs och Martin Welander.

Tack till alla anonyma granskare för insiktsfulla och givande synpunkter och förbättringsförslag i granskningsförfarandet av mina artiklar. Tack för gott samarbete och värdefulla kommentarer till redaktörerna för respektive tidskriftsnummer där artiklarna publicerades: Kati Launis och Viola Parente-Čapková (*Avain*, 2/2015), John Viklund (*Sammlaren*, 136, 2015), Anna Biström och Maren Jonasson (*Historiska och litteraturhistoriska studier* 93, 2018) och Hanna Lindberg (*Finsk Tidskrift*, 6/2019). Tack också till medlemmarna i redaktionsråden vid respektive tidskrift.

Tack till professor emerita Merete Mazzarella och till professor emeritus Johan Wrede för det intresse ni visat för mitt avhandlingsprojekt, era uppmuntrande ord och givande diskussioner.

Tack till professor Claes Ahlund och doktoranderna i litteraturvetenskap som deltog i de gemensamma doktorandseminarierna som arrangerades av Svenska litteratursällskapet i Finland med deltagare från ämnena litteraturvetenskap vid Åbo Akademi och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet.

Tack till Johan Franzon, lektor i svensk översättning, som har stått för uppmuntran och intresse genom åren, och bjöd in mig att hålla en öppen föreläsning vid Helsingfors universitet samt ordnade så att jag kunde hålla en gästföreläsning vid Tammerfors universitet.

Tack till universitetslektor Anders Mortensen vid Lunds universitet för dina värdefulla synpunkter som handledare för min magisteruppsats, och inte minst för att du uppmuntrade mig att söka till forskarutbildningen.

Höstterminen 2018 höll jag kursen ”Finlandssvensk litteratur i Sverige – spridning och mottagande”, som utgick från min egen forskning och riktade sig till studerande i kandidatprogrammet i finskugriska och nordiska språk och litteraturer vid Helsingfors universitet. Tack till alla studenter som förtjänstfullt bidrog med nya perspektiv och insikter i ämnet.

Kalenderåret 2018 hade jag förmånen att vara anställd som doktorand på Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Tack till min chef under anställningsförhållandet universitetslektor Rigina Ajanki.

Tack till Fredric Häggblom för formgivning av avhandlingens pärmar och inlaga, och tack till Michael Hancock för putsningen av avhandlingens engelska sammanfattning, samt till Christoffer Strand och Mark Thompson för putsningar av artiklarnas engelska abstracts.

Tack till alla kollegor, nuvarande och tidigare, och alla vänner som genom åren stått för uppmuntran och inspirerande diskussioner kring mitt projekt.

Tack till min gudmor Minna med Pekka, Eetu och Essi, och till min kusin Ilkka med Minja, Vilma, Otso och Reko, som alltid välkomnat mig med öppna armar och dörrar under mina vistelser i Helsingfors.

Tack för allt stöd och all uppmuntran till mina svärföräldrar Pekka och Maja och svägerska Carolina med Elhadj och lilla Nala.

Tack till mamma Marketta och pappa Bror-Erik för allt stöd och all uppmuntran, och för att ni introducerade litteraturens underbara värld för mig som alldeles liten, och till syster Anna-Maria och bror Anders med Lottis och lilla Elise.

Marika, Leonard och Edith; tack för allt tålamod, allt stöd, all uppmuntran, all kärlek och för att ni ständigt förgyller tillvaron med att vara ni. Ni är bäst!

Min forskning och färdigställandet av denna avhandling har möjliggjorts genom generös finansiering från Sixten Gemzéus stiftelse/Gälöstiftelsen i Sverige, Litteraturvetenskapliga nämnden vid Svenska litteratursällskapet i Finland och Svenska kulturfonden i Finland. Tack!

Avhandlingen tillägnas min pappa Bror-Erik Furu (1930–2019), som tyvärr aldrig hann se det färdiga resultatet.

Innehåll

English Summary	5
Tack.....	7
1 Inledning – ”Ett tal till en rikssvensk”	13
2 Syfte och frågeställningar.....	18
3 Bakgrund och sammanhang	20
3.1 Svek, okunskap, ilska och bitterhet – en historisk exposé	20
3.2 Provokationer och fortsatt frustration	27
3.3 Litteraturens betydelse.....	35
3.4 Systemet med delupplagor	38
4 Ett litteratursociologiskt anslag	45
4.1 ”Det sverigesvenska förlagsargumentet”, epitexter och olika läsare	48
4.2 Fjärrläsning och kvantitativa grupperspektiv.....	57
4.3 Metodologisk nationalism och transnationalism i litteraturhistorieskrivning.....	61
4.4 Sammanfattning: litteratursociologiska perspektiv i teori och metod.....	66
5 Material.....	70
6 Forskningsläget	75
6.1 Mottagandet i sverigesvensk och finländsk press	75
6.2 Finlandssvensk litteratur i litteraturhistoriska översiktsverk	88
6.3 Finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor	93
6.4 Övrig närliggande forskning.....	94
7 Sammanfattning av artiklarna	98
7.1 Artikel 1: ”... och något omiskännligt mumindalskt ...”	98
7.2 Artikel 2: ”Den ’förvånansvärt obildade kråkan’	100
7.3 Artikel 3: ”Det eviga problemet Sverige”	102
7.4 Artikel 4: ”Röster från andra sidan Bottenhavet”	104
8 Avslutande ord.....	107
Källor och litteratur.....	111

Artiklar 127

Artikel 1: Tomi Riitamaa, ”... och något omisskännligt mumindalskt ...? Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk”, *Avain*, 2/2015, s. 49–63 (15 s.)
<https://journal.fi/avain/article/view/74985>

Artikel 2: Tomi Riitamaa, ”Den förvånansvärt obildade kråkan’: Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* och läsaren”, *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, 136, 2015, s. 203–230 (28 s.)
<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:911003/FULLTEXT01.pdf>

Artikel 3: Tomi Riitamaa, ”Det eviga problemet Sverige. Om utgivningen av ny finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016”, i Anna Biström & Maren Jonasson (red.), *Historiska och litteraturhistoriska studier 93*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2018, s. 17–46 (30 s.)
<https://doi.org/10.30667/hls.66707>

Artikel 4: Tomi Riitamaa, ”Röster från andra sidan Bottenhavet’. Metodologisk nationalism och finlandssvensk litteratur i sverigesvensk litteraturhistorik”, *Finsk Tidskrift*, 6/2019, s. 7–32 (26 s.)
http://www.finsktidskrift.fi/wp-content/uploads/2019/11/FT_6_2019_webb.pdf

1 Inledning – "Ett tal till en rikssvensk"

Du!
Ni tror
att vi är
er kvarglömda överklass
och skäms för oss
när vi inte själva har vett att göra det.

Så är det inte.

[---]

Men ni behåller hellre
versionen med kristallkronor
och överklass.

Språket vi talar
är svenska.
Och differenserna mellan oss
är små. – Av typen ämbar.

[---]

Men sådant är ju ändå
av ringa vikt.

Sedan tror ni gärna
att vi dör ut.

Vi dör förstås.
Liksom ni gör det.
Med svindlande hastighet

kör vi mot undergången
litet till folks.
Men insikten att vi dör
att vi här inte har
ett stadigt viste
kunde också vara
en källa till kärlek

Istället för fördomar
och domar och fördömande
borde vi starta mera från noll.
Som två utlänningar
olika men jämlika
och med samma språk
så när som på litet klott och rådd.
Det du, Rikssvensk!¹

Den finlandssvenska poeten Wava Stürmers dikt ”Ett tal till en rikssvensk” (1980), som jag återger stora delar ur ovan, fungerar som ett slags inledande ledmotiv till föreliggande avhandling. Med ett omedelbart och obevekligt tonfall gestaltar den nämligen spörsmål som under ett halvtannat sekel ständigt gjort sig gällande i anknytning till det svenska i Finland, och särskilt i dess relation till Sverige och sverigesvenskarna. Dikten utgör därmed också en tydlig ingång till det övergripande temat för föreliggande avhandling: den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige, och aktualiserar dessutom samtidigt flera delasppekter av den problematik som frågeställningarna i avhandlingen vilar på.

Med ett uppfordrande ”Du!” vänder sig dikten direkt till den sverigesvenska läsaren, och inleder med att ta upp en av de i tiderna mest spridda fördomarna om finlandssvenskarna som en degenererad överklasspillra, och fortsätter med att söka slå hål på den myten. Vidare slår den fast att språket som talas av finlandssvenskarna är svenska, även om det innehåller en del särdrag som inte används i Sverige. Stycket om ”ämbar” fortsätter: ”I Sverige kallar ni ämbaret hink / och det är för galet / ty en hink / har alltid lock / hos oss.” Så besjungs finlandismernas *raison d'être* i dikten.²

1 – Ur Wava Stürmer, ”Ett tal till en rikssvensk”, i *Solblåst*, Helsingfors: Söderströms 1980, s. 18 ff.

2 – ”En finlandism är ett ord, en fras eller en struktur som bara används i finlandssvenskan samt i finlandssvenska regionalspråk eller som används i en annan betydelse än i svenskan i Sverige. Även uttryck som är påfallande mer frekventa i finlandssvenska och finlandssvenska regionalspråk än i svenskan i Sverige räknas till finlandismerna.”

”Med svindlande hastighet / kör vi mot undergången / litet till folks. / Men insikten att vi dör / att vi här inte har / ett stadigt viste / kunde också vara / en källa till kärlek.” Dessa rader sätter dels fingret på den känsla av försvagning och förestående undergång som kontinuerligt vidhängt den finlandssvenska minoriteten ända sedan identitetskonstruktionen tog fart kring förra sekelskiftet och fram till våra dagar, dels på den hos så många förhärskande upplevelsen av svek och ointresse från sverigesvenskt håll för den prekära situation finlandssvenskheten befinner sig i. Dikten avslutas med en direkt uppmaning till sverigesvenskarna: se och behandla oss finlandssvenskar som jämlikar.

Föreliggande avhandling tar alltså avstamp i just de frågor som Wava Stürmers dikt tematiserar. Som jag redogör mer för längre fram, har man på många håll i Finland ända sedan freden i Fredrikshamn den 17 september 1809, då Finland slutgiltigt gick förlorat för det svenska riket och förvandlades till ett storfurstendöme under rysk överhöghet, upplevt att sverigesvenskarna svikit sitt brödrafolk och vänt den forna östra riksdelen ryggen. Framför allt hos den svenskspråkiga befolkningen i Finland har uppfattningen att det i Sverige råder en utbredd okunskap om och ett påtagligt ointresse för Finland i allmänhet, och för landets språkförhållanden och den svenskspråkiga minoriteten i synnerhet, vuxit sig stark genom tiderna. Detta upplevs som synnerligen problematiskt, eftersom ett gott och nära förhållande med Sverige och sverigesvenskarna ses som en ödes- och överlevnadsfråga för finlandssvenskarna och för svenskspråkigheten i Finland.³ Här spelar litteraturen, och i synnerhet den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige, en avgörande roll.

I detta sammanhang intar diskussionen om finlandismerna en central position: Bör finlandssvenska författare undvika dem för att inte riskera att stöta bort sverigesvenska förlag och läsare, eller borde man – som Wava Stürmer – tvärtom med stolthet värna den finlandssvenska språkvarietetens särprägel?

Charlotta af Hällström-Reijonen, ”Stöpsel, bevaring och siskonkorv”, *Språkbruk* 1/2012, <https://www.sprakbruk.fi/-/stopsel-bevaring-och-siskonkorv> [i nätversionen av artikeln saknas sidnummer].

3 – Begreppen ”finlandssvensk(ar)” och ”finlandssvenska”, för personer i Finland med svenska som modersmål eller svenskspråkiga företeelser i Finland, till exempel ”finlandssvensk litteratur”, respektive den svenska som talas och skrivs i Finland, uppstod i allmänt medvetande och började användas mera utbrett först kring förra sekelskiftet, då skapandet av den finlandssvenska identitetskonstruktionen inleddes. I den här avhandlingen används därför dessa begrepp kring förhållanden och företeelser från cirka 1900 och framåt, medan ”svenskspråkiga”/”svenskspråkigheten” i Finland används för förhållanden innan denna tidpunkt, samt för förhållanden och företeelser utan tidsbestämelse. Om den finlandssvenska identitetskonstruktionens framväxt: se mera nedan.

Den här sammanläggningsavhandlingen, som präglas av ett litteratursociologiskt anslag och som består av föreliggande kappa samt fyra delstudier i form av publicerade vetenskapliga artiklar (se Artikel 1–4), undersöker ur olika aspekter hur finlandssvensk litteratur uppfattas och tas emot i Sverige, med tonvikt på den nyare litteraturen. Den undersöker även hur ovan berörda problematik (den sverigesvenska okunskapen) berörs av författare i epitexter och hur den gestaltas i skönlitteraturen. Vidare undersöks utgivningen av nyare finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor, samt vilket utrymme finlandssvensk litteratur får och hur den representeras i litteraturhistoriska översiktsverk från Sverige.

Avhandlingens disposition ser ut som följer:

Efter detta introduktionsavsnitt presenteras avhandlingens övergripande syfte och frågeställningar mera ingående. I därpå följande kapitel redogörs för den historiska bakgrunden till problemområdet och tematiken som undersöks, där jag genom att placera problemställningen i sitt rätta sammanhang visar varför den intagit en sådan dominerande position i den svenskspråkiga diskursen i Finland under mer än två sekel. Vidare skisserar jag hur frågorna behandlats under senare tid, innan jag redogör för litteraturens roll i det hela och argumenterar för varför det är av vikt och intresse att undersöka problematiken vetenskapligt ur flera perspektiv. Därefter redogörs för systemet med delupplagor, dess historiska bakgrund och problem som vidhänger detta.

I kapitel 4 diskuterar jag vad avhandlingens övergripande litteratursociologiska anslag innebär för dess inriktning och metodologiska vägval, för att därefter redogöra mera i detalj för de olika artiklarnas separata teoretiska och metodologiska utgångspunkter. I ett sammanfattande avsnitt redogör jag för hur de litteratursociologiska perspektiven explicit och implicit hänger ihop med och tar sig uttryck i det teoretiska och metodologiska tankegodset som aktualiseras.

I kapitel 5 redogörs för valet av undersökningsmaterial, varpå dess representativitet diskuteras. I kapitel 6 går jag igenom tidigare forskning som direkt eller indirekt anknyter till mitt avhandlingsämne och till de olika delstudiernas problemställningar.

I kapitel 7 sammanfattas de olika artiklarna och deras resultat, innan kappan avslutas med en sammanfattande diskussion om studiernas relevans och övergripande resultat. I avsnittet blickar jag också framåt, och diskuterar möjliga vägar för den finlandssvenska litteraturens framtid i Sverige i ett föränderligt litteratursamhälle där nya teknologiska landvinningar kan innebära både svårigheter och möjligheter.

I den tryckta versionen av avhandlingen bifogas Artikel 1–4 som bilagor, medan den digitala versionen bistås med permanenta länkar till respektive artikels webbadress.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande avhandling är alltså att undersöka den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige utifrån flera parametrar och aspekter, med huvudfokus på senare tids förhållanden. Ambitionen med denna den första större vetenskapliga forskningsansatsen som tar fasta på problematiken ur ett brett och systematiskt perspektiv, är att kunna generera ny och betydelsefull kunskap om den finlandssvenska litteraturens förutsättningar i Sverige, kunskap som bygger dels på kvalitativa djupundersökningar med närläsningar av enskilda verk i fokus, dels på kvantitativ statistik och data som ger en bredare och mera systematisk överblick av förhållandena. På det här sättet hoppas jag kunna bidra till den kontinuerligt pågående diskussionen i ämnet, där många argument som förts fram byggt på förgivettaganden snarare än på vetenskapliga belägg.

Avhandlingens huvudsakliga frågeställningar lyder som följer, utifrån i vilka artiklar de aktualiseras:

Artikel 1 och 2:

- ▶ Hur positionerar sig enskilda finlandssvenska författare till konceptet ”det sverigesvenska förlagsargumentet” och till den förmodade sverigesvenska okunskapen om finlandssvenskheten och dess litteratur?
- ▶ På vilka sätt gestaltar och tematiserar enskilda romaner ovanstående problematik, och på vilka sätt kan verken sägas positionera sina tänkta läsare i förhållande till detta?
- ▶ Hur tas finlandssvenska romaner emot av recensenter i sverigesvensk press, och skiljer sig mottagandet mot det i finlandssvensk press?

Artikel 3:

- ▶ Hur ser spridningen av finlandssvensk skönlitteratur i delupplagor i Sverige ut i dag?
- ▶ Hur många finlandssvenska verk utkommer under senare tid jämfört med tidigare?
- ▶ Vad konstituerar de författare och de verk som ges ut i delupplagor på sverigesvenska förlag?

Artikel 4:

- ▶ Förekommer finlandssvensk litteratur i sverigesvensk litteraturhistorik? Hur presenteras den i så fall, och vilket utrymme får den? Presenteras den tillsammans med och på samma premisser som den sverigesvenska litteraturen, eller ser förutsättningarna annorlunda ut?

Frågeställningarna, jämte anknytande och underliggande frågor, presenteras i mera detaljerad form i sammandragen av respektive artikel i kapitel 7 nedan.

3 Bakgrund och sammanhang

I syfte att redogöra för ämnets och problemområdets bakgrund, skisserar jag härnäst det historiska sammanhang och den samhälleliga fond mot vilka avsikten är att frågeställningarna ska framstå i ett förklarande ljus.

3.1 Svek, okunskap, ilska och bitterhet – en historisk exposé

När man i Sverige [sic] spörjer oss svenska finländare: talar ni svenska i Finland, då vore det enda rätta svaret ett ärligt ”vet hut!” eller ett slag på käften.⁴

Det är den finlandssvenska bibliotekarien och socialisten Allan Wallenius som 1915 yttrar de uppbragda orden i ett brev hem till sina föräldrar från New York där han bodde och studerade under ett års tid. Året innan hade han i en recension av Eirik Hornborgs bok *Svensk nationalitet i Finland* i tidningen *Arbetet* med en ironisk ton påtalat hur ringa kännedomen om finlandssvenskarna var i Sverige: ”Det är liksom [s]om man först i dagarna kommit underfund med att någonstans i östern en samling svenskar står isolerade utanför riksgränsen[.]”⁵ ”Vi är glömda, borta, utanför”, ”ensamma, betryckta, övergivna”, utbrister Wallenius uppgivet i ett brev till sin fästmö sommaren 1915.⁶

Det var helt enkelt bittert, konstaterar historikern Olof Mustelin, att uppleva hatfrån finskt håll och likgiltighet från sverigesvenskt håll.⁷

4 – Citerat i Olof Mustelin, ”Allan Wallenius – biblioteksman, publicist och revolutionär i 1910-talets Finland”, i Steinby, Torsten (utg.), *Historiska och litteraturhistoriska studier* 59, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1984, s. 269–389; citatet s. 301.

5 – Allan Wallenius, ”Litteratur. Insänd litteratur” [Recension av Eirik Hornborgs *Svensk nationalitet i Finland*], *Arbetet* nr 54, 17.7.1914.

6 – Citerat i Mustelin, ”Allan Wallenius”, s. 280.

7 – Mustelin, ”Allan Wallenius”, s. 280. Se även Max Engman, *Språkfrågan*.

Infogade i sitt rätta historiska sammanhang står det klart att Wallenius ilska utgjutelse och översiggivna bitterhet inte utgör några nyckfulla hugskott ur tomma intet – yttrandena sker i en tid och i ett läge då det svenska språket och den svenskpråkiga populationen i Finland upplevs vara satta under hård press.

Redan på 1100-talet hade svensk bosättning kommit till kusterna av det som i dag kallas Finland. På 1500-talet etablerades svenskan som administrativt språk då nuvarande Finland integrerades som Sveriges österland under Gustav Vasa. Det svenska språkets ställning bibehölls under de följande seklen, och även efter att Finland efter 1808–1809 års krig gått förlorat för Sverige och omvandlats till ryskt storfurstendöme:

Kejsar Alexander I ville så friktionsfritt som möjligt i sitt rike infoga det nya territorium som de napoleonska konflikterna hade spelat honom i händerna. Svenskan fick för honom gärna göra fortsatt administrativ tjänst: det Finland han övertog av Sverige var ett fungerande område med goda lagar. Fram till seklets mitt fick svenskan sitta i orubbat bo.⁸

Eller betydligt längre än så, om man frågar historikern Max Engman: ”Svenskan behöll eller rent av stärkte sin ställning som förvaltningspråk långt fram i tiden, fram till språkstriden och finskans genombrott på bred front kring 1890.”⁹

Banden till Sverige förblev också starka långt in på 1800-talet. Flera samhällssektorer i Finland fortsatte att utvecklas parallellt med Sverige, och de forna rikshalvornas ekonomi och kultur stod länge i stark växelverkan – den finsk-svenska relationen efter 1809 har beskrivits som ”ett långt farväl”.¹⁰ Den svenske historikern Torkel Jansson talar för sin del om ”rikssprängningen som kom av sig” eller ”den i allt väsentligt misslyckade rikssprängningen”: ”Så sammanvuxna som de båda rikshalvorna blev efter 1809 hade de tidigare aldrig varit”, menar Jansson och konkluderar: ”Farvälet låter vänta på sig.”¹¹

Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922. Finlands svenska historia 3, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2016, s. 70.

8 – Clas Zilliacus, ”Mellan finskt och svenskt. Den finlandssvenska litteraturen 1900–2012”, i Michel Ekman (red.), *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2014, s. 348–364, här: s. 349.

9 – Engman, Språkfrågan, s. 95.

10 – Max Engman, *Ett långt farväl. Finland mellan Sverige och Ryssland efter 1809*, Stockholm: Atlantis 2009. Se också Henrik Meinander, *Finlands historia. Linjer, strukturer, vändpunkter*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2014 (ny, reviderad upplaga, första upplagan 2006), s. 134.

11 – Torkel Jansson, *Rikssprängningen som kom av sig. Finsk-svenska gemenskaper efter 1809*, Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2009, s. 338.

Rikssprängningen och Finlands förening med Ryssland som storfurstendöme och egen administrativ enhet fick emellertid också den följden att ”finskan för första gången blev ett majoritetsspråk, som myndigheterna långt mer än tidigare måste behärska för att utföra sitt uppdrag”, skriver historikern Henrik Meinander.¹²

Samtidigt inleddes en nationell väckelserörelse med Johan Vilhelm Snellman i spetsen. Problemet enligt Snellman var att Finland ”saknade en finskspråkig litteratur runt vilken en nationell högkultur och offentlighet kunde byggas upp”. Snellmans devis blev: ”En nation, ett språk.”¹³ När Snellmans språkprogram började genomföras inträffade också snabba förändringar. Flera av de centrala namnen i den framväxande fennomanska rörelsen och i den nya finskspråkiga kultureliten var från början svenskspråkiga som förfinskade sig. Den finskspråkiga kulturens snabba tillväxt märktes inte minst inom litteraturen – redan under 1870-talet utkom lika många finskspråkiga böcker som svenskspråkiga. 1880-talets litterära realism växte fram ur en ung studentgeneration, från vilken fennomanerna fick flankstöd, och under de här decennierna grundades också finskspråkiga institutioner och föreningar i rask takt.¹⁴

Utvecklingen på finskt håll skapade snart en motreaktion från svenskspråkigt håll. Under 1880-talet grundades svenskspråkiga motsvarigheter till de finskspråkiga föreningarna, vetenskapliga samfundet och lärda sällskapen, som Svenska folkskolans vänner 1882 och Svenska litteratursällskapet i Finland 1885: ”hotet från en expansiv finsk majoritet nerifrån och från en expansiv rysk överhet uppifrån [gjorde] det angeläget att hålla fast vid en svensk kulturell orientering”, som Engman skriver.¹⁵ En politisk kamp för bibehållandet av svenskans status som det andra nationalspråket i Finland inleddes, och en gemensam finlandssvensk identitet över klassgränserna började växa fram.¹⁶

12 – Meinander, *Finlands historia*, s. 140.

13 – Meinander, *Finlands historia*, s. 145.

14 – Kai Laitinen, ”Över språkgränsen”, i Clas Zilliacus (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2000, s. 387–389.

15 – Engman, *Språkfrågan*, s. 248.

16 – För mer om den finlandssvenska identitetskonstruktionen och den framväxande ”föreställda finlandssvenska gemenskapen”, se t.ex. Sven Erik Klinkmann, ”Om finlandssvenska identiteter, intersektioner och hanteringsstrategier”, i Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter. Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017, s. 29–56; och Kristina Malmio, ”Finland-Swedish minority literature: social, economic, cultural and literary aspects”, in Johanna Laakso (ed.), *Ways of being in the world: Studies on minority literatures*, Central-European Uralic Studies 1, Wien: Praesens Verlag 2020, s. 29–47.

Kulturen, och inte minst det skrivna ordet och litteraturen, kom att spela en avgörande roll för konstruerandet av denna föreställda finlandssvenska gemenskap,¹⁷ samtidigt som identitetskonstruktionen vice versa var en förutsättning för den finlandssvenska litteraturens uppkomst.¹⁸ Tiden kring sekelskiftet 1900 blev avgörande för svenskans fortlevnad i Finland, både kulturellt och politiskt. Då allmänna val infördes 1906, med lika rösträtt för kvinnor och män, avskaffades den gamla folkrepresentationen, lantdagen med fyra stånd, och ersattes av en modern enkammarlantdag med representanter från politiska partier. Det här innebar ett radikalt minskat politiskt inflytande för de svenskspråkiga, som tidigare dominerat det styrande skiktet men som nu enbart utgjorde cirka 12 procent av befolkningen.¹⁹ Den ”svensknationella uppmarsch” som inletts på 1880-talet steg in i sin intensivaste fas just valåret 1906, då Svenska Folkpartiet bildades, och ”befästes sedan i det nya självständiga Finland 1918–1920”.²⁰

Betraktat mot denna bakgrund ter sig Wallenius citerade utbrott mot okunnigheten i Sverige om Finlands språkförhållanden och landets svenskspråkiga befolkning förstäligt, yttrat som det är mitt i vad som upplevs som en språklig överlevnadskamp år 1915.

Men Allan Wallenius var varken den första eller skulle bli den sista att påtala och förarga sig över det upplevda ointresset för och okunskapen om Finland. Även om de starka banden mellan de forna rikshalvorna, som påtalas ovan, i flera avseenden höll streck under lång tid efter riksdelningen, ansåg många finländare, inte minst svenskspråkiga, att Sverige snabbt hade vänt ryggen mot det forna Österlandet och övergivit sitt brödrafolk åt dess öde efter 1809. Historikern Åke Sandström konstaterar om reaktionerna i Sverige åren efter riksdelningen att det som ”kanske är mest slående då det gäller relationen till den tidigare östra riksdelen är just tystnaden”, och fortsätter:

17 – Jfr Clas Zilliacus, ”Finlandssvensk litteratur”, i Clas Zilliacus (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2000, s. 13–18, här: s. 14; Michel Ekman, ”Uppkomsten av en minoritetslitteratur”, i Michel Ekman (red.), *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2014, s. 13–21, här: s. 18.

18 – Johan Wrede, ”Svensk kulturell mobilisering”, i Johan Wrede (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 1999, s. 392–397, här: s. 394.

19 – Ekman, ”Uppkomsten av en minoritetslitteratur”, s. 17 f.

20 – Henry Rask, ”Finland och Sverige – finskt och svenskt”, i Johan Wrede (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 1999 s. 18–25, här: s. 23.

Det avsöndrade Finland tog upp ett mycket mindre utrymme i det bevarade källmaterialet än vad man kunnat förmoda med tanke på omständigheterna. Ibland får man vid läsning av tidningar, brev och memoarer intrycket att Finland aldrig varit en del av riket.²¹

Sandström har medhåll av historikern Henrik Edgren, som i artikeln ”Traumakonstruktionen. Svensk historieskrivning om rikssprängningen 1809” visar hur förlusten av Finland först under 1850-talets senare hälft började konstrueras som ett nationellt trauma i den sverigesvenska historieskrivningen. Under 1810- och 1820-talen förhöll sig exempelvis politiska tidningar ”förvånansvärt tysta och oengagerade i frågan om nederlaget i finska kriget. Där finns inga spår av ett nationellt trauma”,²² framhåller Edgren och konstaterar: ”I väldigt liten grad betraktades rikssprängningen som en nationell katastrof utifrån svensk horisont.”²³

Max Engman menar att kommentarerna i Sverige efter 1809 präglades ”av svenskarnas okunskap och fördomar beträffade Finland”.²⁴ Finländarna kände i sin tur en ”påtaglig bitterhet mot Sverige och dess lama krigsföring och ofta även ett bristande intresse för Finlands framtid”.²⁵ Ett belysande exempel som Engman anför är den finländska Uppsala-studenten Abraham Poppius svavelosande litanian i ett brev till en vän år 1818:

Därföre kan ingen ärlig Finne älska detta otacksamma, slappa, enerverade [sic], fientliga, genom sina partier sig sjelf sönderslitande, med sina förfäders storverk skrytande och derpå förlitande Sverige. Det är sant, flere män finnas som hysa rättvisa mot vårt land och våra förfäders trohet, som äro förnuftiga och visa, men de förnäme och pöbeln äro ett afskräde [...].²⁶

21 – Åke Sandström, ”Sökandet efter en ny svensk identitet. Om svensk självsyn och synen på Finland 1808–1860”, i Max Engman & Nils Erik Villstrand (red.), *Maktens mosaik. Enhet, särart och självbild i det svenska riket*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2008, s. 381–402, citatet s. 395.

22 – Henrik Edgren, ”Traumakonstruktionen. Svensk historieskrivning om rikssprängningen 1809, *Scandia. Tidskrift för historisk forskning*, 2010, volym 76, nr 1, s. 9–39; citatet s. 11.

23 – Edgren, ”Traumakonstruktionen”, s. 32.

24 – Engman, *Språkfrågan*, s. 82.

25 – Engman, *Språkfrågan*, s. 69.

26 – Citerat i Engman, *Språkfrågan*, s. 69 f.

Som Poppius sin vrede till trots medger fanns det också i Sverige naturligtvis de som redan tidigt uttryckte både sorg över och revanschlusta efter förlusten av österlandet. Götiska förbundet, som bildades 1811 med namn som Erik Gustaf Geijer och Esaias Tegnér, var till en början ”tydligt revanschistiskt med avseende på Finlands återerövring”, men till följd av den nya rysslandsvänliga politiska kursen i Sverige ändrade man snart linje till en mera ”allmänt nationalistisk” approach. Det kanske tydligaste exemplet på detta var, menar Sandström, omskrivningen av Tegnérns fosterländska dikt ”Svea” från 1811, där revanschismen ersattes med den mera mångtydiga uppmaningen att ”inom Sverges gräns eröfra Finland åter”.²⁷ Eller, som litteraturvetaren Anna Bohlin uttrycker det om bearbetningen av dikten: ”Revenge is replaced with grief.”²⁸ I det kommande antologikapitlet ”Neglect, grief, revenge. Finland in Swedish nineteenth-century literature”, visar Bohlin – som kapitelrubriken antyder – hur förlusten av Finland behandlats och konstruerats i sverigesvensk skönlitteratur från 1800-talet, och konstaterar bland annat att förståelsen och gestaltningen under seklets gång förändrades, ”both in terms of emotions associated with the territorial loss and in terms of what was lost”.²⁹

Inställningen förändrades även i den svenska historieskrivningen. Under 1800-talets andra hälft och fram mot förra sekelskiftet kom, i takt med nationalismens ideologiska landvinningar, förlusten av Finland i allt högre grad att betraktas som ”ett allvarligt nationellt trauma” för Sverige.³⁰ Enligt Edgren var det inte särskilt överraskande:

Fredrikshamnfreden 1809 innebar något av den sista spiken i kistan för den svenska stormaktsdrömmen. Med det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets nationalistiska vokabulär, och nationalistiska kris, kunde rikssprängningen inte innebära något annat än en nationell katastrof.³¹

27 – Sandström, ”Sökandet efter en ny svensk identitet”, s. 390. Diktraden ur ”Svea” citerad från Esaias Tegnér, ”Svea. Af Herr Esaias Tegnér, Professor och Vice Bibliotekarie vid Akademien i Lund. Skaldeestycke, som vunnit Stora Priset i Svenska Akademien År 1811”, i *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1796*. Sjette delen, Stockholm: Carl Deleen 1817, s. 155–169; citatet s. 162, <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/Tegn%C3%A9rE/titlar/Svea1811/sida/155/etext>.

28 – Anna Bohlin, ”Neglect, grief, revenge. Finland in Swedish nineteenth-century literature” (opublicerat manuskript). Ska publiceras i Anna Bohlin, Heidi Grönstrand & Tiina Kinnunen (eds.), *Nineteenth-Century Nationalisms and Emotions in the Baltic Sea Region: The Production of Loss*, Leiden & Boston: Brill (planerad utgivning 2021).

29 – Bohlin, ”Neglect, grief, revenge”.

30 – Edgren, ”Traumakonstruktionen”, s. 18 ff.

31 – Edgren, ”Traumakonstruktionen”, s. 23.

Men samtidigt som rikssprängningen omvärderas till ett nationellt trauma i historieskrivningen och i opinionen i Sverige, pågår de nationella strävandena för fullt i Finland. Under det ryska styret upplever storfurstendömet långtgående frihet och självstyre, och i framtidsutsikterna står inte en återförening med Sverige utan självständighet och bildande av en egen nation. Nu handlar bitterheten inte längre om Sveriges lama krigsföring och odugliga försvar av Finland, utan mer om ”svenskarnas ’okunniga och öfvermodiga sätt’ att bedöma finländska företeelser och nationella strävanden”.³² I ett brev till den sverigesvenska läkaren och författaren Carl Anton Wetterbergh sommaren 1888 uppvisar Zacharias Topelius frustration: ”Av tio annars gode vänner i Sverige tro nio, att vi leva under kosackpiskan [...]”.³³

Den finlandssvenska identitetskonstruktionen och den språkliga överlevnads-kampen, vilken som påtalats ovan förs under både finskt och ryskt tryck, gör ändå att många svensktalande i Finland känner sig övergivna av sverigesvenskarna. Ett par år efter att Wallenius hotat med stryk till den som inte visste att det talades svenska också i Finland, ger diktaren Arvid Mörne ut *Sverige och det svenska Finland*, en essäistisk bok som till stil och form snarare minner om en stridsskrift eller pamflett. Mörne skräder nämligen inte orden:

Finlands svenska befolkning är bland den civiliserade världens isolerade nationsfragment ett av de mest övergivna, de hänsynslösast ihjältigna. Den intrasserade icke Sverige under den tidsrymd av sexhundra år Sverige innehade Finland. Efter den politiska skilsmässan 1809 har förhållandet icke förbättrats utan tvärtom försämrats. [...] Sveriges hållning mot det svenska Finland har förblivit lika negativ som förut.

Mot slutet av 1800-talet vaknar den finlandssvenska nationaliteten äntligen till självmedvetande. Den blickar omkring sig och finner att alla andra nationaliteter i isolerat läge knutit förbindelser med stamfränder. [...] Men Sverige är långt borta, så oåtkomligt fjärran, som om ett aldrig befaret ishav skiljde Sveriges och Finlands svenska stränder.

Den stora massan av svenska nationen vet icke att den svenska befolkningen i Finland finnes till.³⁴

32 – Engman, *Språkfrågan*, s. 70.

33 – Zacharias Topelius till C. A. Wetterbergh 3 juni 1888, citerat i Engman, *Språkfrågan*, s. 70.

34 – Arvid Mörne, *Sverige och det svenska Finland*, Helsingfors: Söderström och C:o 1918, s. 43 f.

Året innan, den 6 december 1917, hade Finland utropat sin självständighet och var nu alltså för första gången i historien en egen stat. Samma år som Mörne ger ut sin bok rasar dock inbördeskriget, och landets framtid ter sig ytterst osäker, trots den nyvunna självständigheten. På finlandssvenskt håll fortsätter den språkliga och identitetsmässiga överlevnadskampen, och i det här läget känner sig många finlandssvenskar, som Mörnes exempel visar, fortsatt övergivna av Sverige och sverigesvenskarna.

Och känslan av att vara osedd skulle komma att bestå genom åren och årtiondena.

3.2 Provokationer och fortsatt frustration

Det torde visserligen vara länge sedan någon uttryckte bitterhet över Sveriges lama krigsföring och försvar av Finland i 1808–1809 års krig, och det finns väl ingen anledning att misstänka att sverigesvenskarna längre tror att finländarna lever under kosackpiskan.

Men även om invektiven mildrats sedan studenten Poppius ursinliga dräpa och Mörnes lidelsefulla pamflett, och även om smockan kanske inte längre hänger i luften på samma sätt som hos Wallenius, är det lätt att konstatera att frustrationen bland många finlandssvenskar över vad man upplever som bristande kunskaper i Sverige om Finlands språkförhållanden och om finlandssvenskheten levt vidare fram till våra dagar – därom finns otaliga vittnesmål. Problematiken har under senare år behandlats i flera antologier och andra publikationer, där både kända och mindre kända finlandssvenskar skildrar sina möten med Sverige och den upplevda okunskapen.³⁵

Vidare har många finlandssvenska författare och andra kulturpersonligheter belyst problematiken, inte minst Wawa Stürmer i den inledningsvis citerade dikten ”Ett tal till en rikssvensk”. Även andra författare som Marianne Alopaeus, Jörn Donner, Mark Levengood, Merete Mazzarella, Kjell Westö, Lars Sund

35 – I antologin Per Kulla, Ragnvald Davidsson & Hans Boij (red.) *Varför för jag till Sverige? Finlandssvenskar berättar*, Stockholm: Finlandssvenskarnas riksförbund i Sverige (FRIS) 2006, finns 43 vittnesmål samlade från inflyttade finlandssvenskar om livet i Sverige. I Camilla Berggren, *Hemifrån hem. Berättelser om ett utvidgat hemland*, Helsingfors: Söderströms 2007, intervjuar Camilla Berggren fjorton kända finlandssvenskar som flyttat till Sverige om deras upplevelser. I Lelitha Verghese Gyllingberg (red.), ”Så bra svenska du talar!” *En antologi om finlandssvenskars möten med Sverige*, Helsingfors: Söderströms 2011, berättar fjorton finlandssvenska skribenter om sina erfarenheter.

och Ulla-Lena Lundberg har behandlat ämnet i intervjuer, artiklar och böcker.³⁶ I artikeln ”Finlands svenskar – en missförstådd minoritet?” belyser också sociologen Kjell Herberts med flera exempel hur möten med sverigesvensk okunskap skildrats i den finlandssvenska skönlitteraturen av andra författare.³⁷

Att den av många finlandssvenskar gemensamma upplevelsen av bristande kunskap i Sverige om Finlands språkförhållanden och finlandssvenskheten inte kan reduceras till anekdotisk eller subjektiv bevisföring slås också fast svart på vitt i flera vetenskapliga studier, både genom kvantitativa, statistiska undersökningar och mera kvalitativa, djupgående analyser.³⁸

36 – Se exempelvis Marianne Alopaeus, *Drabbad av Sverige*, Stockholm: Brombergs 1983, s. 187; Merete Mazzarella, *Linjer mellan stjärnor. Essäer om identitet*, Stockholm: Forum 2003, s. 116; idem, ”Jag talar faktiskt ert modersmål”, *Språkbruk*, 2012:3, s. 21–22; idem, *Skulle vi alla kunna samsas? Essäer om vår samtid*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2020, s. 113–116; Ulla-Lena Lundberg, ”Det litterära språket vid gränsen”, i Clas Zilliacus, Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson (red.), *Gränser i nordisk litteratur/ Borders in Nordic Literature, IASS XXXVI 2006*, Vol. 1, Åbo 2008, s. 55–64; idem, ”Kontakttytor. Öppningstal, Litteraturdagarna i Mariehamn 15–17.3.2013”, *Nya Argus*, 2013:4, s. 115–117; Ulrika Fellman, ”Hörni kläppar, sluta flajdas. Mark Levengood talade kring ämnet ’Språk och identitet’”, *Meddelanden från Åbo Akademi*, nr 14, 17.10.2008, http://web.abo.fi/meddelanden/artiklar/2008_14_levengood.sht; Lars Sund, ”Den svenska brytningen”, *Ny Tid* 23.9.2012, <http://www.nytid.fi/2012/09/den-svenska-brytningen/>; idem, ”En morgontrött finlandismsamlares bekännelser”, *Språkbruk* 2015:2, s. 10–15, <https://www.sprakbruk.fi/-/en-morgontrott-finlandismsamlares-bekannelser>; Kjell Westö, ”Scener ur ett sårboskap eller Hör du Finland ...”, i Torsten Hallberg (red.), *Nöd och lust. Sverige och Finland i samtid och framtid*, Föreningen Nordens årsbok 2009, Stockholm: Arena Norden 2009, s. 206–229; Jörn Donner, *Bergman: PM*, Stockholm: Ekerlids förlag 2009, s. 45.

37 – Se Kjell Herberts, ”Finlands svenskar – en missförstådd minoritet?”, i Anders Linde-Laursen & Jan Olof Nilsson (red.) *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt? Sjutton nordiska undersökningar*, Köpenhamn: Nordiska rådet 1991, s. 239–256, här: särskilt s. 247–250.

38 – Undersökningen genomfördes i två delstudier. I den kvalitativa studien framhålls bl.a. följande: ”Det råder i samtliga grupper stor osäkerhet när finlandssvenskar kommer på tal. Det är få som har korrekt kunskap och även de som har kunskap känner sig osäkra.” *Novus. Rapport – Svenskarnas bild av Finland. Del 1: Kvalitativ studie*, 4/1 2017, s. 19, http://www.finlandsinstitutet.se/sv/files/2017/02/Novus-Rapport-Bilden-av-Finland_del1.pdf. Den kvantitativa kartläggningen bekräftar också att det råder ”stor osäkerhet i kunskap om finlandssvenskar” – endast 21 procent av respondenterna vet att Finland är tvåspråkigt. *Novus. Rapport – Svenskarnas bild av Finland. Del 2: Kvantitativ studie*, 7/2 2017, s. 23, http://www.finlandsinstitutet.se/sv/files/2017/02/Novus-Rapport-Bilden-av-Finland_del2.pdf. I en annan, tidigare undersökning, slås också fast att ”finländarna har bättre kunskaper om Sverige än vad svenskarna har om Finland”. Thorleif Pettersson & Sakari Nurmela, *Om olika sätt att möta en stor elefant. En jämfö-*

Det är mot denna bakgrund man måste förstå den aversion bland finlands-svenskar som den sverigesvenska litteraturkritikern Jonas Thente gav upphov till 2009. Detta år uppmärksammades det stort i både Finland och Sverige att det gått 200 år sedan märkesåret 1809. Under ledning av statsminister Matti Vanhanen på den finländska sidan och utrikesminister Carl Bildt på den svenska hade nationella kommittéer under ett par års tid ”förberett en lång rad officiella evenemang, minneshögtider vid platser där de stora slagen utkämpades, gemensamt regeringssammanträde” och så vidare. Syftet var, enligt förberedelsematerialet, ”att stärka samhörigheten mellan Sverige och Finland”.³⁹

Jonas Thente är mångårig litteraturkritiker på Sveriges största morgontidning *Dagens Nyheter*, och hör således till landets mest inflytelserika. Mitt bland alla evenemang, minneshögtider och firanden för att stärka samhörigheten mellan Sverige och Finland, skriver Thente ett inlägg på sin bokblogg på *Dagens Nyheter*s webbsida under rubriken ”Problemet med Finland”. Så här lyder inledningen:

rande studie av finländsk och svensk kultur, Stockholm & Esbo: Kulturfonden för Sverige och Finland 2007, s. 8. Forskaren Charlotta Hedberg konstaterar för sin del i en artikel: ”Det är vanligt att [sverigesvenskar] har dålig kännedom både om Finland i allmänhet och om den finlandssvenska minoritetsgruppen i synnerhet.” Charlotta Hedberg, ”Finlandssvenska ’ansikten’. Migrationskulturer och livsbanor”, i Marianne Junila & Charles Westin (red.), *Mellan majoriteter och minoriteter. Om migration, makt och mening*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2006, s. 175. Även historikern Henrik Meinander konstaterar att man i Sverige vet mindre om och är mindre intresserade av Finland än vice versa, men belyser också några i hans tycke förmildrande och relativiserande omständigheter: ”I Sverige har intresset för och kunskaperna om Finland av naturliga skäl alltid varit klart mindre än vice versa. Detta retar självfallet mången finländare och i synnerhet finlandssvenskarna, vars irritation dock inte är på något sätt unik utan i mycket påminner t.ex. om norrlänningarnas inställning till ”nollåttorna”, det vill säga de förment arroganta stockholmarna. Men faktum är att det alltsedan ländernas påtvingade separation 1809 också funnits kretsar i Sverige som varit välunderrättade om förhållandena i Finland och tålmodigt har upplyst sina landsmän om grannlandets historia och samhällsutveckling. [...] Även om kunskaperna om och intresset för Finland är klart mindre i Sverige har inställningen till lillebrodern i öster i regel varit mer överseende och tålmodig än de svenska mediernas bevakning av Danmark, där en undertryckt irritation kan skymta fram.” Henrik Meinander, *Nationalstaten. Finlands svenskhet 1922–2015*, Finlands svenska historia 4, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2016, s. 309 f.

39 – Ingemar Lindaräng, ”Några perspektiv på jubileumsfiranden med anledning av Märkesåret 2009”, *Historisk Tidskrift för Finland*, 1/2010, s. 174–186, här: s. 174, <https://journal.fi/htf/issue/view/3496>.

Till en av få saker som fortfarande fascinerar mig hör svenskfinland [sic].

Svenskfinländarna?

Svenskfinnarna?

(stryk vad som ej önskas)

Jag har kolleger på åtskilliga kulturredaktioner som helst tackar nej till att recensera finländsk litteratur, och i synnerhet då svenskfinsk sådan. Eller finlandssvensk, för den som föredrar det ordet.

Varför?

Därför att de obehagliga brev och mail man i allmänhet får efter att på något sätt ha berört Finland gör att det inte känns som att det är värt det.

Det räcker att man slinter på detta med huruvida det heter *svenskfinne*, *svenskfinländare*, *finlandssvensk*, *finländsk* eller *svensk* – så är man körd. Gör man inte det så finns det alltid något annat att få fan för.⁴⁰

I raljerande ordalag ondgör sig Thente alltså över de reaktioner på sina texter han säger sig ha fått från finlandssvenskt, sverigefinskt eller finskt håll, oklart vilket. Kulturvetaren Sven-Erik Klinkmann har frågat sig huruvida ”den semantiska förvirringen” i Thentes inlägg ska förstås som ”ett slags sarkastisk humor” eller om den i själva verket ”maskerade [...] dennes bristande kunskaper om finlandssvenskarna och sverigefinnarna”.⁴¹

Mig tycks det som att inlägget utgör en medveten provokation. Som jag visar i Artikel 2 förefaller Thente i själva verket vara mycket väl medveten om skillnaden mellan sverigefinnar och finlandssvenskar; han har vid flera tillfällen uppvisat både intresse för och kunskap om samt hyllat finlandssvensk litteratur. Thente har också själv finlandssvenskt påbrå, något han uppger sig vara stolt över.⁴²

Provokationen tog emellertid snabbt skruv. Som Klinkmann uttryckt det

40 – Jonas Thente, ”Problemet med Finland”, blogginlägg på *Thentes bokblogg* 8.3.2009, <https://www.dn.se/blogg/bokbloggen/2009/03/08/problemet-med-finland-2074/>.

41 – Sven-Erik Klinkmann, ”Jonas Thente och historien om det finlandssvenska”, *Finsk tidskrift* 2014:5, s. 26.

42 – Se t.ex. Jonas Thente, ”Helsingfors. Dubbla meningar om finnomenen”, *Dagens Nyheter* 20.3.2005; idem, ”Pratar inte med någon som inte läst Henry Parlands ’Sönder’”, blogginlägg 18.6.2014, *Thentes bokblogg*, <http://blogg.dn.se/bokbloggen/2014/06/18/pratarinte-med-nagon-som-inte-last-henry-parlands-sonder/>; Annika Hällsten, ”Olyckligt kär i Finland” (intervju med Jonas Thente), *Hufvudstadsbladet* 19.4.2009. För vidare diskussion i ämnet: se Artikel 2 i den här avhandlingen: Tomi Riitamaa, ”Den ’förvånansvärt obildade kråkan’. Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare och läsaren*”, *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, Årgång 136, 2015, s. 203–230; särskilt s. 204 ff.

uppfattades blogginlägget på sina håll som ”ytterst provocerande och obehagligt”.⁴³ Bland de finlandssvenskar som protesterade märktes bland andra Michel Ekman, Trygve Söderling, Pia Ingström och Merete Mazzarella.⁴⁴

Det hela utvecklades småningom till smärre personliga fejder, dels mellan Thente och Ekman, dels mellan Thente och Mazzarella, där en hel del invektiv utväxlades.⁴⁵

Men varför är då frågan så känslig? Varför ger ett blogginlägg upphov till en hätsk kulturdebatt mellan en av Sveriges mest tongivande litteraturkritiker (som hävdar att han uppbackas av ”kollegor på åtskilliga kulturredaktioner” i frågan) å ena sidan och några av de mest inflytelserika författarna, kulturskribenterna, litteraturkritikerna och -forskarna i Svenskfinland å den andra sidan, där hårda ord och rena smädelser kastas fram och tillbaka – mitt under märkesåret som uppmärksammar att det gått 200 år sedan riksdeleningen?

43 – Klinkmann nämner Michel Ekman, Trygve Söderling och Pia Ingström bland de protesterande. Se Klinkmann, ”Jonas Thente och historien om det finlandssvenska”, s. 25 f.

44 – Pia Ingström, litteraturredaktör på Hufvudstadsbladet och författare, skrev i en kolumn bland annat: ”Snälla rikssvenskar, postkolonialisera oss finlandssvenskar! Och finnarna och sverigefinländarna på köpet, tack. Märkesåret till ära. Den kluvna, famlande och mumlande, än rått oförskämda och än sönderkramande attityd till oss som en del av er uppvisar, har att göra med den invecklade knöliga väv av föreställningar som vår gemensamma intima historia före 1809 efterlämnat.” Se Pia Ingström, ”Postkolonialisera oss!”, *Hufvudstadsbladet* 19.4.2009. Merete Mazzarella, professor emerita i nordisk litteratur och författare, skrev i ett blogginlägg bland annat: ”Vad Thente inte vet – eller: nej, låt också mig vara ogenerad: skiter i – är att finlandssvenskarna som alla minoriteter (svarta, bögar, what have you) är känsliga, troligtvis överkänsliga, för hur de uppfattas av andra. Och visst är det intressant att han också skiter i vad finlandssvenskarna helst vill kallas? Jag föreställer mig att han skulle vara mycket mån om att inte tala om indianer. Det är troligt att han till och med skulle vara noga med att inte längre – som för bara några år sen – tala om Native Americans utan om First Nations – och därtill hålla reda på vilken First Nation det är fråga om i det specifika fallet. Det är kanske inte helt obegripligt att finlandssvenskar kan känna frustration över att det i Sverige är politiskt korrekt att göra sig lustig just över finlandssvensk identitetspolitik?” Se Merete Mazzarella, ”Om Jonas Thente, finlandssvenskar och det politiskt korrekta”, *Dixikon.se* 4.4.2009, <https://www.dixikon.se/om-jonas-thente-finlandssvenskar-och-det-politiskt-korrekt/>. Se även Mazzarella, *Skulle vi alla kunna samsas?*, s. 113–116.

45 – Meningsutbytet mellan Ekman och Thente fördes i det numera borttagna kommentarsfältet under Thentes blogginlägg ”Problemet med Finland”. Det vidare meningsutbytet mellan Thente och Mazzarella fördes främst via en mejlväxling, som Mazzarella sedermera offentliggjorde delar av. Thente har i diverse blogginlägg och intervjuer återkommit till den osämja han upplevt med finländska kulturskribenter och kommentatorer. För vidare diskussion kring detta, se Artikel 2, samt Mazzarella, *Skulle vi alla kunna samsas?*, s. 113–116.

Varför är man i Svenskfinland fortsättningsvis så mån om vad sverigesvenskar tycker och tänker om Finland och finlandssvenskheten? Och vad har litteraturen med det hela att göra?

Förklaringen är avhängig den historiska redogörelse som skisserats. Under trycket från dels den finska majoritetsbefolkningens språkliga landvinningar, dels den expansiva ryska överhögheten, ”ökade intresset för svenskan i Finland och dess förhållande till svenskan i Sverige” under 1800-talets sista decennier.⁴⁶ Man började oroa sig för att svenskan i Finland skulle utveckla sig separat från svenskan i Sverige, och att det skulle innebära att banden mellan de svenska språkgrupperna skulle tunnna ut, något som i sin tur sågs som ett hot mot svenskhetens överlevnad i Finland över huvud taget. Max Engman skriver:

Under den diskussion som från slutet av 1800-talet fördes om huruvida svenskan i Finland var eller kunde bli ett separat språk visade det sig att de flesta var ense om att den inte var ett separat språk och att den heller inte fick utvecklas till ett sådant. Differentieringen var visserligen naturlig, men det fanns speciella omständigheter som gjorde att den måste motarbetas. Den viktigaste var att man ansåg att den svenska nationaliteten i Finland var beroende av bandet till Sverige för att kunna upprätthålla sin egen kultur och garantera sin överlevnad.⁴⁷

En av dem som allra starkast uttryckt uppfattningen att finlandssvenskhetens överlevnad skulle ligga i händerna på sverigesvenskarna är Arvid Mörne. I sin ovan nämnda pamflett beskriver han 1918 finlandssvenskheten som en ”nationalitet som måste värja sitt liv”.⁴⁸ För att den ska överleva menar också Mörne att förbindelserna måste stärkas: ”Det är icke fråga om böner om direkt hjälp från Sverige för att stödja kampen för svenskheten i Finland, utan om skapandet av bättre förbindelser mellan det nationella Sverige och det nationella Svenskfinland.”⁴⁹ Detta skulle enligt Mörne ske genom aktivt arbete: ”Först och sist: sprid kunskap i Sverige om det svenska Finland! Låt den finlandssvenska nationalitetens tillvaro bli en levande verklighet i rikssvenska nationens medvetande!”⁵⁰ Sedan ligger bollen hos sverigesvenskarna, menar Mörne:

46 – Engman, *Språkfrågan*, s. 241.

47 – Engman, *Språkfrågan*, s. 243.

48 – Mörne, *Sverige och det svenska Finland*, s. 49.

49 – Mörne, *Sverige och det svenska Finland*, s. 48.

50 – Mörne, *Sverige och det svenska Finland*, s. 49.

Huruvida vägen går mot seger eller undergång, kan ingen förutspå. Det beror på den inre utvecklingen i Sverige, om bistånd från moderlandet gives eller uteblir. Behärskas denna utveckling även framledes av mot svenskheten i Finland fientliga krafter, skall måhända allt i huvudsak förbliva vid det gamla, men sker en kursförändring, blir den svenska nationaliteten östanhavs en levande verklighet för Sveriges folk och erkännes det svensknationella strävandet inom det finländska riket vara en livsfråga för alla svenskar, framsprunget ur den svenska stammens historiska utveckling sedan hedenhös och värt de offer, som hemburits detsamma, då råder det inget tvivel om att upprättelsen stundar för det härjade, blödande, av frändenationen förgättna Svenska Finland.

[---] Tusentals över sin nationalitets öde grubblande människors bitterhet är samlad [...]. De fråga sig, om de själva eller deras efterkommande skola få skåda dagen, då denna grundstämning i deras liv tillhör det förgångnas blekande minnen.

Svaret skall givas av Sveriges folk.⁵¹

Även om lidelsen i uttrycken mildrats sedan Mörne, har uppfattningen att kontakterna till Sverige är avgörande för svenskan i Finland och finlandssvenskhetens välmående och fortsatta överlevnad levt vidare fram till i dag. Henrik Meinander resonerar i slutet av boken *Nationalstaten. Finlands svenskhet 1922–2015*, den fjärde och sista delen av fyrbandsverket *Finlands svenska historia*, om möjliga framtidsutsikter. Han identifierar flera olika faktorer som redan påverkar och som kan komma att påverka, som exempelvis digital teknologi samt ”geopolitiska, ekonomiska och kulturella drivkrafter som styr utvecklingen i Östersjöregionen och Nordeuropa i allmänhet”, men konstaterar till sist: ”En sak är hur som helst säker. Framtiden för Finlands svenskhet och nordiska samhällsform kommer även fortsättningsvis att vara avhängig av hur banden till Sverige upprätthålls och utvecklas.”⁵²

Att reaktionerna på Thentes blogginlägg blev så starka som de blev från finlandssvenskt håll handlar alltså om att finlandssvenskheten i en viss aspekt fortsättningsvis definieras av en reell eller upplevd överlevnadskamp, en kamp som pågått kontinuerligt från konstruerandet och konsolideringsprocessen av den föreställda finlandssvenskheten decennierna kring förra sekelskiftet ända fram till våra dagar. Samtidigt som Thente gör sitt utspel upplever finlandssvenskarna ett ökat tryck och oro för sin existens. I artikeln ”Mellan exotism och elitism –

51 – Mörne, *Sverige och det svenska Finland*, s. 53 f.

52 – Meinander, *Nationalstaten*, s. 312.

svenskt i finska TV-nyheter” (2009) framhåller historikern Joakim Mickwitz att den förmedlade bilden av finlandssvenskarna i finskspråkiga tv-nyheter förändrats under de senaste decennierna. Från att ha varit ”en integrerad men konfliktfylld del av Finland” fick det svenska i Finland under 1980- och 1990-talen en alltmera ”marginaliserad position” och skildrades framför allt som något exotiskt. Under 2000-talet präglades bilden av finlandssvenskarna enligt Mickwitz av två ”strängt taget exkluderande” diskurser – ”exotisering och elitisering”.⁵³

Blanka Henriksson och Andreas Häger konstaterar i sin tur i en artikel att många debatter i finlandssvensk press ”behandlar olika slags upplevda hot mot den finlandssvenska minoriteten, hot både mot olika typer av samhällsliga funktioner på minoritetsspråket, mot den finlandssvenska kulturen och mot gruppens själva existens”.⁵⁴

En större enkätundersökning, utförd några år efter millennieskiftet, visar också att oron bland finlandssvenskarna är utbredd: ”Drygt två tredjedelar av dem [...] anser att deras framtid som språklig minoritet är hotad”, slår sociologen Susan Sundback fast.⁵⁵

Att en central och inflytelserik sverigesvensk litteraturkritiker i det läget skriver ett raljant inlägg som andas både okunskap och ointresse upplevs därför som ett nytt svek av Sverige mot finlandssvenskarna.

Men vilken roll spelar litteraturen, och mottagandet av den, i det här sammanhanget?

53 – Joakim Mickwitz, ”Mellan exotism och elitism – svenskt i finska TV-nyheter”, *Nya Argus* 4/2009, <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2009/04/artikel.html>.

54 – Blanka Henriksson & Andreas Häger, ”Tidningsdebatt om hot mot den finlandssvenska minoriteten”, i Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger, (red.), *Föreställda finlandssvenskheter. Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017, s. 57–83; citatet s. 57.

55 – Susan Sundback, *Land, språk och socialt kapital. Sverigefinnar och finlandssvenskar som minoriteter i två grannländer*, Sociologisk diskussion 3/2015, Rapporter från ämnet Sociologi vid Åbo Akademi, Åbo: Åbo Akademi 2015, s. 37.

3.3 Litteraturens betydelse

Att det ofta är just litteraturen som ställs i fokus – eller åtminstone spelar en viss roll – då banden till Sverige diskuteras, som i fallet med Thente-debatten ovan, är ingen slump. I en folkgrupp där språket utgör den kanske enda gemensamma nämnaren, blir litteraturen en viktig arena för uttryck av den egna identiteten – eller som litteraturforskaren Clas Zilliacus uttrycker det om den finlandssvenska diktningens betydelse:

[D]iktningen, språket i konstnärlig förtätning, blev den trängda svenskspråkiga kulturens ögonsten. [...] Ögonsten, och provosten, innebär att litteraturen andas och vårdas; dess tillstånd ses som ett kriterium på en trots allt bibehållen kulturell livskraft.⁵⁶

Litteraturen blev också, som nämnts, snabbt viktig för den nymornade finlandssvenskhetens bevarande av de kulturella banden till Sverige och sverigesvenskarna. Hugo Bergroth, den finlandssvenska språkvårdens långvarige nestor, skrev i sin inflytelserika handbok *Finlandssvenska* (1917) att ”litteraturen är ju [...] ett av de förnämsta medlen att upprätthålla förbindelsen mellan de båda nationaliteterna med svenskt modersmål”.⁵⁷

Problemet är att den upplevda sverigesvenska okunskapen föga överraskande genom tiderna tycks ha gjort sig gällande även angående den svenska litteraturen i Finland. Språkvetaren Charlotta af Hällström-Reijonen konstaterar i artikeln ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog” (2007) att svenskan i Finland och

56 – Clas Zilliacus, ”Mellan finskt och svenskt. Den finlandssvenska litteraturen 1900–2012”, i Michel Ekman (red.), *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2014, s. 348–364, här: s. 350. Se även t.ex Marika Tandefelt, *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*, Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland 2003, s. 143: ”Finlandssvenskarna är en skrivande språkgrupp, t.o.m. i så hög grad att man har spekulerat i om inte just minoritetspositionen har drivit fram denna lust att formulera tankar och känslor i skrift och att experimentera med form. Något kan det ligga i den spekulativen. En grupp vars främsta kulturdrag är just språket har säkert anledning och lust att ta språket i bruk på många olika sätt.” Se även Möller-Sibeliuss, ”Från nationellt uppvaknande till identitetskonstruktion”, om litteraturhistorieskrivningens roll i det finlandssvenska identitetsbygget.

57 – Hugo Bergroth, *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Helsingfors: Holger Schildts förlag 1917, s. 19.

dess avvikelser från sverigesvenskan börjar debatteras på allvar under senare hälften av 1800-talet, men att diskussionen vid den tiden sällan omfattade det skönlitterära språket. Den som, enligt af Hällström-Reijonen, kanske först av alla berör mottagandet i Sverige av böcker skrivna på svenska i Finland är språkforskaren och svekomanen Axel Olof Freudenthal.⁵⁸ I artikeln ”Om svensk språkkunskap. Särdeles med afseende på Finland” (1868) skriver han:

På senare tider har knappt nog något mera betydande svenskt arbete här utgifvits, mot hvars svenska icke grundade anmärkningar blifvit gjorda i recensioner i Sverige, och af språkkännare med grundligare insigter, än man hos mången af dessa recensenter kan förutsätta, skulle anmärkningarne utan möda kunna mångdubblas.⁵⁹

Men problematiken berördes redan långt innan Freudenthal. År 1826 skrev musikern och författaren Otto Tulindberg om mottagandet i Sverige av det första häftet av sitt eget arbete *Térpsichore. Wittra och Wettenskapliga Försök*. I företalet till andra delen av samma arbete citerar han en recension i *Stockholmska Dagbladet Cometen* från den 8 juli 1826. Här är ett utdrag:

[F]ör Svenska hexametrar behöfver han inhemta reglorna för Svensk prosodie. [...] Dessutom vidlåder honom ett fel, det han delar med flere andra af sina landsmän, neml. att icke skrifva rent språk. Ty ehuru det visserligen är ”klart och tydligt utan bening”, kan man dock (mutatis mutandis) på detsamma snart lämpa ett känt svar af en congress ledamot i de Förenta Staterna: att om ”hans språk ej var god Engelska, var det likväl god Amerikanska.”⁶⁰

Tulindberg beklagar sig inledningsvis med stor inlevelse och synnerligen lidelsefullt över den sverigesvenska tidningens rader – ”Om, gode Läsare! denna artikel orsakade en häftig gäsning i blodet och den retade auctorliga finkänsligheten vållade convulsiviska ryckningar och djupa, uthållande hjertristningar” och så

58 – Charlotta af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård”, *Språk & stil*, 17:2007 (ny följd), s. 152–192, här: s. 156.

59 – Axel Olof Freudenthal, ”Om svensk språkkunskap. Särdeles med afseende på Finland”, i *Album utgifvet af Nyländingar IV*, Helsingfors 1868, s. 166–184, här: s. 183. Citerat i af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 157.

60 – Citerat i Otto Tulindberg, *Térpsichore. Wittra och Wettenskapliga Försök, Andra Häftet*, Helsingfors: tryckt hos J. Simelii Enka 1826, s. IV–V.

vidare⁶¹ – men överlever ändå till all lycka smädelsen och återkommer senare med något klarare tankegångar och mera sansade frågor:

Om vi ändå någon gång kunde få veta, hvad det är i vårt språk, som Svenskarne ständigt lägga oss till last. Jag vill icke neka till, att jag hade en stor benägenhet att yttra, det en mera än loflig lust att häckla och ridiculisera allt hvad Finskt kallas och är, i allmänhet råder hos vår fordna broder-nation [...].⁶²

Bitterheten över det sverigesvenska mottagandet – och bristen på detsamma, som vi ska se – av svensk litteratur från Finland skulle komma att fortsätta under två sekel ända fram till i dag.

Ett belysande, mera sentida exempel på hur det kan se ut då sverigesvenska recensenter ondgör sig över finlandssvenska författares språkbruk med inslag av dialekt, finlandismer eller fennicism, är *Expressens* anmälan av Solveig von Schoultz novellsamling *Nästa dag* (1991). I en i övrigt uppskattande recension läxar Pia Zandelin upp förlaget för att inte ha ingripit och ersatt vissa finlandssvenska uttryck med sverigesvenska motsvarigheter: ”Men vad är väl skvären? Och vad betyder kvinka och flyste? Inte säger vi tent och uni eller ’Kanske det går om’: här borde förlaget ha ingripit för att göra rättvisa åt von Schoultz språk. Hon förtjänar det.”⁶³

Det här fick författarkollegan Lars Sund att i samma tidning några dagar senare gå i försvar för Solveig von Schoultz och för finlandssvenska författares rätt till sitt eget språkbruk i allmänhet:

Tänk om rikssvenska recensenter kunde unna finlandssvenska författare deras finlandismer! Nu senast är det Pia Zandelin som tar Solveig von Schoultz i örat [...] för uttryck som skvär (liten park), tent (tenta), Uni (Helsingfors universitet) och kvinka (gnälla). Genom att inte någonstans i sin recension nämna det faktum att Solveig von Schoultz är finlandssvensk framställer Zandelin fullt gångbara finlandssvenska uttryck som språkliga anomalier. Men finlandssvenskan är en av det svenska språkets regionala varianter, fullt jämförbar med västsvenska eller norrländska. Inte skulle det väl numera falla en recensent in att gnälla över Sara Lidmans eller Torgny Lindgrens dialektala vändningar och begära att förlaget ingrep för att göra ”rättvisa åt dessa författares språk”?⁶⁴

61 – Tulindberg, *Térpsichore*, s. V–VI.

62 – Tulindberg, *Térpsichore*, s. XXIV–XXV.

63 – Pia Zandelin, ”Tätast när det skymmer”, *Expressen* 27.8.1991.

64 – Lars Sund, ”Skvär och kvinka”, *Expressen* 30.8.1991.

I Artikel 1 respektive Artikel 2 tar jag fasta på den ovan skisserade problematiken, och undersöker hur två centrala finlandssvenska författare förhåller sig till den upplevda sverigesvenska okunskapen, hur de i varsin roman tematiserar detta och friheten att använda ett eget, finlandssvenskt litterärt språkbruk som avviker mot det sverigesvenska, och vidare hur finlandssvenska respektive sverigesvenska recensenter förhöll sig till just sådana aspekter i romanerna.

3.4 Systemet med delupplagor

Oron i Finland över att finlandssvenska författare tenderade att använda språkliga inslag som avvek från sverigesvenskan handlade emellertid inte alls enbart om hur sverigesvenska läsare och kritiker skulle reagera på avvikelserna. Nej, oron handlade i minst lika hög grad om huruvida sverigesvenska förläggare alls skulle vara villiga att befatta sig med finlandssvenska alster, och i förlängningen om den finlandssvenska litteraturens möjligheter till spridning på den sverigesvenska marknaden.

En av dem som beklagade sig mest högljutt var tidigare nämnda Hugo Bergroth. Den lösning på problemet som Bergroth förde fram, en argumentation som skulle visa sig leva vidare under många decennier framöver, var att författarna skulle slipa ned de språkliga egenheterna som avvek från sverigesvenskan:

Vi mottaga genom litteraturen rika andliga skatter från Sverige, men av det lilla vi kunna ge svenskarna i gengäld blir mycket avvisat därför att man i Sverige stötes av våra talrika språkliga egenheter: det är en trossats i moderlandet att böcker från Finland [...] äro mer eller mindre onjutbara på grund av sitt språk. Härom har en så vittnesgill person som prof. Noreen uttalat sig. Han framhöll därvid, att om man vill upprätthålla förbindelserna mellan moderlandet och den svenska nationaliteten i Finland, man bör se till, att differensen mellan de båda språken, finländskan och högsvenskan, inte få bli alltför stora. Detta gäller icke uttalet; men i fråga om ordmaterialet och ordformerna kunna vi inte vara nog stränga purister. Äro vi likgiltiga i det avseendet, blir följderna, att den svenska litteraturen från Finland blir svår att förstå i Sverige. [---]

En rikssvensk förläggare vill i regel inte inköpa ett finländskt manuskript, med mindre han får rätt att låta sina experter göra språkliga ändringar i det. Dessa korrigeringar äro våra författares förtvivlan. I sin iver att göra sin sak grundligt kunna experterna emellanåt fara fram så, att de förvanska innehållet, så författaren inte får fram det han menat. Författaren vill alltså inte låta korri-

gera sitt arbete; förläggaren vill inte låta trycka det okorrigerat. Hur skall man reda sig i detta dilemma? Det finnes, förefaller det, blott ett sätt: *författaren måste lära sig att skriva högsvenska*.⁶⁵

Bergroths syn är vad af Hällström-Reijonen kallar ett renodlat exempel på ”det sverigesvenska förlagsargumentet”, vilket innebär att ”finlandssvenska böcker måste vara skrivna på en korrekt svenska som också kan godtas i Sverige för att kunna ges ut eller säljas i Sverige”.⁶⁶ af Hällström visar sedermera i sin artikel hur argumentet levt vidare fram till våra dagar, men även hur det kontinuerligt blivit föremål för diskussion och stött på patrull och motstånd. Mer om detta i avsnitt 4.1 nedan.

”Det sverigesvenska förlagsargumentet” och diskussionen kring detta leder oss in på frågan hur den finlandssvenska litteraturen rent praktiskt distribueras och sprids i Sverige. Som Pia Forssell noterar såg offentligheterna i Finland och Sverige mycket olika ut efter rikssprängningen. I Sverige rådde etableringsfrihet för tryckerier från 1810, medan tryckerier i Finland, som ju då lydde under rysk överhöghet, var tvungna att ha tillstånd från myndigheterna. Här kunde man heller inte lika fritt som i Sverige offentligt debattera sociala och politiska frågor.⁶⁷

I och med att det i praktiken saknades litterära institutioner i Finland fram till ingången av 1830-talet, var författare som skrev på svenska hänvisade att vända sig till Sverige och Svenska Akademien för litterär bedömning och möjlig ära och berömmelse, påpekar Johan Wrede.⁶⁸ Och samma sak gällde inte minst om man var intresserade av en större publik: ”Både den reella och den potentiella läsekretsen var ojämförligt mycket större i Sverige redan på 1830-talet, och den snabbare ekonomiska utvecklingen i Sverige under större delen av seklet gjorde att skillnaderna accentuerades”, skriver Forssell.⁶⁹

Den sverigesvenska marknaden blev således tidigt efter riksdeleningen en attraktiv arena för svenskspråkiga författare i Finland – och för de förlag som höll

65 – Hugo Bergroth, *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, faksimilupplaga av andra, reviderade och tillökade upplagan 1928, Helsingfors: Schildts Förlags Ab 1992, s. 19 f.

66 – af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 160.

67 – Pia Forssell, *Författaren, förläggarna och forskarna. J.L. Runeberg och utgivningshistorien i Sverige*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2009, s. 13 f.

68 – Johan Wrede, ”Den nationella romantikens tid 1827–1856”, i Wrede (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 1999, s. 233–241, här: s. 233.

69 – Forssell, *Författaren, förläggarna och forskarna*, s. 13 f.

på att etableras. Men hur skulle man lyckas nå ut och sprida litteraturen över Bottniska viken?

Ett stort problem, som verkade som en tydlig hämsko på de finländska förlagens möjlighet att exportera sina böcker till Sverige, var de 50-procentiga boktullarna som länge gjorde finländsk litteratur mycket dyr i Sverige. Vidare saknades vid denna tid mellanstatliga överenskommelser som tryggade upphovsmannarätten, och dessa faktorer ledde till eftertryck i Sverige av finländska alster.⁷⁰

För att kringgå de höga tullarna och samtidigt förhindra pirattrycken i Sverige, där författaren och förläggaren gick helt bet på avkastningen från försäljningen, var man nödgade att utveckla ett samarbete med förläggare i Sverige som gick runt lagens rāmärken. Detta skedde inte minst när Johan Ludvig Runebergs verk skulle spridas i Sverige. ”När förläggaren Öhman på 1840-talet distribuerade Runebergs verk i Sverige, skedde det [...] genom att tryckta ark infördes som makulatur och försågs med i Sverige tryckta titelblad, allt för att kringgå tullen”, skriver Forssell.⁷¹

En del av upplagorna skeppades alltså tullfritt över till Sverige, där de nya titelbladen försågs med förlagsnamnet – i det här fallet Bonniers. En ny samarbetsform, som skulle komma att bestå – visserligen sedermera förfinad för att passa inom lagens ramar – hade etablerats: ”Detta då illegala förfarande är troligen det tidigaste exemplet på delupplagor, denna länge så vanliga svensk-finländska form för samutgivning.”⁷²

Systemet med delupplagor innebär alltså i korthet att två förlag, i det här fallet ett finländskt och ett svenskt, gemensamt ger ut en bok genom att fördela en upplaga mellan sig för distribution och försäljning på respektive marknad. Olika varianter finns: ett finländskt förlag kan exempelvis låta trycka upp en upplaga på 2 000 exemplar av ett verk av en finlandssvensk författare, för att sedan uppvakta sverigesvenska förlag för att försöka sälja in en del av upplagan, till exempel 500 exemplar, som det förlaget säljer i Sverige. Alternativt kan det finländska och det svenska förlaget redan innan komma överens om att trycka upp en upplaga tillsammans, och fördela den efter överenskommelse. I sådana fall delar man naturligtvis också på tryckkostnaderna och de ekonomiska riskerna. Ofta har det, genom historien, handlat om ett utbyte av delupplagor mellan förlagen, exempelvis så att det sverigesvenska förlaget tar in en delupplaga av en finlandssvensk författare mot att det finländska förlaget i sin tur förbinder sig att ta in en delupplaga av en sverigesvensk författare för försäljning på den finländska marknaden.

70 – Forssell, *Författaren, förläggarna och forskarna*, s. 51 f.

71 – Forssell, *Författaren, förläggarna och forskarna*, s. 53.

72 – Forssell, *Författaren, förläggaren och forskarna*, s. 70.

Mot slutet av 1850-talet avskaffades de ovan diskuterade boktullarna mellan Finland och Sverige.⁷³ Det här innebar dock inte att systemet med delupplagor försvann, utan det tillvägagångssätt som inletts med Runebergs verk på 1840-talet var här för att stanna. Då Werner Söderström blott 18 år gammal inledde sin förläggarbana i Finland riktade han tidigt blickarna mot Sverige och den svenska marknaden, eftersom han ansåg den inhemska marknaden för liten. Inledningsvis lyckades Söderström också placera vissa större delupplagor hos Bonniers, bland annat av Karl August Tavaststjernas första diktsamling *För morgonbris* (1883). Bonniers förlorade emellertid snabbt intresset för samarbete i den här formen, och 1887 upphörde förbindelserna helt.⁷⁴

År 1891 grundade Söderström sitt förlag Söderströms, och 1913 bildades Schildts förlag av hans systerson Holger Schildt. Dessa två förlag skulle i närmare 100 år, ända fram till fusionen 2012, nästintill fullständigt dominera den finlandssvenska bokmarknaden. Läser man historikerna över de båda förlagen, Göran Stjernschantz *Ett förlag och dess författare. Söderström & C:o Förlags AB 1891–1991* (1991) respektive Henrik Ekbergs *Frisinne & kvalitet. Ett sekel med Schildts* (2013), inser man snabbt att försöken att sprida den finlandssvenska litteraturen i Sverige ur de finlandssvenska förlagens synvinkel under det följande seklet i mångt skulle präglas av det som Werner Söderström upplevde redan mot slutet av 1800-talet: framstötter, motgångar, besvikelser.

Med olika strategier försöker både Schildts och Söderströms gång på gång sprida finlandssvensk litteratur på den sverigesvenska marknaden genom åren. Man prövar att etablera sig i Sverige genom att grunda nya förlag och genom uppköp av befintliga, man försöker sälja direkt till den svenska bokhandeln, man startar bokklubbar och andra distributionskanaler, men trots vissa framgångar förblir tröskeln hög, nålsögat litet.

Systemet med utbyte av delupplagor, där nationsgränserna styr förlagens verksamhet och distributionsmöjligheter, har genom tiderna också kritiserats för att vara otympligt och hämmande, inte minst för de finlandssvenska förlagens möjligheter. Tydligast till angrepp mot förhållandena går författaren Göran Schildt i en understreckare i *Svenska Dagbladet* 1959, där går så långt att han hoppas att ”den finlandssvenska litteraturen inte skall ha någon framtid”. I stället vill Schildt se att den integreras i den sverigesvenska till en gemensam litteratur, liksom att finlandssvenskheten *per se* ska uppgå i en gemensam svenskhet med den i Sverige:

73 – Forssell, *Författaren, förläggarna och forskarna*, s. 53.

74 – Göran Stjernschantz, *Ett förlag och dess författare. Söderström & C:o Förlags AB 1891–1991*, Helsingfors: Söderström & C:o 1991, s. 19.

En sådan integrering av det svenska Finland med Sverige förutsätter givetvis en omorganisation av våra institutioner. Vad det här är fråga om kan åskådligt illustreras med bokförlagens verksamhet. Låt mig förutskicka att jag på intet vis ifrågasätter den ovärderliga insats de båda finlandssvenska förlagen gjort för svensk litteratur i Finland och finländsk i Sverige. Fråga [sic] är bara om dessa förlag inte i nuvarande läge blivit ett hinder för utvecklingen, genom att deras arbetssätt låser fast förhållandena i den gamla isoleringen. Deras verksamhetsområde är nämligen begränsat till Finland, de är huvudorsaken till att det finns en finlandssvensk litteratur. Så här går det till när en svenskspråkig författare i Finland skrivit en bok: han erbjuder den till Söderströms eller Holger Schildts förlag i Helsingfors, som i händelse av positiv inställning publicerar den i Finland. Bara i den mån dessa förlag lyckas göra lämpliga bytesaffärer med något förlag i Sverige, når verket utanför landets gränser i form av en delupplaga. Det ger ett begrepp om vilka barriärer som här reser sig om man påminner om att det ännu för tio år sedan var omöjligt att intressera någon svensk förläggare för Elmer Diktonius, att Tove Jansson trots livlig uppskattning i hemlandet länge förgäves sökte komma in på den svenska bokmarknaden Och att Bo Carpelans tidigare diktböcker aldrig nådde över Bottenhavet. Fortfarande kommer många finlandssvenska böcker inte alls eller på ett ytterst styvmoderligt sätt ut i Sverige. Det är denna isolering, utestängdheten från att på normalt sätt bli recenserade och konfronterade med publiken i Sverige, som är den tyngsta och orättvisaste bördan för de finlandssvenska författarna. Problemet förefaller att ha bara en sund lösning: gränsen för förlagens verksamhetsområde borde slopas, så att helsingforsförlagen kom i samma ställning som t. ex. Gleerups eller Allhems förlag i Sydsvetige. De skulle med andra ord sälja sina alster direkt över hela det svenska språkområdet, eventuellt via ett eget distriktsombud i Stockholm, medan de svenska författarna i Finland skulle få full frihet vid valet av förlag i Finland eller Sverige.⁷⁵

Göran Schildt har dock inte blivit bönhörd, i alla fall inte än så länge. Utbytet av delupplagor har stått sig fortsatt starkt som den enda reellt gångbara vägen, trots att inte heller detta i allmänhet har lett till några större, ihållande framgångar ur de finlandssvenska förlagens perspektiv. Ekberg skriver:

Under största delen av 1900-talet var det i allmänhet så att de finlandssvenska förlagen tog in ett relativt stort antal titlar i mindre upplagor, medan man levererade ett mindre antal titlar i större upplagor till Sverige.

75 – Göran Schildt, ”Finlandssvenskarna”, *Svenska Dagbladet* 23.11.1959. På nätet 16.2.2018, <https://www.svd.se/finlandssvenskarna>.

Detta koncept överlevde för den s.k. allmänna litteraturens del fram till det tidiga 2000-talet, låt vara att det under senare decennier då kommersiella synpunkter fick allt större tyngd på bekostnad av de kulturella blev allt svårare att komma in på marknaden i Sverige.⁷⁶

År 1900 slog förläggaren Karl Otto Bonnier fast att det i Sverige endast finns publik för finlandssvenska författare ”af allra första rang”. ”Det är”, konstaterar Stjernschantz lakoniskt i sin förlagshistorik 1991, ”tänkvärda ord, uttalade i början av Söderströms bana, men giltiga i närmare etthundra år.”⁷⁷ Och senare: ”Ingenting har således förändrats sedan den unge Werner Söderströms dagar: av den jämförelsevis rika finlandssvenska litteraturen kom endast ett fåtal författare över tröskeln i Sverige.”⁷⁸ Någon munter bild av förutsättningarna ger inte heller Henrik Ekberg, som i sin historik över Schildts förlag ger kapitlet om strävandena på den sverigesvenska marknaden den talande rubriken ”Problemet Sverige – ett evighetsproblem”, och skriver: ”Alltsedan sent 1800-tal har man i Finland – med rätt eller orätt – hyst uppfattningen att den finlandssvenska litteraturen blir styvmoderligt behandlad i Sverige.”⁷⁹ Men stämmer verkligen Ekbergs ord ovan, att det under senare decennier ”blivit allt svårare att komma in på marknaden i Sverige”? Det frågar jag i Artikel 3, där jag i en kvantitativ studie undersöker hur många nya skönlitterära titlar som gets ut i delupplagor på sverigesvenska förlag åren 2000–2016, och gör jämförelser bakåt i tiden.

Under närmare 100 år dominerades den finlandssvenska förlagsbranschen alltså av två större, relativt jämbördiga, allmänutgivande förlag. År 2012 fusionerades Schildts och Söderströms förlag, som båda vid tillfället gick med förlust, till Schildts & Söderströms (Sets).⁸⁰ Tre år senare upplevde den finlandssvenska förlagsbranschen på nytt omvälvande nyheter, då medierna rapporterade att bolaget Moomin Characters Oy Ltd bildar ett nytt bokförlag tillsammans med några tongivande redaktörer som sade upp sig från Schildts & Söderströms. Med de värvade redaktörerna och Muminpengar i bagaget – största ägaren är Tove Janssons brorsdotter Sophia Jansson – lockade Förlaget redan vid starten med sig inte

76 – Henrik Ekberg, *Frisinne & kvalitet. Ett sekel med Schildts*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2013, s. 137.

77 – Stjernschantz, *Ett förlag och dess författare*, s. 32.

78 – Stjernschantz, *Ett förlag och dess författare*, s. 239.

79 – Ekberg, *Frisinne & kvalitet*, s. 366.

80 – Heidi Finnilä, ”Fusionen som blev Sets”, *Svenska Yle* 6.11.2014, <https://svenska.yle.fi/artikel/2014/11/06/fusionen-som-blev-sets>.

mindre än 38 författare från Schildts & Söderströms, bland dessa några av samtidens mest starka finlandssvenska namn.⁸¹

Schildts & Söderströms lyckades återhämta sig från chocken, och under de senaste åren har två relativt jämnstarka finlandssvenska förlag återigen verkat sida vid sida.

Trots att systemet med utbyte av delupplagor med sverigesvenska förlag visat sig vara det sätt på vilket finlandssvenska författare i allmänhet når ut på den sverigesvenska marknaden även under de allra senaste åren, finns tecken på att systemet utmanas av andra tillvägagångssätt.

Nya tecken på att satsningen på att nå ut på den sverigesvenska marknaden håller på att intensifieras kom under våren 2020. När förlagen som brukligt presenterade sin höstutgivning, publicerade Förlaget den här gången inte en utan två höstkataloger – en för den finlandssvenska marknaden, och en snarlik för den sverigesvenska marknaden. Katalogerna förefaller lika, så när på några författarnamn och deras kommande böcker. Kjell Westös nya roman *Tritonus* som hösten 2020 utkom i delupplaga hos Albert Bonniers, Johanna Holmströms biografi ”*Borde hålla käft*”. En bok om *Märta Tikkanen* som utkommer hos Norstedts i delupplaga, samt Linda Bondestams bilderbok *Mitt bottenliv* som utkommer i delupplaga hos Berghs förlag, presenteras enkom i katalogen som riktar sig till den inhemska, finlandssvenska marknaden. I övrigt presenteras samtliga kommande böcker i båda katalogerna.

Det här tycks innebära en satsning på ett slags hybridform, där man i några avseenden upprätthåller samarbetet med sverigesvenska förlag och systemet med delupplagor, och i övriga fall avser att försöka sälja in sina böcker under eget förlagsnamn i Sverige. Strategin är i sig inte ny – så har förlagen jobbat också tidigare – men att Förlaget nu ger ut en skild katalog som riktar sig specifikt mot den sverigesvenska marknaden får betraktas som en symbolhandling och ett tydligt tecken på att satsningen på att erövra Sverige härmed intensifieras.

81 – Linn Karlsson, Stina Sirén & Maria von Kraemer, ”Kända författare väljer det nya Förlaget”, *Svenska Yle* 7.10.2015, <https://svenska.yle.fi/artikel/2015/10/07/kanda-forfattare-valjer-det-nya-forlaget>.

4 Ett litteratursociologiskt anslag

Avhandlingen i stort, liksom de skilda delarna, artiklarna, präglas som tidigare nämnts av ett litteratursociologiskt anslag. Men vad innebär det? Att definiera termen litteratursociologi och vad den betecknar och innefattar är inte det lättaste. Handlar det om en metod, en teoribildning, ett forskningsfält, ett ämne eller ett problem – forskare som genom åren har försökt definiera och avgränsa området har gått bet. Ställd inför den till synes omöjliga uppgiften har Wendy Griswold betecknat litteratursociologin som ett ”icke-fält”, och liknat den vid ”ett blomsterfält” och ”en amöba” som ”saknar fast struktur” och som flyter ut i olika riktningar.⁸²

”The ’sociology of literature’”, skriver i sin tur James English i sin introduktion till ett temanummer om litteratursociologin i tidskriften *New Literary History*,

has always named a polyglot and rather incoherent set of enterprises. It is scattered across so many separate domains and subdomains of scholarly research, each with its own distinct agendas of theory and method, that it scarcely even rates the designation of a ‘field.’⁸³

Lars Furuland är enig med sina amerikanska kollegor och framhåller: ”Litteratursociologin är således inte någon viss forskningsmetod utan helt enkelt en samlingsbeteckning för en speciell intresseinriktning, som i skilda sammanhang begagnar sig av olika teorier och metoder.”⁸⁴ Johan Svedjedal har för sin del beskrivit

82 – Wendy Griswold, ”Aktuella tendenser inom litteratursociologin” (övers. Gunnar Sandin), i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 53–69, citaten s. 53.

83 – James F. English, ”Everywhere and Nowhere: The Sociology of Literature After ‘the Sociology of Literature’”, *New Literary History*, Volume 41, number 2, Spring 2010, s. v–xxiii; citatet s. v.

84 – Lars Furuland ”Litteratur och samhälle. Om litteratursociologin och dess forskningsfält”, i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 15–49, citatet s. 15.

litteratursociologin som ”det forskningsområde som systematiskt behandlar frågor om samspelet mellan litteratur och samhälle”.⁸⁵

I en nyare översiktlig introduktion till litteratursociologin konstaterar Svedjedal att litteratursociologin är en ”multimetodisk forskningsinriktning, som kombinerar många hävdvunna vetenskapliga metoder”. Den ”rymmer och bejakar” visserligen textanalys, ”men vill inte begränsa sig till den” utan ”aspirerar på breda, empiriska studier”. ”Optiken”, skriver Svedjedal, ”kräver allt från lupp till teleskop.”⁸⁶

På vilka sätt tar sig det litteratursociologiska anslaget uttryck i förestående avhandling, och vad innebär anslaget i sin tur för avhandlingens riktning?

Att låta avhandlingen styras av ett litteratursociologiskt anslag, eller att anlägga ett litteratursociologiskt perspektiv på problemområdet som avhandlingen undersöker, var aldrig något självändamål för mig – snarare var det problemområdet som gav anslaget. ”Den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige” stipulerar, eller snarare utgör i sig, litteratursociologiska spörsmål. Det handlar alltså om hur en specifik, geografiskt och historiskt betingad, minoritetslitteratur fungerar och tas emot i ett samhälle och av läsare som befinner sig i en annan geografisk och kulturell kontext, och behandlar därmed just ”frågor om samspelet mellan litteratur och samhälle”.

Detta grundläggande tillvägagångssätt för avhandlingen i stort, att låta material, syften och frågeställningar bestämma metodologiska och teoretiska perspektiv, gäller i högsta grad även processen med de enskilda artiklarna. Jag har närmast mig mitt material så förutsättningslöst som möjligt, utan teoretiska eller metodologiska livremmar och hängslen. Grundläggande forskningsfrågor har naturligtvis styrt läsningar och annan materialanalys, men läsningarna och analyserna har i sin tur också genererat delvis nya frågeställningar och fokus.

De teoretiska perspektiven, liksom de metodologiska tillvägagångssätten och analysverktygen, är valda utifrån materialets, frågeställningarnas och läsningarnas/analysernas beskaffenheter och bidrar med vetenskaplig contextualisering, stadga och precisering. Det innebär att de fyra artiklarna präglas av disparata perspektiv och inriktningar, vilket i sin tur gör att flera olika teoretiska och metodologiska perspektiv aktualiseras och tas i bruk.

85 – Johan Svedjedal, ”Förord”, i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 7–10, citatet s. 7.

86 – Johan Svedjedal, ”Litteratursociologi”, i Sigrid Schottenius Cullhed, Andreas Hedberg & Johan Svedjedal (red.), *Litteraturvetenskap I*, Lund: Studentlitteratur 2020, s. 213–241; citatet s. 214.

Själva begagnandet av olika teorier och metoder, samt det faktum att delstudierna skriver in sig i delvis skilda forskningstraditioner, är i sig ett uttryck för det litteratursociologiska anslaget vilket, som konstaterats ovan, konstitueras av just ibruktagandet av disparata teorier och metoder som tillåts samspela.

Det som gör litteratursociologin så svår att på ett enkelt och koncist sätt definiera och avgränsa är på samma gång dess stora styrka. De vida ramarna och den teoretiska och metodologiska friheten skapar praktiska förutsättningar för att på ett kreativt sätt låta skilda problemområden, disparata teoribildningar och olika metodologiska verktygslådor samverka för att kunna generera ny kunskap kring och förståelse för ämnesfält som inte hade varit möjliga att på ett gångbart sätt dissekera om man tvingats hålla sig inom snävare teoretiska och metodologiska ramar.

”Litteratursociologiska studier”, skriver Svedjedal, ”kan både gälla enskilda individer och större kollektiv, de kan inriktas på samtiden eller ske med historiska perspektiv, tillämpa både kvalitativa och kvantitativa metoder.”⁸⁷ Det kan handla om ”små och riktade studier, exempelvis samhällsbilden i ett enda skönlitterärt verk”, eller bredare och översiktliga undersökningar som innebär ”inventeringar av stora material och utnyttjande av kvantitativ metod, till exempel med data om bokutgivning och böckers spridning”⁸⁸

I den här avhandlingen gör sig flera av dessa litteratursociologiska perspektiv och undersökningsområden gällande, liksom både kvalitativa och kvantitativa metoder. Artikel 1 respektive 2 undersöker hur enskilda författare förhåller sig till en specifik samhälllig diskurs och hur denna diskurs kan sägas gestaltas i enskilda verk av dessa författare, och utgör därmed exempel på det Svedjedal kallar ”små och riktade studier” som fokuserar ”enskilda individer” och ”samhällsbilden i ett enda skönlitterärt verk”. Vidare undersöks, som nämnts, vissa specifika aspekter i mottagandet av romanerna i recensioner i sverigesvensk och finlandssvensk dagspress, vilket gör att studierna förutom enskilda individer även aktualiserar ”större kollektiv” (i form av recensenterna) i det litterära kretsloppet.

Som Svedjedal framhåller utgör bokrecensioner i dagspress emellertid bara en liten del av ett litterärt verks reception i stort – ”frågan om ’mottagandet’ måste ställas mycket bredare än att begränsas till hur dagskritiken ställde sig vid den första utgivningen”⁸⁹ I artikel 3 och 4 breddar jag perspektivet och materialet, dels för att kunna undersöka andra aspekter av det breda konceptet litterärt mottagande eller litterär reception, dels för att kunna undersöka mottagandet av finlandssvensk litteratur i Sverige på ett mera övergripligt och generellt plan.

87 – Svedjedal, ”Förord”, s. 7.

88 – Svedjedal, ”Litteratursociologi”, s. 215.

89 – Svedjedal, ”Litteratursociologi”, s. 216.

I Artikel 3 anlägger jag därför en kvantitativ undersökning av utflödet och spridningen av finlandssvensk litteratur i Sverige, vilket alltså innebär ett exempel på en bredare studie med ”inventeringar av stora material” som ”data om bokutgivning och böckers spridning” och med fokus på ”större kollektiv” – men också med viss belysning av ”enskilda individer” inom kollektivet.

Artikel 4 undersöker, med sitt fokus på den finlandssvenska litteraturens representation i litteraturhistoriska översiktsverk, ytterligare en annan aspekt av det litterära mottagandet. Även denna studie är inriktad på ”större kollektiv” i det att den undersöker finlandssvenska författare och verk som grupp. Men precis som i Artikel 3 fokuseras även ”enskilda individer” i kollektivet, här i form av att specifika författares plats i de litteraturhistoriska översikterna belyses.

Hur de sociologiska perspektiven mera i detalj gör sig gällande i delstudierna som ingår i den här avhandlingen skall jag i det följande bena ut, för att därefter redogöra för de respektive studiernas mer specifika teoretiska, metodologiska och begreppsmässiga utgångspunkter, ramar och verktyg.

4.1 ”Det sverigesvenska förlagsargumentet”, epitexter och olika läsare

Artikel 1 och 2 delar såväl perspektiv och forskningsfrågor som teoretisk och metodologisk bas. Undersökningarna tar sin utgångspunkt i den ovan omtalade och brett omvittnade sverigesvenska okunskapen om Finland, landets språkförhållanden och den finlandssvenska litteraturen. Syftet är att undersöka hur enskilda finlandssvenska författarskap uppfattar och förhåller sig till denna okunskap, hur deras romaner uttrycker detta och de vänder sig mot olika läsargrupper, samt hur olika läsargrupper – i form av recensenter i finlandssvensk respektive sverigesvensk dagspress – uppfattar aspekter kring detta som aktualiseras i verken. Ett av artiklarnas centrala teoretiska koncept är hämtat från språkvetenskaplig forskning. Filologen och språkvårdaren Charlotta af Hällström-Reijonen har förtjänstfullt i en artikel visat hur man ända sedan slutet av 1800-talet inom finlandssvensk språkvård och litteraturdebatt diskuterat hur finlandssvensk litteratur bör skrivas utifrån dess avsättningsmöjligheter och läsbarhet i Sverige. Som dominerande i diskussionen identifierar af Hällström-Reijonen en åsiktsriktning som hon kallar ”det sverigesvenska förlagsargumentet”:

Med det sverigesvenska förlagsargumentet menar jag en argumentering för att finlandssvensk skönlitteratur måste vara skriven på en korrekt svenska utan finlandssvenska särdrag för att godtas i Sverige; detta för att inte försvåra försäljningen av finlandssvensk litteratur i Sverige. Synvinkeln kan variera i någon mån; det kan t.ex. gälla förläggarnas ovilja att ge ut finlandssvenska böcker, men det kan också handla om en rädsla för sverigesvenska läsares irritation över finlandssvenska särdrag i språket. Argumentet är ibland mycket klart uttalat, men i andra sammanhang är det implicit även om grundtanken finns kvar. Ibland betonas språkets instrumentella funktion, ibland den identitetsskapande funktionen.⁹⁰

Även om ”det sverigesvenska förlagsargumentet” och dess anhängare intagit en dominerande position i debatten genom tiderna, är åsikterna argumentet företräder inte oomtvistade. I sin genomgång av hur diskussionen förts i finlandssvensk press från slutet av 1800-talet fram till i dag, delar af Hällström-Reijonen in debattörerna i tre huvudgrupper:

Konformisterna är debattörer som anser att svenskan i skönlitteraturen ska vara lika i Sverige och i Finland. Problemet är hur den finlandssvenska språkliga verkligheten med ett vardagsspråk som innehåller många finska ord, finlandssvenska formuleringar, ren finska (hela dialoger på finska), eller ”finska på svenska” ska kunna återges i litteraturen på ett gott språk, utan att finländska vardagliga drag används. Till den *offensiva* inställningen hör att man bör påtvinga läsarna i Sverige språkliga egenheter som bara används i Finland. Ibland förespråkas ordlistor för att förenkla förståelsen av de främmande orden för läsaren. Slutligen avser jag med *isolationister* sådana debattörer som ser på den finlandssvenska litteraturen som något som i första hand vänder sig till finlandssvenskar, och som alltså anser publiken i Sverige vara av mindre intresse.⁹¹

Även om en dylik gruppering och etikettering i vissa avseenden kan verka förenklande och alltför generaliserande, utgör af Hällströms genomgång en effektiv teoretisk fond och kategorisering att ta avstamp från i undersökningen av inställningen hos några specifika finlandssvenska författarskap – det gäller bara att vara medveten om, som af Hällström själv poängterar, ”att de flesta debattörerna inte är renodlat konformister, offensiva eller isolationister”.⁹²

90 – af Hällström-Reijonen ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 155.

91 – af Hällström-Reijonen ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 156.

92 – af Hällström-Reijonen ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 156.

I essän ”Den fiktiva stadens fiktiva språk”, som publiceras 2005, två år innan af Hällström-Reijonens artikel, för litteraturvetaren Trygve Söderling ett liknande, men mera essäistiskt, resonemang om språk och finlandismer i finlandssvensk litteratur. Också Söderling gör en genomgång av olika aktörers förhållningssätt till frågan, och likt af Hällström-Reijonen delar han upp kontrahenterna i tre grupper: ”de bekymrade”, ”de offensiva” och ”de konstnärliga”.⁹³ ”De bekymrade” motsvarar i mångt af Hällström-Reijonens ”konformister”, och hennes ”offensiva” delar inte bara namn med Söderlings dito, utan även ståndpunkter i debatten. af Hällström-Reijonens vetenskapliga utredning, som bygger på ett avsevärt större material från en längre tidsperiod, kan i vissa avseenden således ses som en vidareutveckling av Söderlings mera essäistiska översikt. Där- emot saknas i Hällström-Reijonens resonemang en motsvarighet till Söderlings tredje grupp, ”de konstnärliga”.⁹⁴

93 – Trygve Söderling, ”Den fiktiva stadens fiktiva språk”, *Hufvudstadsbladet* 6.3.2005. Essän finns också på *Slammerarkivet*. *Texter framslamrade av Trygve Söderling*, http://www.saunalahti.fi/trygvsod/slammer/2005/Den_fiktiva_stadens_fiktiva_sprak.html.

94 – Att af Hällström-Reijonen inte tar fasta på Söderlings tredje kategori är kanske inte så konstigt, i och med att Söderlings resonemang där i mångt och mycket utgörs av en besk kritik av ”språkvårdarnas” i hans ögon emellanåt alltför stora intresse för de litterära verkens ”fostrande” och ”identitets- och nationalitetspolitiska funktion” framom deras konstnärliga värde. Så här skriver Söderling i ”Den fiktiva stadens fiktiva språk”: ”’Universalism’ respektive ’identitetspolitik’ kunde vara andra rubriker för de två attityder till litterärt språk som jag hittills kallat för den bekymrade och den offensiva. Men troligen är dialektiken mellan de två ytterligheterna – etnisk utrensning av lokala särdrag kontra *spräddande* med dem – egentligen en smula ’för intressant’. Litteratur kan vara ett utmärkt ställe att bedriva politik på, inklusive identitetspolitik. Men det är inte politiken som *gör* den till litteratur. Kanske provocerar ’de bekymrade’ och ’de offensiva’ språkvårdarna varandra att alltför mycket betona det litterära verkets ’fostrande’, identitets- och nationalitetspolitiska funktion, på bekostnad av den konstnärliga strävan att helt enkelt skriva en bra bok. För författaren – om det verkligen är en författare – är språket bara ett av de många verktyg hon eller han har till hands för att skapa den mångskiktade helhet som kanske, i bästa fall, är konst. Diskussionen mellan en regionalistisk-realistisk agenda (den offensiva) kontra en som ser det vårdade högspråket som en chans man bör ta att nå utöver de trånga regionala och subkulturella ramarna (den bekymrade) är viktig. Men den kan också skymma vad verket verkligen är, vid sidan av sin språkstrategi. Vi måste akta oss för att förfalla till att bara prata om det som är lätt att prata om, nämligen språkets yta, orden. Också *l'art pour l'art* måste få sitt. Att Dante valde den ’låga’ italienskan i stället för det ’höga’ latinet var i sin egen tid ett dramatiskt identitetspolitiskt ställningstagande. Men det är knappast därför vi idag läser *Divina Commedia*.”

”Det sverigesvenska förlagsargumentet” är sprunget ur empiriska undersökningar, och som teoretiskt koncept är det applicerbart på olika empiriska material som forskaren kan närma sig på skilda metodologiska sätt. af Hällström-Reijonen har synliggjort hur konceptet, och frågorna som vidhänger det, utgjort en central diskurs i samtalet om den finlandssvenska litteraturen under lång tid. Vid sidan av att på detta sätt utforska konceptets förekomst diskursanalytiskt kan man exempelvis, vilket jag har gjort i Artikel 1 och 2, undersöka dels hur enskilda författare förhåller sig till dess tankegod, dels huruvida och i så fall på vilka sätt tankegodset och frågeställningarna uttrycks i enskilda romaner av författarna.

För att undersöka hur olika författare förhåller sig till idéer och resonemang som i det här fallet knyter an till ”det sverigesvenska förlagsargumentet”, kan man med fördel rikta fokus utanför det litterära verket till material som på något sätt kopplar till det, såsom intervjuer, essäer, artiklar, publika samtal och så vidare. Sådant *paratextuellt* material som befinner sig utanför det litterära verket benämner Gérard Genette *epitexter*. Epitexterna kan kommentera det specifika verket eller författarskapet i stort, men även annat; enligt Genette kan i princip allt en författare säger eller skriver, om sitt liv eller världen omkring henne, betraktas som epitext.⁹⁵

I epitexterna står ibland att finna uttalanden där författare på ett explicit sätt redogör för sina åsikter och intentioner, vilket gör det tämligen enkelt att som i det här fallet placera enskilda författarskap i förhållande till det sverigesvenska förlagsargumentet.

Att undersöka hur dylikt tankegod kan sägas gestaltas och tematiseras i de litterära verken, och samtidigt utröna hur verken positionerar sig i förhållande till och riktar sig till olika läsargrupper, kräver däremot att man närmar sig det litterära verket, genomför kvalitativa närläsningar och undersöker narrativa grepp i detta.

I det avseendet är socialantropologen Benedict Andersons teori om ”föreställda gemenskaper” och romanens förhållande till dessa, som han utvecklar i *Imagined Communities* (1983), användbara som teoretiska utgångspunkter, liksom – i än högre utsträckning – litteraturforskaren Jonathan Cullers argumentation i sin replik på Andersons idéer.

En viss typ av romaner, menar Anderson, riktar sig främst till inhemska, nationella läsare, i det att de härbärgerar vissa narrativa grepp och speciella läsartilltal som gör att de hos de inhemska läsarna frambringar en känsla av att tillsammans ingå i och dela föreställda, nationella gemenskaper – som i sin tur enligt Anderson konstituerar nationalismens framväxt. Anderson exemplifierar hur han menar att

95 – Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (*Seuils*, 1987, Trans. Jane E. Lewin), Cambridge: Cambridge University Press 1997, s. 344 ff.

det kan se ut bland annat med ett långt citat från inledningen av José Rizals roman *Noli Me Tangere* (1887), och skriver sedan:

Extensive comment is surely unnecessary. It should suffice to note that right from the start the image (wholly new to Filipino writing) of a dinner-party being discussed by hundreds of unnamed people, who do not know each other, in quite different parts of Manila, in a particular month of a particular decade, immediately conjures up the imagined community. And in the phrase "a house on Anloague Street" which "we shall describe in such a way that it may still be recognized," the would-be recognizers are we-Filipino-readers. The casual progression of this house from the "interior" time of the novel to the "exterior" time of the [Manila] reader's everyday life gives a hypnotic confirmation of the solidity of a single community, embracing characters, authors and readers, moving onward through calendrical time.⁹⁶

I sin essä "The Novel and the Nation" (2007), ägnad åt just Benedict Andersons teori om romangenrens betydande roll i framställandet av föreställda, nationella gemenskaper, går litteraturforskaren Jonathan Culler i viss polemik avseende vilka läsare som han menar att romanen egentligen i första hand riktar sig mot. Cullers iakttagelser och exemplifiering härvidlag är belysande i teoretiskt hänseende, och förtjänar, menar jag, en utförlig citering eftersom – vilket jag återkommer till nedan – resonemanget visat sig vida användbart och giltigt för flera olika typer av romaner (nyare såväl som äldre):

A community within the novel is evoked, and it is subtly extended to the community of those addressed, who might still recognize the house. But the fact that Anderson puts "Manila" in brackets – "the [Manila] reader" – indicates that there is a difficulty here. One cannot simply say that the community addressed is the residents of Manila in Rizal's day, nor its residents since Rizal's day, nor simply "we-Filipino-readers". Even the Westerner reading this in translation is drawn by the narrative address, which assures him or her that if one were there, one could recognize the house, that there is a continuity between the world of the novel and the reader's own. [...] Although the novel is replete with place-names from Manila [...], presented as if they needed no explanation and thus presuming a reader who knows Manila, this is a technique by which realistic

96 – Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (rev. ed., första upplagan publicerad 1983), London & New York: Verso 2006, s. 27.

fiction posits the reality and independence of the world it describes – asserts by presupposing.

In fact, the mode of address of *Noli me tangere* often suggests that the reader is not a Manileño but someone who needs to be told how things are done there – a stranger even. [---]

The explanations “like all the rivers in Manila” and “in the style of many buildings of the country” have a quasi-anthropological air, as if telling others about a land not theirs. And there are many similar passages in the novel [...]. The effect here is similar to Balzac: offering a veritable anthropology of Manila and its ways, with references that would not have been necessary for Manila readers, who don’t need to be told what things are called in their country or that someone is dressed like a Filipino or what every Filipino house must have. While it could be argued that this last phrase, for instance, works to satirize, for Manila readers, the empty piety of the land that makes chapels obligatory, whatever the faith of their owners, one can reply that it is by speaking anthropologically, as if to an outsider to whom these things need to be explained, that the narrator achieves this effect.⁹⁷

Varken Anderson eller Culler stannar vid Rizal och Balzac, utan prövar sina resonemang också på en modernare roman som Mario Vargas Llosas *El Hablador* (1987). Culler fokuserar även här romanens öppningsrader och skriver:

What sort of narrative audience is addressed here? It is first of all one that does not need explanation of the easy references to Firenze and to Dante’s glimpse of Beatrice. Proper names, taken for granted, delineate the European scene, but when the narrator turns to the materials from the jungle in the window display and then to the photographs that “suddenly brought back for me the flavor of the Peruvian jungle,” he uses terms accessible to the European reader – “bows, arrows, a carved oar” – and only the mild exoticism of the “cotton cushma”. If one had to describe the reader whom this opening page appears to imagine and address, it would not be the Peruvian national as much as an international cosmopolitan reader [---].

El hablador may not be addressed to Peruvians, and indeed Peruvian readers may be precisely the wrong audience for this novel. [---] Peruvians may be in particularly bad position to read it as a novel, for as inhabitants of a country

97 – Jonathan Culler, “The Novel and the Nation”, i Jonathan Culler, *The Literary in Theory*, Stanford, California: Stanford University Press 2007, s. 43–72, citatet s. 57 f. Essän utgör en något reviderad version av en tidigare artikel, publicerad som Jonathan Culler, “Anderson and the Novel”, *Diacritics* 29(4)/1999, s. 20–39.

where the status of the Indians has been a burning political question for some time and where Vargas Llosa is also a political figure with a record of actions, pronouncements, and essays on political and cultural topics, they are likely to take the novel [...] as primarily a political statement [---]. All the more reason to think, as the opening of the novel itself suggests, that the reader the book addresses is not, perhaps, the educated Peruvian intent on evaluating the political statement or reading it like a newspaper but the reader at some geographic remove, who picks up a new novel by a well-known novelist.⁹⁸

Såväl af Hällström-Reijonen som Anderson och Culler är, som vi ser, intresserade av både intentioner och mottagare, men på sinsemellan olika nivåer och i skilda material. Där af Hällström-Reijonen fokuserar epitexter och diskursanalys, kan man säga att Cullers (och även Andersons) resonemang, som alltså fokuserar de litterära verken, rör sig inom det område av litteratursociologin som Svedjedal kallar ”sociopoetik”, och närmare bestämt inom den sociopoetiska inriktning som ”fokuserar frågan om för vilka syften litteraturen skrivs, vilken som är dess tänkta målgrupp eller marknad”:

Analysen centreras här kring vilka grepp författaren använder för att fånga läsaren – för att underhålla, övertyga eller upplysa. Formanalysen blir då central, inte sällan med inflytande från reader-response criticism, och tar sikte på t.ex. läsartilltal, narrativa strukturer och symbolmönster [...].⁹⁹

Som jag var inne på ovan har Cullers empiriskt grundade resonemang visat sig användbart som teoretiskt perspektiv i undersökningar av flera typer av romaner, deras tänkta läsare och deras mottagande i verkligheten. Eneken Laanes, som framgångsrikt prövat Cullers idéer i en undersökning av Sofi Oksanens roman *Puhdistus* (2008) och dess mottagande, skriver exempelvis:

Although Culler’s discussion of the cosmopolitan novel refers to postcolonial literature, another transnational phenomenon in contemporary literature that is similar to the postcolonial type discussed by Culler [...] is literature on memory. Both address international readership in discussing widespread

98 – Culler, ”The Novel and the Nation”, s. 66 ff.

99 – Johan Svedjedal, ”Det litteratursociologiska perspektivet. Om en forskningstradition och dess grundantaganden”, i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 73–102, citatet: s. 88.

phenomena such as the postcolonial experience or working through historical traumas, but represent them in the historically specific (national) context.¹⁰⁰

Även Claus Elholm Andersen hänvisar till Cullers resonemang i sin genomgång av mottagandet av en helt annan typ av roman, nämligen Karl Ove Knausgårds *Min kamp* i sex delar (2009–2011), och detta särskilt avseende de skillnader mottagandet i Norden jämfört med mottagandet i exempelvis USA uppvisat.¹⁰¹

Allmängiltigheten i Cullers resonemang som teori märks också implicit i flera andra studier av romaner och deras transnationella mottagande över geografiska/kulturella gränser, även om inga direkta hänvisningar ditåt görs. Inte minst visar, vilket jag redogör för nedan i kapitel 6, tidigare undersökningar av mottagandet av finska och finlandssvenska romaner i Finland och Sverige att resonemangen mycket väl kan göras gällande i anknytning till mitt eget forskningsområde.

Culler har emellertid, likt Anderson, också själv kritiserats för att vara för snäv i sina antaganden och för att bortse från möjligheten att romaner kan rikta sig till flera olika kategorier av läsare. César Domínguez skriver exempelvis härvidlag att ”what strikes me most is the fact that both critics – though they are well aware of the enunciative intricacies – seem confident about the possibility of singling out one kind of audience, whether national (for Anderson) or cosmopolitan (for Culler)”.¹⁰²

Domínguez har delvis rätt i sin kritik – då Culler exemplifierar sitt resonemang med fallet *El Hablador* diskvalificerar han i princip den peruanska läsaren helt och hållet (“indeed Peruvian readers may be precisely the wrong audience for this novel”), medan han i exemplet med *Noli me tangere* visserligen tillstår att även de inhemska filippinska läsarna adresseras i verket, även om det görs på ett smått satiriskt sätt.

Om man i stället för ett bokstavstroget förhållningssätt till Cullers resonemang närmar sig det på ett mera pragmatiskt sätt, frammanas emellertid dess synnerligen

100 – Eneken Laanes, ”Sofi Oksanen’s ‘Purge’ in Estonia”, *Baltic Worlds* 2/2012, s. 19–21, <http://balticworlds.com/wp-content/uploads/2012/06/oksanen.pdf>.

101 – Claus Elholm Andersen, ”På vakt skal man være”. *Om litterariteten i Karl Ove Knausgårds ”Min kamp”* (diss.), Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Humanistiska fakulteten, Helsingfors universitet 2015, s. 12; s. 35, <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153833>.

102 – César Domínguez, ”World Literature and Cosmopolitanism”, in Theo D’haen, David Damrosch & Djelal Kadir (eds.), *The Routledge Companion to World Literature*, London: Routledge 2012, s. 242–252, citatet på s. 242.

goda användbarhet som teoretiskt tankegods menar jag. Öppnar man upp för möjligheten att en roman kan rikta sig till flera olika tänkta läsarkategorier samtidigt, i stället för att snäva in och utesluta vissa adressater, accentueras och breddas dess potential som funktionellt teoretiskt perspektiv i empiriska undersökningar.

I Artikel 1 och 2 tar jag fasta på delar av Cullers resonemang, men gör ingen värderande åtskillnad mellan grupper av tänkta läsare. Jag hävdar – och visar – att romanerna i fråga med sina narratologiska och berättartekniska grepp samtidigt men på olika sätt förmår vända sig till olika implicita läsargrupper, vilka befinner sig på olika kulturella och geografiska avstånd från den värld verket skildrar, och som därmed besitter olika hög grad av förkunskaper.

Culler påminner oss, avslutningsvis, dels om vikten att skilja på den tänkta läsarrollen som är skapad av verket och den reella läsaren utanför verket, dels om att inte dra förhastade slutsatser om någondera nivå som inte grundar sig i ordentliga undersökningar: ”When we are discussing the audience for novels, we need to avoid unwarranted presumptions about both the novels’ address – the readerly role they construct – and their actual audiences.”¹⁰³ Även Svedjedal påminner för sin del om att inte glömma den reella läsaren:

Ofta koncentreras studier av litteraturen som opinionsbildare på berättartekniska analyser – hur bär sig författarna åt för att fångsla och övertyga? – men för att bli heltäckande måste de kombineras med flerskiktade studier av mottagandet inom olika befolkningsgrupper.¹⁰⁴

I Artikel 1 och 2 gör jag just detta; kombinerar undersökningarna av författarnas intentioner som de uttrycks i epitexterna och de berättartekniska analyserna av hur romanerna vänder sig till och positionerar olika tänkta läsargrupper, med undersökningar av romanernas mottagande i finlandssvensk respektive sverigesvensk press – med fokus på hur de verkliga läsarna i olika grupper reagerar på romanernas narrativa grepp som förväntas positionera dem.

103 – Culler, ”The Novel and the Nation”, s. 70.

104 – Svedjedal, ”Det litteratursociologiska perspektivet”, s. 79.

4.2 Fjärrläsning och kvantitativa grupperspektiv

Litteraturstudiet är i mångt och mycket en tolkningsvetenskap, och litteraturvetare har av tradition och hävd ofta sysslat med textkritisk närläsning. På senare tid har emellertid andra perspektiv gjort sig gällande, och inte minst kvantitativa metoder av skilda slag har utvecklats och vunnit mark inom litteraturstudiet. En central företrädare för sådana nya perspektiv är Franco Moretti, som något tillspetsat hävdar att vi bör läsa mindre i stället för mer, byta fokus från närläsning till fjärrläsning. Så här skriver han i sin inflytelserika men omdebatterade artikel ”Conjectures on World Literature”, först publicerad i tidskriften *New Left Review* år 2000, senare också i boken *Distant Reading* (2013):

[T]he trouble with close reading (in all of its incarnations, from the new criticism to deconstruction) is that it necessarily depends on an extremely small canon. This may have become an unconscious and invisible premiss by now, but it is an iron one nonetheless: you invest so much in individual texts only if you think that very few of them really matter. Otherwise, it doesn't make sense. And if you want to look beyond the canon [...] close reading will not do it. It's not designed to do it, it's designed to do the opposite. At bottom, it's a theological exercise—very solemn treatment of very few texts taken very seriously—whereas what we really need is a little pact with the devil: we know how to read texts, now let's learn how not to read them. Distant reading: where distance, let me repeat it, is a condition of knowledge: it allows you to focus on units that are much smaller or much larger than the text: devices, themes, tropes—or genres and systems. And if, between the very small and the very large, the text itself disappears, well, it is one of those cases when one can justifiably say, Less is more. If we want to understand the system in its entirety, we must accept losing something. We always pay a price for theoretical knowledge: reality is infinitely rich; concepts are abstract, are poor. But it's precisely this 'poverty' that makes it possible to handle them, and therefore to know. This is why less is actually more.¹⁰⁵

Morettis utsaga kan uppfattas som tillspetsad, kategorisk och provokativ, och hans resonemang har naturligtvis också stött på kritik och motstånd – mer om detta nedan.

105 – Franco Moretti, ”Conjectures on World Literature”, *New Left Review*, 1/2000, s. 54–68, citatet s. 57 f.

Men som Bo Pettersson noterar kan fokus på fjärrläsning generera ”viktiga och intressanta resultat”; bland annat har Moretti genom en sökning kommit fram till att utgivningen av brittiska romaner under ett drygt sekel ökade från några få per år till ett hundratal per år, vilket innebär möjligheter att diskutera bokmarknadens utveckling under detta dryga sekel utifrån nya perspektiv och kunskaper.¹⁰⁶

Perspektivet är intressant för den här avhandlingen i syftet att på ett bredare plan söka utvinna kunskap och förståelse för den finlandssvenska litteraturens spridning och predikament i Sverige. Närläsningen kan hjälpa oss en bra bit på vägen för att öka kunskapen om och förståelsen för hur samspelet mellan författarintention, narrativa grepp och läsartilltal i romaner samt läsningen och mottagandet av verken fungerar, och i förlängningen vad detta samspel kan säga oss om en viss litteraturs predikament och möjligheter i ett givet och specifikt sammanhang.

Men de kvalitativa tolkningsansatserna ger oss specifika kunskaper och resultat som ofrånkomligen är kopplade till det analyserade materialet – i det här fallet enskilda romaner av enskilda författarskap. Vi kan argumentera för att det här analysgreppet och tolkningssättet ger vid handen att den här specifika romanen fungerar så och så och att mottagandet visar det och det, men att generalisera resultaten och dra slutsatser om exempelvis ett helt litteraturfält eller en hel genre, eller ens ett helt författarskap, utifrån denna kunskap är problematiskt och låter sig inte göras. Det vi kan hävda, utöver den specifika kunskapen och de specifika resultaten som är kopplade till det specifika objektet, är att de visar på vissa möjligheter att också andra verk skulle kunna uttolkas, förstås och härbärgera en liknande betydelse om de lästes och tolkades utifrån liknande parametrar. Men det kan vi alltså inte med säkerhet veta; det handlar om antaganden så länge vi inte låter varje empiriskt material undergå den kvalitativa närläsningen.

Vill vi nå systematiska, generella och bredare verifierbara kunskaper om en genre, olika författarskap eller ett helt litterärt fält, måste vi ofrånkomligen ta andra vägar när det gäller såväl material som perspektiv och metod. Vi måste närma oss fjärrläsningens metoder, exempelvis genom att anlägga ett kvantitativt grupperspektiv:

Strävan efter systematik leder ofta till anläggandet av grupperspektiv. Undersökningarna är gärna breda, ofta direkt inriktade på större kategorier, ibland på att se individer mot bakgrund av sådana kollektiv. Här finns

106 – Bo Pettersson, ”Fjärrläsning och närläsning, stordata och smådata”, i Jessica Parland-von Essen & Kenneth Nyberg (red.), *Historia i en digital värld*, (version 2.0 av det webbaserade bokprojektet), 2016, <https://digihist.se/hdv2/fordjupningar/fjarllasning-och-narlasning-stordata-och-smadata/#ftn1> .

en skillnad i den metodiska tonvikten gentemot annan litteraturforskning, som tenderar att fokusera den enskilde författaren eller det enskilda verket. Grupperspektivet medför ofta en användning av kvantitativa metoder – så i läsarundersökningar [...], statistik över bokutgivning [...], författarsociologiska undersökningar [...], kvantitativa innehållsanalyser [...], eller för kombinationer av flera aspekter, exempelvis i studier av barnlitteraturens utveckling vad gäller marknaden och texternas innehåll [...], av feminiseringen av den svenska bokbranschen [...] eller romangenrens utveckling [...].¹⁰⁷

I Artikel 3 genomför jag ett slags fjärläsning genom att anlägga just ett kvantitativt grupperspektiv i det att jag tar fram och analyserar statistik över bokutgivning, i det här fallet utgivningen av finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor. Även Artikel 4 anlägger ett grupperspektiv då den undersöker den finlandssvenska litteraturens representation och position i sverigesvensk litteraturhistorik.

Men hur går man då metodologiskt bäst tillväga om man vill undersöka en hel litteratur – må den sen vara en mindre minoritetslitteratur – utflöde till och positionering i ett annat litterärt fält?

Ett användbart förslag, som har kommit att fungera som ett metodologiskt grundantagande, inte enkom specifikt för Artikel 3 utan som också präglat den här avhandlingen som helhet, ger Johan Svedjedal i sin långa, introducerande uppsats ”Svensk skönlitteratur i världen. Litteratursociologiska problem och perspektiv” i antologin *Svensk skönlitteratur som världslitteratur* (2012). Här diskuterar han metodologiska perspektiv, utmaningar och möjligheter i studiet av just svensk skönlitteratur i världen. En av utmaningarna som Svedjedal identifierar är att arbetsinsatsen riskerar att bli oöverkomlig om ambitionen är att undersöka samtliga nivåer av litterärt utflöde till en enskild kulturkrets – för att inte tala om ett världsperspektiv. Lösningen, menar Svedjedal, är att medelst ett kvantitativt grupperspektiv frambringa översiktsstudier, som sedan kan kombineras med fördjupande punktinsatser:

Den metodiskt bästa vägen för att få en översiktlig bild av svensk skönlitteraturs plats i världen är därför sannolikt att först försöka få en uppfattning om utflödesnivån genom att utgå från uppgifter i Suecana extranea, om än med medvetenhet om luckorna i materialet. Först därefter kan det vara dags att gå vidare till mer detaljerade studier av enskilda författarskap, utflöde till enskilda länder eller språkområden, insatser från

107 – Svedjedal, ”Det litteratursociologiska perspektivet”, s. 86 f.

enskilda personer och särskilt viktiga förlag. Det ger också en möjlighet att låta djupstudierna få relief av den bredare kontext som en systematisk bearbetning utgör.¹⁰⁸

I min avhandling har jag delvis kommit att följa detta förslag, fast i omvänd ordning: jag inledde med kvalitativa djupstudier (Artikel 1 och 2), för att sedan vidga perspektiven och anlägga kvantitativa undersökningar (Artikel 3 och 4).

Men det kvantitativa anslaget har emellertid också sina begränsningar – naturligtvis, annars skulle vi litteraturvetare ju inte göra annat än att kvantifiera hela dagarna. Akademiska discipliner och ämnesområden tenderar ofta att definiera sig själva inte genom vad de är, utan genom vad de inte är, menar James F. English och fortsätter: ”And what literary studies is not is a ‘counting’ discipline. This negative relation to numbers is traditional – foundational, even – and it has not been seriously challenged by the rise of interdisciplinarity.”¹⁰⁹

Som jag var inne på ovan har Morettis tillspetsade resonemang också mötts av kritik och ifrågasättande.

Bo Pettersson menar exempelvis att om litteraturforskare enbart gick in för fjärrläsning skulle man ”missa mycket av det viktigaste när det gäller litteratur”, nämligen ”den njutningsfulla tolkningsprocessen”. ”Men”, framhåller Pettersson vidare,

vi behöver inte tro på Moretti då han påstår [...] att fjärr- och närläsning är varandras motsatser. Fjärrläsning kan presentera nya och intressanta rön och en historisk och strukturell överskådlighet av stora textmassor som det är oerhört svårt att nå med närläsning. Men å andra sidan måste vi som humanister alltid gå till materialet – och verkligen analysera det – om vi ska kunna uppvisa en fördjupad förståelse för det.

Vi måste alltså inte välja antingen det ena eller andra: ”Vad vi behöver är både fjärr- och närläsning och forskning i stor- och smådata [...]”, konkluderar Pettersson diplomatiskt.¹¹⁰

Även Mats Malm tror, i sin metoddiskussion i artikeln ”Digitala textarkiv och forskningsfrågor”, på förenandet av kvantitativa och kvalitativa perspektiv:

De kvantitativa metoderna kan aldrig ersätta traditionella kvalitativa metoder, och de innebär hela tiden en risk att perspektivet blir för snävt. Men just

108 – Johan Svedjedal, ”Svensk skönlitteratur i världen. Litteratursociologiska problem och perspektiv”, i Johan Svedjedal (red.), *Svensk skönlitteratur som världslitteratur. En antologi*, Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet 2012, s. 9–81, citatet s. 64.

109 – English, ”Everywhere and Nowhere”, s. xii.

110 – Pettersson, ”Fjärr- och närläsning, stordata och smådata”.

anläggandet av perspektiv är en av vetenskapens grunder och riskerna är till för att hanteras. Det finns goda skäl att tro på möjligheten till nya fruktbara kombinationer av kvantitativ och kvalitativ analys.¹¹¹

För egen del vill jag mena att kombinationen av när- och fjärrläsning, av kvalitativa djupanalyser och kvantitativa perspektiv, har varit till gagn för såväl min undersökning i Artikel 3 som för avhandlingen i sin helhet. För att tala med Svedjedal får punktinsatserna inte bara ”relief av den bredare kontext” som de systematiska, kvantitativa studierna genererar – vice versa får också avhandlingens kvantitativa, övergripande anslag relief av den specifika, mera djuplodande kunskap som närläsningarna och de kvalitativa tolkningsansatserna genererar.

4.3 Metodologisk nationalism och transnationalism i litteraturhistorieskrivning

Litteraturens, litteraturstudiets och litteraturhistorieskrivningens nationella, geografiska och kulturella gränsdragningar har alltid befunnit sig under konstanta omförhandlingar och kritik; redan Goethe talade som bekant om *Weltliteratur*: ”National-Literatur will jetzt nicht viel fagen, die Epoche der Welt-Literatur ift an der Zeit und jeder muß jetzt dazu wirken, diese Epoche zu beschleunigen”, sade han till Johann Peter Eckerman den 31 januari 1827.¹¹²

I ett alltmer globaliserat samhälle har diskussionen emellertid accentuerats ytterligare under senare decennier. Tidigare förgivettagna litterära kanons, ofta nationalromantiskt definierade och sprungna ur eller skapade i samverkan med nationalismens utbredning och nationalstaternas framväxt, har alltmer

111 – Mats Malm, ”Digitala textarkiv och forskningsfrågor, i Jessica Parland-von Essen & Kenneth Nyberg (red.), *Historia i en digital värld*, (version 2.0 av det webbaserade bokprojektet), 2016, <https://digi.hist.se/hdv2/fordjupningar/digitala-textarkiv-och-forskningsfragor/>.

112 – Johann Peter Eckermann, *Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens*. Bd. 1, Leipzig 1836, s. 325, https://www.deustextarchiv.de/book/view/eckermann_goethe01_1836?p=345. På svenska: ”Nu för tiden betyder nationallitteraturen inte så mycket: världslitteraturens epok håller på att inledas, och var och en bör hjälpa till med att påskynda dess ankomst.” Översättningen citerad ur Franco Moretti, ”Hypoteser om världslitteratur” (sv. övers. Sven-Erik Torhell), i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 299–314: citatet s. 299.

ifrågasatts och utmanats av framväxande kritiska åskådningar, som postkolonialism, feminism, genus- och queerperspektiv.¹¹³ I sin klassiska studie *Is Literary History Possible?* från 1992 drar David Perkins saken till sin spets genom att söka utreda frågan i bokens titel: Är det överhuvudtaget möjligt att skriva litteraturhistoria? Själv är han minst sagt skeptisk – ”I am unconvinced (or *deconvinced*)”.¹¹⁴ Varje litteraturhistoria är per definition ofullständig, menar Perkins:

Literary histories can focus on different moments of the total process. Usually they track literary change by noting the moment of origin, that is, they describe new works as they successively appear. Alternatively, however, they may concentrate on the moment of reception, when works are encountered by readers, or on the moment of impact, when works have their effects on other writers and on society. Ideally, a literary history would pursue all of these moments, but this ideal is visionary and cannot be realized in practise.¹¹⁵

Eftersom den fullständiga litteraturhistorien är omöjlig att skriva – den enda kompletta litteraturhistorien ”would be the past itself” – är frågan om litteraturhistorieskrivningens möjlighet enligt Perkins sist och slutligen avhängig frågor som ”wether any construction of a literary past can meet our present criteria of plausibility” och hur mycket ofullständighet som är acceptabel.¹¹⁶

Det har visat sig att de traditionella nationella gränsdragningarna i litteraturhistorieskrivningen inte kunnat svara mot det nutida samhällets förväntningar på plausibilitet och fullständighet. Omorienteringen från nationella perspektiv till transnationella synsätt inom litteraturforskningen och -historieskrivningen har fått ett sådant genomslag under senare decennier att man kan tala om ett paradigmskifte, där de traditionella grundpremisserna för litteraturhistorieskrivandet alltmer ifrågasätts i Perkins efterföljd: Linda Hutcheon menar exempelvis att vi bör ompröva både ”den nationella modellen”, liksom litteraturhistorieskrivningen i stort,¹¹⁷

113 – Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith, ”Editors’ Introduction”, in Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith (eds.), *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2015, s. ix–xiii; här s. ix.

114 – David Perkins, *Is Literary History Possible?* Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press 1992, s. 11.

115 – David Perkins, *Is Literary History Possible?*, s. 23.

116 – David Perkins, *Is Literary History Possible?*, s. 13; s. 17.

117 – Linda Hutcheon, ”Rethinking the National Model”, in Linda Hutcheon & Mario J. Valdés (eds.), *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, New York: Oxford University Press 2002, s. 3–49.

medan Paul Jay för sin del har dubbat paradigmskiftet till ”the transnational turn in literary studies”.¹¹⁸

Det här fokusskiftet är inte begränsat till litteraturstudiet, utan tendenserna präglar i någon mån alla samhälls-, sociala- och humanistiska vetenskaper. Inom sociologin har begreppet ”metodologisk nationalism” vuxit fram; på olika håll har sociologer som Andreas Wimmer & Nina Glick Schiller och Ulrich Beck definierat termen samt kritiskt granskat och belyst hur konceptet och dess implikationer genomsyrar traditionell samhällsvetenskaplig forskning.¹¹⁹ ”We are”, skriver Wimmer & Glick Schiller, ”designating as methodological nationalism the assumption that the nation/state/society is the natural social and political form of the modern world.”¹²⁰ Wimmer & Glick Schiller identifierar vidare hur den metodologiska nationalismen huvudsakligen uppträder i tre skepnader inom samhällsvetenskaplig forskning: för det första har man ofta tenderat att helt bortse från eller ignorera nationens och det nationellas betydelse, för det andra naturaliseras nationalstaten och dess gränser och tas för givna utan att problematiseras, och för det tredje territorialiseras det vetenskapliga studiet till att analysera processer innanför det nationellas ramar, och utesluter därmed allt som rör sig över och utanför nationalstatens gränser.¹²¹

Här är det viktigt att poängtera att den metodologiska nationalismen oftast uppträder *implicit* i forskningen, och således sällan utgör någon medveten, nationalistisk strategi eller målsättning hos forskaren. Beck påminner om att:

Förebråelsen om *metodologisk* nationalism är inget påstående om att vissa eller alla samhällsvetare är nationalister. Tesen säger att även icke-nationalister eller

118 – Paul Jay, *Global Matters. The Transnational Turn in Literary Studies*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press 2010. Se även Mikko Pollari, Hanna-Leena Nissilä, Kukku Melkas, Olli Löytty, Ralf Kauranen & Heidi Grönstrand, ”National, Transnational and Entangled Literatures: Methodological Considerations Focusing on the Case of Finland”, in Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith (eds.), *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2015, s. 2–29.

119 – Andreas Wimmer & Nina Glick Schiller, ”Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences”, *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs*, 2(4)/2002, s. 301–334, DOI: 10.1111/1471-0374.00043; Ulrich Beck, *Den kosmopolitiska blicken – eller: krig är fred (Der kosmopolitische Blick – oder: Krieg ist Frieden*, 2004, övers. Urban Forzén), Göteborg: Bokförlaget Daidalos 2005.

120 – Wimmer & Glick Schiller, ”Methodological Nationalism and Beyond”, s. 301.

121 – Wimmer & Glick Schiller, ”Methodological Nationalism and Beyond”, s. 302–308.

anti-nationalister tänker och forskar inom den metodologiska nationalismens referensram, när de lägger den samhällsvetenskapliga grammatiken till grund för sina problemställningar.¹²²

Metodologisk nationalism ska således, som Stefan Helgesson påpekar, ”inte förstås främst i termer av nationalistisk ideologi, utan som en kunskapsteoretisk utgångspunkt.” ”Det kan”, fortsätter Helgesson, ”i själva verket vara just när den inte framhävs, eller till och med i det ögonblick då den blir föremål för ideologisk kritik, som den metodologiska nationalismen är som starkast.”¹²³

Litteraturforskare har på senare tid börjat undersöka förekomsten av metodologisk nationalism inom litteraturhistorieskrivningens och -vetenskapens fält. Här kan, som Pollari et al. framhåller, speciellt nationellt orienterade litteraturhistoriska översiktsverk bidra med belysande exempel på hur metodologisk nationalism verkar och vilka konsekvenserna kan bli:

National literary histories provide illustrative examples of the consequences of methodologically nationalist approaches. By focusing on the national representativeness of authors and works of literature, they tend to emphasise the uniqueness of the literary traditions of the nation in question and ignore and obliterate the differences within it. Because literary histories have served as building materials for the master-narrative of the nation, they have turned a blind eye to, for example, the questions of shared histories, colonialist tendencies, border cultures and in-between phenomena. In their readiness to divide the literature of the world into national sectors, literary histories often fail to recognize and identify the authors that function in two or more countries or write in two or more languages.¹²⁴

Som Helgesson noterar är termen emellertid fortfarande tämligen oetablerad inom den svenskspråkiga litteraturforskningen.¹²⁵ Dock har litteraturvetaren Annika Olsson i flera artiklar förtjänstfullt visat på konceptets användbarhet också inom

122 – Beck, *Den kosmopolitiska blicken* – eller: krig är fred, s. 50.

123 – Stefan Helgesson, ”Litteraturvetenskapen och det kosmopolitiska begäret”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1/2013, s. 81–93; citatet: s. 87.

124 – Pollari, Nissilä, Melkas, Löytty, Kauranen & Grönstrand, ”National, Transnational and Entangled Literatures”, s. 6.

125 – Helgesson, ”Litteraturvetenskapen och det kosmopolitiska begäret”, s. 87.

litteraturvetenskapen och i synnerhet i studiet av litteraturhistoriska översiktsverk.¹²⁶

Till de tre av Wimmer & Glick Schillers ovan relaterade formerna av metodologisk nationalism, identifierar Olsson själv även ”ett fjärde modus” som hon menar präglar litteraturhistoriska översiktsverk, nämligen exkludering:

Denna exkludering som berör litteratur, författarskap och läsare sker här genom att den utpekade nationallitteraturen görs synonym med den klassiska kanon, ”finlitteraturen”, vars estetiska värde är oomtvistat, och genom ett avståndstagande från de ”låga eller triviala” texter som sköljt över landet och litteraturforskarna.¹²⁷

Samtidigt kan, poängterar Olsson, även litteratur utanför den rena ”nationallitteraturen” inkluderas i denna, i det fall den betraktas som särskilt ”värdefull”:

In the same process, literature and, by proxy, also writers and readers that in some way or another could be described as 'valuable' but having a somewhat unclear relationship to the nation – usually literature produced or published outside the specific geographic entity or written in another language than the national – were included in the literary history.¹²⁸

Konceptet metodologisk nationalism som helhet, samt särskilt dess av Olsson identifierade ”fjärde modus”, utgör den teoretiska basen i Artikel 4. Olssons resonemang förs emellertid i huvudsak på ett översiktligt och teoretiskt plan, vilket innebär att få hänsyn tas till frågor om vilka konsekvenser den metodologiska nationalismens verkningar får i praktiken för exempelvis den finlandssvenska

126 – Annika Olsson, ”Challenging the Bodies and Borders of Literature in Scandinavia: Methodological Nationalism, Intersectionality and Methodological Disciplinarity”, in Ann-Sofie Lönnngren, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith (eds.), *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2015, s. 30–51; Annika Olsson, ”’Blott Sverige svenska krusbär har’. Nation och kön/genus i svensk litteraturhistorieskrivning”, i Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg (red.), *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, Möklinta: Gidlunds 2013, s. 64–76; Annika Olsson, ”Fångad av orden och nationen. Metodologisk nationalism och förmågan att tänka frånvarande ting”, i Elisabeth Bladh & Christina Kullberg (red.), *Litteratur i gränzonen: Transnationella litteraturer i översättning ur ett nordiskt perspektiv*, Rapport 2010:12. Falun: Högskolan Dalarna, s. 14–23.

127 – Olsson, ”’Blott Sverige svenska krusbär har’”, s. 69.

128 – Olsson, ”Challenging the Bodies and Borders of Literature in Scandinavia”, s. 36.

litteraturens representation i verken; härvidlag nöjer sig Olsson något lättvindigt med att konstatera att finlandssvensk litteratur inkluderas i verken för att den anses höra till den svenska litteratursfären:

Finally one could also mention Finnish-Swedish literature: Because the texts are written in the Swedish language, they are regarded as Swedish literature in all three of the Swedish literary histories [---]. The reasons why Sweden incorporates Finnish-Swedish literature are partly related to the fact that this literature is written in the Swedish language and is considered to be part of a Swedish literary sphere.¹²⁹

Min ambition i Artikel 4 var att med stöd i Olssons resonemang på ett djupare plan undersöka hur den metodologiska nationalismens mekanismer opererar i praktiken; hur traditionella nationalistiska gränsdragningar och nyare transnationella perspektiv inverkar på den finlandssvenska litteraturens representation, dess inkludering och/eller exkludering, i de litteraturhistoriska verken. Tesen var således att metodologisk nationalism och vad man skulle kunna kalla ”metodologisk transnationalism” inte nödvändigtvis behöver utesluta varandra, och att de i praktiken ofta heller inte gör det utan att de samverkar och opererar tillsammans i ett och samma litteraturhistoriska verk.

4.4 Sammanfattning: litteratursociologiska perspektiv i teori och metod

Även om jag varit inne på det ovan, finns det skäl att här sammanfattningsvis återknyta till avhandlingens grundläggande litteratursociologiska anslag samt tydliggöra hur de litteratursociologiska perspektiven tar sig uttryck i såväl de disparata teoretiska tankegodsen som de metodologiska angreppssätt som aktualiseras i avhandlingens olika delstudier.

Ett av det litteratursociologiska perspektivets mest centrala kännetecken är alltså dess ”inklusive och interdisciplinära strävan”.¹³⁰ Ur detta genereras en frihet för forskaren att låta sammanföra flera, sinsemellan disparata och vad som vid en första anblick till och med verkar vara oförenliga perspektiv, metoder och teorier.

129 – Olsson, ”Challenging the Bodies and Borders of Literature in Scandinavia”, s. 44 f.

130 – Svedjedal, ”Det litteratursociologiska perspektivet”, s. 85.

Det litteratursociologiska perspektivet var som sagt aldrig något självändamål för mig; i strävan efter systematik och helhetsgrepp vecklades det snarare ut under avhandlingsarbetets gång. "Litteratursociolog" existerar förresten inte ens som begrepp; i mitt ordbehandlingsprogram streckas det under med ilsket röd färg så fort jag skriver det. För som Svedjedal påpekar: "Litteratursociolog kan aldrig vara något man *är* – litteratursociologi är något man *gör*."¹³¹

Även om begreppet "litteratursociologi" inte uttryckligen används i vokabulären hos de teoretiker (vid sidan av Svedjedal) som aktualiseras i avhandlingen, är det tydligt att litteratursociologiska perspektiv genomsyrar de teoretiska och metodologiska tankegodsen på ett implicit plan. Att det förhåller sig på det här sättet är heller inte alls ovanligt, som English slår fast: "Instead, it has become partner to a great many significant and innovative projects that are no less sociological for bearing other labels than 'the sociology of literature.'"¹³²

Såväl af Hällström-Reijonen som Anderson och Culler undersöker, som vi sett, både intentioner och mottagare, men de gör det på olika nivåer och i skilda material. Där af Hällström-Reijonen rör sig i litteratursamhället utanför det litterära verket och fokuserar epitexter och diskursanalys, rör sig Anderson och Culler, som alltså fokuserar narratologiska grepp i de litterära verken, inom det område av litteratursociologin som Svedjedal kallar "sociopoetik", och närmare bestämt inom den sociopoetiska inriktning som "fokuserar frågan om för vilka syften litteraturen skrivs, vilken som är dess tänkta målgrupp eller marknad":

Analysen centreras här kring vilka grepp författaren använder för att fånga läsaren – för att underhålla, övertyga eller upplysa. Formanalysen blir då central, inte sällan med inflytande från reader-response criticism, och tar sikte på t.ex. läsartilltal, narrativa strukturer och symbolmönster [...].¹³³

Som Svedjedal påpekar innehåller formanalyser av detta slag emellertid ofta en "värderande dimension, genom att de tar ställning till frågor som originalitet och konstnärlig effektivitet".¹³⁴ Den bästa metoden för att råda bot på detta och undvika att gå i "subjektivismens fälla" är, menar Svedjedal, att vid sidan av formanalysen "undersöka samtidens reception av de analyserade verken". Enligt Svedjedal hjälper detta tillvägagångs-

131 – Svedjedal, "Det litteratursociologiska perspektivet", s. 84 f.

132 – English, "Everywhere and Nowhere", s. xii.

133 – Svedjedal, "Det litteratursociologiska perspektivet", s. 88.

134 – Svedjedal, "Det litteratursociologiska perspektivet", s. 92.

sätt onekligen ”forskaren att skapa distans till de egna värderingarna”.¹³⁵ Genom att studera verkens mottagande i recensioner i sverigesvensk och finlandssvensk dagspress undersöker jag en aspekt av just det samtida mottagandet av de analyserade verken i Artikel 1 respektive Artikel 2.

Franco Morettis metodologiska förslag är i sin tur avgjort litteratursociologiskt orienterade. Men som framgått ovan har hans uppmaning om att överge närläsning till förmån för fjärläsning emellertid utgjort en skarp vattendelare inom forskarsamfundet, och även stött på patrull hos förespråkare för litteratursociologiskt orienterade perspektiv inom litteraturvetenskapen. English menar att även om Morettis arbete haft stort inflytande på studiet av romangenrens historia och hjälpt till att återuppliva ”the field of comparative world literature”, har hans ”provokationer” också tenderat att fördjupa den illusoriska klyftan mellan litteraturstudiet och sociologin:

Moretti’s provocations, however scintillating, have tended to reinforce the false but pervasive perception of a great divide between literature and sociology, with the former all irrational devotion and interpretative finesse and the latter all scientific rigor and verifiable ’results.’¹³⁶

Sociologerna, menar English, har kommit mycket längre än litteraturvetarna i att överbrygga metodologiska klyftan mellan kvalitativa och kvantitativa ansatser:

Sociology itself has long favored mixed-methods research and has gone a good way toward dissolving, in practice as well as theory, this hoary binarism of quantitative versus qualitative. But literary scholars seem less able than ever to map themselves on the higher-educational landscape without reference to that presumed fault line.¹³⁷

Här är det viktigt att komma ihåg att James F. English resonemang förs redan 2010 och utifrån ett nordamerikanskt perspektiv. Mycket vatten har hunnit flyta under broarna sedan dess, och som Svedjedal påpekar har ”[s]jälva termen ’litteratursociologi’ blivit något av en skandinavisk specialitet”.¹³⁸ Med föreliggande avhandling skriver jag in mig i den växande litteraturvetenskapliga strömning som utifrån litteratursociologiska anslag kombinerar kvalitativa och kvantitativa metoder.

135 – Svedjedal, ”Det litteratursociologiska perspektivet”, s. 92.

136 – English, ”Everywhere and Nowhere”, s. xiv.

137 – English, ”Everywhere and Nowhere”, s. xiv f.

138 – Svedjedal, ”Det litteratursociologiska perspektivet”, s. 74.

Just förenandet av kvalitativ och kvantitativ metod gör sig, förutom i sammanläggningsavhandlingen som helhet, specifikt gällande i Artikel 4. Där undersöker jag dels kvantitativt hur stort utrymme den finlandssvenska litteraturen får i litteraturhistoriska översiktsverk genom att helt enkelt räkna sidor och rader, dels vilket slags utrymme den får och hur den representeras genom kvalitativa närläsningar. Vidare undersöker jag hur metodologisk nationalism kan sägas operera i de undersökta verken, och vad det har för konsekvenser för hur den finlandssvenska litteraturen representeras och behandlas.

Hämtat från sociologin och applicerat på litteraturhistorieskrivningen innebär ibrukttagandet av konceptet ”metodologisk nationalism” alltså att forskaren anlägger ett slags metalitteraturhistoriskt perspektiv i kartläggandet av hur konceptet oftast implicit verkar i litteraturhistorieskrivningen. Men den metodologiska nationalismens verkansområde begränsas naturligtvis inte till litteraturhistorieskrivningen, utan i stället kan den sägas genomsyra stora delar av det litterära fältet. Vi delar upp och kategoriserar för att göra saker hanterbara, men att medvetet eller omedvetet utgå från att nationalstatens gränser är de naturliga i denna kategorisering kan också vara problematiskt.

Förutom att samtliga teoretiska perspektiv och metodologiska utgångspunkter som aktualiseras i avhandlingens delstudier förenas i ett slags grundläggande litteratursociologisk potential, förenas de även i deras implicita kritik och problematiserande av den metodologiska nationalismen i det att de på olika sätt utmanar och överskrider det nationellas gränser.

5 Material

I det här avsnittet redogör jag för det forskningsmaterial som tas i bruk i de olika delstudierna, och diskuterar dess representativitet.

Undersökningsmaterialet i Artikel 1 och 2 består av dels av epitextuellt material där författarna Ulla-Lena Lundberg respektive Lars Sund kommenterar den upplevda sverigesvenska okunskapen, det egna skrivandet och sitt förhållande till ett finlandssvenskt litterärt språkbruk med inslag av finlandismer och andra från sverigesvenskan avvikande språkliga drag, dels av Lundbergs roman *Marsipansoldaten* (2001) respektive Sunds roman *Tre systrar och en berättare* (2014), dels av recensioner i sverigesvensk och finlandssvensk dagspress av romanerna.

Att jag valde att fokusera just dessa författarskap i de två fallstudierna beror på att både Ulla-Lena Lundberg och Lars Sund är två av de finlandssvenska författare som tydligast och mest frekvent diskuterat tematiken som aktualiseras. Att båda intar en tydligt ”offensiv” position i förhållande till ”det sverigesvenska förlagsargumentet” innebär att problematiken aktualiseras på ett tydligt sätt genom deras inlägg i intervjuer, essäer, artiklar i tidningar och tidskrifter med mera. Valet av romanerna *Marsipansoldaten* och *Tre systrar och en berättare* grundar sig på liknande faktorer. Mina närläsningar och narratologiska undersökningar av respektive roman visar att båda tematiserar och gestaltar just frågor och spörsmål kring den sverigesvenska okunskapen, det sverigesvenska förlagsargumentet och det finlandssvenska språkbrukets och finlandismernas existensberättigande i litteraturen. Vidare kan de sägas rikta sig både till inhemska, finlandssvenska läsare och utomstående, sverigesvenska läsare på samma gång.

Studierna är alltså att betrakta som fallstudier, där kunskapen som utvinns exemplifierar hur enskilda författarskap kan förhålla sig till det aktuella ämnet, och hur enskilda romaner kan gestalta och tematisera problematiken genom narratologiska grepp. Resultaten kan därmed naturligtvis inte betraktas som representativa för hela den finlandssvenska författarkåren och romangenren, men det har heller inte varit ambitionen. Målet med dessa fallstudier har i stället varit att belysa en generell problematik genom enskilda exempel som kanske mer än andra

sätter fingret på tematiken. Det kunde naturligtvis tänkas vara intressant att undersöka hur ett eller flera författarskap ur Charlotta af Hällström-Reijonens övriga grupperingar – ”konformister” respektive ”isolationister” – förhåller sig till tematiken och hur deras verk avspeglar detta, men det är rimligt att anta, menar jag, att sådana undersökningar i praktiken skulle vara problematiska att genomföra på det här sättet och utifrån de metodologiska vägval som aktualiseras i de befintliga studierna. Rimligen sätts inte finlandismer och andra finlandssvenska språkliga särdrag i bruk och på spel i ”konformistiska” författares verk på samma sätt som hos ”offensiva” författare, varför heller inte språkbruket rimligen hamnar i fokus hos recensenterna. När det gäller författarskap och verk som präglas av en ”isolationistisk” hållning kan det å andra sidan vara svårt att finna några renodlade sådana, vilket af Hällström-Reijonen påpekar: ”De aktörer som har en isolationistisk inställning i debatten är rätt fåtaliga.”¹³⁹ Eftersom ett delsyfte i de två delstudierna i Artikel 1 och 2 uttryckligen var att undersöka hur vissa finlandssvenska författarskap och deras verk förespråkar frihet att aktivt använda ett eget språkbruk med inslag av finlandismer, samtidigt som verken tematiserar den sverigesvenska okunskapen och vänder sig till sverigesvenska läsare, förefaller det sig alltså naturligt att utgå från i det här avseendet ”offensivt” inriktade författare och verk, snarare än konformistiskt inriktade sådana där språket i det här avseendet inte sätts på spel på samma sätt, eller isolationistiskt inriktade författare som enligt af Hällström-Reijonen ”i första hand vänder sig till finlandssvenskar, och som alltså anser publiken i Sverige vara av mindre intresse”.¹⁴⁰

I Artikel 3 breddas som nämnts perspektivet. Här består undersökningsmaterialet främst av statistiska data som jag sammanställt kring utgivningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i sverigesvenska delupplagor.

I arbetet med att ta fram uppgifter om delupplagor konsulterade jag inledningsvis databasen Libris (libris.kb.se), som nu för tiden fungerar som Sveriges nationalbibliografi. Där använde jag mig av SAB-koden för finlandssvensk skönlitteratur, Hcd.¹⁴¹ Genom kontrollsökningar upptäckte jag emellertid under materialinsamlandets gång att det existerar påtagliga brister i hur materialet katalogiserats under koden Hcd – oavsett om upplagan är utgiven i Sverige eller i Finland. Ett av många exempel är Ulla-Lena Lundbergs roman *Is* (2012), som inte får någon träff om man söker på tryckt material under SAB-koden Hcd. Gör man en

139 – af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 166.

140 – af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 156.

141 – SAB är det allmänna klassifikationssystemet för bibliotek i Sverige. SAB-koden Hcd står för ”finlandssvensk skönlitteratur”.

manuell sökning i Libris med sökorden ”Ulla-Lena Lundberg Is” får man däremot träff på både Schildts & Söderströms upplaga och Bonniers delupplaga. En sådan sökning kräver förstås att man vet vad man skall söka efter. Jag gick därför igenom utgivningen hos Schildts och Söderströms respektive Schildts & Söderströms år för år i *Den finlandssvenska bokenkatalogen*¹⁴², för att därefter i Libris manuellt söka på sådana aktuella verk och författare som inte återfinns under SAB-koden Hcd. Jag har även konsulterat sverigesvenska förlags utgivningskataloger och webbsidor vid misstanke om bristfällig katalogisering i Libris. I ett par oklara fall har jag haft kontakt via e-post med förlag och frågat om deras utgivning av ett aktuellt verk.

Utifrån de insamlade uppgifterna sammanställde jag en bibliografi över periodens utgivna verk utifrån urvalskriterierna och avgränsningarna. Bibliografien, som medföljer som bilaga i slutet av Artikel 4, utgör i sin tur grund för de statistiska uppgifter och andra resultat som jag presenterar i artikeln.

I syfte att kunna generera en så dagsaktuell bild av förhållandena som möjligt, valde jag begränsa undersökningsperioden till 2000–2016. Eftersom jag specifikt ville undersöka spridningen av *nyare* finlandssvensk skönlitteratur i Sverige, samt av tids- och utrymmesskäl, avgränsade jag också undersökningen till att behandla förstautgåvor av skönlitterära verk för vuxna av författare som varit aktiva under hela eller delar av 2000-talet. Utanför studiens ramar faller därmed tidigare verkssamma författare vars verk fortfarande utkommer i nyutgåvor och nya upplagor, som Johan Ludvig Runeberg, Zacharias Topelius, Edith Södergran, Tove Jansson och Solveig von Schoultz för att nämna några av de mest uppenbara och i Sverige genom tiderna mest spridda. Likaså faller barn- och ungdomslitteratur, facklitteratur och annan sakprosa utanför denna studie.

Genreavgränsningar är ofta vanskliga, och en fråga som uppstod i arbetet gäller essäistiken. Jag valde att utesluta denna litteraturform, trots att en hel del essäistik kan betraktas som skönlitteratur. Anledningen till detta är svårigheten i att dra en gräns mellan skönlitterär essäistik och facklitterär, vetenskaplig eller annan essäistik som kan betraktas som sakprosa. I en systematisk undersökning förefaller det mera ändamålsenligt att utesluta all essäistik, i stället för att ta med vissa verk och utesluta andra. Det här innebär att några framstående och i Sverige spridda författarskap av i dag faller utanför – som exempelvis största delen av Merete Mazzarellas litterära produktion. Likaså är gränsen mellan skönlitteratur

142 – *Den finlandssvenska bokenkatalogen* listar årligen böcker och tidskrifter som utkommit på finlandssvenska förlag. Katalogen utges av Svenska kulturfonden och Föreningen Konstsamfundet.

och biografier samt memoarer ibland svår att dra. I tveksamma fall – och det här gäller samtliga genredimensioner i studien – har jag genomgående utgått från de utgivande förlagens definition. Detta medför exempelvis att ett verk som Jörn Donners *Mammuten* (2012) inte inkluderas, trots att författaren själv har hävdat att verket bör läsas som fiktion, som en roman.

Ambitionen att vara heltäckande till trots, vidhänger en fara att missa någonting alltid statistiska undersökningar av det slaget som presenteras i Artikel 3. Efter att artikeln redan publicerats uppmärksammades jag på att två av verken som jag registrerat i den sammanställda bibliografin över delupplagor i själva verket enbart gavs ut i Sverige av sverigesvenska förlag, och således alltså inte är att betrakta som delupplagor per definition.¹⁴³ Sådana missar är naturligtvis beklagliga, även om medtagandet av de två verken i statistiken inte förvränger bilden i stort av den finlandssvenska litteraturens spridning i Sverige i och med att de utgör en del av spridningen, även om de inte utkommit som delupplagor utan direkt som originalupplagor i Sverige. Med beaktande av dessa missar, samt eventuella luckor i statistiken som inte helt går att utesluta, menar jag att statistikmaterialet som tagits fram och bearbetats på ett systematiskt sätt i Artikel 3 genererar en rättvis och representativ bild i stort av spridningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i sverigesvenska delupplagor under senare tid.

I Artikel 4, slutligen, består undersökningsmaterialet av de tre centrala svenska litteraturhistoriska översiktsverken från senare tid, *Den svenska litteraturen*, *Litteraturens historia i Sverige* och *Den svenska litteraturhistorien*, samt av två mera populärvetenskapligt hållna lexikala handböcker – *Berömda svenska böcker* och *Vem är vem i svensk litteratur*. Liksom i Artikel 3 ville jag även här kunna generera en så dagsaktuell bild som möjligt av förhållandena, varför jag i förekommande fall valde att utgå från de senaste reviderade utgåvorna av verken i fråga.

Som bekant har litteratur skrivits på svenska under lång tid, men som diskuterats ovan uppstod den föreställda finlandssvenska gemenskapen, och därmed den finlandssvenska litteraturen i egentlig mening, först kring tiden för förra sekelskiftet. Jag valde därför att göra en tidsmässig avgränsning i undersökningen kring sekelskiftet 1900. Avgränsningen är inte exakt utan pragmatiskt och praktiskt hållen, beroende på de litteraturhistoriska verkens respektive uppläggningsprinciper. Indelningen i tidsperioder skiljer sig till viss del från verk till verk, och jag valde alltså att låta materialets uppdelning i kapitel och band i någon mån

143 – Det här gäller Peter Mickwitz diktsamling *Rymdfarkost av glas* (2004), som enbart utkom på Norstedts i Sverige, och Ralf Andtbackas diktsamling *Österbottnisk gotik* (2008), som enbart utkom på Pequod press i Sverige.

styra undersökningens kronologiska tidsram. *Den svenska litteraturen* med Lars Lönnroth och Sven Delblanc som huvudredaktörer utgavs första gången 1987–1990 i sju band. Den senaste reviderade utgåvan från 1999 har omvandlats till tre band, och i Artikel 4 fokuseras band 3 – *Från modernism till massmedial marknad 1920–1995* (i artikeln används förkortningen *DSL3* vid hänvisningar). Enbandsverket *Litteraturens historia i Sverige (LHiS)* utkom första gången 1987 med Bernt Olsson och Ingemar Algulin som författare. Den sjätte och i skrivande stund senaste utgåvan kom 2013, och här ställs de tre kapitel som behandlar litteraturen från 1909 och framåt i fokus.

Göran Häggs *Den svenska litteraturhistorien (DSLH)* utkom första gången 1996 och senast 2004. Här står verkets två avslutande kapitel, som behandlar perioden 1914–1990, i fokus. *Berömda svenska böcker (BSB)* utkom första gången 1972 med Magnus von Platen som redaktör, medan den andra, här aktuella, utgåvan – med undertiteln *En litterär uppslagsbok. Återger innehållet i 470 svenska verk* – utkom 2004 med Staffan Bergsten som huvudredaktör. *Vem är vem i svensk litteratur. Författarlexikon från A till Ö (VÄViSL)* av Agneta Blomqvist och Lars Erik Blomqvist utkom i sin hittills enda utgåva 1999. Varken *BSB* eller *VÄViSL* är uppdelade i kronologiska eller tematiska avsnitt, utan båda är alfabetiskt upplagda utifrån de relaterade författarskapens efternamn. Från undersökningsmaterialet uteslöt jag här samtliga författarskap som inte i huvudsak var verksamma under 1900-talet.

Verkens förord och inledningskapitel var av särskilt intresse, eftersom det oftast är här som historikernas upphovsmän redogör för sina utgångspunkter, metodologiska överväganden och gränsdragningar. Band 1 av nyutgåvan av *Den svenska litteraturen*, med undertiteln *Från runor till romantik 800–1830*, innehåller ett för de tre banden gemensamt förord, varför även detta inkluderades i undersökningsmaterialet.

Det väl tilltagna undersökningsmaterialet genererar, menar jag, en bred bild av den finlandssvenska litteraturens position och representation i sverigesvensk litteraturhistorik, både vad gäller de litteraturhistoriska översiktsverk som i första hand riktar sig till forskare, studenter, lärare och andra specialintresserade av litteraturhistoria, och de mera populärvetenskapligt hållna litteraturlexikonerna som vänder sig till en bredare litteraturintresserad allmänhet.

Sammantaget består avhandlingens undersökningsmaterial således av ett brett och rikt material från flera av litteratursamhällets olika nivåer; epitextuellt författarmaterial i form av intervjuer, talutskrifter, essäer, artiklar i dagspress och i tidskrifter, romaner, recensioner i dagspress, statistik över bokutgivning och litteraturhistoriska översiktsverk och -lexikon. Som sådant pekar materialurvalets variation och omfång på avhandlingens breda grepp och systematiska ambition.

6 Forskningsläget

Som jag varit inne på ovan har problemet med den finlandssvenska litteraturens position och förutsättningar i Sverige diskuterats i åtminstone ett halvtannat sekel. Men trots problemområdets ständiga aktualitet, har det inte tidigare utforskats vetenskapligt ur ett bredare, systematiskt perspektiv.

En hel del nedslag har visserligen gjorts, kopplade till enskilda författarskap eller verk. Men här har problematiken berörts snarare som sidospår än huvudfokus, och ämnet har oftast behandlats vid sidan av andra problemområden där huvudfrågorna och syftena haft andra fokus och inriktningar.

Inte desto mindre bidrar dessa enskilda nedslag – och i vissa fall också akademiska uppsatser och mindre arbeten som tar ett större grepp om problematiken – i samlad form tillsammans med mina egna rön till ett förbättrat kunskapsläge om den finlandssvenska litteraturens predikament i Sverige.

Nedan går jag igenom forskningsläget kring ämnet – med vissa avstickare även till andra, närliggande forskningsansatser som tangerat ämnet – utifrån tematiskt fokus, och redogör för hur mina egna studier och dess resultat förhåller sig till det. I framställningen fokuserar jag vissa forskningsansatser framom andra på grundval av hur pass relaterade de är till min egen forskning, och redogör således mer detaljerat för dessa medan jag mer kortfattat noterar andra.

6.1 Mottagandet i sverigesvensk och finländsk press

Nedslag i hur finlandssvensk litteratur tagits emot i recensioner och dylikt i Sverige har framför allt gjorts i anknytning till enskilda författarskap och verk, i vetenskapliga monografier och artiklar, i populärvetenskapliga biografier och i mindre uppsatser.

Henrik Tikkanen är kanske det finlandssvenska författarskap vars verks mottagande, och då i synnerhet *Brändövägen 8*, Brändö, Tel. 35, första delen i hans så kallade adressvit av fem böcker, har diskuterats och analyserats allra flitigast.

Brändövägen 8 utkom hösten 1975, och samma höst utgav Christer Kihlman romanen *Dyre prins*. Både Tikkanen och Kihlman hade redan tidigare väckt en del uppståndelse och rabalder med romaner där de ansågs ha testat gränserna för ”den borgerliga offentlighetens konventioner” och ha ”utmanat den borgerliga livsstilen och anständigheten”.¹⁴⁴

Tikkanens och Kihlmans respektive romaner från 1975 tolkades, enligt Johan Wrede, av många finlandssvenska läsare som ett ”språkpolitiskt attentat” på grund av deras ”exponering av svenskspråkiga överklassmiljöer”. Böckerna väckte bekymmer framför allt för att ”de befarades prägla utomståendes bild av finlandssvenskarna som grupp”.¹⁴⁵ Tikkanen och Kihlman ”framstod som två femtekolonnare som hotade finlandssvenskheten”, och debatten som uppstod kring författarskapen och deras verk kom att kallas ”kihlmanätikkanen”.¹⁴⁶

I sin bok *Tikkanens blick. En essä om Henrik Tikkanens författarskap, livsöde och personlighet* (2012) diskuterar Johan Wrede mottagandet av *Brändövägen 8* utförligt i ett eget kapitel. Här konstaterar han att ”publikintresset kring [Tikkanens och Kihlmans] nya romaner främst [handlade] om böckernas indiskreta, privata innehåll”, men att både *Brändövägen 8* och *Dyre prins* ”hos den kvalificerade litteraturkritiken” i Finland väckte ”nästan odelat gillande” – med ett undantag: kritikern Ole Torvalds i *Åbo Underrättelser* som oroade sig för vilka konsekvenser *Brändövägen 8* kunde få för utomståendes syn på finlandssvenskarna.¹⁴⁷

Vidare konstaterar Wrede att det internationella mottagandet av *Brändövägen 8* visar att Ole Torvalds hade delvis rätt i sina farhågor: ”[i] en del recensioner framställdes den Tikkanenska familjen på Brändö som urtypen för finlandssvensken”.¹⁴⁸

Det här gäller specifikt delar av det sverigesvenska mottagandet av romanen:

144 – Johan Wrede, *Tikkanens blick. En essä om Henrik Tikkanens författarskap, livsöde och personlighet*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis 2012, s. 190.

145 – Wrede, *Tikkanens blick*, s. 192.

146 – Jan Dlask, ”Tikkanen-Kihlman-debatten. En bourdieusk analys av paradoxen i att revoltera inifrån”, i Fredrik Hertzberg & Jennica Thylin-Klaus (red.), *Historiska och litteraturhistoriska studier* 87, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2012, s. 235–277, här: s. 237.

147 – Wrede, *Tikkanens blick*, s. 191.

148 – Wrede, *Tikkanens blick*, s. 216.

Inom den finlandssvenska publiken väckte det upprörd beklämning att inte så få recensenter som i Sverige recenserade Christer Kihlmans och Henrik Tikkanens romaner tycktes dra groteskt obefogade slutsatser om finlandssvenskarnas position i sitt hemland.

Det är svårt att bedöma i vilken utsträckning man överhuvudtaget i Sverige förstod den finlandssvenska allmänhetens oro över att Kihlmans och Tikkanens romaner saknade ”sociologisk representativitet”.

En del gästande svenska journalister förmodade i sina reportage att den uppståndelse de två romanerna åstadkommit bland finlandssvenskarna var ”den svenskspråkiga finska överklassens” indignerade verop över författare som avslöjat språkgruppens skandalösa och utsvävande liv.

Den upprörda finlandssvenska medelklassopinionen fann i sådana fall sin allra värsta farhåga besannad: nämligen den att de vanliga finlandssvenskarna både i Sverige och hos en språkpolitisk intolerant opinion i det finska Finland verkligen uppfattades som Finlands privilegierade överklass.¹⁴⁹

Wrede framhåller dock att det är tydligt att internationella bedömare på längre distans hade lättare att bedöma boken utifrån dess litterära kvaliteter:

Å andra sidan kunde i gengäld andra recensenter med kulturellt större distans obekymrat gå förbi den för dem helt irrelevanta frågan om berättelsens dokumentära sanningshalt eller dess representativitet som beskrivning av den finlandssvenska befolkningens sociala status, levnadsätt, livsstil och identitet. Någon oro över vilka förändringar i det språkpolitiska klimatet boken kunde ge upphov till behövde inte heller besvära den fjärran bedömaren.

Det var möjligen också därför som bedömare med geografisk och kulturell distans tenderade att tydligast se bokens allmänmänskliga representativitet, dess exponering av rent mänskliga problem under den politiskt och socialt omvälvande tiden mellan de två världskrigen.¹⁵⁰

Wredes genomgång av och slutsatser kring mottagandet av *Brändövägen 8*, och i viss mån av *Dyre prins*, är särskilt intressant att betrakta i ljuset av Jonathan Cullers tankar om den inhemska läsaren kontra den internationella på distans. I fallet Tikkanens roman är det tydligt att åtminstone delar av det sverigesvenska mottagandet, till skillnad från det övriga internationella mottagandet, inte befinner sig på tillräckligt lång kulturell distans från verket och dess tematik för att kunna

149 – Wrede, *Tikkanens blick*, s. 217.

150 – Wrede, *Tikkanens blick*, s. 216.

bedöma det uteslutande utifrån dess litterära kvaliteter. Sverigesvenska journalister, kritiker och andra bedömare tycks befinna sig i en knepig mellanposition, en mellanposition som präglas av att man tror sig veta tillräckligt mycket om finländska förhållanden för att kunna bedöma i vilken grad det litterära verkets utsagor kan sägas vara representativa för verklighetens förhållanden, men där kunskapen i själva verket är relativt ringa och fördomarna i stället lyser igenom i bedömningarna.

Vidare har mottagandet av Kihlmans och Henrik Tikkanens verk i Finland och Sverige också berörts och avhandlats i artiklar och uppsatser av Jan Dlask, Pirkko Alhoniemi, Tuula Polojärvi och Kenneth Gustafsson.¹⁵¹ Här är också Alhoniemis slutsatser om mottagandet av Christer Kihlmans roman *Se upp salige!* (1960) intressanta att betrakta utifrån Cullers resonemang. I artikeln ”Christer Kihlmans *Se upp Salige!* Verket, bakgrund och polemik” konstaterar hon:

I jämförelse med de finlandssvenska skribenterna och debattörerna var de rikssvenska kritikerna redan tack vare sina utgångspunkter i en annan situation; det geografiska och historiska avståndet förde med sig en bedömning utan ideologisk fanatism.¹⁵²

Det föreligger även en del studier av det sverigesvenska mottagandet av finska romaner, där liknande slutsatser dras. Översättaren och journalisten Nils-Börje Stormbom konstaterar i sin biografi *Väinö Linna* (1964) om Linnas klassiska roman *Tuntematon sotilas* (1950; *Okänd soldat*, 1954) att den ledde till hetsig debatt på hemmaplan och det var ”uppenbart att man i Finland haft det svårt för

151 – Se till exempel Jan Dlask, ”Tikkanen-Kihlman-debatten”, s. 252; s. 257, där han bland annat påpekar att ”Kihlman alltid mottogs mer entusiastiskt både på rikssvenskt och finskt håll” och att Tikkanens *Brändövägen 8* ”fick lysande recensioner både på rikssvenskt och finskt håll”. Se även Jan Dlask, ”År 1976: Att göra upp...’ Mottagande av Henrik Tikkanens *Brändövägen 8* Brändö. Tel 35 i Sverige”, Norlit 2011. Conference on Literature and Politics, Roskilde, <http://ruconf.ruc.dk/index.php/norlit/norlit2011/schedConf/presentations>; Jan Dlask, *Debata Tikkanen - Kihlman. Preludium. Dila – přijetí – polemika*, Univerzita Karlova v Praze 2010 (otryckt doktorsavhandling); Kenneth Gustafsson, ”Henrik Tikkanen och offentligheten – debatten kring Adress-trilogin i finländsk och svensk press 1975–77”, Humanistiska fakulteten, Åbo Akademi 1990 (otryckt avhandling pro gradu); Tuula Polojärvi, ”Hur kunde du Henrik? En argumentationsanalytisk tolkning av debatten kring *Brändövägen 8*”, Helsingfors universitet 1994 (otryckt seminarieuppsats); Pirkko Alhoniemi, ”Christer Kihlmans *Se upp Salige!* Verket, bakgrund och polemik”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 9, 1980:2–3, s. 136–149.

152 – Pirkko Alhoniemi, ”Christer Kihlmans *Se upp Salige!*”, s. 145.

att inte säga omöjligt att betrakta romanen i huvudsak som konstverk och ta ställning till den som sådant”.¹⁵³ Bland annat diskuterades sanningshalt och faktafel, men i Sverige såg mottagandet annorlunda ut. Eva Herner konstaterar exempelvis i sin avhandling *Svenska recensenter läser finska böcker* (1999) om mottagandet att även om de svenska recensenterna kände till Finlands historia i stora drag, var detaljkunskapen om krigshändelserna inte så stor vilket gjorde att frågan om sanningshalten i romanen inte blev lika framträdande i Sverige som i Finland.¹⁵⁴

Liknande förhållanden har också varit mer eller mindre regel i mottagandet av andra finländska krigsskildringar.¹⁵⁵ Den här tematiken berör jag också i min artikel om Ulla-Lena Lundbergs roman *Marsipansoldaten* (Artikel 1), och tangerar också ämnet i studien om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* (Artikel 2).

Det finlandssvenska författarskap vars mottagande i Finland respektive Sverige uppvisar de kanske mest markarkanta och intressanta skillnaderna av alla är emellertid Märta Tikkanens. Trots att hon ute i Norden och i världen redan under många decennier räknats som en av de största finlandssvenska författarna har forskningen kring hennes författarskap i mångt och mycket låtit vänta på sig på hemmaplan – något som minner om det ofta minst sagt njugga mottagandet hennes böcker fått på främst finskt, men också på finlandssvenskt, håll.

Just detta mottagande, och skillnaderna mot det i Sverige, har Sinikka Tuohimaa (sedermera Carlsson) undersökt i två artiklar – som därmed också utgör ett par av de få undantag som bekräftar regeln om att Märta Tikkanens författarskap länge förblev märkligt outforskat. I artikeln ”Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä? Märta Tikkasen ’Suurpyytäjä’-romaanin vastaanotto Suomessa ja Ruotsissa”(1990) (ungefär ”Förstår sig våra kritiker på kvinnliga författarens arbeten? Mottagandet av Märta Tikkanens roman *Storfångaren* i Finland och Sverige”, min översättning) går Tuohimaa igenom recensioner av *Storfångaren* (1989) i finländsk (finskspråkig och finlandssvensk) och sverigesvensk dagspress – och konstaterar flera påtagliga skillnader i mottagandet. Medan de sverigesvenska recensenterna i princip inte alls refererar till Märta Tikkanens privatliv, sammanblandar flertalet av de

153 – Nils-Börje Stormbom, *Väinö Linna*, Helsingfors: Holger Schildts förlag 1964, s. 142.

154 – Eva Herner, *Svenska recensenter läser finska böcker. En studie i receptionen av finsk prosa, översatt på 1960-talet*, (diss.), Stockholm: Stockholms universitet & Almqvist & Wiksell International, s. 55.

155 – Se exempelvis Pekka Tarkka, *En roman och dess publik*, Stockholm: Bonniers 1970, där han analyserar mottagandet av och debatten kring Paavo Rintalas *Fjärrpatrullen* (1963).

finländska kritikerna enligt Tuohimaa författarliv och verk på ett förenklat sätt.¹⁵⁶ Det skiljer sig också markant åt i hur kritikerna förhåller sig till Tikkanens författarpersona, menar Tuohimaa: ”I Sverige behandlar man författaren positivt och respektfullt, i Finland är kritikernas förhållningssätt gentemot författaren sarkastiskt eller till och med öppet ärekränkande.”¹⁵⁷ De sverigesvenska och finlandssvenska recensenterna fäster också stor uppmärksamhet vid romanens språk och stil, medan den finskspråkiga kritiken knappt uppmärksammar språket och stilen överhuvudtaget.¹⁵⁸

Tuohimaa frågar sig om en orsak till skillnaderna kan vara att den experimentella romanen under denna tid är mera vanligt förekommande i Sverige, och att de finländska kritikernas avoghet är ett utslag av osäkerhet.¹⁵⁹ Tuohimaa landar ändå sedermera i slutsatsen att skillnaderna i mottagandet är genusrelaterat:

Undersökningen av den svenska och finska kritiken av *Storfångaren* visar att det är betydligt svårare att vara kvinnlig författare i Finland än i Sverige. I Finland ses en kvinnlig författarpersona som någonting negativt, hennes skildring av kvinnlig erfarenhet behandlas kritiskt och förnedrande, och kritikens attityder är i allmänhet chauvinistiska.¹⁶⁰

Tuohimaa återkommer till ämnet i en annan artikel några år senare. I ”Tulkinta ja arvottaminen. Märta Tikkasen Arnaía, kastad i havet-teoksen kritiikeissä” (”Tolkning och värdering. Märta Tikkanens *Arnaía, kastad i havet* i kritiken”, min övers.) undersöker Tuohimaa åter den finländska och sverigesvenska receptionen i dagspressen, och konstaterar inledningsvis att mottagandet av *Arnaía*, precis som mottagandet av *Storfångaren*, skiljer sig markant åt länderna emellan.¹⁶¹

156 – Sinikka Tuohimaa, ”Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä? Märta Tikkasen ’Suurpyytjä’-romaanin vastaanotto Suomessa ja Ruotsissa”, *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 3/1990, s. 24–35, här: s. 26.

157 – Min översättning. ”Ruotsissa kirjailijaan suhtaudutaan myönteisesti ja kunnioittaen, Suomessa kriitikoiden asenne kirjailijaa kohtaan on ivallinen tai jopa avoimen loukkaava.” Tuohimaa, ”Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä?”, s. 27.

158 – Tuohimaa, ”Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä?”, s. 28.

159 – Tuohimaa, ”Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä?”, s. 28.

160 – Min översättning. ”Suurpyytjä-teoksen ruotsalaisen ja suomalaisen kritiikin tarkastelu osoittaa, että Suomessa on huomattavasti vaikeampi olla naiskirjailija kuin Ruotsissa. Suomessa naiskirjailijan imago nähdään negatiivisena, hänen kuvaamansa naisen kokemukseen suhtaudutaan kriittisesti ja halventaen, kritiikin asenteet ovat yleisesti sovinnistisia.” Tuohimaa, ”Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä?”, s. 33.

161 – Sinikka Tuohimaa, ”Tulkinta ja arvottaminen. Märta Tikkasen *Arnaía, kastad i havet-teoksen kritiikeissä*”, *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 3/1996, s. 11–25, här: s. 11.

Liksom tidigare fokuserar nästan alla sverigesvenska recensenter verkets språk och stil, oftast i positiva ordalag, medan finskspråkiga recensenter, precis som i mottagandet av Märta Tikkanens tidigare verk, förväxlar huvudpersonen i *Arnaía* med verkets författare.¹⁶² Det finlandssvenska mottagandet ligger här, liksom vad gäller mottagandet av *Storfångaren*, närmare det sverigesvenska än det finskspråkiga, enligt Tuohimaa.¹⁶³ Sammanfattningsvis konstaterar Tuohimaa att sverigesvenskarna ”tar emot varje verk av Märta Tikkanen med förtjusning” och att det finlandssvenska mottagandet bortsett från några undantag är lika positivt, medan den finskspråkiga receptionen vid sidan av negativt hållna recensioner innehåller ett par riktigt positiva och ett par relativt positiva sådana. Tuohimaa menar att det är svårt att svara på varför skillnaderna i mottagandet är så stora, men konstaterar slutligen att värderingarna är avhängiga kritikernas olikartade läsningar och tolkningar av verket. Den biografiska läsarten som dominerar i den finskspråkiga kritiken genererar mera negativa värderingar, medan den sverigesvenska kritiken består av olikartade tolkningsansatser där sådana som frigör komplexa kulturella strukturer i verket leder till de mest subtila och också mest positivt hållna värderingarna.¹⁶⁴

På senare tid har Märta Tikkanens författarskap rönt ett pånyttfött intresse, och år 2020 utkom inte bara den första utan två biografier om Tikkanen och hennes författarskap: Siv Storås *De oerhörda orden. En bok om Märta Tikkanens författarskap* och Johanna Holmströms ”*Borde hålla käft*”. *En bok om Märta Tikkanen*. Framför allt Storås, vars biografi drar mot det vetenskapliga hållet, går tämligen grundligt igenom mottagandet av Märta Tikkanens böcker i Sverige och Finland med utblickar mot övriga Norden och världen, men även Holmström, vars bok är av det mer populärvetenskapliga slaget, tangerar ämnet rikligt.

Både Storås och Holmströms genomgångar av receptionen visar att Tuohimaas konstateranden angående mottagandet av *Storfångaren* och *Arnaía, kastad i havet* kan sägas vara giltiga också för mottagandet av Tikkanens författarskap i stort: generellt sett är mottagandet väldigt positivt i Sverige, blandat i finlandssvensk press och mera negativt hållet i finskspråkig press. Storås konstaterar att Tikkanens skandalsuccéroman *Män kan inte våldtas* (1976), som sågades rejält av vissa finlandssvenska och finska recensenter, i Sverige fick ett ”betydligt varmare

162 – Tuohimaa, ”Tulkinta ja arvottaminen”, s. 13, 15.

163 – Tuohimaa, ”Tulkinta ja arvottaminen”, s. 13.

164 – Tuohimaa, ”Tulkinta ja arvottaminen”, s. 22.

mottagande än i hemlandet”.¹⁶⁵ Johanna Holmström tar upp Erik Wahlströms recension i *Hufvudstadsbladet*, där han bland annat beskriver boken som en ”sliskig chockroman som är deprimerande att läsa”, och konstaterar om den finlandssvenska kritiken att det är ”tydligt att recensionerna, i stället för att vara recensioner, omedelbart blir debatt. De flesta av recensenterna går i polemik mot varandra och ett läger ’för’ och ett ’emot’ Tikkanen bildas”.¹⁶⁶ I Sverige har romanen däremot, menar Holmström, ”enbart hyllats och krav har ställts på att den ska vara obligatorisk läsning i alla högstadieskolor”.¹⁶⁷

Vidare framhåller Holmström att mottagandet hemma i Svenskfinland av Märta Tikkanens böcker vände i och med den prosalyriska succén *Århundredets kärlekssaga* (1978), men även att många recensenter också läste denna bok som någonting annat än ett skönlitterärt verk:

Också kritiken av *Kärlekssagan* övergick snabbt i debatt, den här gången kring problematiken med alkoholism överlag. En del kritiker glömde praktiskt taget bort att recensera verket. I stället gick de i polemik mot de centrala tankarna i boken om varför en del blir alkoholister och andra inte, och vilket ansvar och vilka skyldigheter har i så fall alkoholists nästående.¹⁶⁸

”På finskt håll”, konstaterar Holmström vidare, ”är kritikerkåren delad i ett absolut för och emot-läger där de som är emot går i taket. Det är helt enkelt fel att hänga ut sin egen man.”¹⁶⁹

En som mera i detalj undersökt mottagandet av *Århundredets kärlekssaga* är Sofia Eriksson i sin pro gradu-avhandling ”Det är på tiden att nån säger det som här säjs – på det här sättet! Receptionsundersökning av Märta Tikkanens *Århundredets kärlekssaga* i Norden 1978–1981” (2018). I en sammanfattande artikel, ”Kärlekssagan som satte kritikerna på prov. En receptionsstudie” i *Nya Argus* 2020, slår Eriksson fast att *Århundredets kärlekssaga* framför allt lästes på tre olika sätt av de 80 nordiska kritikerna som recenserade boken i dess samtid: som ett ”litterärt verk”, som ett ”politiskt manifest” samt som ”kändisskvaller, det vill säga utomlitterärt, som

165 – Siv Storå, *De oerhörda orden. En bok om Märta Tikkanens författarskap*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2020, s. 144.

166 – Johanna Holmström, ”Borde hålla käft”. *En bok om Märta Tikkanen*, Helsingfors: Förlaget 2020, s. 159; s. 162.

167 – Holmström, ”Borde hålla käft”, s. 166.

168 – Holmström, ”Borde hålla käft”, s. 207 f.

169 – Holmström, ”Borde hålla käft”, s. 208.

icke-litteratur”.¹⁷⁰ Vidare delar Eriksson upp kritiken i två grupper: den ”privatiserande kritiken” där ”författarens biografi ställs i förgrunden” och där ”verket uppfattas som ett dokument över författarens privatliv, som utsätts för en moralisk bedömning”, respektive den ”politiska kritiken”, för vilken det ”banbrytande samhällsvärde som verket bär på är centralt”.¹⁷¹ Sammanfattningsvis ser Eriksson, liksom övriga som undersökt Tikkanens reception, stora geografiska skillnader i mottagandet – men kanske något överraskande inte främst mellan mottagandet i Finland och Sverige:

De största skillnaderna mellan de ytterligheter som framkommer i åsikter, värderingar och smak, det vill säga mellan den privatiserande och den politiska receptionen, är geografisk: de politiska, och så gott som genomgående positivt inställda recensionerna skrevs i Norge och Danmark, medan de privatiserande recensenterna – och i allmänhet mer skeptiska och negativt inställda – kom från Finland och Sverige.¹⁷²

I det här fallet tycks det alltså intressant nog förhålla sig så att det krävs ett större geografiskt/kulturellt avstånd än det som Bottniska viken erbjuder för att verket ska öppna sig som litteratur, en fiktiv prosalyrik som bjuder in till andra läsarter som inte fastnar i privatiserande/biografiska tolkningsmodeller.

Med *Rödluvan* (1986) tycks mottagandet emellertid åter ha stabiliserat sig på tidigare nivå, där de markanta skillnaderna främst märks mellan den finländska och den sverigesvenska kritiken. Siv Storå konstaterar att med ”ytterst få undantag var kritikerna i Sverige stormförtjusta”, och att i ”Svenskfinland och i Danmark var bemötandet genomgående välkomnande”, men att på ”finskspråkigt håll var många tidningars kritiker däremot bryskt avvisande”.¹⁷³ Holmström skriver för sin del:

Som vanligt blir det jubel i Sverige – bara Dagens Nyheter kommer med invändningar – men Märta hoppas på att också få fira några triumfer på hemmaplan. Men allt eftersom de fina svenska recensionerna fortsätter att strömma in blir det uppenbart att det återigen verkar som om hon har skrivit två olika

170 – Sofia Eriksson, ”Kärlekssagan som satte kritikerna på prov. En receptionsstudie”, *Nya Argus* 1–2/2020, s. 24–29, här: s. 24, <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2020/1-2/karlekssagan-nya-argus-1-2-2020.pdf>.

171 – Eriksson, ”Kärlekssagan som satte kritikerna på prov”, s. 24; 28.

172 – Eriksson, ”Kärlekssagan som satte kritikerna på prov”, s. 28.

173 – Storå, *De oerhörda orden*, s. 259.

böcker. På svenska har hon skrivit en intressant och konstnärligt spännande bok som är ny till språk, grepp, stil och innehåll, men på finska har hon enligt vissa kritiker skrivit ”något gammalt och förlegat på ett halvfärdigt och tillgjort sätt med en uttjatad kvinnosyn och stor skenhelighet, med självförhärligande, öarlighet och med Alice Millers läroböcker i högsätet” [...].¹⁷⁴

Och så fortsätter det, bok för bok. ”Alla recensenter – förutom de finskspråkiga – välkomnade boken, låt vara med vissa reservationer”, konstaterar Storå, likt Tuohimaa ovan, om mottagandet av *Storfångaren*.¹⁷⁵ Om mottagandet av *Arnaia, kastad i havet* framhåller Storå bland annat att [r]ecensionerna i Sverige, i synnerhet de som publicerades på utgivningsdagen, var talrika och ytterst välvilliga men för det mesta rätt summariska”. Med något undantag, där boken blev brutalt sågad, var flera av de finlandssvenska recensionerna enligt Storå mera djuplodande och ”uppmärksammade ingående bokens språk och verkningsfulla utnyttjande av myten – utan sidoblickar på Märta Tikkanens privatliv”.¹⁷⁶ Vad gäller de finskspråkiga tidningarna menar Storå, till skillnad från Tuohimaa, att mottagandet den här gången var välkomnande – med ett undantag: Suvi Ahola ”fortsatte den nedlåtande bedömning av Märta Tikkanens verk som [hon] inlett när hon skrev om Rödluvan” i landets största och inflytelserikaste dagstidning *Helsingin Sanomat*.¹⁷⁷

Mottagandet av *Två. Scener ur ett konstnärsäktenskap* (2004), slutligen, sammanfattar Siv Storå så här:

Uppgifterna i *Två* om Finlands familjepolitik under de decennier boken behandlar var något som finländska kritiker ofta kommenterade, både på svenska och finska. I Sverige talade man mera om bokens konstnärliga värde, man var imponerad av Märta raka språk och hennes totala brist på självmedlidande.¹⁷⁸

Intervjuad i Johanna Holmströms biografi konstaterar Märta Tikkanens goda vän Åsa Moberg angående mottagandet i stort av Tikkanens verk samma sak som märks tydligt i genomgången ovan:

174 Holmström, ”Borde hålla käft”, s. 338.

175 Storå, *De oerhörda orden*, s. 272.

176 Storå, *De oerhörda orden*, s. 291.

177 Storå, *De oerhörda orden*, s. 292.

178 Storå, *De oerhörda orden*, s. 322.

Märta var en av de få som tog med läsaren in i hemmets mörkaste vrår och det var lättare för Sverige att ta till sig för att det handlade om en annan plats. Om det varit en svensk Märta hade det blivit mer bråk. Uppskattningen ökade med avståndet, för i Norge var hon ju närmast helgonförklarad [...].¹⁷⁹

Siv Storå slår å sin sida fast att den finländska receptionen av Märta Tikkanens böcker ”bekräftat talesättet att ingen är profet i sitt eget land”.¹⁸⁰

Det framstår således som uppenbart, när man går igenom tidigare forskning som undersökt mottagandet av verk av författare som Henrik Tikkanen, Christer Kihlman och Märta Tikkanen, att Jonathan Cullers iakttagelser – som redogjorts för ovan – håller streck vad gäller just dessa författarskap och verk. Medan man hemma i Finland – både på finsk- och svenskspråkigt håll – i vissa fall haft svårt att bortse från författarnas biografi och persona och så att säga läst in dem i verket, har recensenter i Sverige generellt sett haft lättare att läsa böckerna som fiktiva verk och fokusera bedömningen på det rent konstnärliga; tematik, stil, form och språk.

Men att utifrån detta forskningsläge dra slutsatsen att finlandssvenska författarskap överlag skulle tas bättre emot och få positivare recensioner i Sverige och annorstädes jämfört med på hemmaplan låter sig inte göras, och skulle i själva verket sannolikt vara felaktigt. Den tidigare forskningen kring mottagandet av finlandssvensk litteratur (åtminstone vad gäller efterkrigstida sådan) i sverigesvensk respektive finländsk press, och eventuella skillnader där emellan, har som ovanstående genomgång visar i mångt och mycket koncentrerats till att behandla Märta Tikkanens, Henrik Tikkanens och Christer Kihlmans författarskap. Samtliga tre har gett ut flera litterära verk som blivit något av skandalsuccéer på hemmaplan, och samtliga författarskap hör till de i tiderna mest omdebatterade och omdiskuterade hemma i Svenskfinland (och till vissa delar även på det finskspråkiga litterära fältet).

Det finns visserligen fler finlandssvenska romaner där en del av läsarna på hemmaplan har haft svårt att läsa böckerna som just romaner eller fiktiva konstverk, och tenderat att betrakta dem mera som historiska dokument vars sanningshalt har nagelfarits, medan man på distans från en sverigesvensk horisont lättare har kunnat läsa och bedöma verken utifrån dess rent litterära kvaliteter. Ett sådant exempel är Ulla-Lena Lundbergs roman *Marsipansoldaten* (2001), som jag

179 Holmström, ”Borde hålla käft”, s. 177.

180 Storå, *De oerhörda orden*, s. 277.

behandlar i Artikel 1. Romanen hyllades inledningsvis stort hemma i Finland och nominerades till flera litterära priser, men snart uppmärksammade några krigsveteraner och historiker emellertid en del kronologiska faktafel i romanen, något som gav upphov till debatt. Som både Suvi Lahtonen och Marita Hietasaari framhållit satte diskussionen fingret på de autenticitets- och sanningskrav som omgärdar krigsromanen i Finland.¹⁸¹ Min genomgång i Artikel 1 visar att faktafelen och diskussionen kring dessa knappt alls berördes i sverigesvensk press.¹⁸²

Baserat på den tidigare forskning som ändå finns och som redogjorts för ovan, ligger det nära till hands att gissa att det är en viss typ av författarskap och/eller verk som har större chans att uppskattas utomlands, på distans, än på hemmaplan – till exempel fall där författaren är en känd och/eller på något sätt stridbar person i hemlandet men mera okänd utomlands, eller böcker som behandlar något känsligt historiskt ämne – som krigen eller dylikt.

Betraktar man däremot den finlandssvenska litteraturen i stort går det att anta, men bara anta i och med att tidigare forskning i ämnet i stort lyser med sin frånvaro, att flertalet exempel på motsatta förhållanden föreligger – att finlandssvenska böcker och författare som hyllas på hemmaplan inte når tillnärmelsevis lika stor uppskattning i Sverige, i den mån de överhuvudtaget uppmärksammas där. Exempelvis den i dag så unisont hyllade Kjell Westö hade i början av sin författarbana svårt att nå ut i Sverige, där vissa av hans förstlingsverk råkade ut för sågningar av sverigesvenska recensenter. Ett annat, än mer talande, exempel är Ulla-Lena Lundbergs roman *Is* (2012), som hemma i Finland hyllades av en mer eller mindre enig kritikerkår, belönades med Finlandiapriset som årets bästa roman, nominerades till Nordiska rådets litteraturpris och såldes i rekordupplagor på både svenska och finska. I Sverige däremot fick romanen ett relativt njuggt bemötande, något som föranledde Merete Mazzarella att i en kommentar i *Upsala Nya Tidning* fråga sig: ”Har finländare och rikssvenskar helt olika smak när det

181 – Suvi Lahtonen, ”Sotaromaanin laji ja kirjallinen sankaruus Ulla-Lena Lundbergin romaanissa *Marsipansoldaten*” (otryckt avhandling pro gradu i Inhemsk litteratur), Turun yliopisto 2011, <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/73975/gradu-Lahtonen2011.pdf?sequence=1>; Suvi Lahtonen, ”Ulla-Lena Lundbergin *Marsipansoldaten* sotaromaanina ja ruokakuvauksena”, *Avain* 3/2013, s. 43–59, här: s. 47; Marita Hietasaari, ”Sodan muisti. Talvi- ja jatkosota 2000-luvun historiallisessa romaanissa”, *Ennen ja nyt* 1/2013, <https://www.ennenjanyt.net/2013/05/sodan-muisti-talvi-ja-jatkosota-2000-luvun-historiallisessa-romaanissa-2/>.

182 – Tomi Riitamaa, ”... och något omisskännligt mumindalskt ...? Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk”, *Avain* 2:2015, s. 49–63 [Artikel 1], <https://doi.org/10.30665/av.74985>, s. 50.

gäller litteratur?”¹⁸³ Mazzarella exemplifierar med ett par korta utlåtanden från recensionerna i de största tidningarna på respektive fält (Pia Ingström i *Hufvudstadsbladet*, Antti Majander i *Helsingin sanomat*, Hanna Nordenhök i *Aftonbladet* och Maria Schottenius i *Dagens Nyheter*), och kommentaren skall alltså inte tas för ett vetenskapligt belägg utan snarare som ett inlägg i kulturdebatten. Inte desto mindre är Mazzarellas tes intressant, i det att den kastar ett ljus över förhållanden som går helt stick i stäv med Cullers resonemang och med ovanstående redogörelser:

Hur ska de här olika synsätten förstås?

En förklaring har med kontext att göra. Både Pia Ingström och Majander är förtrogna med – och har respekt för – Ulla-Lena Lundbergs författarskap i stort. Is, skriver Ingström, ”knyter an till nästan allting hon skrivit innan, genom antingen personer och miljöer eller genom sitt stora tema, förlusten av en älskad människa.” Vilken finländsk läsare som helst lär dessutom se att boken handlar om en miljö som är mycket långt från Skärgårdsdoktorn och Saltkråkan: det är efterkrigstid, det råder brist på allt utom förhoppningar.¹⁸⁴

Både Benedict Anderson och Jonathan Culler har också, som vi sett, fått kritik för att de så att säga lyfter fram en grupp ideal-läsare framom andra (inhemska i Andersons fall, läsare på geografisk och kulturell distans i Cullers fall). Det är rimligare, menar jag, att anta att det förhåller sig så att olika romaner och författarskap tilltalar de olika läsarkategorierna olika mycket – vissa romaner och författare tenderar att komma till sin största rätt då de läses av en publik med större närhet och större förförståelse och kunskap om stoffet eller tematiken, medan det i andra fall förhåller sig tvärtom.

Samtidigt visar jag i mina undersökningar (Artikel 1 och Artikel 2) hur vissa författare och vissa romaner kan sägas förhålla sig till och spela med dessa förutsättningar på ett medvetet sätt, det vill säga att de är medvetna om sina potentiellt olikartade läsargrupper och att romanerna är uppbyggda på ett sätt som gör att de tilltalar *båda* kategorierna *samtidigt*, men på *olika* sätt.

Jag hävdade inledningsvis i avsnittet att det saknas forskning som på ett bredare, systematiskt sätt undersöker hur finlandssvensk litteratur tas emot i sverigesvensk dagspress och belyser eventuella skillnader gentemot det finländska

183 – Merete Mazzarella, ”Hyllad i Finland – varför inte här?”, *Upsala Nya Tidning* 16.1.2013, <https://unt.se/kultur-noje/hyllad-i-finland-varfor-inte-har-2222721.aspx>.

184 – Mazzarella, ”Hyllad i Finland – varför inte här?”

mottagandet. I Artikel 1 och 2 presenterar även jag närstudier av enskilda verk, varför ett bredare vetenskapligt perspektiv också fortsättningsvis saknas – det är svårt, för att inte säga omöjligt, att i kortare undersökningar av detta slag förena när- och fjärläsningsspektiven, att på en och samma gång fördjupa sig i ett större material. Generella slutsatser om den finlandssvenska litteraturens mottagande i finländsk och sverigesvensk dagspress är vanskliga att dra.

Däremot erbjuder mina studier, i förhållande till den tidigare forskning som presenterats här, nya metoder och sätt att betrakta problematiken på. Genom att frånga vedertagna antingen/eller-principer, som stipulerar förutfattade meningar om att en roman fungerar bra här och sämre där eller vice versa, och i stället dels undersöka hur litterära verk kan sägas vända sig till flera potentiella läsarkategorier på en och samma gång, dels undersöka hur representanter ur de faktiska läsarkategorierna förstår och förhåller sig till dessa aspekter, menar jag att vi kan utvinna ny, värdefull kunskap om inte bara den finlandssvenska litteraturens predikament i Sverige, utan också i ett större perspektiv tillägna oss utökad förståelse för hur litteraturen överlag fungerar på olika marknader och hos olika läsargrupper.

6.2 Finlandssvensk litteratur i litteraturhistoriska översiktsverk

Forskningsläget vad gäller den finlandssvenska litteraturens position och plats i litteraturhistoriska översiktsverk som behandlar svenskspråkig litteratur, alternativt litteratur från Sverige, minner i mångt och mycket om forskningsläget när det gäller mottagandet i pressen som skisserats ovan. Bredare undersökningar, som ställer problemområdet i stort i fokus, saknas helt.

Precis som i fallet med pressmottagandet har däremot några nedslag gjorts, där man i forskning om enskilda författarskap har undersökt det aktuella författarskapets litteraturhistoriska position och på vilka sätt det presenteras i litteraturhistoriska översiktsverk, inklusive sådana från Sverige som behandlar den svenska litteraturhistorien.

Det här görs gällande inte minst i Agneta Rahikainens doktorsavhandling *Poeten och hennes apostlar. En biomytografisk analys av Edith Södergranbilden* (2014). I kapitlet ”Myternas mantra – Södergran i litteraturhistorieskrivningen” har Rahikainen undersökt hur Edith Södergran ”beskrivs i den gängse litterära kanon” under 1900-talet, och hennes material inkluderar ”såväl översiktsverk över finlands-

svensk litteratur som svensk och finsk litteratur”.¹⁸⁵ Det faktum att Södergran inte enkom framträder i översiktsverk som behandlar enbart finlandssvensk litteratur, utan även ”inkluderas i de litteraturhistoriska verken i Sverige och på finska”, samt sättet på vilket hon inkluderas ”som representant för den finlandssvenska litteraturen”, gör att Rahikainen efterlyser vidare forskningsinsatser som behandlar ämnet ur ett bredare perspektiv: ”En större undersökning över hur finlandssvensk litteratur överlag behandlas i de litteraturhistoriska översiktsverken i Sverige och i Finland vore givetvis av nöden men innebär i sig ett stort forskningsprojekt.”¹⁸⁶

Men även om ämnet alltså inte utgör huvudfokus hos Rahikainen, gör hon själv en hel del intressanta noteringar om hur den finlandssvenska litteraturen i allmänhet behandlats i materialet, utöver behandlingen av Södergran i synnerhet. Det första av de översiktsverk som behandlar den svenska litteraturhistorien i stort som Rahikainen tar upp i sin genomgång är den i Sverige bosatta finlandssvenske litteraturprofessorn Eugène Napoleon Tigerstedts *Svensk litteraturhistoria*, vars första upplaga är från 1948.

Rahikainen konstaterar att avsnittet om Södergran i den fjärde och sista, omarbetade utgåvan från 1971, har utökats från en till två sidor jämfört med första upplagan, men slår samtidigt fast att:

Den största skillnaden mellan hur Södergran presenteras i den första upplagan och i den sista är kontexten. I versionen från 1948 presenteras hon strax efter Arvid Mörne i ett underkapitel som kallas ”Finlandssvenskt tiotal och tjugotal”. I den sista upplagan heter kapitlet ”Finlandssvensk modernism” och inleds med en kort genomgång av politiska, etniska, historiska och sociala aspekter på finlandssvenska förhållanden. Här finns även en komparation mellan modernisternas och romantikernas/fosforisternas syn på den litterära samtiden och på föregångare, i den första upplagan har den texten ingått i ett annat sammanhang. Båda riktningarna har samma ”bottenlösa förakt för det gamla och urmodiga, samma apokalyptiska hänförelse för det kommande tusenårsriket, samma intresse för och beroende av utländska förebilder” och samma ”berusande självkänsla”, menar Tigerstedt.¹⁸⁷

185 – Agneta Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar. En biomytografisk analys av Edith Södergranbilden* (diss.), Humanistiska fakulteten, Helsingfors universitet 2014, s. 206, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/44023/rahikainen_avhandling.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

186 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 206.

187 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 212 f.

Vidare skriver Rahikainen att Tigerstedt inte reflekterar ”över att den finlandssvenska litteraturen skulle ha någon särställning utan integrerar den på sina kronologiska platser”, och söker förklara detta förhållande så här:

Att han inte speciellt reflekterar över hur den finlandssvenska litteraturen förhåller sig till den svenska kan handla om det livliga förlagssamarbete som då fanns mellan länderna. Många av de finlandssvenska författarna utkom i delupplagor i Sverige under 1930- och 1940-talet i mycket högre grad än vad fallet är i dag, framför allt på Wahlströms & Widstrands, vilket gjorde att den finlandssvenska litteraturen integrerades bättre i den svenska än vad fallet är i dag.¹⁸⁸

Här tycks Rahikainen dra förhastade slutsatser. För det första framstår det som oklart huruvida påståendet att finlandssvenska författare utkom ”i mycket högre grad” i delupplagor under 1930- och 1940-talen jämfört med i dag verkligen stämmer – så skulle det visserligen kunna vara, men någon statistik eller andra fakta som styrker påståendet presenteras inte. För det andra menar jag att sättet på vilket Tigerstedt presenterar den finlandssvenska litteraturen – under separata, särskiljande och geografiskt/kulturellt bestämmande rubriker som ”Finlandssvenskt tiotal och tjugotal” respektive ”Finlandssvensk modernism” – inte skiljer sig märkbart från hur den finlandssvenska litteraturen presenteras i de mera sentida verk som utgör materialet i min studie (se Artikel 4). Således förefaller den finlandssvenska litteraturen ha varit lika dåligt eller väl integrerad i den svenska som i dag, sett till Tigerstedts litteraturhistoria. Genom att den finlandssvenska litteraturen där placeras i särskilda avsnitt under geografiskt och kulturellt särskiljande rubriker, exkluderas – snarare än integreras – den från den övriga svenska litteraturen och framstår därmed som något av en anomali. Det är det som sker såväl hos Tigerstedt som i de senare litteraturhistoriska verken, vilket jag visar i min studie.

Mer korrekt är däremot Rahikainens analys av förhållandena i Gunnar Brandells och Jan Stenkvists *Svensk litteratur 1870–1970*, som utkom i tre band 1974–1975. Rahikainen slår till att börja med fast att den är ”anmärkningsvärd eftersom den egentligen inte alls behandlar finlandssvensk litteratur, inte ens Topelius tas upp”.¹⁸⁹ ”Men”, konstaterar Rahikainen vidare,

188 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 213.

189 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 221.

i inledningen till band två, som skrivits av Brandell, finns en omfattande genomgång av allehanda litterära strömningar ute i Europa som inverkat på litteraturen i Sverige. En av dem kallas i ett underkapitel ”Den finlandssvenska modernismen” där Edith Södergran fått en egen helhet på fem sidor vid sidan av övriga modernisters fem sidor. De övriga som behandlas är Diktonius, Björling och Rabbe Enckell. Uppenbart är att det finlandssvenska här uppfattas som främmande eftersom det exkluderas ur den löpande texten. I inledningen behandlas den finlandssvenska modernismen bland andra ismer och trender som påverkat litteraturen i Sverige, i boken kronologiskt strax före den anglosaxiska modernismen.¹⁹⁰

Här kan man alltså verkligen tala om exkludering och exotifiering av den finlandssvenska litteraturen. Rahikainens konklusion är att hela avsnittet ”har formen av en bakgrund för det centrala ämnet, den ’svenska’ litteraturen, som enbart inbegriper den i Sverige”, och menar att Brandells synsätt där han ”inte räknar den finlandssvenska litteraturen till den svenska” och där han ser Södergran som en banbrytare endast i ett nordiskt sammanhang, ”strider mot rådande litteraturhistoriska uppfattningar”.¹⁹¹

I Bernt Olssons och Ingemar Algulins *Litteraturens historia i Sverige*, den femte och reviderade utgåvan från 2009, noterar Rahikainen följande om inkluderingen av Södergran och den finlandssvenska litteraturen i allmänhet:

Ur ett finländskt perspektiv är det inte heller helt oproblematiskt att Södergran och ett flertal andra svenskspråkiga författare från Finland inkluderas i ett verk som heter *Litteraturens historia i Sverige*. Södergran hade personligen mycket lite kontakt med Sverige och hennes böcker utkom inte där medan hon levde. Frågan är om hon egentligen kan räknas till litteraturens historia i Sverige, även om hon givetvis är en central del av litteraturens historia på svenska. I förordet till den senaste upplagan står något kryptiskt att verket innehåller ”berättelser och fakta om böcker, författare och texter som på olika vis är knutna till det land vi i dag kallar Sverige.” På ett annat ställe framgår att verket handlar om ”litteratur med ursprung i Sverige” men också att det beaktar litteratur från ”den föreställda gemenskap som kallas svenskhet”. [...] I de tidigare upplagorna har utgivarna inte alls reflekterat över vad som kunde tänkas ingå i Sveriges litteratur.¹⁹²

190 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 221.

191 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 222.

192 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 223.

Rahikainen finner det alltså synnerligen problematiskt att Olsson och Algulin så till synes utan att reflektera över implikationerna inkluderar finlandssvensk litteratur i ett verk med en titel som så tydligt alluderar till en enskild nations litteraturhistoria, och menar att Olsson och Algulin därigenom ”tydligt struntar i den finlandssvenska litteraturens egenvärde och imperialistiskt inkorporerar den i Sveriges kanon”.¹⁹³

I min studie (Artikel 4) inkluderas också Olssons & Algulins *Litteraturens historia i Sverige*, och jag tar i min analys av den finlandssvenska litteraturens plats i verket fasta på Rahikainens resonemang och använder det som utgångspunkt och resonansbotten.

Avslutningsvis tangerar Rahikainen den grundläggande frågan om huruvida den finlandssvenska litteraturen verkligen kan sägas inkluderas i den sverigesvenska litteraturhistorien på riktigt, och ställer Brandells och Olsson & Algulins översiktsverk mot varandra såsom exempel på två diametralt motsatta förhållningssätt i frågan:

I de traditionella översikterna över svensk litteraturhistoria kan synen på den finlandssvenska litteraturens roll i den svenska variera. Det ser man närmast i en jämförelse mellan Bradell och Algulin; i det förra fallet är det finlandssvenska tydligt utanför medan i det senare fallet tydligt inkluderat, men på ett imperialistiskt vis. Uppenbart är att det skulle behövas en postkolonialistisk studie av litteraturhistorier i Sverige med avseende på hur man ser på den finlandssvenska litteraturen. Handlar synsättet om att inkludera på lika villkor eller ses den finlandssvenska litteraturen som uttryck för provinsialism, exotism och utanförskap och i så fall hur ser det ut och vad inkluderas eller exkluderas?¹⁹⁴

Anna Möller-Sibeliuss har för sin del undersökt Bertel Gripenbergs plats i litteraturhistorieskrivningen i Finland och Sverige. I anslutning till det gör också hon, likt Rahikainen, några allmänna noteringar om den finlandssvenska litteraturens position i de litteraturhistoriska verken. Möller-Sibeliuss framhåller att den tenderar att antingen ”förbises i båda länders kanonisering eller dubbelbokföras”, samt att den ”införlivas eller främmandegörs beroende på om språk eller nationalitet betonas, vilket är föränderligt över tid”.¹⁹⁵

193 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 223.

194 – Rahikainen, *Poeten och hennes apostlar*, s. 238.

195 – Anna Möller-Sibeliuss, *Roll, retorik och modernitet i Bertel Gripenbergs lyrik*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2015, s. 24. Se även Anna Möller-Sibeliuss, ”Bertel Gripenbergs rykte. Degradering och litteraturhistorisk retorik”, i Claes Ahlund (red.), *Omvärdering. Perspektiv på litteratur och litteraturvetenskap*, Meddelanden 38, Åbo: Åbo Akademi 2010, s. 110–130.

I artikeln ”Från nationellt uppvaknande till identitetskonstruktion” (2018) tar Möller-Sibeliuss ett bredare grepp, då hon synnerligen systematiskt undersöker hur den svenskspråkiga litteraturen i Finland och sedermera den finlandssvenska litteraturen behandlats i ”samtliga översiktsverk som skrivits på svenska i Finland”.¹⁹⁶ Likt Rahikainen efterlyser även Möller-Sibeliuss vidare forskningsinsatser som tar vid där hon tvingats avgränsa sig:

Det som valts bort är de i och för sig mycket viktiga presentationer av finlandssvensk litteratur som ingår i finska, rikssvenska och nordiska översiktsverk. Att dessa spelar en oerhört betydelsefull roll för minoritetslitteraturen ifråga bör genast framhållas – utan detta externa intresse och samspel skulle situationen te sig helt annorlunda för den finlandssvenska litteraturen. Med min avgränsning kan jag därför omöjligt ge en heltäckande beskrivning av det litteraturhistoriografiska fältet – här behövs fler forskningsinsatser [...].¹⁹⁷

Min undersökning av den finlandssvenska litteraturens representation i litteraturhistoriska översiktsverk i Sverige (Artikel 4) kan ses som just en sådan forskningsinsats som både Rahikainen och Möller-Sibeliuss efterlyst.

196 – Anna Möller-Sibeliuss, ”Från nationellt uppvaknande till identitetskonstruktion. Litteraturhistorieskrivning om den svenska litteraturen i Finland”, *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, årgång 138, 2018, s. 24–51, citatet s. 27.

197 – Möller-Sibeliuss, ”Från nationellt uppvaknande till identitetskonstruktion”, s. 27.

6.3 Finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor

Som jag varit inne på saknas i princip sedan tidigare statistiska undersökningar, och även andra forskningsansatser, kring utgivningen av finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor. Detta gäller såväl hur det sett ut historiskt som den samtida situationen. Därför är det också vanskligt att, likt Rahikainen (se ovan) och många andra, dra slutsatsen att det var bättre förr, det vill säga att det gavs ut fler titlar i delupplaga förr jämfört med i dag, utan att presentera några statistiska eller andra belägg för påståendet.

Den enda tidigare studie jag har kunnat finna som presenterar några statistiska uppgifter om utgivningen under en given historisk period, är Majvor Bengtssons och Lena Engs uppsats ”Tjugo moderna svenskspråkiga författare i Finland”, ett otryckt specialarbete i ämnet litteraturorientering och bibliografi vid Bibliotekshögskolan i Borås från 1976.¹⁹⁸ Bengtsson & Eng undersöker spridningen av den finlandssvenska litteraturen i Sverige under 1960- och 1970-talen. De presenterar visserligen ingen statistik över hur många titlar som utkom i delupplaga år för år, men anger däremot genomsnittliga uppgifter för hela perioden gällande såväl den totala utgivningen hos förlagen Schildts och Söderströms, som för andelen av dessa verk som översattes till finska respektive gavs ut i delupplagor av förlag i Sverige. Vidare noterar Bengtsson & Eng bland annat hur förhållandet i utgivningen såg ut mellan poesi och prosa.

I synnerhet som Bengtsson & Engs uppsats mig veterligen är det enda tidigare föreliggande arbete som presenterar dylika uppgifter om finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor, utgör det en viktig jämförelsegrund för min studie i Artikel 3, där jag utifrån jämförelsen mellan mina egna statistiska uppgifter och Bengtsson & Engs uppgifter kunnat slå fast att utgivningen av finlandssvensk skönlitterär litteratur i originalupplagor *inte* var mindre åren 2000–2016 jämfört med 1960- och 1970-talen, trots flertalet antydningar om att den minskat kontinuerligt genom åren.

198 – Majvor Bengtsson & Lena Eng, ”Tjugo moderna svenskspråkiga författare i Finland: med belysning av den finlandssvenska litteraturhistorien, författarnas historiska, geografiska och sociala miljö samt den finlandssvenska bokens väg till de rikssvenska läsarna”, otryckt specialarbete inom ämnet litteraturorientering och bibliografi vid Bibliotekshögskolan i Borås, Vt 1976, <http://hdl.handle.net/2320/9163>.

6.4 Övrig närliggande forskning

I det här avsnittet presenteras kortfattat tidigare forskning som inte direkt kopplar till någon av de aspekter av den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige som aktualiseras i den här avhandlingens delstudier, men som kan sägas vara angränsande i det att den berör andra, närliggande aspekter av det sverigesvenska mottagandet av finlandssvensk litteratur.

I sin undersökning av det sverigesvenska förlagsargumentets genomslag i historien, går språkvetaren Charlotta af Hällström-Reijonen också igenom vilken bäring argumentet i praktiken haft i Sverige under senare tid. I genomgången fokuserar hon bland annat på inställningen och synpunkter hos sverigesvenska förlag i början av 2000-talet, och granskningen kan sägas ge ett blandat resultat. af Hällström-Reijonen konstaterar bland annat att förläggaren Svante Weyler ”anser att kulturskillnaderna mellan Sverige och Svenskfinland är så stora att man egentligen inte kan tala om samma språkgemenskap”, medan förläggaren Daniel Hjort anser att finlandssvenskan är ”det svenska språkets djupfrys” och att han efterlyser en ”viss smidighet i ordvalet hos författarna eftersom många finlandismer är helt obegripliga i Sverige och kan försvåra försäljningen”.¹⁹⁹ Mera resonlig är förläggaren Stephen Farran-Lee, även om han menar att det ”finns en smärtgräns där begripligheten äventyras”. Samtidigt anser han, enligt af Hällström-Reijonen, att finländska särdrag inte är ”egendomligare eller mindre motiverade än t.ex. dialektala och sociolektiska skillnader i språket” och att ”läsare i Sverige ska inte slarva genom att inte förstå finlandssvenska”. Farran-Lee hävdar att förlaget (Norstedts i det här fallet) inte kräver att ”en finlandssvensk text ska se rikssvensk ut”, och att bara ”fullständigt ogenomträngligt språk [...] kräver ingrepp”.²⁰⁰ Vidare har af Hällström-Reijonen frågat några finlandssvenska och sverigesvenska förlag om deras erfarenheter och hantering av manuskript med finländska särdrag i svenskan. Det finlandssvenska förlaget säger sig inte ha fått ”några reaktioner på språket av förlag i Sverige”, medan finlandssvenska Sahlgrens respektive Fontana Media uppger att de fått kommentarer på finlandssvenska uttryck som avviker från sverigesvenskan. Fontana Media uppger att sverigesvenska förlag någon gång rent av ”tackat nej till delupplagor med språket som argument”. Både Bonniers och Norstedts i Sverige uppger dock för sin del, enligt af Hällström-Reijonen, att de aldrig ”tackat nej till möjligheten att sälja finlandssvenska böcker i Sverige” med ”språket som argument”.²⁰¹

199 – af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 170.

200 – af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 171.

201 – af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 171.

Språkvetarna Ellen Bijvoet och Liesbet Vannyvel har i sin tur undersökt och jämfört hur situationen förhåller sig för finlandssvenska förlag respektive flamländska förlag. Inledningsvis konstaterar de att det föreligger stora skillnader i förutsättningarna för förlagen att nå majoritetsmarknaden: ”Finlandssvenska förlag anpassar säl-lan språket i sina böcker för de sverigesvenska läsarnas skull. Flamländska förlag tar däremot till avancerad språktvätt då de vill in på den nederländska marknaden.”²⁰²

Intressant nog kommer Bijvoet & Vannyvel fram till relativt annorlunda slutsatser jämfört med af Hällström-Reijonen. De sverigesvenska förlagens fördrag-samhet med finlandismer och andra språkliga avvikelser från sverigesvenskan tycks vara avgjort större utgående från Bijvoet & Vannyvels undersökning:

Den språkliga variationen inom det svenska språkområdet är inte något hett debattämne inom den svenska förlagsvärlden. Många av de utfrågade infor-manterna förstod inte riktigt vad undersökningen handlade om. Förlag köper delupplagor i vilka språket redan har granskats av originalförlaget. Språket i dessa delupplagor förblir därför oförändrat. Även i de fall där man har möjlig-het att påverka den språkliga utformningen av texterna, är språkgranskningen inte speciellt rigorös, säger de sverigesvenska informanterna. I slutändan är det alltid författaren som bestämmer.²⁰³

Här tycks det sverigesvenska förlagsargumentet och dess implikationer således inte vara särdeles framträdande. Men i vissa fall kan det ändå aktualiseras, tillstår Bijvoet & Vannyvel:

Ibland är dock det svenska förlaget på ett tidigare skede involverat i produktions-processen av en bok. Då förekommer det att förlaget frågar om man kan ändra vissa finlandssvenska ord och uttryck. Detta gör man bara när man misstänker att svenska läsare inte förstår de finlandssvenska orden: ”pipo” rensas bort och ersätts med ”mössa” därför att svenskar inte förstår det första, medan ”stänga ögonen” får stå kvar därför att man tror att det inte ger upphov till förståelseproblem. De fles-ta ändringarna rör ordvalet. Ändringar i syntax och morfologi är mindre vanliga. Samtliga ändringar sker i samråd med författaren som alltid har sista ordet.²⁰⁴

202 – Ellen Bijvoet & Liesbet Vannyvel, ”Låt stå! Eller Ändra!”, *Språkbruk* 3/2001, <https://www.sprakbruk.fi/-/lat-sta-eller-andra-> . Se även Ellen Bijvoet & Liesbet Vannyvel, ”Två länder, två språk? Om förlagspolitik i fråga om pluricentrisk språkvaria-tion”, i Anja Saxena (red.), *Språkets gränser och gränslöshet. Då tankar, tal och traditioner möts*, Uppsala: Uppsala universitet 2001, s. 81–89.

203 – Bijvoet & Vannyvel, ”Låt stå! Eller Ändra!”.

204 – Bijvoet & Vannyvel, ”Låt stå! Eller Ändra!”.

Medan af Hällström-Reijonens genomgång tyder på att det sverigesvenska förlagsargumentet haft åtminstone viss bäring hos sverigesvenska förlag under de första åren på den här sidan millennieskiftet, ges argumentet och dess implikationer betydligt mindre aktualitet i Bijvoet & Vannyvels undersökning.

Resultaten av min genomgång av sverigesvenska recensenters syn på språket i Ulla-Lena Lundbergs och Lars Sunds respektive roman (Artikel 1 och 2), som visar på hög acceptans och tolerans för finlandismer och andra finlandssvenska särdrag i språket, ligger således närmare Bijvoet & Vannyvels än af Hällström-Reijonens slutsatser angående graden av acceptans hos sverigesvenska förlag.

Mindre positiv syn på den finlandssvenska litteraturens status och möjligheter i Sverige har Kurt Levlin. I magisteruppsatsen ”Den undanskymda litteraturen” i ämnet biblioteks- och informationsvetenskap undersöker han hur finlandssvenska böcker tas upp och recenserar i Btj-häftena, som fungerar som inköpsstöd för folkbiblioteken i Sverige. I sin diskursanalytiska undersökning identifierar Levlin två mönster av uttalanden som ”bidrar till att konstruera och reproducera synen på ’det finlandssvenska’”.²⁰⁵ Det första mönstret behandlar språket och det andra kulturen. Enligt Levlin domineras båda mönstren av negativa omdömen som kan ses som utestängningsmekanismer vilka bidrar till en trängd position för den finlandssvenska litteraturen på den sverigesvenska marknaden.²⁰⁶

205 – Kurt Levlin, ”Den undanskymda litteraturen. En undersökning av den finlandssvenska skönlitteraturens ställning i Sverige”, otryckt magisteruppsats, Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap, Sociologiska institutionen, Umeå universitet 2003, s. 36.

206 – Levlin, ”Den undanskymda litteraturen”, s. 36 f.

7 Sammanfattning av artiklarna

I det följande sammanfattar jag, var för sig, de fyra artiklar som ingår i föreliggande sammanläggningsavhandling. Sammandragen redogör kortfattat för respektive artikels syfte, process och resultat.

7.1 Artikel 1: ”... och något omisskännligt mumindalskt ...”

I artikeln ”... och något omisskännligt mumindalskt ...” Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk” (2015, Artikel 1) tar jag avstamp i det som Charlotta af Hällström-Reijonen kallar ”det sverigesvenska förlagsargumentet” (se ovan i avsnitt 4.1), och visar hur Ulla-Lena Lundberg genomgående intar en starkt *offensiv* position i olika inlägg i temat. Den offensiva positionen innebär i det här sammanhanget, enligt af Hällström-Reijonen, att man tillmäter den identitetsskapande funktionen i det skönlitterära språket stor betydelse, och en inställning som stipulerar att ”man bör påtvinga läsarna i Sverige språkliga egenheter som bara används i Finland”.²⁰⁷

Demedialautsagornaläser jag med Gérard Genettes om ettslagsbetydelsebärande *epitext* (variant av *paratext*, se mer i avsnitt 4.1 ovan). Epitexten används som en kontextuell fond i min läsning av *Marsipansoldaten*. I romanen finns ett kort avsnitt som vid en första anblick inte ter sig särdeles betydelsebärande för romanens narratologiska intrig, men som visar sig vara desto mera betydelsedigert läst med dessa glasögon. Jag visar och diskuterar hur passagen i romanen framhäver det finlandssvenska språkbrukets lyskraft och *raison d'être*, samtidigt som frågan om sverigesvenskars inställning till och kunskaper om detta tematiseras. Med utgångspunkt i

207 – af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”, s. 163; citatet s. 156.

Jonathan Cullers resonemang om läsare på olika distans (se avsnitt 4.1 ovan) argumenterar jag för hur romanpassagen kan sägas adressera och positionera särskilt den sverigesvenska läsaren till att påminnas om och uppmärksamma det finlandssvenska språkbruket. Vidare undersöker jag hur recensenter i sverigesvensk press förhåller sig till framför allt just språkbruket i *Marsipansoldaten*, och argumenterar för att kommentarerna och attityderna reflekterar sättet på vilket romanavsnittet aktualiserar det finlandssvenska språkbruket. Jag jämför även attityderna hos de sverigesvenska recensenterna med inställningen hos finlandssvenska recensenter.

Syftet med undersökningen är alltså att belysa en viktig men tidigare utforskad tematik i Ulla-Lena Lundbergs syn på sitt skrivande, hur den kan sägas avspeglas i *Marsipansoldaten*, samt recensenternas reaktioner på detta. I ett bredare perspektiv syftar artikeln samtidigt till att visa på och exemplifiera hur den finlandssvenska litteraturens predikament i Sverige och den sverigesvenska okunskapen om det finlandssvenska kan sägas tematiseras och accentueras också i själva skönlitteraturen av vissa författare, och hur läsare i sin tur reagerar på och uppmärksammar detta.

Min genomgång av Ulla-Lena Lundbergs paratextuella utsagor om det finlandssvenska språkbruket och dess existensberättigande visar inte bara att hon intar en klart offensiv position i förhållande till "det sverigesvenska förlagsargumentet"; mängden av utsagor och det tydliga förhållningssättet i dem visar – menar jag – att Lundberg i själva verket framstår som en av de offensivaste finlandssvenska författarna av i dag i det här avseendet. Ulla-Lena Lundbergs inställning och offensiva position i det här sammanhanget har inte uppmärksamrats av tidigare forskning. Vidare visar min genomgång av recensionerna i sverigesvensk och finlandssvensk press att ingen recensent tog fasta på eller uppmärksammade det aktuella avsnittet i romanen *explicit*. Däremot visar genomgången att de sverigesvenska recensenterna genomgående förhåll sig positiva till det finlandssvenska språkbruket i romanen, och att de kommenterade avvikelser från sverigesvenskt språkbruk (finlandismer, fennicismer och/eller dialekt) i övervägande positiva ordalag. Jag hävdar därför att passagen i romanen som framhäver finlandssvenskans språkliga lyskraft *indirekt* påverkade recensenternas syn på språket.

Vidare visar genomgången av romanens mottagande att en diskussion kring romanens sanningshalt uppstod i Finland, vilket ledde till en debatt huruvida man kan ställa krav på att historiska fakta är korrekt återgivna i en skönlitterär, fiktiv skildring – aspekter som inte minst vidhängt mottagandet hemma i Finland av andra finländska krigsromaner, men också andra finlandssvenska romaner – vilket

genomgången av tidigare forskning i avsnitt 6.1 visar. I samklang med Jonathan Cullers teorier visar min genomgång av *Marsipansoldatens* mottagande i Sverige att man där inte alls uppmärksammade de här aspekterna, utan kunde koncentrera sig på att läsa romanen som just en roman och inte som en historisk fackbok, och därmed bedöma den utifrån dess skönlitterära kvaliteter.

Sammantaget visar studien att den oro – i ”det sverigesvenska förlagsargumentets” anda – för att romanens språkbruk skulle göra den svårtillgänglig för sverigesvenska läsare, var obefogad.

7.2 Artikel 2: ”Den ’förvånansvärt obildade kråkan’”

Artikeln ”Den ’förvånansvärt obildade kråkan’. Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* och läsaren” (2016, Artikel 2) tar avstamp i liknande utgångspunkter som Artikel 1. Här både fördjupar och breddar jag genomgången av den upplevda sverigesvenska okunskapen om Finland i allmänhet och landets språkförhållanden och finlandssvenskheten i synnerhet. Jag visar hur Lars Sund, liksom Ulla-Lena Lundberg, intar en starkt offensiv position i förhållande till ”det sverigesvenska förlagsargumentet” och den sverigesvenska okunskapen genom en mängd inlägg i ämnet i olika fora.

Liksom i Artikel 1 läser jag Lars Sunds utsagor som betydelsefulla epitexter, och visar hur inställningen går igen implicit i romanen *Tre systrar och en berättare* (2014). Men till skillnad från i fallet *Marsipansoldaten*, där problemområdet framför allt tematiseras i ett kortare, avskilt avsnitt, visar jag genom min närläsning i Artikel 2 hur tematiken genomgående berörs i *Tre systrar och en berättare*, där den så att säga är inbyggd i romanens form och berättande. Utgående från Jonathan Cullers resonemang om hur romaner kan sägas positionera sina läsare, identifierar jag en central karaktär – berättarens kråka – som ett slags ställföreträdande sverigesvensk läsare i det att berättaren återkommande måste stanna upp och förklara vissa dialektala uttryck, finlandismer och historiska skeenden och händelser i Finland. Här tilltalas, menar jag, den tänkta sverigesvenska läsaren på ett litet sarkastiskt sätt, genom den med berättarens ord ”förvånansvärt obildade kråkan”. Men jag visar också, med stöd i Cullers resonemang, hur dessa rikligt förekommande passager även riktar sig till den införstådde finlandssvenska läsaren, som i stället för att behöva undervisas om saker hen redan känner till kanske kan underhållas av avsnitten som gör sig lustiga över den sverigesvenska okunskapen.

Utifrån ovan diskuterade mottagande av romaner som skildrar teman som krigen och andra känsliga ämnen och som tenderat att på hemmaplan i vissa avseenden läsas som historiska dokument snarare än som romaner, visar jag vidare hur *Tre systrar och en berättare* på ett intrikat och mycket spefullt sätt utmanar eventuella inhemska faktagranskare till läsare genom att härbärgera några mindre faktoider och faktafel snillrikt gömda i prosan.

Genomgången av recensionerna i finlandssvensk och sverigesvensk press visar att ingen av recensenterna denna gång reagerade på de medvetna faktoiderna – möjligtvis till författarens besvikelse som kanske hade velat få utropa *quod erat demonstrandum!* ity han vid flera tidigare tillfällen offentligt kritiserat nitiska faktagranskare som gett sig på romaner – exempelvis red han ut till Ulla-Lena Lundbergs försvar i debatten som *Marsipansoldaten* gav upphov till hemma i Finland.

Vidare visar jag hur kråkans pedagogiska funktion uppmärksammades av en del finlandssvenska recensenter, medan ingen sverigesvensk recensent tillskrev kråkan en sådan roll. Detta förhållande beror, hävdar jag, sannolikt på att ”det sverigesvenska förlagsargumentet” och hela diskursen kring den förmodade sverigesvenska okunskapen är okänd i Sverige, men inte i Svenskfinland.

Vidare visar genomgången av mottagandet att de sverigesvenska recensenterna genomgående reagerade mycket positivt på romanens finlandssvenska prosa med dess myckenhet av finlandismer och dialekt. Liksom i fallet med *Marsipansoldaten* kan härmed konstateras att mycket av den oro som konstituerar ”det sverigesvenska förlagsargumentet” förefaller obefogad i dag – åtminstone vad mottagandet av dessa två romaner anbelangar.

På ett mera allmänt och teoretiskt plan kan Artikel 2 sägas bygga vidare på kunskaperna från Artikel 1. Här har jag haft möjlighet att jobba vidare, fördjupa och finkalibrera metoden, och i Artikel 2 testar jag användbarheten i Cullers resonemang på det empiriska materialet med ett mera djuplodande, flerskiftat och kritiskt förhållningssätt. Resultatet ger vid hand att grundstommen i resonemanget är synnerligen användbart, såtillvida man frånhåller sig Cullers något snäva förhållningssätt som implicerar att romaner riktar sig till *en* specifik målgrupp, och i stället vidgar vyerna och öppnar upp för att en roman kan vända sig till *flera* olika läsargrupper på en och samma gång men på olika sätt. I Artikel 2 visar jag hur *Tre systrar och en berättare* på ett dynamiskt och intrikat sätt vänder sig till såväl inhemska, finlandssvenska läsare som sverigesvenska läsare på en viss distans.

7.3 Artikel 3: "Det eviga problemet Sverige"

I artikeln "Det eviga problemet Sverige. Om utgivningen av ny finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016" (2018, Artikel 3) anläggs som nämnts ovan ett helt annat perspektiv jämfört med de två föregående artiklarna. I syfte att kunna nå en bredare och mera översiktlig kunskap om den finlandssvenska litteraturens spridning i Sverige under senare år, genomförde jag en kvantitativ undersökning av – som artikelns undertitel skvallrar om – utgivningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016.

Med utgångspunkt i diskussionen som länge vidhängt just utgivningen i delupplagor ville jag nå en så dagsaktuell bild av situationen som möjligt – därav valet av tidsperiod. För att materialet inte skulle svälla över alla bredder valde jag att avgränsa undersökningsområdet till nyutgiven finlandssvensk skönlitteratur; facklitteratur, barn- och ungdomslitteratur och utgivningen av äldre skönlitteratur i nya upplagor ingår därmed inte i undersökningen.

Genom att göra sökningar på skönlitterära verk i Kungliga bibliotekets databas Libris, utifrån den finlandssvenska utgivningen så som den presenteras i den årligt utkommande finlandssvenska *Bokkatalogen* kunde jag få fram vilka verk som givits ut i delupplaga i Sverige år för år. Då det existerar vissa luckor i registreringen i Libris kompletterades dessa sökningar av andra sökningar, frågor riktade till sverigesvenska förlag och så vidare, i syfte att kunna presentera en så heltäckande bild som möjligt av utflödet av finlandssvensk litteratur till Sverige via delupplagor.

Två förhållanden till som uppkom under arbetets gång kom att påverka undersökningens inriktning och de forskningsfrågor jag ställde mitt material: jag upptäckte snart att samtliga av de verk som utgavs i delupplaga i Sverige under tidsperioden gavs ut av förlagen Schildts, Söderströms och sedermera Schildts & Söderströms, och att det i princip saknades statistiska uppgifter om utgivningen i delupplagor under tidigare tidsperioder, något som gjorde det svårt att iscensätta historiska jämförelser. Jag fann emellertid en uppsats som presenterade vissa siffror från 1960- och -70-talen, varför jämförelser med denna period kunde göras. Följande forskningsfrågor ställde jag mitt material i Artikel 3:

- Hur många verk som motsvarar de ovan beskrivna kriterierna utgavs som delupplagor under perioden 2000–2016, och hur många verk publicerades år för år under denna period?

- ▶ Hur stod sig utgivningstakten mot den under 1960- och 1970-talen?
- ▶ Hur stor andel av Schildts, Söderströms och senare Schildts & Söderströms verk gavs ut i delupplagor under perioden?
- ▶ Vilka författare gavs ut i delupplagor under perioden? Hur såg köns- och åldersfördelningen ut bland dessa?
- ▶ Hur såg den genremässiga fördelningen (romaner, novellsamlingar och diktsamlingar) ut under perioden?
- ▶ Vilka sverigesvenska förlag gav ut delupplagor under perioden?

Utifrån den statistik över utgivningen som jag lade fram och presenterade, kunde jag plocka ut bland annat följande siffror: sammanlagt 67 titlar som föll under de uppställda kriterierna utkom under perioden, vilket ger ett snitt på knappt fyra (3,94) titlar per år. Under samma period gav Schildts och Söderströms respektive sedermera sammanslagna Schildts & Söderströms sammanlagt ut 353 titlar som föll under kriterierna. Detta ger vid hand att en knapp femtedel (cirka 19 procent) av de stora finlandssvenska förlagens utgivning av nya skönlitterära titlar under perioden utkom i sverigesvensk delupplaga.

Av de 67 titlarna som utkom i delupplaga var 35 lyriksamlingar, 28 romaner och 4 novellsamlingar. Förlagen som utgav delupplagor var främst Albert Bonniers (21), Norstedts (13) och Wahlströms & Widstrands (8). Totalt fördelades titlarna på 13 förlag. De författarskap med flest nya titlar i delupplagor under perioden var Eva-Stina Byggmästar (9), Claes Andersson (8), Bo Carpelan (7) och Kjell Westö (6). Könsfördelningen var relativt jämn. Av sammanlagt 24 författarskap med minst en delupplaga under perioden var 13 män och 11 kvinnor. De manliga författarskapen utkom med fler titlar (39) jämfört med de kvinnliga (28).

Men vad innebär då dessa siffror? Genom den systematiska och kvantitativa bearbetningen har jag kunnat slå hål på en del mytbildning och förutfattade meningar om den finlandssvenska litteraturens spridning i Sverige. Det har ofta hävdats att allt färre titlar ges ut i delupplagor i Sverige i dag jämfört med tidigare perioder, men en jämförelse med utgivningen under 1960- och -70-talen visar att utgivningen ligger på samma nivå i dag som då, och dessutom att andelen verk från de stora finlandssvenska förlagen som utkom i delupplaga under den senare perioden var lika stor som andelen var under den tidigare perioden. Vidare har det länge hävdats att lyriken, den finlandssvenska litterära paradgrenen sedan länge, under senare tid fört en allt mer tynande tillvaro. Statistiken visar dock att detta åtminstone inte stämmer för utgivningen i delupplagor i Sverige – fler lyriksamlingar än prosaverk utgavs i delupplagor under perioden, och andelen

lyrikverk av den totala utgivningen hos de stora finlandssvenska förlagen som utkom i delupplagor var också större än motsvarande andel av prosaverken. Vidare är de tre författarskapen med flest titlar i delupplagor under perioden i första hand lyriker (Byggmästar, Carpelan och Andersson). Undersökningen visar vidare på att de sverigesvenska förlagen nästan utan undantag satsar på delupplagor av redan etablerade – och i många fall äldre – författarskap; yngre förmågor och debutanter utkom i mycket ringa utsträckning.

Med den kvantitativa, statistiska undersökningen kunde jag alltså presentera ny, verifierbar och bred kunskap om den finlandssvenska litteraturens spridning medelst delupplagor i Sverige under senare tid, ny kunskap som många gånger går stick i stäv med tidigare etablerade förgivettagande och som därmed kastar ett nytt och mera korrekt sken över den finlandssvenska litteraturens förutsättningar i Sverige.

7.4 Artikel 4: ”Röster från andra sidan Bottenhavet”

I artikeln ”Röster från andra sidan Bottenhavet. Metodologisk nationalism och finlandssvensk litteratur i sverigesvensk litteraturhistoria” (2019, Artikel 4) förnas kvantitativ och kvalitativ analys. Här undersöker jag den finlandssvenska litteraturens position, utrymme och presentation i de tre centrala översiktsverken från senare tid *Den svenska litteraturen*, *Litteraturens historia i Sverige* och *Den svenska litteraturhistorien*, samt i de två mera populärvetenskapliga, lexikala handböckerna *Vem är vem i svensk litteratur* och *Berömda svenska böcker*. För att kunna generera en så aktuell bild som möjligt utgår jag i förekommande fall från den senaste, reviderade upplagan av respektive verk.

Syftet med studien är alltså att undersöka vilken plats den finlandssvenska litteraturen får i nyare sverigesvensk litteraturhistorik, och hur den presenteras. Blir den styvmoderligt behandlad och främmandegjord, eller är den kanske in-förlivad och integrerad som en autonom men naturlig del av den svenska litteraturen?

Undersökningen knyter an till ett högaktuellt forskningsområde som bland annat har kallats *litteraturhistoriografi* och *metalitteraturhistoria*. Litteraturens och litteraturhistoriens kulturella, nationella och geografiska gränsdragningar har visserligen alltid stått under konstanta förhandlingar, men den senaste tidens sociala, politiska och kulturella omvälvningar och utveckling gjort att premisserna för litteraturhistorieskrivningen har accentuerats ytterligare.

Inte minst har de traditionella nationella perspektiven och utgångspunkterna i historieskrivningen ifrågasatts och utmanats av mera transnationella perspektiv. Det teoretiska konceptet ”metodologisk nationalism” (se avsnitt 4.3), som hämtats från samhällsvetenskaperna, gör att litteraturvetare numera kan granska litteraturhistorieskrivningens, och inte minst de litteraturhistoriska översiktsverkens, förgivettagna nationella gränsdragningar i sömmarna på ett mera systematiskt sätt.

I korthet och förenklat innebär metodologisk nationalism, för litteraturhistorieskrivningens del, att man traditionellt sett tagit nationalstaten och dess litteratur som en given utgångspunkt och gränsdragning för vad som ska ingå i respektive uteslutas från ett litteraturhistoriskt översiktsverk. Fenomenet är intressant att betrakta inte minst ur en minoritetslitteratur – som den finlandssvenska – perspektiv. Hör den, skriven som den är på ”rätt” språk men inom ”fel” nationalitets- och kultursfär, till den svenska litteraturen?

Denna metodologiska nationalism har som sagt på senare tid utmanats av mera inkluderande, transnationella perspektiv. Men det innebär i sin tur inte att den metodologiska nationalismen med säkerhet är uttraderad. Hur ser det då ut i de aktuella verken i mitt material? Lever den metodologiska nationalismen kvar i någon mån i de sentida verken, och vilka implikationer har det i så fall för den finlandssvenska litteraturens införlivande, position och presentation i verken? För att svara på dessa frågor har jag dels undersökt hur litteraturhistorikernas utgångspunkter, gränsdragningar och förhållningssätt presenteras i verkens förord och inledningar, dels i en kvantitativ ansats undersökt hur mycket faktisk plats finlandssvensk litteratur får i verken, dels kvalitativt undersökt på vilka sätt och i vilka sammanhang den presenteras i verken.

Resultaten är intressanta och pekar åt olika håll. För det första konstaterar jag att traditionell metodologisk nationalism och nyare, transnationella perspektiv samspelar i verken. För det andra har jag kunnat slå fast att finlandssvensk litteratur i samtliga undersökta verk får förhållandevis stort utrymme, räknat i antal sidor. Det faktiska utrymmet skiftar mellan 5 och 8 procent, vilket motsvarar ungefär dubbelt så stor andel som den årliga finlandssvenska skönlitterära utgivningen utgör av den totala svenskspråkiga skönlitterära utgivningen (2,5 till 4 procent), och som också i stort sett motsvarar den finlandssvenska befolkningens andel av den totala svenskspråkiga populationen. För det tredje kan konstateras att den finlandssvenska litteraturens inkludering i verken, trots det förhållandevis stora faktiska utrymmet den tilldelas, i samtliga verk präglas av ambivalens och osäkerhet. Samtidigt som den inkluderas i samtliga verk exkluderas den från den

gängse litteraturhistoriska presentationen i verken, genom att den – med vissa smärre undantag – presenteras separerad och åtskild under egna, geografiskt och kulturellt betingade kapitel- och avsnittsrubriker i vad jag kallar ”kulturella reservat”. På det här sättet framstår den finlandssvenska litteraturen som ett slags exotisk avart eller anomali i förhållande till den dominerande sverigesvenska litteraturen. Den finlandssvenska litteraturen finns med så att säga på nåder, på en och samma gång inkluderad i och exkluderad från den gängse svenska litteraturhistorien, som en autonom men inte naturlig del.

8 Avslutande ord

Föreliggande avhandling kan ses som ett pionjärbete, ett första försök att ur ett bredare och mera övergripande perspektiv vetenskapligt behandla ett centralt och mångomdiskuterat problemområde i den finlandssvenska litteraturhistorien: den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige.

Jag har utifrån ett litteratursociologiskt anslag försökt belysa ämnesområdet ur flera olika perspektiv och aspekter. Delstudierna präglas av paratextuella undersökningar av författarutsagor, närläsningar av romaner med beaktande av narratologiska och formmässiga aspekter, receptionsanalyser, statistiksamlade, kvantitativa undersökningar av olika aspekter av bokutgivningen, metalitteraturhistoriska undersökningar av litteraturhistoriska översiktsverk utifrån såväl kvantitativa som kvalitativa aspekter, med mera.

Men trots försök att täcka in flera bitar av området säger det sig självt att en heltäckande undersökning av hela forskningsfältet inte låter sig göras av en enskild forskare och i det här formatet. För det är just ett forskningsfält det handlar om, ett vitt och brett och tidigare till största delen utforskat fält, ett fält som sträcker sig bakåt historiskt och framåt mot framtiden och som berör litteraturstudiets och litteratursamhällets samtliga nivåer och delar.

Genom den här ansatsen hoppas jag att jag satt en grund som ger förutsättningar för vidare forskning. Flera delfält är ännu utforskade och många frågor obesvarade: i vilken mån har finlandssvenska författare blivit nominerade till och blivit tilldelade sverigesvenska litteraturpriser, och vad säger det om den finlandssvenska litteraturens position och status i Sverige? Vad innebär de stora omvälvningarna i litteratur- och bokbranschen? Vilka möjligheter eller svårigheter innebär ny teknologi, digitalisering och ljudboksformat? Hur läses finlandssvensk litteratur av icke-professionella, ”vanliga” sverigesvenska läsare? Vad innebär postkoloniala och transnationella strömningar och landvinningar och uppluckrade nationalstatsgränser i synen på världslitteraturen i förlängningen för en liten minoritetslitteratur som den finlandssvenska i förhållande till den sverigesvenska?

Exemplen på intressanta frågeställningar kunde naturligtvis mångfaldigas, fältet står som sagt öppet och till stora delar orört.

I föreliggande studier har jag kunnat slå håll på en del myter och förgivettaganden kring den finlandssvenska litteraturens status och förutsättningar i Sverige, samtidigt som jag också kunnat vetenskapligt belägga andra antaganden.

Än svaret på huvudfrågan: Hur ser den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige ut i dag?

Resultaten av undersökningarna målar upp en komplex och ambivalent bild. Jag har visat att finlandssvenska författare i högsta grad är medvetna om problematiken och om att de skriver för delpubliker vars geografiska och kulturella utgångspunkter innebär olika förväntningshorisonter och olika nivåer av förförståelse och kunskaper om såväl litterärt stoff som språk. Den här medvetenheten innebär att de här aspekterna inte sällan tematiseras och gestaltas, såväl implicit som explicit, i de litterära verken. Den medvetna hållningen och vetskapen om att man riktar sig till olika läsargrupper genererar i sin tur i bästa fall konstfärdiga och sammansatta romaner som riktar sig till flera tänkta läsare på en och samma gång, vilket skapar förutsättningar för ett mottagande som ser delvis olika ut men som präglas av förtjusning på olika grundval. Så har jag visat att exempelvis Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* uppskattades av sverigesvenska recensenter för dess språkbruk med rikliga inslag av dialekt och finlandismer, kanske delvis för att Sund av pedagogiska syften infogat en kråka som kunde förklara saker som en icke införstådd läsare annars skulle riskera att missförstå eller inte alls förstå, på samma gång som just kråkans införlivande och tematiseringen av den sverigesvenska okunskapen verkat förgyllande, satiriskt och komiskt uppmuntrande för finlandssvenska recensenter.

Undersökningen av utgivningen av finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor pekar i sin tur åt olika håll. Samtidigt som jag kunnat slå fast att utgivningen, trots flertalet förgivettaganden om motsatsen, inte har minskat åtminstone jämfört med 1960- och -70-talen, står det klart att mycket få finlandssvenska författare kan räkna med en delupplaga i Sverige och möjligheten att på så sätt nå ut på den viktiga och mångdubbelt större svenskspråkiga marknaden. Vidare visar den framtagna statistiken att sverigesvenska förlag under den undersökta perioden varit mycket obenägna att ta in delupplagor av debuterande och/eller yngre författare. Att man enbart tycks våga satsa på väletablerade, oftast äldre författarskap, ter sig naturligtvis inte positivt för den finlandssvenska litteraturen ur ett framtidsperspektiv.

Att den finlandssvenska litteraturen däremot är så förhållandevis ymnigt representerad i sverigesvensk litteraturhistorik, ter sig å andra sidan glädjande. Förhoppningsvis kan förändrade, moderna transnationella perspektiv som vinner mark på bekostnad av mer förlegad metodologisk nationalism bidra till att finlandssvenska författarskap i framtida översikter också kan presenteras sida vid sida med och på samma villkor som sina sverigesvenska författarkollegor i stället för att placeras i nationellt och kulturellt betingade reservat. Att placeras i sitt rätta litteraturhistoriska, genre-, tematiska- eller stilmässiga sammanhang kastar ett bättre ljus på ett författarskap och skapar större förståelse för det jämfört med om det placeras samman med författarskap som det inte delar någonting annat med en geografisk härkomst och nationell tillhörighet.

Trots alla dystra utsagor om den finlandssvenska litteraturens möjligheter och framtid på det sverigesvenska litterära fältet, ser vi för tillfället en hel del ljuspunkter som inger hopp om framtiden i det här avseendet. Det ska bli spännande att se vilken inverkan invalet av Tua Forsström i Svenska Akademien framledes kan få för kännedomen om den finlandssvenska litteraturen i Sverige, och hur dess status i landet påverkas på längre sikt av att en finlandssvensk ledamot numera ingår i akademien.

De större allmänutgivande förlagen Schildts & Söderströms och Förlaget fortsätter enträget att försöka skjuta fram sina positioner på den sverigesvenska marknaden, och inte minst blir det intressant att se huruvida det relativt nystartade Förlagets friska satsningar i det här avseendet bär frukt framöver.

Samtidigt har sverigesvenska tidskrifter med relativt jämna mellanrum på senare tid gett ut specialnummer om den finlandssvenska litteraturen som vunnit popularitet hos läsare. Här kan nämnas specialnumren från *Vi läser*, som ges ut i samarbete med Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS). På det här sättet vill SLS, enligt sin hemsida, ”satsa speciellt på medial synlighet i Sverige för den rika och mångsidiga litteratur som utkommer på svenska i Finland”²⁰⁸

Sammantaget kan påstås att den finlandssvenska litteraturen i flera avseenden lever och frodas också på det litterära fältet i Sverige, även om många utmaningar återstår att försöka lösa.

Men som en avslutande brasklapp, för att undvika eventuella missförstånd: målsättningen bör aldrig, anser jag, vara att den finlandssvenska litteraturen fullständigt ska gå upp i den svenska på ett sätt som gör att den upphör att vara finlandssvensk – här är jag oenig med Göran Schildt vars understreckare från 1959 citerats ovan.

208 – Svenska litteratursällskapet i Finland, <https://www.sls.fi/sv/vilaser>.

Det finns heller ingen anledning till det ena ska behöva utesluta det andra; liksom vi människor kan känna oss hemma på flera ställen samtidigt och härbärgera flertalet olika identiteter, kan litteraturen naturligtvis ha flera hemvister på det världslitterära fältet. Ett verk av en åländsk författare, till exempel, eftersom jag just nu sitter hemma i Mariehamn och skriver dessa avslutande rader, är på så sätt en del av den åländska, den finlandssvenska, den svenska, den finländska, den nordiska, den europeiska och världslitteraturen samtidigt.

Källor och litteratur

Alhoniemi, Pirkko, ”Christer Kihlmans Se upp Salige! Verket, bakgrund och polemik”, (övers. John-Erik Jansén), *Tidskrift för litteraturvetenskap* 9(2–3)/1980, s. 137–148

Alopaeus, Marianne, *Drabbad av Sverige*, Stockholm: Brombergs 1983

Andersen, Claus Elholm (2015): ”På vakt skal man være”. *Om litterariteten i Karl Ove Knausgårds ”Min kamp”* (diss.), Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Humanistiska fakulteten, Helsingfors universitet <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153833> [14.3.2019]

Anderson, Benedict, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London & New York: Verso 2006 (reviderad utgåva, första utgåvan 1983).

Beck, Ulrich, *Den kosmopolitiska blicken – eller: krig är fred (Der kosmopolitische Blick – oder: Krieg ist Frieden)*, 2004, övers. Urban Forzén), Göteborg: Bokförlaget Daidalos 2005

Bengtsson, Majvor & Eng, Lena, ”Tjugo moderna svenskspråkiga författare i Finland: med belysning av den finlandssvenska litteraturhistorien, författarnas historiska, geografiska och sociala miljö samt den finlandssvenska bokens väg till de rikssvenska läsarna”, otryckt specialarbete inom ämnet litteraturorientering och bibliografi vid Bibliotekshögskolan i Borås, Vt 1976, <http://hdl.handle.net/2320/9163> [30.10.2017].

Berggren, Camilla, *Hemifrån hem. Berättelser om ett utvidgat hemland*, Helsingfors: Söderströms 2007

Bergroth, Hugo, *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Helsingfors: Schildts Förlags Ab 1992 (faksimilupplaga av andra, reviderade och tillökade upplagan från 1928)

Bergroth, Hugo, *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Helsingfors: Holger Schildts förlag 1917

Bijvoet, Ellen, & Vannyvel, Liesbet, ”Två länder, två språk? Om förlagspolitik i fråga om pluricentrisk språkvariation”, i Anja Saxena (red.), *Språkets gränser och gränslöshet. Då tankar, tal och traditioner möts*, Uppsala: Uppsala universitet 2001, s. 81–89

Bijvoet Ellen & Vannyvel, Liesbet, ”Låt stå! Eller Ändra!”, *Språkbruk* 3/2001 (webbversion av artikel utan sidnummer), <https://www.sprakbruk.fi/-/lat-sta-eller-andra-> [12.2.2021]

Bohlin, Anna, ”Neglect, grief, revenge Finland in Swedish nineteenth-century literature” (opublicerat manuskript). Ska publiceras i Anna Bohlin, Heidi Grönstrand & Tiina Kinnunen (eds.) *Nineteenth-Century Nationalisms and Emotions in the Baltic Sea Region: The Production of Loss*, Leiden & Boston: Brill (planerad utgivning 2021)

Culler, Jonathan, ”The Novel and the Nation”, i Jonathan Culler, *The Literary in Theory*, Stanford, California: Stanford University Press 2007, s. 43–72. (Essän utgör en något reviderad version av en tidigare artikel, publicerad som Jonathan Culler, ”Anderson and the Novel”, *Diacritics* 29(4)/1999, s. 20–39)

Dlask, Jan, ”Tikkanen-Kihlman-debatten. En bourdieusk analys av paradoxen i att revoltera inifrån”, i Fredrik Hertzberg & Jennica Thylin-Klaus (red.), *Historiska och litteraturhistoriska studier* 87, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2012, s. 235–277

Dlask, Jan, ”År 1976: Att göra upp...’ Mottagande av Henrik Tikkanens Brändövägen 8 Brändö. Tel 35 i Sverige”, Norlit 2011. Conference on Literature and Politics, Roskilde, <http://ruconf.ruc.dk/index.php/norlit/norlit2011/schedConf/presentations> [9.4.2015]

Dlask, Jan, Debata *Tikkanen - Kihlman. Preludium. Díla - přijetí – polemika*, Univerzita Karlova v Praze 2010 (otryckt doktorsavhandling)

Domínguez, César (2012): ”World Literature and Cosmopolitanism”, in Theo D’haen, David Damrosch & Djelal Kadir (eds.), *The Routledge Companion to World Literature*, London: Routledge, s. 242–252

Donner, Jörn, *Bergman: PM*, Stockholm: Ekerlids förlag 2009

Eckermann, Johann Peter, *Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens*. Bd. 1, Leipzig 1836, s. 325, https://www.deutschestextarchiv.de/book/view/eckermann_goethe01_1836?p=345 [29.1.2021].

Edgren, Henrik, ”Traumakonstruktionen. Svensk historieskrivning om rikssprängningen 1809”, *Scandia. Tidskrift för historisk forskning*, 2010, volym 76, nr 1, s. 9–39

Ekberg, Henrik, *Frisinne & kvalitet. Ett sekel med Schildts*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2013

Ekman, Michel, ”Uppkomsten av en minoritetslitteratur”, i Michel Ekman (red.), *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2014, s. 13–21

English, James F., ”Everywhere and Nowhere: The Sociology of Literature After ‘the Sociology of Literature’”, *New Literary History*, Volume 41, number 2, Spring 2010, s. v–xxiii

Engman, Max, Språkfrågan. *Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. *Finlands svenska historia* 3, Helsingfors & Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland & Bokförlaget Atlantis 2016

Engman, Max, *Ett långt farväl. Finland mellan Sverige och Ryssland efter 1809*, Stockholm: Atlantis 2009

Eriksson, Sofia, ”Kärlekssagan som satte kritikerna på prov. En receptionsstudie”, *Nya Argus* 1–2/2020, s. 24–29, <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2020/1-2/karlekssagan-nya-argus-1-2-2020.pdf> [9.2.2021]

Fellman, Ulrika, ”Hörni kläppar, sluta flajdas. Mark Levensgood talade kring ämnet ’Språk och identitet’”, *Meddelanden från Åbo Akademi*, nr 14, 17.10.2008, http://web.abo.fi/meddelanden/artiklar/2008_14_levengood.sht [18.9.2020]

Finnilä, Heidi, ”Fusionen som blev Sets”, *Svenska Yle* 6.11.2014, <https://svenska.yle.fi/artikel/2014/11/06/fusionen-som-blev-sets> [15.5.2020]

Forssell, Pia, *Författaren, förläggarna och forskarna. J.L. Runeberg och utgivningshistorien i Sverige*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2009

Freudenthal, Axel Olof, ”Om svensk språkkunskap. Särdeles med afseende på Finland”, i *Album utgifvet af Nyländingar IV*, Helsingfors 1868, s. 166–184

Furuland, Lars, ”Litteratur och samhälle. Om litteratursociologin och dess forskningsfält”, i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 15–49

Genette, Gérard, *Paratexts: Thresholds of Interpretation (Seuils)*, 1987, Trans. Jane E. Lewin), Cambridge: Cambridge University Press 1997

Griswold, Wendy, ”Aktuella tendenser inom litteratursociologin” (övers. Gunnar Sandin), i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 53–69

Gustafsson, Kenneth, ”Henrik Tikkanen och offentligheten – debatten kring Adresstrilogin i finländsk och svensk press 1975–77”, Humanistiska fakulteten, Åbo Akademi 1990 (otryckt avhandling pro gradu)

Hedberg, Charlotta, ”Finlandssvenska ’ansikten’. Migrationskulturer och livsbanor”, i Marianne Junila & Charles Westin (red.), *Mellan majoriteter och minoriteter. Om migration, makt och mening*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2006

Helgesson, Stefan, ”Litteraturvetenskapen och det kosmopolitiska begäret”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1/2013, s. 81–93, <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tfl/article/view/2837/2460> [12.2.2021]

Henriksson, Blanka & Andreas Häger, Andreas, ”Tidningsdebatt om hot mot den finlandssvenska minoriteten”, i Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter. Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017, s. 57–83

Herberts, Kjell, ”Finlands svenskar – en missförstådd minoritet?”, i Anders Linde-Laursen & Jan Olof Nilsson (red.), *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt? Sjutton nordiska undersökningar*, Köpenhamn: Nordiska rådet 1991, s. 239–256

Herner, Eva, *Svenska recensenter läser finska böcker. En studie i receptionen av finsk prosa, översatt på 1960-talet*, (diss.), Stockholm: Stockholms universitet & Almqvist & Wiksell International 1999

Hietasaari, Marita, ”Sodan muisti. Talvi- ja jatkosota 2000-luvun historiallisessa romaanissa”, *Ennen ja nyt* 1/2013, <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108521/63528> [10.9.2021]

Holmström, Johanna, ”Borde hålla käft”. *En bok om Märta Tikkanen*, Helsingfors: Förlaget 2020

Hutcheon, Linda, ”Rethinking the National Model”, in Linda Hutcheon & Mario J. Valdés (eds.), *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, New York: Oxford University Press 2002, s. 3–49

Hällsten, Annika, ”Olyckligt kär i Finland” (intervju med Jonas Thente), *Hufvudstadsbladet* 19.4.2009

af Hällström-Reijonen, Charlotta, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård”, *Språk och stil*, 17/2007 (ny följd), s. 152–192, <https://www.kotus.fi/files/912/152-192.PDF> [12.2.2021]

af Hällström-Reijonen, Charlotta, ”Stöpsel, bevaring och siskonkorv”, *Språkbruk* 1/2012 (i nätversionen av artikeln saknas sidnummer), <https://www.sprakbruk.fi/-/stoppsel-bevaring-och-siskonkorv> [7.2.2021]

Ingström, Pia, ”Postkolonialisera oss!”, *Hufvudstadsbladet* 19.4.2009

Jansson, Torkel, *Rikssprängningen som kom av sig. Finsk-svenska gemenskaper efter 1809*, Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2009

Jay, Paul, *Global Matters. The Transnational Turn in Literary Studies*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press 2010

Karlsson, Linn, Sirén, Stina & von Kraemer, Maria, ”Kända författare väljer det nya Förlaget”, *Svenska Yle* 7.10.2015, <https://svenska.yle.fi/artikel/2015/10/07/kanda-forfattare-valjer-det-nya-forlaget> [15.5.2020]

Klinkmann, Sven-Erik, ”Om finlandssvenska identiteter, intersektioner och hanteringsstrategier”, i Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger (red.), *Föreställda finlandssvenskheter. Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017, s. 29–56

Klinkmann, Sven-Erik, ”Jonas Thente och historien om det finlandssvenska”, *Finsk tidskrift* 2014:5, s. 19–30, http://www.finsktidskrift.fi/wpcontent/uploads/2018/02/ft_5_2014_arkiv.pdf [12.2.2020]

Klinkmann, Sven-Erik, Henriksson, Blanka & Häger, Andreas (red.), *Föreställda finlandssvenskheter. Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017

Kulla, Per, Davidsson, Ragnvald & Boij, Hans (red.), *Varför for jag till Sverige? Finlandssvenskar berättar*, Stockholm: Finlandssvenskarnas riksförbund i Sverige (FRIS) 2006

Laanes, Eneken, ”Sofi Oksanen’s ’Purge’ in Estonia”, *Baltic Worlds* 2/2012, s. 19–21, <http://balticworlds.com/wp-content/uploads/2012/06/oksanen.pdf> [14.3.2019]

Lahtonen, Suvi, ”Ulla-Lena Lundbergin *Marsipansoldaten* sotaromaanina ja ruoka-kuvauksena”, *Avain* 3/2013, s. 43–59

Lahtonen, Suvi, ”Sotaromaanin laji ja kirjallinen sankaruus Ulla-Lena Lundbergin romaanissa *Marsipansoldaten*”, otryckt avhandling pro gradu i Inhemsk litteratur, Turun yliopisto 2011, <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/73975/graduLahtonen2011.pdf?sequence=1> [28.2.2015]

Laitinen, Kai, ”Över språkgränsen”, i Clas Zilliacus (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2000, s. 387–389

Levlin, Kurt, ”Den undanskymda litteraturen. En undersökning av den finlands-svenska skönlitteraturens ställning i Sverige”, otryckt magisteruppsats, Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap, Sociologiska institutionen, Umeå universitet 2003

Lindaräng, Ingemar, ”Några perspektiv på jubileumsfiranden med anledning av Märkesåret 2009”, *Historisk Tidskrift för Finland*, 1/2010, s. 174–186, <https://journal.fi/htf/issue/view/3496> [25.9.2020]

Lundberg, Ulla-Lena, ”Kontaktytor. Öppningstal, Litteraturdagarna i Mariehamn 15–17.3.2013”, *Nya Argus* 2013:4, s. 115–117

Lundberg, Ulla-Lena, ”Det litterära språket vid gränsen”, i Clas Zilliacus, Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson (red.), *Gränser i nordisk litteratur/Borders in Nordic Literature*, IASS XXXVI 2006, Vol. 1, Åbo: Åbo Akademis förlag 2008, s. 55–64

Lönngrén, Ann-Sofie, Grönstrand, Heidi, Heede, Dag & Heith, Anne, ”Editors’ Introduction”, in Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith (eds.), *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2015, s. ix–xiii

Lönngrén, Ann-Sofie, Grönstrand, Heidi, Heede, Dag & Heith, Anne (eds.), *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2015

Malm, Mats, ”Digitala textarkiv och forskningsfrågor”, i Jessica Parland-von Essen & Kenneth Nyberg (red.), *Historia i en digital värld*, (version 2.0 av det webbaserade bokprojektet), 2016, <https://digi.hist.se/hdv2/fordjupningar/digitala-textarkiv-och-forskningsfragor/> [17.12.2020]

Malmio, Kristina, "Finland-Swedish minority literature: social, economic, cultural and literary aspects", in Johanna Laakso (ed.), *Ways of being in the world: Studies on minority literatures*, Central-European Uralic Studies 1, Wien: Praesens Verlag 2020, s. 29–47

Mazzarella, Merete, *Skulle vi alla kunna samsas? Essäer om vår samtid*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2020

Mazzarella, Merete, "Hyllad i Finland – varför inte här?", *Upsala Nya Tidning* 16.1.2013, <https://unt.se/kultur-noje/hyllad-i-finland-varfor-inte-har-2222721.aspx> [11.12.2020]

Mazzarella, Merete, "Jag talar faktiskt ert modersmål", *Språkbruk*, 2012:3, s. 21–22

Mazzarella, Merete, "Om Jonas Thente, finlandssvenskar och det politiskt korrekta", *Dixikon.se* 4.4.2009, <https://www.dixikon.se/om-jonas-thente-finlandssvenskar-och-det-politiskt-korrekt/> [25.9.2020]

Mazzarella, Merete, *Linjer mellan stjärnor. Essäer om identitet*, Stockholm: Forum 2003

Meinander, Henrik, *Nationalstaten. Finlands svenskhet 1922–2015. Finlands svenska historia 4*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2016

Meinander Henrik, *Finlands historia. Linjer, strukturer, vändpunkter*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2014 (ny, reviderad upplaga, första upplagan 2006)

Mickwitz, Joakim, "Mellan exotism och elitism – svenskt i finska TV-nyheter", *Nya Argus* 4/2009, <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2009/04/artikel.html> [1.2.2021]

Moretti, Franco, "Hypoteser om världslitteratur" (övers. Sven-Erik Torhell), i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 299–314

Moretti, Franco, *Graphs, Maps, Trees. Abstract Models for a Literary History*, London & New York: Verso 2007

Moretti, Franco, "Conjectures on World Literature", *New Left Review*, 1/2000, s. 54–68 <https://newleftreview.org/issues/ii1/articles/franco-moretti-conjectures-on-world-literature.pdf> [12.2.2020]

Mustelin, Olof, "Allan Wallenius – biblioteksman, publicist och revolutionär i 1910-talets Finland", i Torsten Steinby (utg.), *Historiska och litteraturhistoriska studier* 59, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1984, s. 269–389

Möller-Sibeliuss, Anna, "Från nationellt uppvaknande till identitetskonstruktion. Litteraturhistorieskrivning om den svenska litteraturen i Finland", *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, årgång 138, 2018, s. 24–51

Möller-Sibeliuss, Anna, *Roll, retorik och modernitet i Bertel Gripenbergs lyrik*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2015

Möller-Sibeliuss, Anna, "Bertel Gripenbergs rykte. Degradering och litteraturhistorisk retorik", i Claes Ahlund (red.), *Omvärdering. Perspektiv på litteratur och litteraturvetenskap*, Meddelanden 38, Åbo: Åbo Akademi 2010, s. 110–130

Mörne, Arvid, *Sverige och det svenska Finland*, Helsingfors: Söderström och C:o 1918

Novus. Rapport – Svenskarnas bild av Finland. Del 1: Kvalitativ studie, 4/1 2017, http://www.finlandsinstitutet.se/sv/files/2017/02/Novus-Rapport-Bilden-av-Finland_del1.pdf [18.9.2020]

Novus. Rapport – Svenskarnas bild av Finland. Del 2: Kvantitativ studie, 7/2 2017, http://www.finlandsinstitutet.se/sv/files/2017/02/Novus-Rapport-Bilden-av-Finland_del2.pdf [18.9.2020]

Olsson, Annika, "Challenging the Bodies and Borders of Literature in Scandinavia: Methodological Nationalism, Intersectionality and Methodological Disciplinarity", in Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith (eds.), *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2015, s. 30–51

Olsson, Annika (2013): ”Blott Sverige svenska krusbär har’ Nation och kön/genus i svensk litteraturhistorieskrivning”, i Eva Heggstad, Anna Williams & Ann Öhrberg (red.), *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, Möklinta: Gidlunds, s. 64–76

Olsson, Annika, ”Fångad av orden och nationen. Metodologisk nationalism och förmågan att tänka frånvarande ting”, i Elisabeth Bladh & Christina Kullberg (red.), *Litteratur i gränzonen: Transnationella litteraturer i översättning ur ett nordiskt perspektiv*, Rapport 2010:12, Falun: Högskolan Dalarna 2010, s. 14–23

Perkins, David, *Is Literary History Possible?* Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press 1992

Pettersson, Bo, ”Fjärrläsning och närläsning, stordata och smådata”, i Jessica Parland-von Essen & Kenneth Nyberg (red.), *Historia i en digital värld*, (version 2.0 av det webbaserade bokprojektet), 2016, <https://digihist.se/hdv2/fordjupningar/fjarrlasning-och-narlasning-stordata-och-smadata/#ftn1> [17.12.2020]

Pettersson, Thorleif & Nurmela, Sakari, *Om olika sätt att möta en stor elefant. En jämförande studie av finländsk och svensk kultur*, Stockholm & Esbo: Kulturfonden för Sverige och Finland 2007

Pollari, Mikko, Nissilä, Hanna-Leena, Melkas, Kukku, Löytty, Olli, Kauranen, Ralf & Grönstrand, Heidi, ”National, Transnational and Entangled Literatures: Methodological Considerations Focusing on the Case of Finland”, in Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith (eds.), *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2015, s. 2–29

Polojärvi, Tuula, ”Hur kunde du Henrik? En argumentationsanalytisk tolkning av debatten kring *Brändövägen 8*”, Helsingfors universitet 1994 (otryckt seminarieuppsats)

Rahikainen, Agneta, *Poeten och hennes apostlar. En biomytografisk analys av Edith Södergranbilden* (diss.), Helsingfors: Humanistiska fakulteten, Helsingfors universitet 2014, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/44023/rahikainen_avhandling.pdf?sequence=1&isAllowed=y [13.12.2020]

Rask, Henry ”Finland och Sverige – finskt och svenskt”, i Johan Wrede (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 1999, s. 18–25

Riitamaa, Tomi, ”... och något omisskännligt mumindalskt ...’ Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk”, *Avain*, 2:2015, s. 49–63 [Artikel 1], <https://doi.org/10.30665/av.74985> [15.3.2019]

Riitamaa, Tomi, ”’Den förvånansvärt obildade kråkan’: Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* och läsaren”, *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, 136, 2015, s. 203–230 [Artikel 2], <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:911003/FULLTEXT01.pdf> [15.3.2019]

Riitamaa, Tomi, ”Det eviga problemet Sverige. Om utgivningen av ny finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016”, i Anna Biström & Maren Jonasson (red.), *Historiska och litteraturhistoriska studier 93*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2018, s. 17–46 [Artikel 3], <https://doi.org/10.30667/hls.66707> [15.3.2019]

Riitamaa, Tomi, ”’Röster från andra sidan Bottenhavet’. Metodologisk nationalism och finlandssvensk litteratur i sverigesvensk litteraturhistorik”, *Finsk Tidskrift*, 6/2019, s. 7–32 [Artikel 4], http://www.finsktidskrift.fi/wp-content/uploads/2019/11/FT_6_2019_webb.pdf [12.2.2020]

Sandström, Åke, ”Sökandet efter en ny svensk identitet. Om svensk självsyn och synen på Finland 1808–1860”, i Max Engman & Nils Erik Villstrand (red.), *Maktens mosaik. Enhet, särart och självbild i det svenska riket*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2008, s. 381–402

Schildt, Göran, ”Finlandssvenskarna”, *Svenska Dagbladet* 23.11.1959, på nätet 16.2.2018, <https://www.svd.se/finlandssvenskarna> [17.4.2020]

Stjernschantz, Göran, *Ett förlag och dess författare. Söderström & C:o Förlags AB 1891–1991*, Helsingfors: Söderström & C:o 1991

Stormbom, Nils-Börje, *Väinö Linna*, Helsingfors: Holger Schildts förlag 1964

Storå, Siv, *De oerhörda orden. En bok om Märta Tikkanens författarskap*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2020

Stürmer, Wava, *Solblåst*, Helsingfors: Söderströms 1980

Sund, Lars, ”En morgontrött finlandismsamlares bekännelser”, *Språkbruk* 2015:2, s. 10–15, <https://www.sprakbruk.fi/-/en-morgontrott-finlandismsamlares-bekannelser> [18.9.2020]

Sund, Lars, ”Den svenska brytningen”, *Ny Tid* 23.9.2012, <http://www.nytid.fi/2012/09/den-svenska-brytningen/> 18.9.2020]

Sund, Lars, ”Skvär och kvinka”, *Expressen* 30.8.1991

Sundback, Susan, *Land, språk och socialt kapital. Sverigefinnar och finlandssvenskar som minoriteter i två grannländer*, Sociologisk diskussion 3/2015, Rapporter från ämnet Sociologi vid Åbo Akademi, Åbo: Åbo Akademi 2015

Svedjedal, Johan, ”Litteratursociologi”, i Sigrid Schottenius Cullhed, Andreas Hedberg & Johan Svedjedal (red.), *Litteraturvetenskap I*, Lund: Studentlitteratur 2020, s. 213–241

Svedjedal, Johan, ”Förord”, i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 7–10

Svedjedal, Johan, ”Det litteratursociologiska perspektivet. Om en forskningstradition och dess grundantaganden”, i Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012, s. 73–102

Svedjedal, Johan, ”Svensk skönlitteratur i världen. Litteratursociologiska problem och perspektiv”, i Johan Svedjedal (red.), *Svensk skönlitteratur som världslitteratur. En antologi*, Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet 2012

Svedjedal, Johan (red.), *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 2012

Svenska litteratursällskapet i Finland, <https://www.sls.fi/sv/vilaser> [18.12.2020]

Söderling, Trygve, ”Den fiktiva stadens fiktiva språk”, *Hufvudstadsbladet* 6.3.2005. Essän finns också på: *Slammerarkivet. Texter framslamrade av Trygve Söderling*, http://www.saunalahti.fi/trygvsod/slammer/2005/Den_fiktiva_stadens_fiktiva_sprak.html [18.12.2020]

Tandefelt, Marika, *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*, Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland 2003

Tarkka, Pekka, *En roman och dess publik*, Stockholm: Bonniers 1970

Tegnér, Esaias, ”Svea. Af Herr Esaias Tegnér, Professor och Vice Bibliotekarie vid Akademien i Lund. Skaldestycke, som vunnit Stora Priset i Svenska Akademien År 1811”, i *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1796. Sjette delen*, Stockholm: Carl Deleen 1817, s. 155–169, <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/Tegn%C3%A9rE/titlar/Svea1811/sida/155/etext> [23.1.2021]

Thente, Jonas, ”Pratar inte med någon som inte läst Henry Parlands ’Sönder’”, blogginslägg 18.6.2014, *Thentes bokblogg*, <http://blogg.dn.se/bokbloggen/2014/06/18/pratarinte-med-nagon-som-inte-last-henry-parlands-sonder/> [25.9.2020]

Thente, Jonas, ”Problemet med Finland”, blogginslägg 8.3.2009 på *Thentes bokblogg*, <https://www.dn.se/blogg/bokbloggen/2009/03/08/problemet-med-finland-2074/> [25.9.2020]

Thente, Jonas, ”Helsingfors. Dubbla meningar om finnomenen”, *Dagens Nyheter* 20.3.2005

Tulindberg, Otto, *Térpsichore. Wittra och Wettenskapliga Försök, Andra Häftet*, Helsingfors: tryckt hos J. Simelii Enka 1826

Tuohimaa, Sinikka, ”Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä? Märta Tikkasen ’Suurpyytäjä’-romaanin vastaanotto Suomessa ja Ruotsissa”, *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 3/1990, s. 24–35

Tuohimaa, Sinikka, ”Tulkinta ja arvottaminen. Märta Tikkasen Arnaía, kastad i havet-teoksen kritiikeissä”, *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 3/1996, s. 11–25

Vergheze Gyllingberg, Lelitha (red.), ”Så bra svenska du talar!” *En antologi om finlandssvenskars möten med Sverige*, Helsingfors: Söderströms 2011

Wallenius, Allan ”Litteratur. Insänd litteratur” [Recension av Eirik Hornborgs *Svensk nationalitet i Finland*], *Arbetet*, nr 54, 17.7.1914.

Westö, Kjell, ”Scener ur ett sårskap eller Hör du Finland ...”, i Torsten Hallberg (red.), *Nöd och lust. Sverige och Finland i samtid och framtid*, Föreningen Nordens årsbok 2009, Stockholm: Arena Norden 2009, s. 206–229

Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina, ”Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences”, *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs* 2(4)/2002, s. 301–334, DOI: 10.1111/1471-0374.00043 [12.2.2021]

Wrede, Johan, *Tikkanens blick. En essä om Henrik Tikkanens författarskap, livsöde och personlighet*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2012

Wrede, Johan, ”Svensk kulturell mobilisering”, i Johan Wrede (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 1999, s. 392–397

Wrede, Johan, ”Den nationella romantikens tid 1827–1856”, i Johan Wrede (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 1999, s. 233–241

Zandelin, Pia, ”Tätast när det skymmer”, *Expressen* 27.8.1991

Zilliacus, Clas, ”Mellan finskt och svenskt. Den finlandssvenska litteraturen 1900–2012”, i Michel Ekman (red.), *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2014, s. 348–364

Zilliacus, Clas, ”Finlandssvensk litteratur”, i Clas Zilliacus (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2000, s. 13–18

Tomi Riitamaa

**”... och något omisskännligt mumindalskt ...” .
Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena
Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn
på romanens språk**

Gud bodde i kyrkan, och vi bodde i prästgården, och vägen däremellan var kort. Därför fick jag tidigt vissa språkliga insikter som alla kanske inte har. Jag vet till exempel inte om ni har funderat på vilket språk den himmelska härskaran talade, men det vet jag. Den talade de finlandssvenska och åländska dialekterna. Och när Gud skapade världen sa han: Varde ljus. Han sa inte: Varde ljus (på rikssvenska), utan han sa: Varde ljus (på finlandssvenska). Och det blev ljus! Det är det som är hela poängen: det fungerade. Strålande bra!

Jag föddes alltså inte till ett uselt minoritetsspråk eller till en besynnerlig avart av rikssvenskan, utan jag föddes till ett stort och universellt språk som talades i himlen och på jorden. (Lundberg 2003, 205.)

Ulla-Lena Lundberg har i flera sammanhang – ofta med glimten i ögat men inte sällan med udd – hävdad rätten till sitt eget litterära språk, sprunget ur finlandssvenska och åländska språkmiljöer och med i förhållande till svenskan i Sverige avvikande drag. Tron på språkets möjligheter och lyskraft är, som citatet ovan visar, stark, men Lundberg har också vid flera tillfällen vittnat om vilka problem den finlandssvenska litteraturen kan möta vid gränsen till den sverigesvenska marknaden. Tröskeln är hög, vilket dels beror på att ämnen och platser kan kännas främmande i Sverige, men också i hög grad på att svenskan i Finland betraktas som ”osvenskare” än sverigesvenskan, något som medför att finlandssvenska texter ”bedöms på ett annat sätt” i Sverige; att de ”inte tillåts samma regionala böjlighet” som sverigesvenska texter, menar Lundberg (2008, 55). Det vore, fortsätter hon, ”omöjligt för finlandssvenska författare att använda sig av ett så dialektalt färgat språk som det som är tillåtet för de stora Norrlandsförfattarna” (Lundberg 2008, 56; jfr också Lundberg 2013, 116).

Uppfattningen att språket i finlandssvensk litteratur som ska lanseras i Sverige inte får avvika för mycket från sverigesvenskt språkbruk, gjorde att Lundberg vidtog vissa åtgärder inför publiceringen av romanen *Marsipansoldaten* (2001) i Albert Bonniers delupplaga för den sverigesvenska marknaden: ”Handlingen i boken är i sin helhet förlagd till Finland under 1940-talet, och här finns en hel del finländsk soldatslang och finländska militära begrepp som inte är gångbara i Sverige. Jag hade därför gjort en liten ordlista för att underlätta förståelsen.” (Lundberg 2008, 60; se också Lundberg 2013, 116; Bäckstedt 2001.) På förlaget tycks fördragsamheten emellertid ha varit större än författaren trott – någon ordlista behövdes inte, man måste inte begripa precis allt och

det man inte förstår framgår säkert av sammanhanget, menade man enligt Lundberg (2008, 60; 2013, 116).

Hemma i Finland blev *Marsipansoldaten* föremål för ett av årets stora litterära samtal när den utkom hösten 2001, först på svenska och ett par månader senare i finsk översättning. Romanen, som skildrar tiden för vinter- och fortsättningskriget ur den finlandssvenska familjen Kummels perspektiv, nominerades för både Finlandiapriset och Nordiska rådets litteraturpris, och dess skönlitterära kvaliteter hyllades av recensenter i såväl finlandssvensk som finskspråkig press. Krigsveteraner och historiker uppmärksammade emellertid snart en del kronologiska faktafel i romanen, något som gav upphov till debatt. Som Suvi Lahtonen (2011; 2013, 47) och Marita Hietasaari (2013) visat satte diskussionen fingret på de autenticitets- och sanningskrav som omgärdar krigsromangenren i Finland.

I sverigesvensk press berördes faktafele i romanen eller diskussionen kring dessa däremot knappt över huvud taget.¹ Samtidigt som denna debatt gick som varmast i finländsk press, tilldelades Ulla-Lena Lundberg den sverigesvenska *Tidningen Vi:s* litteraturpris. Chefredaktören Göran Gynnes kommentarer fokuserar helt och hållet det finlandssvenska språkbruket:

Det är något visst med finlandssvenskan. Jag älskar att höra Yrsa Stenius eller Jörn Donner resonera. Och när jag lyssnar på Tove Janssons och Erna Tauros *Höstvisa* ska ”dagarna morkna minoot för minoot”.

Även att läsa god finlandssvenska kan vara en språklig njutning: den ofta lite sirligt vårdade meningsbyggnaden, de gamla orden som fallit i glömska på vår sida Bottenhavet, de nya låneorden från finskan.

Därför är det extra roligt att juryn för Vi:s litteraturpris i år har fastnat för Ulla-Lena Lundberg, en finlandssvensk författare som borde vara mycket mer uppmärksam i Sverige.

Hennes senaste roman *Marsipansoldaten* är mycket tydligt finlandssvensk även i språket. (Gynne 2001, 4.)

Medan det finländska mottagandet av *Marsipansoldaten* aktualiserar frågor kring hur en finländsk krigsroman får skrivas och av vem, aktiverar Ulla-Lena Lundbergs ovan anförda betraktelser och Gynnes kommentarer en annan ofta diskuterad fråga som är knuten till den finlandssvenska litteraturen: Kan språkbruket i finlandssvenska romaner avvika från sverigesvenskan och ändå fungera i Sverige? Frågan knyter an till det som språkvetaren Charlotta af Hällström-Reijonen (2007; 2012) kallar ”det sverigesvenska förlagsargumentet”. Argumentet stipulerar, menar af Hällström-Reijonen, att

finlandssvensk skönlitteratur måste vara skriven på korrekt svenska utan finlandssvenska särdrag för att inte försäljningen ska försvåras i Sverige. Synvinkeln kan variera i någon mån; det kan till exempel gälla förläggarnas (påstådda) ovilja att ge ut finlandssvenska böcker, men det kan också handla om sverigesvenska läsaes (påstådda) irritation över finlandssvenska särdrag i språket. (af Hällström-Reijonen 2012, 88–89.)

Som af Hällström-Reijonen (2007) visar har denna ståndpunkt genomgående, från slutet av 1800-talet fram till våra dagar, intagit en central (om än omstridd) position i diskussionen om hur den finlandssvenska litteraturen borde skrivas. af Hällström-Reijonen delar in debattörerna i tre grupper utifrån deras ståndpunkter: *konformisterna* anser att svenskan i den finlandssvenska skönlitteraturen ska följa den sverigesvenska normen, de *offensiva* tycker att man ”bör påtvinga läsarna i Sverige språkliga egenheter som bara används i Finland”, medan *isolationisterna* ”ser på den finlandssvenska litteraturen som något som i första hand vänder sig till finlandssvenskar”. (af Hällström-Reijonen 2007, 156.)

I den här artikeln tar jag avstamp i diskussionen kring det sverigesvenska förlagsargumentet, och visar hur Ulla-Lena Lundberg genomgående intar en starkt *offensiv* position i olika inlägg i temat. Anförandena ser jag som en kontextuell grund, ett slags *paratexter* (Genette 1997), till ett kort men betydelsedigert avsnitt i *Marsipansoldaten* som framhåller det finlandssvenska språkbrukets lyskraft och tematiserar frågan om sverigesvenskars inställning till och kunskaper om detta. Med utgångspunkt hos Jonathan Culler (2007) argumenterar jag för hur romanpassagen kan sägas adressera och positionera särskilt den sverigesvenska läsaren till att påminnas om och uppmärksamma det finlandssvenska språkbruket. Slutligen undersöker jag hur recensenter i sverigesvensk press förhåller sig till språkbruket i *Marsipansoldaten*, och argumenterar för att kommentarerna och attityderna reflekterar sättet på vilket romanavsnittet aktualiserar det finlandssvenska språkbruket. Jag jämför även attityderna hos de sverigesvenska recensenterna med inställningen hos finlandssvenska recensenter.²

Syftet med artikeln är alltså att belysa en viktig men tidigare utforskad tematik i Ulla-Lena Lundbergs syn på sitt skrivande, hur den kan sägas avspeglas i *Marsipansoldaten*, samt recensenternas reaktioner på detta.³ Som skisserats ovan, och som kommer att framgå i det följande, har den sverigesvenska marknaden och de sverigesvenska läsarna sedan länge utgjort viktiga faktorer i samtalet om den finlandssvenska litteraturens språkliga premisser. Ändå lyser forskning (framför allt litteraturvetenskaplig sådan) – om hur finlandssvenska författare förhåller sig till den sverigesvenska marknaden, hur de litterära verken speglar detta och hur sverigesvenska läsare verkligen reagerar på litteratur med finlandssvenska särdrag – i princip med sin frånvaro.⁴

Med den här artikeln vill jag bidra till att fylla en liten bit av detta stora hål. För att skapa förståelse för hur den finlandssvenska litteraturen fungerar på den sverigesvenska marknaden och hos dess läsare, särskilt avseende språkbruket, räcker det inte med att föra diskussionen på ett teoretiskt plan, utan vi måste undersöka hur den läses och hur språkbruket uppfattas i praktiken, lämpligen genom att undersöka mottagandet i pressen. Som Johan Svedjedal (2009, 158–159) påpekar utgör visserligen litteraturkritiker en form av ”elitläsare”, och Mattias Aronsson (2012, 4) framhåller

också att ”något representativt urval av populationen ’den läsande allmänheten’ har kritikerkåren naturligtvis aldrig utgjort”. ”Varje recension”, fortsätter Svedjedal (2009, 170), ”representerar bara sig själv, sin egen och kritikerns position”. Genom att studera recensioner kan man emellertid utvinna kunskap om förhållningssätt hos ”en viss normerande instans” (Svedjedal 2009, 170). I deras funktion som normerande instans kan de sverigesvenska recensenternas inställning till språket i *Marsipansoldaten* således, om inte ses som representativ för de sverigesvenska läsarnas, åtminstone tänkas ha en påverkande effekt på dessa.

Det sverigesvenska förlagsargumentet och Ulla-Lena Lundberg som offensiv debattör

Det sverigesvenska förlagsargumentet kan från början sägas vara sprunget ur den finlandssvenska identitetskonstruktionen. Som en motreaktion mot fennomanin, den nationella finskhetsrörelsen som uppstod under 1800-talet med som ett av sina mål att förfinska Finland, inträdde den svekomanska ideologin som syftade till att kulturellt och språkligt sammanföra den mycket heterogena svenskspråkiga befolkningen i Finland. (af Hällström-Reijonen 2007, 153.) Det förelåg en oro för att svenskan i Finland skulle avlägsna sig för långt från den svenska som talades i Sverige (Zilliacus 2002, 66). Följderna kunde bli allvarliga; starka kulturella och språkliga band med Sverige sågs som en ren överlevnadsfråga för finlandssvenskheten. Ur den svekomanska ideologin utvecklades därför den finlandssvenska språkvården, vars huvudmål blev att se till att svenskan i Finland inte utvecklades till ett eget språk, skilt från sverigesvenskan. (af Hällström-Reijonen 2007, 153–154.) Den stora auktoriteten på området blev Hugo Bergroth, vars *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift* (1917/1928) fick stor spridning och under lång tid utgjorde rättesnöre för den dominerande konservativa riktningen i diskussionen om det finlandssvenska språkbruket. Som af Hällström-Reijonen (2007, 159) framhåller, använder Bergroth det sverigesvenska förlagsargumentet i sin argumentation för ett högsvenskt skriftspråk i litteraturen:

Vi mottaga genom litteraturen rika andliga skatter från Sverige, men av det lilla vi kunna ge svenskarna i gengäld blir mycket avvisat därför att man i Sverige stötes av våra talrika språkliga egenheter: det är en trossats i moderlandet att böcker från Finland [--] äro mer eller mindre onjutbara på grund av sitt språk. (Bergroth 1928, 18.)

För att köpa in finlandssvenska manuskript ställde sverigesvenska förläggare i regel som krav rätten att få göra språkliga ändringar i dessa, enligt Bergroth (1928, 19). Detta ledde inte sällan till författarnas förtvivlan, då redaktörernas ivriga korrigeringar förvanskade innehållet i böckerna. Ansvar för att lösa dilemmat låg helt på de

finlandssvenska författarna, menade Bergroth (1928, 20): ”Det finnes, förefaller det, blott ett sätt: *författaren måste lära sig att skriva högsvenska.*”

Även på senare tid har språkvården och starka band med svenskan i Sverige setts som en överlevnadsfråga för finlandssvenskheten (af Hällström-Reijonen 2007, 154). Att språkliga avvikelser i skönlitterära verk och sverigesvenska läsares eventuella reaktioner på dessa under 2000-talet fortfarande är en het potatis för den finlandssvenska språkvården omvittnar exempelvis Svenska språknämndens i Finland handlingsförslag för svenskan i Finland, *Tänk om ...* (2003). Man menar förvisso att en skönlitterärt skildrad finlandssvensk verklighet fordrar språklig lokalfärg med ”medvetet valda finlandssvenska markörer”, men vill samtidigt markera mot finlandssvenska avvikelser som man uppfattar som icke avsiktliga och som knappast har ”någon stilistisk betydelse för verket som sådant” (Tandefelt 2003, 144–145). Sådana avvikelser, menar man, medför att ”[e]n sverigesvensk läsare blir förundrad och tror att det handlar om skrivfel av den typ som förekommer i en (sämre) skoluppsats” (Tandefelt 2003, 145).

Samtidigt tycks toleransen för språkliga avvikelser i den finlandssvenska litteraturen ha ökat. af Hällström-Reijonen (2007, 188) ser en brytningspunkt kring mitten av förra seklet, då man i högre grad än tidigare började kritisera de bergrothska idéerna och en friare syn på det litterära språkbruket började utvecklas. Även Clas Zilliacus upplever det finlandssvenska litterära språkklimatet som friare än tidigare:

Jag framkastar att om man tidigare brukat kräva att främmandespråkiga markörer skall vara begripliga, har detta krav i dag supplerats av en semiotisk funktion hos dem: de markerar ett annorlundaskap som förvisso registreras men inte till fullo måste begripas. [...] I vårt lokala fall innebär det att finlandssvenska får bete sig som man gör inom tvåspråkiga kulturer som *inte* har körts genom tvättprogram. (Zilliacus 2002, 72.)

I sin nyligen utkomna avhandling problematiserar också Julia Tidigs försanthållandet att flerspråkig litteratur enkom riktar sig till flerspråkiga läsare och att de läsare som inte behärskar delar av textens språk utestängs:

Om främmandegöring anses vara en väsentlig aspekt av vad litteratur kan åstadkomma – om litteratur alltså inte betraktas som förmedling av information om ett skildrat objekt – är dessa skenbart icke-ideala läsare i själva verket alldeles ypperliga måltavlor för flerspråkig text, eftersom möjligheten är stor att de reagerar på det främmande i textens språk. (Tidigs 2014, 104.)

Enligt detta synsätt är det alltså inte av största vikt att läsare av flerspråkig litteratur förstår precis allt, i stället är det själva reaktionen på det främmande som ställs i förgrunden.

Att språkvården är en stor fråga i Svenskfinland är Ulla-Lena Lundberg (se 2008, 56; jfr 2013, 115) väl medveten om. Hon uttrycker visserligen sympati för att språket inte får utgöra för svåra hinder för förståelsen (se Lundberg 2008, 59), men framför allt är det tydligt att hon i sina inlägg i ämnet genomgående intar en offensiv roll, en

position som alltså enligt af Hällström-Reijonen (2007, 163; se också Söderling 2005) stipulerar att man ”vill tvinga läsarna i Sverige att konfronteras med språkformer som bara används i Finland”. ”Det är”, menar Lundberg (2008, 63),

självklart att jag använder allt jag kan: standardsvenska, dialekter, slang ur olika tider och subkulturer, arkaiska, bibliska ord och former. [--]

Och eftersom jag ser språket som stort och anarkistiskt och fullt av möjligheter har jag svårt för den snäva synen som försöker hålla svenskan innanför nationsgränserna. [--]

Om man däremot betraktar finlandssvenskan som en naturlig del av det svenska språkområdet tillförs svenskan i ett slag inte bara spännande ursvenska dialekter utan ett helt laboratorium där man kan studera och beskriva de förändringar ett språk genomgår då det avsnörs från det så kallade moderlandet och utsätts för influenser från ett dominant omgivande språk. [--] Verkligt spännande förhållanden, alltså, som utspelar sig rakt framför näsan på svenskarna, som i sanningens namn kunde vara lite mer intresserade. (Lundberg 2008, 63; jfr också 2013, 115.)

Lundberg (2008, 57–60; 2013, 116) vittnar också om hur sverigesvenska redaktörer friserade språket, bytte ord och uttryck mot andra, standardiserade och omskrev dialektala partier i romanen *Kungens Anna* (1982). Författaren kämpade dock emot: ”Lyckligtvis var min vrede starkare än förlagets övertygelse, de drog sig förskräckta tillbaka och jag återställde mitt språk.” (Lundberg 2013, 116; jfr också 2008, 58.) Lundberg (2008, 57) ser emellertid också självvironiskt på saken: ”I alla starka känslor finns ett inslag av komik. Det är skrattretande att bli så vildsint arg över något som är en pipa snus för andra människor och inte spelar någon som helst roll.”

För offensiva debattörer, menar af Hällström-Reijonen (2007, 163) vidare, är det litterära språkets identitetsskapande funktion viktig, något också Lundberg skriver under på: ”Det är bara på svenska som jag kan framträda i min egen litterära språkdräkt. Den jag klär mig i, och där jag bor. Vems språk är det då? Det är mitt. Och mina praliner väljer jag själv.” (Lundberg 2008, 64.)

Att af Hällström-Reijonen i sin genomgång av debattörerna och diskussionen kring det sverigesvenska förlagsargumentet inte uppmärksammar Ulla-Lena Lundberg som offensiv debattör får ses som något anmärkningsvärt, även om hon framhåller att hon inte gör anspråk på någon fullständig redogörelse (af Hällström-Reijonen 2007, 155). Lundberg framstår, med sina inlägg i ämnet, i själva verket som en av de mest framträdande offensiva debattörerna. Inläggen kan, menar jag, ses som *paratexter* till det avsnitt i *Marsipansoldaten* som jag här framöver ska fokusera. En paratext fungerar, menar Gérard Genette (1997, 2), som ett slags tröskel eller tambur till den litterära texten, med information som möjliggör en mera relevant eller tillämplig läsning av texten. Element som omger själva texten i verket (t.ex. titel, författarnamn, förord, illustrationer, m.m.) kallar Genette (1997, 4) *peritext*, medan material som kommenterar verket, men som befinner sig utanför detsamma (t.ex. intervjuer, föredrag, artiklar,

brev m.m.), benämns *epitext* (Genette 1997, 5; 344–345). Det finns emellertid inga precisa gränsdragningar i vad som kan betraktas som epitext; i princip allt en författare skriver eller säger – om sitt liv eller om världen omkring henne – kan ha paratextuell relevans, menar Genette (1997, 346). Jag betraktar således Lundbergs inlägg (även de som inte specifikt kommenterar *Marsipansoldaten*) som epitext med paratextuell relevans för läsningen av det aktuella avsnittet i *Marsipansoldaten*.

”Viktiga rön ...”

Marsipansoldaten skildrar tiden för vinterkriget och fortsättningskriget ur den finlandssvenska familjen Kummels perspektiv. Romanen utspelar sig i både svenskspråkiga och finskspråkiga miljöer. Familjen Kummel är helt svenskspråkig och bor i en svenskspråkig trakt utanför Helsingfors, vilken utgör den huvudsakliga miljön för romanens hemmafrontskildringar, medan armén, till vilken de två yngsta sönerna i familjen ansluter sig, i huvudsak är finskspråkig. I romanen tecknas ett slags finlandssvensk erfarenhet från krigstiden; exempelvis förekommer en del stridigheter med språkliga förtecken i armén, men det gestaltas även hur bröderna Kummel lär sig finska och upplever en allt större gemenskap med den finskspråkiga majoriteten.

I den svenska texten i romanen förekommer inslag av finlandssvenska dialekter, finlandismer, finska, finländska militära begrepp, finländsk slang, kort sagt språkliga element som avviker från den sverigesvenska språkstandarden. Här skall jag emellertid fokusera ett kortare avsnitt i romanen, som tematiserar det finlandssvenska språkbruket i förhållande till sverigesvenskan och en förmodad okunskap hos sverigesvenskar om svenskan i Finland. Läst mot bakgrund av det paratextuella materialet, hävdar jag att stycket blir betydelsebärande såtillvida att det adresserar främst den sverigesvenska läsaren, påminner om och fäster uppmärksamhet vid finlandssvenskt språkbruk.

Jag argumenterar också för hur avsnittet kan sägas adressera framför allt den sverigesvenska läsaren utifrån Jonathan Culler, som i artikeln ”The Novel and the Nation”⁵ polemiserar mot Benedict Andersons teori om att romaner med nationella teman framför allt vänder sig till inhemska läsare, och menar att de i stället ofta främst riktar sig mot en transnationell läsare på distans. Culler illustrerar hur det kan se ut med en genomgång av José Rizals *Noli me tangere*, och hävdar att romanen, mer än till filippinska läsare, vänder sig till en utomstående och om förhållandena i Manila, där romanen utspelar sig, okunnig läsare; någon som behöver få saker och ting förklarade för sig (Culler 2007, 57). Det berättas om seder och bruk med anspelningar som inte är nödvändiga för läsare som redan är insatta i de lokala förhållandena och som vet vad saker och ting kallas i deras eget land. Sådana upplysningar, som alltså riktar sig främst till utomstående läsare i behov av information och förklaring, kan med sin antropologiska air också skapa en satirisk effekt, menar Culler (2007, 57–58).

Jag hävdar att stycket i *Marsipansoldaten*, som återges nedan, fungerar just på detta sätt. Läsaren får i ett kapitel stifta bekantskap med Ivar Lind, en bondson från Dalsland som är ”tjugo år och har den ursvenska gänglighet som man numera sällan ser i Finland” (Lundberg 2001, 266). Ivar, som kommit till Finland som frivillig jordbrukshjälp, ses som ett slags sverigesvensk urtyp av lokalbefolkningen – ”[s]om svensk i Finland representerar han alla Sveriges städer och byar” (Lundberg 2001, 273). Innan han kom till Finland hade han oroat sig över språksituationen, men blev glatt överraskad när bygden han kom till visade sig vara svenskspråkig. Han får av ortsbefolkningen snabbt lära sig ett och annat om det finlandssvenska språkbruket:

Alltså. Den svenska som talas i Finland är ingen mindervärdig avart utan det svenska urspråket sådant det talades av Karl XII och hans bussar, innan Gustav III förstörde språket med sitt skorrande och sitt franska fjanteri. Finlandssvenskan uttalar språkets alla bokstäver och kan förstås av alla folk och raser medan dagens rikssvenska skorrar, mumlar och sluddrar och sväljer bokstäver så den knappt kan förstås av svenskarna själva. Värst är stockholmskan med sitt jämrande och jamande.

Vidare. Den som vill mena att finlandssvenskan låter som finska gör klokt i att hålla inne med denna iakttagelse. Och den som, glad över att ha förstått två tredjedelar av det som sägs och jämför detta med motsvarande färdigheter i norska och danska, stolt utbrister: ”Jag visste inte att finska var så lätt att förstå!” har gjort sig omöjlig och kan aldrig rehabiliteras. (Lundberg 2001, 267.)

”Viktiga rön för den som ska överleva som frivillig i Svenskfinland”, berättas det (Lundberg 2001, 267). Och likaledes viktig information för den sverigesvenska läsare som är dåligt insatt i finländska språkförhållanden, kan man utläsa mellan raderna. Stycket riktar sig till den i ämnet oinvidde läsaren med upplysningar som en finlandssvensk läsare inte är i behov av. Att Ivar Lind kan sägas förkroppsliga den sverigesvenska läsaren som passagen adresserar motiveras också av den sverigesvenska representativiteten Lind tillskrivs av ortsbefolkningen.

Som Hietasaari (2013) påpekar är romanens berättarröst genomgående lekfullt ironisk, vilket också märks här (jfr även Mazzarella 2002, 114–115). Det som följer på avsnittet skapar också en känsla av en självvironisk distans, som speglar Lundbergs ovan relaterade kommentar om det komiska i att bli vildsint arg över något som andra kan uppfatta som relativt betydelselöst: ”Och genom sin naturliga lilla försiktighet, sitt sätt att avvakta i början och inte avbryta den som talar, har Ivar Lind undgått så gott som alla typiska felsägningar som borrar sig som spjut i finlandssvenska bröst. (Lundberg 2001, 267.)” Genom den något överdrivet lidelsefulla klangen i upplysningarna uppstår just en sådan satirisk effekt som Culler talar om.

Avsnittet intar ingen central position i romanens händelseförlopp. Karaktären Ivar Lind förekommer endast i ett kort kapitel på tio sidor i mitten av romanen, och försvinner ur berättelsen lika snabbt som han dyker upp. Hela kapitlet tycks i själva

verket utgöra något av ett fristående sidospår i romanen, infogat mellan två frontskildringar. Icke desto mindre, eller kanske just på grund av detta, drar det till sig läsarens uppmärksamhet. Läst mot bakgrund av och speglat i paratexterna, blir det aktuella stycket betydelsebärande i det att det så tydligt tematiserar det finlandssvenska språkbrukets *raison d'être* och adresserar den sverigesvenske läsaren att påminnas om och uppmärksamma dess existens, i såväl romanen som i världen utanför. Förstått på detta sätt, kan man se avsnittet som ett sätt för Lundberg att *tinga sitt språk på den litterära offentligheten* i Sverige.

Hur reagerade då den litterära offentligheten i Sverige på språkbruket i *Marsipansoldaten*, framför allt avseende språkliga drag som skiljer sig från sverigesvenskan? Chefredaktören för *Tidningen Vi* intog – som vi sett – en smått lyrisk inställning i sina kommentarer, men innan vi vidare fokuserar synpunkter i sverigesvensk press ska vi, som jämförelsegrund, titta närmare på hur recensenter i finlandssvensk press uppfattade romanens finlandssvenska språkbruk.

“... arma rikssvenskar, tänker jag...”

Ett par av de finlandssvenska recensenterna kommenterar språkbruket i *Marsipansoldaten* litet utförligare än andra. Framför allt finlandssvenska och tidstypiska språkliga särdrag fokuseras. Recensenterna uttrycker sitt eget gillande, men här syns också en oro för hur sverigesvenska läsare skall komma att reagera. *Vasabladets* Anita Svensson skriver:

Även språkligt strävar Ulla-Lena Lundberg efter autencitet [sic]. Vid krigsutbrottet talar skolelever om ”skole” och ”maikkor”, vid frontlinjen går soldat-snacket om ”Ivan som gräver korsugropar medan andra bulikor sitter vid sitt lägerbål och dricker tjaju”, allt medan hemmafronten har fullt upp med att ”besorga” ett och annat i matväg.

Det innebär en härlig nostalgitripp för läsare av min kategori. Samtidigt undrar jag ibland om yngre läsare, eller rikssvenskar för den delen, fjärmas från upplevelser som de av språkliga skäl inte kan dela? (Svensson 2001.)

I *Västra Nyland* ger Mary-Ann Bäcksbäcka uttryck för en uppfattning som minner om Svenssons:

Ulla-Lena Lundberg är en fantastisk berättare, med ett rikt och flytande språk, så också här, där det vimlar av tidstypiska, finlandssvenska uttryck som skole och maikka, pränika, knåka, korsu, bulika och besorga – arma rikssvenskar, tänker jag, för knappast är Bonniers delupplaga befriad från dem, men själv tycker jag om dem. (Bäcksbäcka 2001.)

Från åländskt håll noteras också romanens språkliga särdrag. Här oroar man sig inte för sverigesvenska läsares del, men uttrycker ändå att förståelsen emellanåt kan komma på skam. Benita Mattsson-Eklund (2001) i *Ålandstidningen*: ”Här finns soldatjargong, en salig blandning av finska, ryska och finlandssvensk slang. Betydelsen får man klura

ut av sammanhanget.” I *Nya Åland* menar Benita Laanti-Helander (2001) att ”språket löper lätt, flödar av frodiga bilder”, att det är ord- och nyansrikt samt att ”[t]ill och med vapenjargongen verkar sitta perfekt”. Med begripligheten tycks recensenten, likt sin åländska kollega, ha litet svårare: ”Det jag ändå saknar är en liten ordlista.”

Övriga finlandssvenska recensenter kommenterar inte romanens finlandssvenska eller övriga språkliga särdrag specifikt. Att man inte uppmärksammar dessa tolkar jag som att man finner det helt naturligt att romanen härbärgerar sådana inslag och att man inte ser några problem med det. Så exempelvis Tuva Korsström (2001) som i *Hufvudstadsbladet* inte uppmärksammar romanens språkbruk uttryckligen, men som i sin recension använder i *Marsipansoldaten* förekommande uttryck som ”pimsning”, och ”ruotsalainen mammanpoika” utan att kommentera dessa desto mer. Ett par recensenter tar upp språkets tidstypiska karaktär: det är ”hurtigt och käckt som i en gammal svensk film” (Slotte 2001), och det dokumentära bakgrundsmaterialet syns i Lundbergs ”sätt att gestalta tidens språkbruk” (Rönholm 2001). Andra är mer allmänt berömande: Lundberg skriver med ”ett absolut gehör för det svenska språkets nyanser, för ordval och formuleringar” (Green 2001); hennes ”språk är dessutom böljande och skönt som hos få, om ens någon hos oss” (Abrahamsson 2001). Trots att dessa recensenter inte uttalar sig specifikt om finlandssvenska särdrag måste man uppfatta det som att även sådana språkliga aspekter står under lovorden.

”... och något omiskänligt mumindalskt ...”

Av de sverigesvenska recensenterna kommenterar några uttryckligen *Marsipansoldatens* finlandssvenska drag, och samtliga av dessa är positivt inställda. Man uppfattar dessa som främmande och särskiljande gentemot det sverigesvenska språket. I *Nerikes Allehanda* inleder Christer B. Johansson sin recension med att påminna om att finlandssvensk litteratur tillhör den svenskspråkiga litteraturen: ”Vi glömmer ofta, när vi talar om svensk litteratur, bort våra svenskspråkiga författare som bor i Finland.” Han avslutar sedan med att berömma Lundbergs språk och betona de finlandssvenska dialekternas rikedom:

Hennes språk är mycket vitalt, mycket expressivt och har sin alldeles egna ton. Det dialektala tar stor plats, men inte för sin egen skull. Ulla-Lena Lundberg spelar virtuost på sitt instrument och minns det vi ofta glömmer, att de finlandssvenska dialekterna är minst lika uttrycksfulla som de mest genuina av de välbevarade svenska dialekterna, gotländskan till exempel. (Johansson 2001.)

Också Peter Ortman i *Helsingborgs Dagblad* ser inslagen av finlandismer som en påminnelse:

Ulla-Lena Lundbergs livfulla och nyansrika svenska är tryfferad med ord och uttryck som inte används på den här sidan Östersjön. Det ger berättelsen en

speciell lyster, läsaren påminns också om svenskhetens sammansatta historia i Suomi. (Ortman 2001.)

I *Borås Tidning* ser Lars Sundin (2001), i sin i övrigt relativt kritiska recension, de finlandssvenska inslagen som en krydda, men passar också på, kanske i akt att hjälpa kommande läsare med begripligheten, att framställa en liten ordlista: Romanens ”språk är för oss rikssvenskar kryddat med finlandismer som besorga (skaffa), klassens dejour (ordningsman), tågister (passagerare), mantel (rock, kappa) och flera andra”.

I *Södermanlands Nyheter* uppmärksammar inte Thomas H. Larsson (2001) specifikt romanens språkliga särdrag, men drar till med en klassisk referens: ”Utan att vara skriven på dialekt, finns det i textens fraseologi en dialektal musik och något omisskännligt mumindalskt, vilket är min finlandssvenska erfarenhet.”⁶

I övrigt uppmärksammar några recensenter språket i *Marsipansoldaten* utan att belysa några finlandssvenska eller andra språkliga särdrag. I *Svenska Dagbladet* lovordar Rita Tornborg (2001) Lundbergs språk: ”Hon har full kontroll över sina uttrycksmedel, hennes prosa äger allvar, spänst och ironi, och lysas upp av kärvt sammanfattande formuleringar placerade med välberäknade intervaller.” Ett par recensenter förhåller sig kritiska till romanens språk och ton på ett allmänt plan, men kommenterar inte de från sverigesvenskan avvikande språkdragen. I *Dagens Nyheter* skriver Ola Larsson (2001) exempelvis: ”Redan från början anslår romanen en mycket hurtfrisk ton som nog skall vara tidstypisk. Som läsare tänker jag att detta är en värld och ett språk som snart kommer att rämna. Och världen rämnar förvisso. Med språket sker inte lika mycket.”

Ingen recensent ger uttryck för att uppleva några problem med det finlandssvenska språkbruket i romanen. Liksom ovan får också det faktum att flera recensenter inte kommenterar avvikelserna från sverigesvenskan ses som att man inte uppfattar dessa som bekymmersamma.

Avslutande diskussion

Ulla-Lena Lundberg har, som jag visat, genomgående intagit en offensiv roll i diskussionen kring det sverigesvenska förlagsargumentet. Läst utifrån paratexterna, speglar det relaterade stycket i *Marsipansoldaten* Lundbergs offensiva inställning. Jag argumenterar för hur avsnittet kan sägas adressera främst den sverigesvenska läsaren, i syfte att upplysa och påminna om det finlandssvenska språkbrukets existensberättigande, i romanen såväl som utanför fiktionen. På ett lekfullt sätt med en sarkastisk udd utgör stycket, framhåller jag, ett sätt för Lundberg att aktivt tvinga sitt språk på den litterära offentligheten i Sverige.

Avsnittet kommenterades emellertid inte specifikt av någon recensent, vare sig sverigesvensk eller finlandssvensk. Finlandssvenskt språkbruk eller andra språkliga avvikelser från sverigesvensk standard intogs i allmänhet inte heller någon framskjuten position

i recensionerna. Jag dristar mig ändå till att hävda att stycket medverkar till den genomgående positiva inställningen till romanens finlandssvenska språkbruk bland kommentarerna. Avsnittets upplysande och påminnande andemening återspeglar sig indirekt i några kommentarer, framför allt i omdömet av chefredaktören för *Tidningen Vi*. Några recensioner bekräftar också Tidigs resonemang (se ovan): en del av recensenterna kan ses som just ”ypperliga måltavlor” för de språkligt främmande inslagen i texten i det att de reagerade (positivt) och uppmärksammade dessa särdrag.

Några finlandssvenska recensenter kommenterade också de språkliga särdragen. Här tycks emellertid den främmandegörande effekten ha varit svagare; mer förmedlade språket för dessa kommentatorer känslor av autenticitet och tidstypiskhet. Ett par recensenter uttryckte, i det sverigesvenska förlagsargumentets anda, en oro för vad de sverigesvenska läsarna skulle tycka. De sverigesvenska recensionerna visar emellertid att denna oro, som tydligen också något anfäktade Ulla-Lena Lundberg inför lanseringen av den sverigesvenska delupplagan av *Marsipansoldaten*, var obefogad.

Noter

¹ Jag har funnit ett undantag: i en artikel i *Kristianstadsbladet* kommenterar Mikael Nydahl (2002) faktafelen, granskningen och debatten i Finland.

² Det undersökta pressmaterialet består av 15 recensioner i sverigesvensk dagspress och 9 i finlandssvensk dagspress. I uppsökandet av de sverigesvenska recensionerna har jag konsulterat databasen Mediearkivet/Retriever, och sedan studerat recensionerna på mikrofilm på Kungliga biblioteket i Stockholm. Det kan finnas recensioner i sverigesvensk press som inte har registrerats i databasen och som jag därför inte har påträffat. De finlandssvenska recensionerna har funnits tillgängliga att studera och kopiera, samlade under författarnamnet, på Brages pressarkiv i Helsingfors.

³ *Marsipansoldaten* och dess mottagande har tidigare undersökts av Lahtonen (2011; 2013), och också belysts i en artikel av Hietasaari (2013). Romanens finlandssvenska språkbruk och det sverigesvenska mottagandet har emellertid inte uppmärksammats tidigare.

⁴ Vid sidan av af Hällström-Reijonen (2007), som i sin artikel tar upp inställningen hos några författare och även belyser synpunkter i ämnet från sverigesvenskt håll, kan från språkvetenskapligt håll nämnas Bijvoet & Vannyvel (2001a; 2001b) som också undersöker inställningen till finlandismer hos sverigesvenska förlag. I sin avhandling diskuterar litteraturvetaren Julia Tidigs (2014) läsaren i anknytning till litterär flerspråkighet i finlandssvensk litteratur, men intar inget direkt sverigesvenskt perspektiv. Kurt Levlin (2003) har i en magisteruppsats undersökt hur finlandssvensk litteratur recenserats i de sverigesvenska Btj-häftena, och belyser inställningen till finlandssvenskt språkbruk där.

⁵ Artikeln utgör en något reviderad variant av en tidigare publicerad artikel (Culler 1999).

⁶ Kulturvetaren Sven-Erik Klinkmann har diskuterat Mumindalen som metafor för Svensk-finland, och skriver bland annat att ”[i] Sverige är metaforen framför allt knuten till föreställningar om språket, en speciell variant av svenska, ’mumindalskan’” (Klinkmann 2011, 267).

Källor

- Abrahamsson, Sten-Erik 2001. Stor roman om människor i krig. *Arbetsbladet* 4.10.2001.
- Aronsson, Mattias 2012. Mot en ny receptionsforskning? Den läsarcentrerade litteraturvetenskapen och Internet – exemplet *Kiffe kiffe demain* av Faïza Guène. Konferensbidrag: Kritik, praktik, vetenskap. Mot en ny teoretisk självförståelse? <http://du.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A522538&cdswid=7492> (29.11.2014).
- Bergroth, Hugo 1928 (1917). *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Andra, reviderade och tillökade upplagan. Helsingfors: Författarnas förlag.
- Bijvoet, Ellen & Liesbet Vannyvel 2001a. Två länder, två språk? Om förlagspolitik i fråga om pluricentrisk språkvariation. Anju Saxena (red.), *Språkets gränser och gränslöshet. Då tankar, tal och traditioner möts*. Uppsala: Uppsala universitet, 81–89.
- Bijvoet, Ellen & Liesbet Vannyvel 2001b. Låt stå! Eller ändra! *Språkbruk. Tidskrift utgiven av Svenska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken* 3/2001, 3–7.
- Bäcksbäcka, Mary-Ann 2001. Genompräktigt persongalleri präglar Marsipansoldaten. *Västra Nyland* 23.9.2001.
- Bäckstedt, Eva 2001. Ju äldre man blir, desto yngre blir de döda. *Svenska Dagbladet* 7.10.2001.
- Culler, Jonathan 1999. Anderson and the Novel. *Diacritics* 29 (4), 20–39.
- Culler, Jonathan 2007. The Novel and the Nation. *The Literary in Theory*. Stanford, CA: Stanford University Press, 43–72.
- Genette, Gérard 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. (Seuils, 1987.) Trans. Jane E. Lewin. Cambridge: Cambridge University Press.
- Green, Egil 2001. Storroman om finlandssvenskar i våra två senaste krig. *Borgåbladet* 18.9.2001.
- Gynne, Göran 2001. Blåvitt och blågult. *Tidningen Vi* 24/2001, 4.
- Hietasaari, Marita 2013. Sodan muisti. Talvi- ja jatkosota 2000-luvun historiallisessa romaanissa. *Ennen ja nyt* 1/2013. http://www.ennenjanyt.net/?page_id=2&numero=24 (30.11.2014).
- af Hällström-Reijonen, Charlotta 2007. Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård. *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 17/2007, 152–192.

- af Hällström-Reijonen, Charlotta 2012. *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag*. Nordica Helsingensia 28. Helsingfors: Helsingfors universitet. URN:ISBN:978-952-10-7598-8 (24.4.2015).
- Johansson, Christer B. 2001. Expressivt äkta krigsroman. *Nerikes Allehanda* 22.9.2001.
- Klinkmann, Sven-Erik 2011. *I fänrikarnas, martallarnas och dixietigrarnas land. En resa genom det svenska i Finland*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 754. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Korsström, Tuva 2001. Den finlandssvenska soldatens krönika. *Hufvudstadsbladet* 16.9.2001.
- Laanti-Helander, Benita 2001. Stor epik om krigets vardagar. *Nya Åland* 26.9.2001.
- Lahtonen, Suvi 2011. *Sotaromaanin laji ja kirjallinen sankaruus Ulla-Lena Lundbergin romaanissa Marsipansoldaten*. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/73975/graduLahtonen2011.pdf?sequence=1> (28.2.2015).
- Lahtonen, Suvi 2013. Ulla-Lena Lundbergin *Marsipansoldaten* sotaromaanina ja ruokakuvauksena. *Avain* 3/2013, 43–59.
- Larsmo, Ola 2001. Och världen rämnar. Ulla-Lena Lundberg vill skildra kriget inifrån men horisonten försvinner. *Dagens Nyheter* 18.9.2001.
- Larsson, Thomas H. 2001. I skuggan av kriget. *Södermanlands Nyheter* 28.11.2001.
- Levlin, Kurt 2003. *Den undanskymda litteraturen. En undersökning av den finlandssvenska skönlitteraturens ställning i Sverige*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap. Umeå universitet.
- Lundberg, Ulla-Lena 2001. *Marsipansoldaten*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lundberg, Ulla-Lena 2003. Boken i munnen. Pia Forssell & John Strömberg (red.), *Historiska och litteraturhistoriska studier* 78. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 650. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 205–217.
- Lundberg, Ulla-Lena 2008. Det litterära språket vid gränsen. Clas Zilliacus, Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson (red.), *Gränser i nordisk litteratur/Borders in Nordic Literature*. IASS XXVI 2006, Vol. 1. Åbo: Åbo Akademis förlag, 55–64.
- Lundberg, Ulla-Lena 2013. Kontaktytor. Öppningstal, Litteraturdagarna i Mariehamn 15–17.3.2013. *Nya Argus*, 4/2013, 115–117.
- Mattsson-Eklund, Benita 2001. Familjen Kummel och kriget – en roman om män och mat. *Ålandstidningen* 17.9.2001.
- Mazzarella, Merete 2002. *Linjer mellan stjärnor. Om identitet*. Stockholm: Forum.
- Nydahl, Mikael 2002. Lämnar inte verkligheten ifred. *Kristianstadsbladet* 6.2.2002.

- Ortman, Peter 2001. Det här uppfostrade inte mor sin lilla kulting till. *Helsingborgs Dagblad* 11.11.2001.
- Rönholm, Bror 2001. Dynamisk familjeroman. *Åbo Underrättelser* 20.9.2001.
- Slotte, Malin 2001. Lidande kontra njutning. *Österbottningen* 28.11.2001.
- Sundin, Lars 2001. Underhållande och lärorikt om ofärdsåren. *Borås Tidning* 19.9.2001.
- Svedjedal, Johan 2009. Kritiska tankar. Om litteraturkritiken. Torbjörn Forslid & Anders Nilsson (red.), *Litteraturens offentligheter*. Lund: Studentlitteratur, 157–176.
- Söderling, Trygve 2005. Den fiktiva stadens fiktiva språk. *Hufvudstadsbladet* 6.3.2005.
- Svensson, Anita 2001. När kriget blir vardag. *Vasabladet* 16.9.2001.
- Tandefeldt, Marika 2003. *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/tank_om/ (28.2.2015).
- Tidigs, Julia 2014. *Att skriva sig över språkgränserna. Flerspråkighet i Jac. Ahrenbergs och Elmer Diktonius prosa*. Åbo: Åbo Akademis förlag. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-765-709-9> (24.4.2015).
- Tornborg, Rita 2001. Precis skildring av krig i flera skikt. *Svenska Dagbladet* 19.9.2001.
- Zilliacus, Clas 2002. Den finlandssvenska litteraturens korta, lyckliga liv. Janet Garton & Michael Robinson (eds), *On the Threshold: New Studies in Nordic Literature*. Norwich: Norvik Press, 62–74.

Den ”förvånansvärt obildade kråkan”

Om Lars Sunds roman Tre systrar och en berättare och läsaren

AV TOMI RIITAMAA

I dag pågår livaktig litteraturforskning utifrån transnationella, transkulturella och translingvistiska perspektiv. I takt med den ökande globaliseringen har nya teoribildningar växt fram och äldre komparativa grepp vitaliserats. Allt oftare fokuseras aspekter som transnationella litterära flöden, litterära kontakter och mottaganden över nations- och kulturgränser, liksom litterär flerspråkighet och komparativa läsningar av verk och författarskap från olika språk- och kulturområden.¹

I ett nordiskt perspektiv ter sig den finlandssvenska litteraturen, med dess breda beröringsytor över såväl nationsgränsen som språkgränsen, särskilt fruktbar att betrakta ur transnationella och translingvistiska perspektiv.²

Den sverigesvenska bokmarknaden utgör naturligtvis en attraktiv arena för många finlandssvenska författare. Frågan om den finlandssvenska litteraturens avsättningsmöjligheter i Sverige har också, som språkvårdaren Charlotta af Hällström-Reijonen visat, genomgående intagit en central position i det kulturella samtalet i Svenskfinland från slutet av 1800-talet fram till i dag.³ Den vikt som frågan tilldelats kan förklaras med att starka kulturella och språkliga band med Sverige ofta har setts som en ren överlevnadsfråga för det svenska i Finland och den finlandssvenska identitetskonstruktionen.⁴ Trots detta lyser forskning om hur finlandssvenska författare förhåller sig till den sverigesvenska marknaden, hur de litterära verken vänder sig till sverigesvenska läsare och hur den finlandssvenska litteraturen tas emot i Sverige, i princip med sin frånvaro.⁵

I den här artikeln skisserar jag inledningsvis en bild av den okunskap om det finlandssvenska som många finlandssvenskar upplever sig möta i Sverige. En av de flitigaste vittnesbärarna härvidlag är den sedan länge i Uppsala boende finlandssvenska författaren Lars Sund, som i ett antal inlägg har gett uttryck för detta. Jag visar hur Sund genom inläggen bland annat positionerar sig i förhållande till vad Charlotta af Hällström-Reijonen kallar ”det sverigesvenska förlagsargumentet” – uppfattningen att finlandismer och andra från sverigesvenskan avvikande drag bör undvikas i den finlandssvenska litteraturen för att den ska kunna accepteras i Sverige.⁶ Inläggen fungerar som paratexter, när jag visar hur Lars Sunds senaste roman *Tre systrar och en berättare* (2014) implicit tematiserar den sverigesvenska okunskapen om det finlandssvenska – men samtidigt också spefullt utmanar nitiska krigshistoriker och finlandssvenska

språkvårdare – genom upplysningar och information riktade till olika läsarkategorier.⁷ Här argumenterar jag med utgångspunkt hos Jonathan Culler, som i ”The Novel and the Nation” (2007) problematiserar vissa aspekter av Benedict Andersons syn på romanens funktion i formerandet av föreställda nationella gemenskaper. Anderson menar att romaner som skapar föreställningar av nationella gemenskaper gör det genom att tala till inhemska, nationella läsare, som kan känna sig omfattade av och delaktiga i den (nationella) gemenskapen med författaren och romankaraktärerna.⁸ Culler hävdar i stället att sådana romaner i första hand ofta riktar sig till en utomstående, transnationell läsare: ”someone who needs to be told how things are done there – a stranger even”.⁹ Även Culler har emellertid stött på kritik, för att han – likt Anderson – intar ett för snävt perspektiv i det att han bortser från att en roman ofta vänder sig till en inhemsk såväl som till en internationell publik.¹⁰ Min utgångspunkt här är att *Tre systrar och en berättare* i dess svenskspråkiga originalutgåva vänder sig till både finlandssvenska och sverigesvenska läsare, men riktar sig till läsargrupperna på delvis olika sätt. Med stöd i Julia Tidigs resonemang om läsarens förhållande till och förståelse av flerspråkig litteratur, argumenterar jag också för att översättningarna av och kommentarerna kring finlandismer i romanen inte enbart tjänar som begriplighetsverktyg för den sverigesvenska läsaren, utan att de kanske framför allt får betydelse i sättet på vilket de belyser och framhäver finlandismernas existensberättigande.¹¹

Vidare undersöker jag huruvida recensenter i finlandssvensk och sverigesvensk press uppfattar och uppmärksammar romanens sätt att vända sig till olika läsargrupper, samt hur de kommenterar romanens språkbruk med inslagen av dialektala uttryck, finlandismer och finska inskott. Recensenternas utsagor säger naturligtvis ingenting om läsarnas intryck i stort, men kan däremot ge en bild av exempelvis samtidens toleransnivå för avvikelser från sverigesvenskt språkbruk i den finlandssvenska litteraturen.¹²

Som Trygve Söderling emellertid har påpekat är det sannolikt de finskspråkiga läsarna som utgör romanens största publik.¹³ Denna viktiga läsarkategori faller detta till trots utanför den här undersökningens ramar. Ett beaktande av också den finska översättningen av romanen, de finskspråkiga läsarnas utgångspunkter och det finska pressmottagandet, skulle kräva att andra hänsyn och teoretiska förhållningssätt införlivades, och därmed resultera i en omfångsrikare studie.

Den sverigesvenska okunskapen om det finlandssvenska

I ett inlägg på sin bokblogg – passande nog under märkesåret 2009 – ondgör sig *Dagens Nyheters* litteraturkritiker Jonas Thente över den kritiska respons han uppfattar sig få från finländskt håll varje gång han skriver om finländsk litteratur. Han är inte heller ensam om att ha tröttnat, hävdar han: ”Jag har kolleger på åtskilliga kulturre-

daktioner som helst tackar nej till att recensera finländsk litteratur, och i synnerhet då svenskfinsk sådan. Eller finlandssvensk, för den som föredrar det ordet.”¹⁴ Thente förklarar också varför:

Därför att de obehagliga brev och mail man i allmänhet får efter att på något sätt ha berört Finland gör att det inte känns som att det är värt det.

Det räcker att man slinter på detta med huruvida det heter *svenskfinne*, *svenskfinländare*, *finlandssvensk*, *finländsk* eller *svensk* – så är man körd. Gör man inte det så finns det alltid något annat att få fan för.¹⁵

Thente raljerar friskt med identitetsbegreppen, och om syftet med inlägget var att reta upp finlandssvenska kulturskribenter lyckades han; som kulturvetaren Sven-Erik Klinkmann uttrycker det uppfattades blogginlägget ”som ytterst provocerande och obehagligt”, och ”flera framstående företrädare för dagens finlandssvenska kultur” gick i svaromål.¹⁶ Klinkmann frågar sig emellertid hur Thentes inlägg egentligen ska förstås:

Men kunde Thentes inlägg möjligen läsas som ett exempel på ironi, ett slags sarkastisk humor som är så subtil och listig att den ändå inte riktigt upptäcktes av kritikerna? Eller maskerade den semantiska förvirringen hos bloggaren Jonas Thente dennes bristande kunskaper om finlandssvenskarna och sverigefinnarna? Gällde okunskapen dessa grupper litteratur eller handlade det ”helt enkelt” om en nonchalant attityd gentemot finlandssvenskarna respektive sverigefinnarna?¹⁷

Raljerandet förefaller bygga på en nonchalant inställning snarare än okunskap. Faktum är att Thente både tidigare och senare flera gånger skrivit om finlandssvensk litteratur, där han bland annat försvarat ett från sverigesvenskan avvikande finlandssvenskt språkbruk och motsatt sig språkliga ingrepp från sverigesvenska redaktörer.¹⁸ I en intervju i *Hufvudstadsbladet* efter blogginlägget, under rubriken ”Olyckligt kär i Finland”, bedyrar Thente att han förstår skillnaden mellan finlandssvenskar och sverigefinländare, framhåller egna finlandssvenska rötter vilka han säger sig vara stolt över, och anser vidare att ”den rikssvenska litteraturen borde känna mindervärdeskomplex” gentemot den finlandssvenska vilken ”så ofta gått före”.¹⁹ Blogginläggets raljerande med identitetsbegreppen får således förstås framför allt som skämtsamt hållet, men något sorglöst och lättsamt provokativt spel från Thentes sida tycks det ändå inte handla om. I intervjun håller han fast vid sin uppfattning om alltför snarstuckna finlandssvenskar, vilka han också passar på att både köns- och åldersbestämma.²⁰ I ett mejl till Merete Mazzarella – som offentliggjorde det på sin blogg där hon tidigare publicerat ett svar på Thentes ursprungliga inlägg – är tonen också hård:

Jag tänker inte läsa ditt inlägg, ity jag är så fruktansvärt trött på er korkade lilla lobbygrupp som gör den finländska och finlandssvenska litteraturen så mycket ont. Jag är led vid att förklara det uppenbara för människor jag en gång har respekterat. [...] Eftersom jag till skillnad från dig och dina likar känner mig ytterst obekvämt i ryggekliande och masturbativa grupperingar, ber jag att få [sic] förhand tacka nej till ytterligare brev i denna eller andra frågor.²¹

För att rätt förstå reaktionerna från finlandssvenskt håll på det ursprungliga blogginslägget måste man emellertid se detta i en större kontext, något Thente verkar gå bet på. Han må själv besitta kunskaper om det svenska i Finland och om finlandssvensk litteratur, men tycks samtidigt omedveten om att raljerandet starkt speglar den okunskap och överlägsna nonchalans många finlandssvenskar upplever sig möta i Sverige. Den vedertagna uppfattningen att många sverigesvenskar saknar kunskap om och intresse för Finland och landets svenskspråkiga minoritet, bekräftas även av forskningen.²² Det existerar också en mängd vittnesmål som ur personliga perspektiv beskriver, gestaltar och tematiserar det finlandssvenska mötet med det sverigesvenska och de känslor som okunskapen om det finlandssvenska ger upphov till.²³ Naturligt nog kommer en stor del av sådana vittnesbörd från finlandssvenskar som är bosatta i Sverige; den upplevda okunskapen hos sverigesvenskarna gör att den finlandssvenska identiteten hos emigranterna ofta förstärks i Sverige.²⁴ De senaste åren har flera böcker utgivits på temat, där finlandssvenskar bosatta i Sverige berättar om hur de upplever tillvaron i exil.²⁵

En av de flitigaste vittnesbärarna är alltså författaren Lars Sund (f. 1953), uppvuxen i Jakobstad i svenska Österbotten men bosatt i Uppsala sedan 1979. Vid flera tillfällen – bland annat i två av de nyssnämnda publikationerna – har Sund åskådliggjort hur han som finlandssvensk i Sverige många gånger har ställts inför den sverigesvenska okunskapen, och vad den kan få för konsekvenser. I essän ”Den svenska brytningen” (2012) berättar han om när han som nyinflyttad i Sverige fick *Invandrartidningen på lättläst svenska* hem i brevlådan varannan vecka. Som svensktalande författare och medarbetare på *Uppsala Nya Tidning* ansåg Sund att det var en ”överloppsgärning” att skicka tidningen till honom, och ringde därför dåvarande Statens invandrarverk:

Svaret från tjänstemannen [...] måtte ha fått rimfrost att bildas på telefonledningarna hela vägen från Norrköping till Uppsala. Det avgavs på lättläst svenska för att jag verkligen skulle förstå.

”Detta är *Sverige*. Här registrerar vi inte *språk-till-hörighet*.”

Minnets av hennes nedlåtande tonfall får mig fortfarande, efter 30 år, att krypa ihop där jag sitter och skriver detta.²⁶

I en intervju med Camilla Berggren i hennes bok *Hemifrån hem* (2007) menar Sund att okunskapen om språkförhållandena i Finland lever kvar: ”Fortfarande tror major-

riteten av svenskarna på myten ett språk, en nation, ett folk också för Finlands del.”²⁷ I antologin *Så bra svenska du talar!* (2009) utvecklar han vad den felaktiga föreställningen innebär:

Att det i Sveriges östra grannland skulle finnas en minoritet som talar svenska men känner sig som fullvärdiga finländare är en tanke som aldrig har fått fäste i svenskarnas kollektiva medvetande. Inte heller känner många i Sverige till att svenskan länge var det näst största invandrar språket i Sverige efter finskan. Den omedelbara följderna av detta trista missförstånd [...] är att finlandssvenskar som utvandrar till Sverige automatiskt fräntas sin finlandssvenskhet: de blir officiellt och inofficiellt klassade som finnar [...].

De flesta finlandssvenskar i Sverige har säkert någon gång fått ”beröm” för att de lyckats lära sig så god svenska, men för säkerhets skull åtföljs lovorden gärna av tillägget: ”Men din brytning hörs fortfarande” [...] eller något dyligt. Alla finlandssvenskar som vistats någon tid i Sverige kan nog berätta historier om missförstånd, dumma frågor och häpna miner när man ger sig i kast med det stört omöjliga företaget att inför svenskar försöka reda ut språkförhållandena i Finland [...].²⁸

Anekdoten om *Invandrartidningen* skildras med glimten i ögat; likaså är det fiktiva avhandlingsförordet i antologin – vilket framställer det svenska samhället som beundransvärt men en aning självgott och sverigesvenskarna som ställvis smått imbecilla cykloper – skrivet med en kärleksfull hand och en stor portion humor. Inte desto mindre märks i texterna ett uppriktigt allvar; en avsikt att uppmärksamma och belysa finlandssvenskheten och problematisera okunskapen om den i Sverige. Sund återkommer till hur den talade finlandssvenskan ”ständigt och jämt påtalas”, och vittnar om hur välmenande men okunniga kommentarer – som omtalas i citatet ovan – kan fungera förminskande, rentav identitetsberövande, när han exemplifierar med hur konferencieren vid ett publikt författarsamtal presenterade honom genom att påtala hans ”distinkta ’brytning’”.²⁹ Hur gör man ”för att ’bryta’ på sitt eget modersmål?” frågar sig Sund indignerat och fortsätter: ”När man säger så påstår man ju att talaren inte behärskar språket fullständigt.”³⁰ Och vidare:

[M]odersmålet är en hörnpelare i varje människas identitet. Genom språket identifierar vi oss, språket ger oss grupp tillhörighet, gör oss till svenskar, finnar, finlandssvenskar. Svenska språket är också mitt huvudsakliga arbetsredskap. Att frånta en människa rätten till hennes språk är ett övergrepp. Nej, jag uppskattar *inte* att få beröm för att jag talar så bra svenska. En svensk skulle aldrig hitta på att berömma en annan svensk för hennes goda språk.³¹

Rätten till sitt eget språk, som Sund talar om, handlar också om att kunna nyttja ett finlandssvenskt språkbruk som tillåts avvika från den standardiserade sverigesvenskan, med särdrag som finlandismer, dialektala uttryck och inskott på finska:

Finlandssvenskar har varit benägna att skämmas över sitt språk, finlandismer har ansetts som något fult. Men jag är förtjust i blandningen av språkimpulser, ordglädjen i det dialektala, känslan för det drastiska. Dessutom har detta att jag bott i Sverige sedan slutet av 70-talet gjort mig ännu mer medveten om språksituationen. Jag försöker slå vakt om min finlandssvenska intonation.³²

Sverigesvenska litteraturrecensenters okunnighet om och bristande lyhördhet för finlandssvenska särdrag kan upplevas som ett berövande av denna rättighet. Efter att *Expressens* recensent i en i övrigt positiv recension av Solveig von Schoultz novellsamling *Nästa dag* (1991) ondgjort sig över vissa språkliga uttryck – ”Men vad är väl skvären? Och vad betyder kvinka och flyste? Inte säger vi tent och uni eller ’Kanske det går om’: här borde förlaget ha ingripit för att göra rättvisa åt von Schoultz språk. Hon förtjänar det.”³³ – opponerade sig Lars Sund och försvarade sin författarkollega och finlandisernas *raison d’être* i den finlandssvenska skönlitteraturen:

Tänk om rikssvenska recensenter kunde unna finlandssvenska författare deras finlandismer! Nu senast är det Pia Zandelin som tar Solveig von Schoultz i örat [...] för uttryck som skvär (liten park), tent (tenta), Uni (Helsingfors universitet) och kvinka (gnälla). Genom att inte någonstans i sin recension nämna det faktum att Solveig von Schoultz är finlandssvensk framställer Zandelin fullt gångbara finlandssvenska uttryck som språkliga anomalier.

Men finlandssvenskan är en av det svenska språkets regionala varianter, fullt jämförbar med västsvenska eller norrländska.

Inte skulle det väl numera falla en recensent in att gnälla över Sara Lidmans eller Torgny Lindgrens dialektala vändningar och begära att förlaget ingrep för att göra ”rättvisa åt dessa författares språk”?³⁴

Här positionerar Sund sig tydligt i förhållande till ”det sverigesvenska förlagsargumentet”. Argumentet stipulerar, menar af Hällström-Reijonen, att ”finlandssvensk skönlitteratur måste vara skriven på en korrekt svenska utan finlandssvenska särdrag för att godtas i Sverige”, och bygger således bland annat på ”en rädsla för sverigesvenska läsaress irritation över finlandssvenska särdrag i språket”.³⁵ Argumentet har, som af Hällström-Reijonen visar, brukats i anknytning till den finlandssvenska litteraturen från andra hälften av 1800-talet fram till i dag. Men dess relevans är inte oomtvistad. af Hällström-Reijonen delar in debattörerna i tre grupper: *konformisterna* – argumentets förespråkare – som har utgjort den dominerande gruppen; de *offensiva*, som vunnit mark från 1900-talets senare hälft och tvärtom anser att finlandssvenska författare ”bör påtvinga läsarna i Sverige språkliga egenheter som bara används i Finland”; samt den mindre gruppen *isolationister* som anser att ”finlandssvenskarna [är] den primära läsarkretsen för finlandssvensk litteratur”.³⁶ Ovanstående inlägg av Sund omfamnar alltså den bärande tanken hos de offensiva debattörerna.

I sin nyligen publicerade essä ”En morgontrött finlandismsamlares bekännelser” (2015) återkommer Sund till den sverigesvenska okunskapen om finländska språkförhållanden, men redogör framför allt för sitt kärleksfulla (om än ställvis komplicerade) förhållande till finlandismerna.³⁷ Han beskriver hur den inom den finlandssvenska språkvården så inflytelserika Hugo Bergroths ande ”svävade [...] över modernmålslektionerna” under hans skoltid på 1960-talet och gjorde förhållandet till det finlandssvenska språkbruket och dialekterna ängsligt.³⁸ Som af Hällström-Reijonen framhåller utgör Bergroths hållning ”praktexemplet” på inställningen hos de konformistiska förespråkarna för det sverigesvenska förlagsargumentet.³⁹ I sin *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift* (första upplaga 1917), som under lång tid utgjorde rättesnöre för den finlandssvenska språkvården i kampen mot finlandismerna, menar Bergroth att man i Sverige betraktar finlandssvenska böcker som ”mer eller mindre onjutbara på grund av sitt språk” och att sverigesvenska förläggare därför avvisar en stor del av dem.⁴⁰ Bergroths lösning på den finlandssvenska litteraturens avsättningsproblem i Sverige är kort och gott att ”författaren måste lära sig att skriva högsvenska”.⁴¹ I sin essä beskriver Sund emellertid hur han, under intryck av de stora västerbottniska författarna, senare insåg att också hans finlandssvenska trots allt dög: ”Jag fick allt lära mig att inte låta mig tystas av Hugo Bergroths ande!”⁴² Men flytten till Sverige gjorde också Sund tvungen att mera aktivt börja fundera på sitt finlandssvenska språkbruk:

Så länge jag bodde hemma i Svenskfinland behövde jag inte fundera så mycket på finlandismer, jag hade finlandssvenskan i öronen dagligdags och kunde utgå från att de som läste begrep vad jag skrev. Här i Sverige blir det genast mer problematiskt. [...] Jag blir ofta tvungen att tänka ett varv till: även om jag i första hand riktar mig till finlandssvenskar har jag ju också läsare i Sverige. Hur mycket ska jag anpassa min text till dem? Behöver jag släta ut det specifikt finlandssvenska i mitt språk? Stämmer det som man förr sa i Svenskfinland att rikssvenskar är allergiska mot finlandismer?⁴³

Får man tro Sund här ser han alltså finlandssvenskarna som sin viktigaste publik, något han också tydligt poängterar senare i samma text.⁴⁴ Inte desto mindre utgör de sverigesvenska läsarnas språkliga förståelse och acceptans, som citatet visar, viktiga faktorer i Sunds skrivande. Balansgången mellan att språkligt gestalta en finlandssvensk språkmiljö så att det låter autentiskt – ”[1]itterärt språk är alltid modifierat” poängteras det – utan att samtidigt äventyra begripligheten är alltid en utmaning, menar Sund, och beskriver hur han löste dilemmat i sin senaste roman:

Att avbryta berättelsen med förklaringar är alltid vanskligt, förklaringar och förtydliganden måste smygas in i texten och sen gäller det att smidigt försöka knyta an till hand-

lingen på nytt, utan att låtsas om avbrottet. I romanen *Tre systrar och en berättare* fick jag god hjälp av den tama kråkan som flaxar in i boken utan att jag egentligen hade tänkt mig det. [...] När berättaren sålunda använder ett dialektord eller lågspråkligt uttryck gör kråkan genast en anmärkning och kräver att han förklarar vad han menar.⁴⁵

Härnäst undersöker jag närmare vad relationen mellan berättaren och kråkan, informationen som delges den senare, samt hennes funktion i berättelsen, kan säga oss om romanens sätt tilltala olika adressater.

En sverigesvensk kråka?

Romanen *Tre systrar och en berättare* utspelar sig i ett efterkrigstida Finland, framför allt i (det icke namngivna) Jakobstad i svenska Österbotten. Tidsmässigt spänner berättelsen fram till 1968, och innehåller en del längre tillbakablickar, framför allt till åren kring Finlands självständighetsförklaring (1917) och inbördeskriget (1918), men också till tiden för vinter- och fortsättningskriget (1939–1940 respektive 1941–1944). Berättelsen bryter även några gånger den realistiska epikens lagar genom lekfulla utblickar in i framtiden. Som romanens titel antyder tar berättelsen avstamp med Tjechovs pjäs *Tre systrar*; i bokens inledning skall dramat sättas upp för första gången i stadens historia, hösten 1948. Ett plötsligt och oväntat dödsfall drabbar dock ensemblen strax före premiären, vilket gör att pjäsen ställs in. Tre unga kvinnors vägar har, i deras roller som pjäsens systrar, emellertid korsats och starka band har knutits dem emellan. Det är deras, jämte deras familjers och andra närståendes, fortsatta historia och respektive öden vi får följa genom romanen. Berättelsens spelplan utvidgas från Jakobstad och Österbotten: de individuella livsödena och den lokala historien tar plats i nationella (och delvis internationella) efterkrigshistoriska sammanhang, i denna (enligt presentationen på bokomslaget) ”den första delen av en trilogi om Finlands moderna historia”.⁴⁶

Minst sagt framträdande i romanen är också berättarjaget. Han uppger inte sitt namn, men vi får veta att han tjänstgör som banvakt vid järnvägen. Han är krigsinvalid – ”en karl med högra sidan av ansiktet vanställt av ärrvävnad och ett stelt, orörligt porslinsöga”, därtill med haltande gång på grund av en benprotes (19). Liksom i Sunds Siklax-trilogi (*Colorado Avenue* (1991), *Lanthandlerskans son* (1997) och *Eriks bok* (2003)) handlar det om en komplex berättartyp som spelar ett metafiktivt spel med fiktionens gränser; han skapar berättelsen och kommenterar den, han tappar kontrollen över romanpersonerna som emellanåt lever sina egna liv, han skriver in sig själv i fiktionen, bryter in och talar romanpersoner till rätta, styr framställningen men blir själv ställvis styrd av den.⁴⁷

Där den likaledes enögde krigs- och skaldekonstens gud Oden i den nordiska myto-

login har två korpar som kunskapare, tar berättaren i *Tre systrar och en berättare* – som framgått – hjälp av en kråka, vilken presenteras utförligt tidigt i boken (22 f.). Fågeln intar en roll som berättarens sällskap, rådgivare och, likt Hugin och Munin, flygande spejare och kunskapare. Det framgår emellertid snart att hon, kanske till skillnad från mytologins allkunniga korpar, är enspråkig:

Jag måste här inpassa att jag talar svenska med kråkan. När hon och jag först blev bekanta försökte jag tilltala henne på finska; jag utgick automatiskt från att Finlands kråkor förstod landets majoritetsspråk. Hon brydde sig emellertid inte om mig och vägrade ta länkorvsbiten jag höll fram åt henne. Först när jag slog över till svenska och sa "varsågod" fick jag hennes uppmärksamhet. Det förhåller sig uppenbarligen så att kråkorna här i stan huvudsakligen är svensktalande i likhet med flertalet människor.

Och som ni kanske även märker niar jag kråkan och använder högsvenska när jag talar till henne, hon har nämligen gjort klart att hon ogillar dialekt. Jag tror att det är en mycket borgerligt sinnad kråka jag fått till vän. (23 f.)

Berättaren, som själv beskriver sig som tvåspråkig (31), uttrycker alltså förvåning över att kråkan inte behärskar finska. Men det är inte så konstigt, vill jag mena, att kråkans kunskaper i finska visar sig begränsade. Snarare än en finländsk kråka är hon nämligen att betrakta som en sverigesvensk sådan, som förrirat sig över Bottniska viken och landat i staden vid dess östra strand. Kråkan utgör, vilket också några recensenter i finlandssvensk press har påtalat (se nedan), en projektionsyta för en stor del av berättarens utvecklingar, förklaringar och förtydliganden som är ämnade den sverigesvenska läsaren. Jag ska framöver visa hur detta kan se ut och diskutera dess implikationer.

Men först vill jag kort titta närmare på vad berättarens tilltalsskick mer kan säga oss om kråkan som adressat. Det faktum att berättaren undviker dialekt och endast använder högsvenska samt niar en kråkfågel förefaller en smula besynnerligt och underdånigt; kråkan framställs här som språkmässigt auktoritär. Om vi drar oss till minnes att berättelsen i huvudsak utspelar sig under 1950- och 1960-talen, och att Hugo Bergroths auktoritära ande ännu under Lars Sunds skoltid på 1960-talet svävade över modersmålslektionerna, är det inte utan att den mot dialekt och lågspråk allergiske Bergroth själv i fjäderskrud träder fram för våra ögon. Jag återkommer till detta nedan.

Men berättarens underdånighet gentemot kråkan liknar också en undersåtes förhållningssätt till sin herre – eller kung. I slutet av romanen berättas det om kråkan att "i likhet med Gustav II Adolf har hon med tiden blivit tämligen fet, om vi nu ska vara ärliga" (526). Att kråkan med sin tilltagande fyllighet liknas vid just Gustav II Adolf ter sig visserligen adekvat, då denne som bekant var omvittnat korpulent. Men denne regent bär också ett starkt symbolvärde och förknippas ofta med den svenska stormakts-tiden, och historiskt har Gustaf II Adolf åtnjutit ett slags hjältestatus också i Finland. Symboliskt nog firas Svenska dagen i Svenskfinland, vars syfte när den infördes 1908

från början var – som Lena Marander-Eklund skriver – ”att ena den svenska befolkningen i Finland”, på Gustaf II Adolfs dödsdag den 6 november.⁴⁸

Kråkan kan alltså sägas symbolisera ett slags överhet, en firad kunglig representant från den svenska stormaktstiden. I förhållandet mellan den något undergivna berättaren och den högdragna kråkan tematiseras (och parodieras) ett slags ojämnbördigt syskonförhållande som många gånger har gjorts gällande för relationen mellan finländare och sverigesvenskar, ett motiv som relateras i klara ordalag i romanen då Iris Kvarnström, en av bokens titelkaraktärer, stiftar bekantskap med en Åke Karlström från Jönköping:

Iris lade genast märke till en sak: hos Åke finns just ingenting av den underliga nedlåtenhet som en del rikssvenskar brukar visa när de kommer hit till Finland – det är som om de uppfattar oss finlandssvenskar som lite mindre *fullgoda* än sig själva och tycker att de kan bemöta oss som ett slags yngre syskon, med vänlig överlägsenhet. Bara för den sakens skull var Iris genast beredd att tycka om Åke. (396 f.)

Kråkans inställning till berättarens enkla och vanställda statstjänsteman präglas också ofta av en smått överlägsen nonchalans. När berättaren inspirerat rapporterar om Dramatiska föreningens planer på att sätta upp Tjechovs *Tre systrar* i staden är fågeln måttligt intresserad:

Kråkan var sysselsatt med att putsa högervingens större täckfjädrar. Hon avbröt sin toalett och betraktade mig med huvudet lätt på sned. [– – –] Hon gav mig en högdragen blick, burrade upp sig som en dammvippa, ruskade vätan ur fjäderdräkten. Brösten hävdes, det såg nästan ut som om hon suckade. Jag förstod vinken. Hon visade tydligt att hon inte var särskilt hågad att i det skvalande regnet vidare dryfta Dramatiska föreningens planer med en enkel banvakt vid Statsjärnvägarna. (24 f.)

Genom berättarens utvecklingar och förtydliganden riktade till kråkan framstår hon – den kunskapare hon förväntas vara till trots – emellertid också som en litet mindre vetande och navelskådande främmande fågel, med brist på förståelse och intresse för saker och förhållanden utanför hennes hembygd och blickfång. När berättaren ur lokaltidningen läser att ”Dramaten tänker sätta upp ett skådespel av ryska dramatikern Anton Tjechov i höst” (23) förklarar han – sarkastiskt – för kråkan: ”Med Dramaten åsyftar tidningen förstås ingalunda Kungliga Dramatiska Teatern i Stockholm utan vår egen Dramatiska förening här i stan, men det har ni säkert redan förstått [...]” (24) Förtydligandet är en uppenbar blinkning till sverigesvenska läsare – kanske i synnerhet stockholmsbaserade litteraturkritiker på de stora rikstäckande tidningarna – som direkt associerar benämningen med det vardagligt brukade namnet på den sverigesvenska nationalscenen.

Och på tal om nationalscener skildrar berättaren senare i romanen Iris Kvarnströms första tid i Helsingfors som teaterlev:

Då Iris först anlände till Helsingfors kunde hon [...] blott några ord finska. Hon påbörjade självstudier, och såg så många föreställningar hon bara hann och hade råd med på Kansallisteatteri – den finska nationalscenen, upplyser jag kråkan – och Helsingin Kaupunginteatteri, alltså Helsingfors Stadsteater. (448)

Upplysningarna riktas till den sverigesvenska läsaren lika mycket som till kråkan. Informationen torde vara onödig för de flesta finlandssvenska läsare då de (även sådana vars kunskaper i finska är bristfälliga) troligtvis känner igen de finska benämningarna på landets två största teaterscener.

Just på det här sättet menar Jonathan Culler att romaner med nationella teman ofta mer än till inhemska läsare vänder sig mot transnationella läsare, som från sin distans till det skildrade (nationella) stoffet är i behov av förklaringar och förtydliganden. Culler illustrerar hur detta kan ta sig uttryck bland annat i en genomgång av José Rizals roman *Noli me tangere*. Där berättas om seder och bruk i Manila ”with references that would not have been necessary for Manila readers, who don’t need to be told what things are called in their country or that someone is dressed like a Filipino or what every Filipino house must have”.⁴⁹ ”In fact”, framhåller Culler vidare, ”the mode of address [...] often suggests that the reader is not a Manileño but someone who needs to be told how things are done there – a stranger, even.”⁵⁰

I *Tre systrar och en berättare* är det alltså kråkan – och genom henne den sverigesvenska läsaren – som fungerar som den utomstående och i det nationella stoffet oinvidga främlingen i behov av upplysning och information. När berättaren ska till att relatera händelser i staden 1918 ser han sig således tvungen att först upplysa kråkan om de historiska sammanhangen:

Innan jag går till att berätta om det som skedde här i stan vårvintern 1918 måste vi hålla en historiektion med kråkan, ty hon besitter mycket svaga kunskaper om den konflikt som beroende av vars och ens politiska ståndpunkt här i Finland än kallas Frihetskriget – med versalt F! – och än inbördeskriget och ibland rent av klasskriget. (435)

Sedan följer några sidor där berättaren för att sätta händelserna i staden i sin historiska kontext rekapitulerar bakgrunden till inbördeskriget. Några gånger vänder han sig explicit till kråkan med tilläggsupplysningar: ”[...] alla medborgare, även kvinnorna, hade haft rätt att rösta i lantdagsvalen ända sedan 1906, förklarar jag för kråkan [...]” (436). Vidare:

Den sjätte december 1917 förklarade sig Finland självständigt.

Och jag berättar för kråkan: klockan elva på kvällen söndagen den 27 januari 1918 tändes en röd lykta i tornet till Folkets hus i Helsingfors till tecken på att revolutionen hade inletts; Kuusinens linje hade segrat. När morgonen grydde hade de röda intagit samtliga offentliga byggnader och utropat en upprorsregering som kallade sig Finlands folkkommisariat.

Den tidigare regeringen hade dock i god tid hunnit sätta sig i säkerhet i Österbotten. Med sig hade den sin nyutnämnda militära befälhavare, en före detta rysk general vid namn Karl Gustav Mannerheim. Man gjorde Vasa till provisorisk huvudstad och förberedde sig på att slå ner upproret i söder. Från och med nu existerade två Finland: ett rött och ett vitt. Kriget som har minst tre namn började. (437 f.)

Förvisso kan kanske också den finländska läsaren vara betjänt av en historisk rekapitulering av detta slag. Upplýsingar som när allmän rösträtt infördes i Finland (storfurstendömet var först i Europa med att införa allmän och lika rösträtt för kvinnor och män) och datum för nationens självständighetsförklaring, får emellertid anses vara riktade främst till den oinvidde sverigesvenska läsaren.

Även vid tillfällen då kråkan inte direkt tilltalas berättas det om händelser och företeelser som torde vara bekanta för de flesta inhemska läsare, men som kan utgöra okänd kunskap för utomstående läsare. Så exempelvis när Iris för sin franska väninna visar upp stadens kyrkogård med de många hjältegravarna, och berättar om den enda bombningen av staden under kriget:

Iris väninna är fransyska. Iris kommer att förklara för henne att Finland saknar en motsvarighet till Triumfbågen i Paris; vi har ingen Frihetsgudinna som amerikanerna eller Nelsonstaty som engelsmännen. Det här är våra nationalmonument, säger Iris, de här små vita plattorna i gräset. De finns på alla kyrkogårdar, överallt i hela landet. Finska armén såg åtminstone till att soldater som stupade fördes tillbaka till sina hemorter och begravdes där, om det bara var görligt. [– – –]

”Staden bombades bara en gång under kriget”, säger hon. ”Det var på kvällen den tjugotredje februari 1944. Det var fastlagstisdag. Här i Finland är det tradition att barnen samlar ihop de bortkastade julgranarna och den kvällen tänder man överallt fastlagsbrasor. Det gjorde vi den gången också, fastän det var förbjudet – kriget pågick fortfarande och det var total mörkläggning.” (145 f.)

Här är det alltså, i kråkans ställe, Iris franska väninna som intar den utomståendes skepnad – ”someone who needs to be told how things are done there – a stranger even”, med Cullers bekanta ord – och som därmed får agera ställföreträdare för den sverigesvenska läsaren till vilken informationen i första hand riktas.

Det finns emellertid skäl att kort stanna upp och granska berättarens historiska ut-

sagor mer i detalj. Det faktum att inte bara det ena, utan båda Carl Gustaf Mannerheims förnamn är felstavade gör att det inte förefaller vara ett verk signerat tryckfelnisse. I stället ger Lars Sunds essä ”Den heliga Mannerheim (i spetsbehå)” från 2008 i *Ny Tid* en belysande paratextuell förklaring. Som rubriken skvallrar om vill Sund problematisera den heliga mytbild som i Finland utgör ett slags pansarskydd kring Mannerheim: ”Medan 1800-talets stormän har förbleknat ur historien och Urho Kekkonen är lovligt villebråd och rent av har beskyllts för att ha varit KGB-agent är Mannerheim helig, oantastbar.”⁵¹ Sedd mot denna bakgrund tycks den dubbla felstavningen av marskalkens namn i romanen utgöra en i högsta grad medveten och spefull liten provokation, ett test av vakthållningen kring den oantastbare och ett betonande av fiktionens frihet.

Som Jonathan Culler framhåller kan en viss geografisk distans till romanstoffet vara nödvändig för att en roman ska öppna sig som fiktion för läsaren; Culler påpekar om mottagandet av Mario Vargas Llosas *El Habrador* att inhemska peruanska läsare har haft svårt att läsa romanen som just en roman och i stället tenderar att läsa den som en politisk manifestation.⁵² I ett nordiskt sammanhang har Claus Elholm Andersen framhållit den geografiska distansens betydelse för hur Karl Ove Knausgårds mastodontroman *Min kamp* har lästs – medan kritiker och forskare i Norden till största delen har diskuterat det självbiografiska och förhållandet mellan verklighet och fiktion i verket har mottagandet i USA fokuserat romanens litterära, estetiska förtjänster.⁵³ Eneken Laanes har också, i kölvattnet av debatten i Estland kring Sofi Oksanens *Utrensning*, undersökt ”how a transnational perspective affects the reading of the novel in the national context and vice versa”.⁵⁴ Lars Sund visar i sin essä om Mannerheim-myten också medvetenhet om hur romaner på hemmaplan ibland kan läsas och uppfattas som historiska faktadokument, när han vidare berättar om hur han ”halvt på skämt” beklagat ”att de satiriska krigsskildringarna som ingår i romanen Eriks bok inte väckte den upprördhet [han] hade väntat – kriget, och i synnerhet fortsättningskriget, är ingenting man skämtar om i Finland”.⁵⁵ Här refererar Sund mellan raderna till den uppståndelse och upprördhet som finländska krigsromaner tidigare har skapat på hemmaplan; översättaren Nils-Börje Stormbom har exempelvis påpekat angående det inhemska mottagandet av och den hetsiga debatt som följde Väinö Linnas *Okänd soldat* att det var ”uppenbart att man i Finland haft det svårt för att inte säga omöjligt att betrakta romanen i huvudsak som konstverk och ta ställning till den som sådant”.⁵⁶ I kölvattnet av den upprörda debatten kring de – av krigsveteraner och historiker – uppmärksammade faktafen i Ulla-Lena Lundbergs krigsskildrande roman *Marsipansoldaten* (2001) gick Lars Sund i en annan text i *Ny tid* också i starkt försvar för sin kollega, och ifrågasatte den petimäteraktiga faktagranskningen och vakthållningen kring bilden av krigen i finländarnas kollektiva minne.⁵⁷ I ljuset av detta ger en kontroll av den histo-

rik Iris delger sin franska väninna vid hand att Lars Sund även här medvetet placerat in en liten faktoid. En blick i kalendern för 1944 visar att fastlagstisdagen inte inföll den 23 februari som Iris påstår, utan dagen innan. Det var egentligen den 22 februari som bomberna föll över bland annat Nykarleby, Kronoby och Jakobstad. Syftet förefaller alltså vara, liksom i Mannerheim-fallet, att hävda fiktionens rättigheter och okränkbarhet och att pröva uppmärksamheten och vakthållningen hos inhemska krigskännare och historiker. Härvidlag ter det sig också intressant att kort betrakta romanen utifrån de attribut som enligt Elisabeth Oxfeldt utmärker en nationalroman:

Med *nasjonalroman* mener jeg her den spesifikke formen for roman som søker å fortelle historien om et folk. Det er romaner som fungerer metonymisk og allegorisk, og ser det som sin oppgave å opplyse om hvem nasjonens folk er, hvilke befolkningsgrupper den inneholder, hvordan den er oppstått, hvordan den har utviklet seg, og hvordan den forholder seg til andre nasjoner. Det er romaner der enkeltindividenes historie utspiller seg på bakgrunn av den større historien, og den lille historien skal tolkes som fiksjon, mens den store historien skal tolkes som fakta. Det er romaner med et estetisk, politisk og pedagogisk innhold som går i dialog med historieskrivning [...].⁵⁸

Tre systrar och en berättare uppfyller flera av kriterierna – med sina utvikningar under visar berättaren kråkan/fransyskan/den oinvigde läsaren och förtäljer om historiska skeenden, om nationens självständighetstillblivelse och dess krigstida och efterkrigstida utveckling. Samtidigt utmanas och destabiliseras läsningen som tolkar ”den stora historien” som fakta, genom den opålitliga berättarens spel med de historiska detaljerna och genom dennes sätt att humoristiskt och smått sarkastiskt tilltala adressaten. Mellan raderna står att läsa: det här är en fiktiv berättelse, en roman och ingen facklitterär historiebok.

När berättaren vänder sig till kråkan handlar det annars oftast om språkliga förtydliganden och upplysningar; han förklarar finlandismer och dialektala uttryck och översätter finska inslag till svenska:

Här måste jag för den i många stycken förvånansvärt obildade kråkan förklara innebörden av det finlandssvenska begreppet *firabla*: det innebär att man jobbar med privata saker på arbetet, halvt i smyg. När Elis passar på att skruva sin egen Moskvitch på Nygårds verkstad efter arbetstid, då firablar han. Det ska tilläggas att firablandet är utbrett i vår stad och allmänt accepterat. Även jag kan sägas firabla när jag skriver detta under tjänstetid. (284)

Emellanåt ropar en hes röst: *ampu tulee – palaa jo!* (skottet kommer – det brinner redan! översätter jag för kråkan) och strax därpå mullrar det till och marken skälver under fötterna. Pneumatiska borrar smattrar öronbedövande. En brummande och gisslande hul-

lujussi (det är en grävmaskin, kråkan!) lyfter ännu en skopa lera och sten och lägger den på ett lastbilsflak. (297 f.)

Barnhemsföreståndarinnan och diakonissan Petell berömde mig för att jag var så duktig och hjälpte till med Valborg istället för att sparka fotboll och klättra i träd och skjuta efter trastar med gummiritisa (slangbella, översätter jag för kråkans räkning) och allt vad småpojkar håller på med.⁵⁹ (320)

I Helsingfors och Vasa må hon vara känd som Iris Kvarnström, men då hon kommer hem blir hon på nytt Iris Myllymäki från Skutnäs. Maskerna och kostymerna lämnar hon bakom sig, och hon sminkar av sig i både bokstavlig och bildlig bemärkelse. Och hon gör munnen bred så att hon kan räta ut tungan ordentligt ...

Kråkan nyper mig ampert med näbben i örsnibben och begär att få veta vad jag menar med det sista uttrycket, och jag förklarar för henne: när österbottningen rätar ut tungan talar han sitt modersmål, dialekten.

Iris har dialekten till reds, hon tar fram den i en blink, diftongerna och de säregna konsonantljuden som utmärker pedersöresvenskan låter fortfarande alldeles äkta i hennes mun. (341)

Kalles vagga stod under de susande granarna på en avsides belägen skogsbacke som kallades Myllymäki. Namnet är missvisande, förklarar jag för kråkan, Myllymäki betyder Kvarnbacken på svenska, men här har veterligen aldrig funnits någon kvarn. (387)

Då fick han syn på några karlar som närmade sig utmed stranden. De var klädda i stövlar, vadmalsbyxor och mössor, några bar långa störor över axlarna. Kvickt kastade Kalle sig in i den täta växtligheten, spanade mellan bladen som en rävvalp, kunde se att karlarna inte märkt honom. De ställde upp ett par bräder mot änden på en trave rundvirke och började rulla ner stockar i vattnet. Kalle förstod att karlarna var propsjassar (timmerflottare på högsvenska, förklarar jag för kråkan). (423 f.)

Berättarens upplysningar till kråkan förefaller rikta sig framför allt till den sverigesvenska läsaren. Det ter sig rimligt, menar jag, att finlandssvenska läsare i allmänhet dels känner till och kan tyda finlandismerna och de dialektala uttrycken, dels behärskar åtminstone så mycket finska att de kan räkna ut betydelsen av de korta inskotten på finska utan översättningshjälp från berättaren. Däremot kan alltså den sverigesvenska läsaren behöva hjälp på traven. Lars Sund poängterar själv i ”En morgontrött finlandismsamlares bekännelser” att ”en av de viktigaste lärdomarna” hans skrivande har gett honom är att han ”alltid måste ha begripligheten i åtanke: läsaren får inte bli sittande och skrapa sig i huvudet framför ett ord hon inte begriper, då avbryts läsningens jämna flöde och den pakt som läsaren och författaren ingått så fort boken öppnas kan i värsta fall äventyras”.⁶⁰ Som Julia Tidigs framhåller är det emellertid viktigt att proble-

matisera den traditionella synen på läsaren och dennes förståelse i förhållande till flerspråkighet i litteraturen. ”Glossering” – förklaringar, översättningar eller kommentarer kring främmande uttryck i texten – kan förvisso säga ”något om hur texten förhåller sig till läsare med olika slags språkkunskaper, och huruvuda [sic] dess innehåll ’ska’ begripas i traditionell mening”, påpekar hon,⁶¹ men framhåller vidare att vi bör

lämna den idealiserade föreställningen om relationen författare–text–läsare i förenhetligande termer av sändare–budskap–mottagare därhän. [– – –] Den flerspråkiga texten vänder sig till olika läsare på olika sätt, men det betyder inte att den flerspråkiga läsaren utgör den ideala publiken och att enspråkiga läsare eller läsare som behärskar en del av textens språk enbart stängs ute. Om främmandegöring anses vara en väsentlig aspekt av vad litteratur kan åstadkomma – om litteratur alltså inte betraktas som förmedling av information om ett skildrat objekt – är dessa skenbart icke-ideala läsare i själva verket alldeles ypperliga måltavlor för flerspråkig text, eftersom möjligheten är stor att de reagerar på det främmande i textens språk.⁶²

Det är alltså inte avgörande om läsaren begriper precis allt. Ser man till vilka uttryck som åtföljs av glossering i exemplen ovan framgår det med tydlighet att det inte är fråga om någon för romanens handling betydelsediger eller avgörande information som måste förmedlas eller göras begriplig för den sverigesvenska läsaren. Det viktiga är inte vad de betyder, det viktiga är att de existerar i texten och synliggörs; glosseringen ger de redan i sig främmande språkliga inslagen ytterligare främmandegörande effekt som drar läsarens uppmärksamhet till sig. Glosseringen kastar också ljus på och kommenterar indirekt den bristande sverigesvenska lyhördheten och förståelsen för finlandssvenskt språkbruk som avviker från sverigesvenskt dito. Här tilltalas både den sverigesvenska och finlandssvenska läsaren, men återigen på olika sätt: den förstnämnda som eleven som behöver undervisas och uppmärksammas, den sistnämnda i ett ”vi” – ett vi som är bekant med både de språkliga uttrycken och med den sverigesvenska okunskapen och som således kan le åt dessa. Glosseringen, tillsammans med berättarens beskrivning av sin lyssnare som ”den i många stycken förvånansvärt obildade kråkan”, skapar för den invigde, inhemske läsaren just en sådan effekt som Culler menar att upplysningarna i *Noli me tangere* riktade till den utomstående läsaren genererar för de inhemska läsarna: ”While it could be argued that this [...] works to satirize for Manila readers [...], one can reply that it is by speaking anthropologically, as if to an outsider to whom these things need to be explained, the narrator achieves this effect.”⁶³ Det är emellertid inte enkom den i finlandismernas värld oinvigda sverigesvenska läsaren som utgör ”outsidern” här. Sättet på vilket berättaren medvetet opererar med de från sverigesvenskan avvikande inslagen utgör ett utmärkt exempel på hur han, för att tala med Trygve Söderling, ”*tingar sitt språk på den litterära offentligheten* [...] med oav-

vislig auktoritet”.⁶⁴ Liksom Lars Sund – som vi sett – intar berättaren således en tydligt offensiv position i förhållande till det sverigesvenska förlagsargumentet. Sättet på vilket berättaren smått maliciöst för kråkans räkning översätter de dialektala och finska inslagen kan också ses som insinuanta kommentarer till argumentets förespråkare och en alltför nitisk finlandssvensk språkvård. Den mot finlandismer, dialekt och finska inslag allergiska kråkan utgör inte enkom ställföreträdare för den sverigesvenska läsaren; här syns – som också påpekats ovan – i fågeldräkt den likaledes allergiske Hugo Bergroth, vars mantra alltså stipulerar att finlandssvenska författare bör lära sig skriva högsvenska och undvika alla slags provinsialismer.

I *Tre systrar och en berättare* betonas tvärtom finlandismernas, dialekternas och de finska inslagens existensberättigande.

Finlandssvenska och sverigesvenska pressröster

Trygve Söderling har framhållit att *Tre systrar och en berättare* är ”en större grej för österbottniska läsare och (delvis) kritiker än för den sydfinländska publiken”.⁶⁵ Och större grej än för de rikstäckande stockholmstidningarna, kunde tilläggas. Trots att romanen är utgiven i Sverige av Norstedts (för finlandssvenska författare brukar delupplagor hos de stora förlagen borga för recensioner i de stora dagstidningarna) recenserades den varken i *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet*, *Aftonbladet* eller *Expressen*, ett öde som inte drabbat någon av Lars Sunds romaner sedan hans debutroman (*Natten är ännu ung*, 1975, ej utgiven i delupplaga i Sverige).⁶⁶ I övrigt recenserades *Tre systrar och en berättare* flitigt också i sverigesvensk press, och bemötandet här såväl som i finlandssvensk press kan betecknas som överlag positivt, även om tongångarna annorstädes inte riktigt når upp till samma lyriska höjder som frambringas i recensioner i de österbottniska tidningarna.

Här skall emellertid mottagandet i stort inte beaktas vidare; i stället riktas intresset mot hur recensenterna reagerade på och förhöll sig till faktorer i romanen som diskuterats ovan. Uppfattades romanens sätt att tilltala olika läsarkategorier av kritikerna? Hur förhöll man sig till berättarens kommentarer och förtydliganden, och hur tolkades kråkans roll i romanen? Hur bedömdes språkbruket med inslagen av finlandismer?

I finlandssvensk press uppfattade några recensenter kråkan som en projektionsyta för berättarens språkliga kommentarer ämnade för den sverigesvenska läsaren. I *Borgåbladet* (nuvarande Östra Nyland) ser Egil Green henne som ett behändigt redskap: ”Kråkan tjänstgör också som ett utmärkt verktyg när Sund mellan verserna gör finska och finlandssvenska uttryck begripliga för i språkliga krumelurer mindre initierade läsare.”⁶⁷ *Kyrkpressens* Erika Rönngård uppfattar kråkans roll på samma sätt: ”Kråkans funktion är att vara ögon där berättarens inte når fram och det är också för henne som

berättaren förklarar de ord och företeelser som kan låta främmande för en rikssvensk läsare.”⁶⁸

Svenska Yles Maria Wegelius är en av ytterst få recensenter i finlandssvensk media som visar upp en mera reserverad inställning till romanen. Här är det intressant nog bland annat kråkan som stör:

Men kanske är det bara jag som inte till fullo förmår uppskatta detta moderna grepp inom också romankonsten och dessutom är en petimäter när jag till och med undrar varför kråkan som flyger meddelanden till Berättaren skall behöva få österbottniskan översatt till högsvenska...? En österbottnisk kråka är väl österbottnisk... Men då förstås den föralldel sämre i Sverige.⁶⁹

I sin recension, publicerad i både *Vasabladet* och *Österbottens Tidning*, uppmärksammar Henrik Othman inte kråkan och hennes funktion, men kommenterar romanens språkbruk:

Lars Sund blygs inte det språk som talas på gator och torg i österbottniska och finlandssvenska Jakobstad. En trångsynt kritiker skulle rynka på näsan åt finlandismer – jag nöjer mig med att säga att det är modigt av Sund att inte tvångsanpassa sitt språk till en tilltänkt läsarskara i Sverige.⁷⁰

Till skillnad från Green, Rönngård och Wegelius, vilka ser en existerande språklig omtanke om de sverigesvenska läsarna i romanen, uppfattar alltså Othman intressant nog språkbruket som icke anpassat till sverigesvenska läsare.

I Sverige uppmärksammade flera recensenter romanens språkbruk med dess inslag av finlandismer, och samtliga av dem ställde sig uppenbart positiva till det. Så exempelvis Henrik Sahl Johansson i *Upsala Nya Tidning*, som inleder sin recension med att kommentera den sverigesvenska okunskapen om det finlandssvenska:

För det första: att betrakta vår östra grannes historia ur ett finlandsvenskt [sic] perspektiv är en bra idé. Den svenskspråkiga delen av Finland känns språkgemenskapen till trots avlägsen för vissa av oss på den här sidan Bottenviken. Men det pågår en revision, inte minst genom romaner som Kjell Westös ”Hägring 38”, som i förra veckan tilldelades Nordiska rådets litteraturpris. [— —]

Lyckat är också porträttet av tidsandan och det finlandsvenska [sic] språket, så vitt jag förstår autentiskt återgivet i dialogen. Man lär sig nya ord, finlandismer och uttryck som åtminstone undertecknad måste slå upp: håxa, prälla, härkas, firabla! Till slut framstår bygden, dialekten, som den verkliga huvudpersonen i ”Tre systrar och en berättare”.⁷¹

Cecilia Nelson i *Göteborgs-Posten* är också betagen av romanens språk: ”Om själva historien har sina knöligheter flödar språket desto mer obehindrat. Författaren släpper lös

en fantastisk ordkreativitet i mötet mellan den kärva österbottniskan och formellare finlandssvenska sociolekter. Det är så man kan bli rent upprymd.⁷² Även Kerstin Johansson ser, i sin recension publicerad i *Helsingborgs Dagblad*, *Landskrona Posten* och *Nordvästra Skånes Tidningar*, språket som centralt: ”Självfäste jag mig särskilt vid romanens språk. Lars Sund har använt både finlandssvenska, finska och högsvenska, på ett mycket medvetet sätt, så man som läsare får en förståelse för språkfrågans betydelse i Finland.”⁷³ I *Sydsvenska Dagbladet* ställer sig också Oline Stig uppenbart beundrande till det finlandssvenska språkbruket. Sålunda inleder hon sin recension:

Min finlandssvenska väninna och jag brukar roa oss med att jämföra våra språk och jag är nästan alltid mer imponerad av hennes. Det är lätt att bli förälskad i finlandssvenskans lite gammalmodiga och ofta mer bildrika språk. Det blir jag också när jag läser Lars Sunds senaste roman, ”Tre systrar och en berättare”. Här ”skådar man på” istället för att titta på någon, när man är hungrig är man ”oäten” och svordomar som ”pisshuvud” och ”fittspik” viner i luften.⁷⁴

Stig anser överlag att det är ”en rik och fullödlig roman”, men hon stör sig också i vissa avseenden:

Det som kastar en skugga över läsoplevelsen är Berättarens perspektiv. Hans omständliga inflikningar och kommentarer, där han än förklarar, än tvivlar på händelseförloppet, är en dimension som snarare stör än tillför något (för att inte tala om den irriterande kråkan). Jag tror att han utan problem hade kunnat plockas bort.⁷⁵

Möjligen har denna antipati gjort att recensenten skummat igenom eller hoppat över partier som berättarens (ovan diskuterade) utförliga historiektion med kråkan om inbördeskriget 1918 och dess verkningar i staden. I centrum för tillbakablickarna står Iris fars (Skitu-Kalle) traumatiska barndomsupplevelser från denna tid, medan Stig i stället får det till att ”Iris far jagas av barndomsminnen av finska vinterkriget”.⁷⁶

I *Dala-Demokraten* menar Lena S. Karlsson att romanens språkbruk riskerar leda till besvär för sverigesvenska läsare: ”’Tre systrar och en berättare’ är en smittande och mustig berättelse, där vissa poänger kanske går den svenska läsekretsen förbi, här blandas friskt österbottnisk dialekt och högsvenska, det finska språket talas huvudsakligen av arbetare, språket är en klassfråga.”⁷⁷

Ingen av recensenterna i den sverigesvenska pressen framförde uppfattningen att kråkan fungerar som projektyta för berättarens språkliga upplysningar riktade mot de sverigesvenska läsarna. Man uppmärksammar således inte att den sverigesvenska läsaren är inskriven som adressat för förtydligandena, vilket sannolikt beror på att det sverigesvenska förlagsargumentet och hela diskursen kring detta är okänt område i Sverige. Att flera finlandssvenska recenser däremot uppfattar kråkans funktion kan

förklaras med den bland finlandssvenskar vedertagna uppfattningen – som diskuteras ovan – att kännedomen om och förståelsen av finlandismer generellt sett är låg i Sverige, vilket också uppmärksammades i flera recensioner. Kråkan – som irriterade en recensent – uppfattades således, bland dem som kommenterade henne här, entydigt som ett verktyg för att underlätta begripligheten för sverigesvenska läsare. Berättarens språkliga förklaringar var tydligt riktade västerut, inte mot de inhemska läsarna. En annan recensent gav, som vi sett, däremot uppskattande uttryck för uppfattningen att författaren inte anpassat romanens språkbruk efter den sverigesvenska läsaren.

I Sverige uppmärksammades däremot det finlandssvenska språkbruket i romanen i något högre grad jämfört med vad som var fallet i den finlandssvenska pressen. Samtliga sverigesvenska recensenter som kommenterade detta uttryckte sitt gillande. Även om ett par kort berörde begriplighetsaspekten i anslutning till språkbruket uppgav ingen ha några problem med det och inga negativa åsikter uttrycktes kring detta. I anslutning till Tidigs resonemang ovan, tycks de sverigesvenska recensenterna utgöra ”ypperliga måltavlor” för romanens språkbruk med dess – för dem – främmande inslag. Åtminstone reagerade de oftare, tydligare och mera hänfört än sina finlandssvenska kollegor på inslagen av finlandismer. Det medvetna bruket i romanen av de från sverigesvenskan avvikande dragen och glosserigen av dessa, medverkar alltså till att fästa läsarens uppmärksamhet vid språkbruket, något som också avspeglas i främst de sverigesvenska recensenternas positiva kommentarer kring romanens språk.⁷⁸

De spefulla små historiska faktoiderna som finns utplacerade i romanen reagerade däremot ingen recensent på, vare sig i finlandssvensk eller i sverigesvensk press.

Några avslutande ord

Hur förhåller sig litterära verk till olika läsarkategorier som utifrån skilda geografiska, språkliga och kulturella utgångspunkter förväntas besitta olika mycket förhandskunskap om de förhållanden som gestaltas? Och på vilket sätt påverkar i sin tur de förväntade läsarna hur verket utformas? Beaktande den storleksmässigt begränsade svenskspråkiga hemmamarknaden, och de breda beröringsytorna med de omgivande litterära kretsloppen, kan sådana frågor sägas ha särskild aktualitet i anknytning till den finlandssvenska litteraturen. Att undersöka hur finlandssvenska författare förhåller sig till såväl sverigesvenska som finlandssvenska läsare och deras förväntade (o)kunskaper, hur eventuella hänsyn i dessa avseenden påverkar utformningen av de litterära verken, samt hur detta avspeglas i mottagandet, bidrar med ökad kunskap dels om den finlandssvenska litteraturens position och möjligheter i Sverige, dels om dess predikament i stort. Här har jag visat hur en dynamisk spänning och korsbelysning uppstår i dessa avseenden när det gäller Lars Sund och hans roman *Tre systrar och en berättare*.

I vidare perspektiv kan emellertid frågor som ovanstående i någon mån aktualiseras i anknytning till all realistiskt orienterad litteratur som skildrar specifika lokala eller nationella förhållanden, och som bär ambitionen att verka utanför sin egen, i dessa förhållanden insatta, hemmapublik – oavsett om ambitionen är att nå en större läsekrets på det egna språket eller att bli översatt, spridd och läst på det internationella fältet. Att undersöka sådana aspekter kan hjälpa oss att förstå till exempel hur en roman kan fungera över nations-, kultur- och språkgränser på den internationella marknaden, och få helt olika mottaganden i olika länder och kulturområden.

NOTER

- 1 Antologin *World Literature. A Reader*, red. Theo D’haen, César Domínguez & Mads Rosendahl Thomsen, London & New York 2013, samlar texter med teoretiska perspektiv på området, från t.ex. Johann Wolfgang von Goethe, Karl Marx, Friedrich Engels och Georg Brandes till centrala nutida företrädare som Franco Moretti, David Damrosch, Gayatri Chakravorty Spivak och Pascale Casanova. Några sentida nordiska exempel på forskning med transnationella och translingvistiska perspektiv är Elisabeth Oxfeldt, *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*, Oslo 2012; *Litteratur i gränssonen. Transnationella litteraturer i översättning ur ett nordiskt perspektiv*, red. Elisabeth Bladh & Christina Kullberg, Falun 2011; *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 20), red. Johan Svedjedal, Uppsala 2012.
- 2 Jfr Mia Österlund, Maria Lassén-Seger & Mia Franck, ”’Glokal’ litteraturhistoria. På väg mot en omvärdering av finlandssvensk barnlitteratur”, *Nordic Journal of ChildLit Aesthetics*, 2, 2011, s. 60–71, här: s. 63, <http://www.childlitaesthetics.net/index.php/blft/article/view/5843> (16.9.2015).
- 3 Charlotta af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård”, *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* (ny följd), 17, 2007, s. 152–192.
- 4 Jfr af Hällström-Reijonen 2007, s. 154.
- 5 Vid sidan av af Hällström-Reijonen 2007, som tar upp inställningen hos några författare (dock inte Lars Sund) och även belyser några synpunkter i ämnet från sverigesvenskt håll, kan från språkvetenskapligt håll nämnas Ellen Bijvoet & Liesbet Vannyvels artiklar ”Två länder, två språk? Om förlagspolitik i fråga om pluricentrisk språkvariation”, i *Språkets gränser och gränslöshet. Då tankar, tal och traditioner möts*, red. Anju Saxena, Uppsala 2001, s. 81–89, och ”Låt stå! Eller ändra!”, *Språkbruk*, Tidskrift utgiven av Svenska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken, 2001:3, s. 3–7, som också undersöker inställningen till finlandismer hos sverigesvenska förlag. I sin avhandling diskuterar litteraturvetaren Julia Tidigs läsaren i anknytning till litterär flerspråkighet i finlandssvensk litteratur: Julia Tidigs, *Att skriva sig över språkgränserna. Flerspråkighet i Jac. Ahrenbergs och*

- Elmer Diktonius prosa*, diss. Åbo 2014. Det sverigesvenska pressmottagandet av enskilda finlandssvenska romaner har belysts i några undersökningar: Pirkko Alhoniemi har i artikeln ”Christer Kihlmans Se upp Salige! Verket, bakgrund och polemik”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 9, 1980:2–3, s. 136–149, diskuterat mottagandet av Christer Kihlmans *Se upp Salige*, och under senare år har både Jan Dlask, i konferensbidraget ”År 1976: Att göra upp...’ Mottagande av Henrik Tikkanens *Brändövägen 8 Brändö. Tel 35 i Sverige*”, Norlit 2011. Conference on Literature and Politics, Roskilde, <http://ruconf.ruc.dk/index.php/norlit/norlit2011/schedConf/presentations> (9.4.2015) och Johan Wrede i boken *Tikkanens blick. En essä om Henrik Tikkanens författarskap, livsöde och personlighet* (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 765), Helsingfors & Stockholm 2012, undersökt pressmottagandet av Henrik Tikkanens *Brändövägen 8*. Ingen av dessa har emellertid berört recensenternas inställning till finlandssvenska särdrag eller språket överlag. Kurt Levlín har i *Den undanskymda litteraturen. En undersökning av den finlandssvenska skönlitteraturens ställning i Sverige*, ottryckt magisteruppsats, Sociologiska institutionen, Umeå universitet 2003, undersökt hur finlandssvensk litteratur recenserats i Btj-häftena, och studerar där bland annat inställningen till finlandssvenskt språkbruk. Jag har i en tidigare artikel undersökt den finlandssvenska författaren Ulla-Lena Lundbergs förhållande till det sverigesvenska litterära fältet, hur hennes roman *Marsipansoldaten* riktar sig till sverigesvenska läsare samt romanens mottagande i pressen, utifrån liknande perspektiv som används i föreliggande uppsats. Se Tomi Riitamaa, ”... och något omisskännligt mumindalskt...’ Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk”, *Avain – Finsk tidskrift för litteraturforskning*, 2015:2, s. 49–63.
- 6 af Hällström-Reijonen 2007.
- 7 Sund behandlar förvisso inte uttryckligen sitt författarskap eller *Tre systrar och en berättare* i mer än ett av inläggen, men vad som kan ses som paratextuellt betydelsefullt saknar egentliga gränser, som Genette poängterar: ”Everything a writer says or writes about his life, about the world around him, about the works of others, may have paratextual relevance [...]” (Gérard Genette, *Paratexts. Thresholds of Interpretation*, övers. Jane E. Lewin, Cambridge 1997, s. 346.)
- 8 Benedict Anderson, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, revised ed., London & New York 1991, s. 27.
- 9 Jonathan Culler, ”The Novel and the Nation”, i idem, *The Literary in Theory*, Stanford, Cal., 2007, s. 43–72, här: s. 57. Kapitlet har tidigare publicerats som: Jonathan Culler, ”Anderson and the Novel”, *Diacritics*, 29:4, Winter 1999, s. 20–39.
- 10 Se César Domínguez, ”World Literature and Cosmopolitanism”, i *The Routledge Companion to World Literature*, red. Theo D’haen, David Damrosch & Djelal Kadir, London 2012, s. 242–252, som bl.a. skriver (s. 242): “[...] what strikes me most is the fact that both critics – though they are well aware of the enunciative intricacies – seem confident about the possibility of singling out one kind of audience, whether national (for Anderson) or cosmopolitan (for Culler).”
- 11 Se nedan, samt Tidigs 2014, särskilt avsnittet ”Läsaren och förståelsen”, s. 99–105.

- 12 Jfr Tidigs 2014, s. 22 f.: ”Mottagandet, såsom det fångas upp i recensionerna, berättar om samtida litterära och språkliga normer [...]”
- 13 Trygve Söderling, ”Tre frågor om Tre systrar”, *Ny Tid* 14.11.2014, <http://www.nytid.fi/2014/11/tre-fragor-om-tre-systrar/> (9.4.2015). *Tre systrar och en berättare* utkom i finsk översättning på Schildts & Söderströms som *Kolme sisarta ja yksi kertoja* samtidigt som det svenska originalet 2014.
- 14 Jonas Thente, ”Problemet med Finland”, blogginlägg 8.3.2009, *Thentes bokblogg*, <http://blogg.dn.se/bokbloggen/2009/03/08/problemet-med-finland-2074/> (17.3.2015).
- 15 Thente 2009. Kursivt i original.
- 16 Sven-Erik Klinkmann, ”Jonas Thente och historien om det finlandssvenska”, *Finsk tidskrift* 2014:5, s. 25 f. Bland de protesterande nämner Klinkmann Michel Ekman, Trygve Söderling och Pia Ingström. Den senare skrev i en kolumn i *Hufvudstadsbladet* bland annat: ”Snälla rikssvenskar, postkolonialisera oss finlandssvenskar! Och finnarna och sverigefinländarna på köpet, tack. Märkesåret till ära. Den kluvna, famlande och mumlande, än rätt oförsämnda och än sönderkramande attityd till oss som en del av er uppvisar, har att göra med den invecklade knöliga väv av föreställningar som vår gemensamma intima historia före 1809 efterlämnat.” (Pia Ingström, ”Postkolonialisera oss!”, *Hufvudstadsbladet* 19.4.2009.) Även Merete Mazzarella gick i svaromål på Thentes inlägg, och skrev i ett blogginlägg, ”Om Jonas Thente, finlandssvenskar och det politiskt korrekta”, *Dixikon.se* 4.4.2009, <http://www.dixikon.se/bloggarna/om-jonas-thente-finlandssvenskar-och-det-politiskt-korrekt/> (8.4.2015), bl.a.: ”Vad Thente inte vet – eller: nej, låt också mig vara ogenerad: skiter i – är att finlandssvenskarna som alla minoriteter (svarta, bögar, what have you) är känsliga, troligtvis överkänsliga, för hur de uppfattas av andra. Och visst är det intressant att han också skiter i vad finlandssvenskarna helst vill kallas? Jag föreställer mig att han skulle vara mycket mån om att inte tala om indianer. Det är troligt att han till och med skulle vara noga med att inte längre – som för bara några år sen – tala om Native Americans utan om First Nations – och därtill hålla reda på vilken First Nation det är fråga om i det specifika fallet. Det är kanske inte helt obegripligt att finlandssvenskar kan känna frustration över att det i Sverige är politiskt korrekt att göra sig lustig just över finlandssvensk identitetspolitik?”
- 17 Klinkmann 2014, s. 26.
- 18 Se t.ex. Jonas Thente, ”Helsingfors. Dubbla meningar om finnomenen”, *Dagens Nyheter* 20.3.2005; idem, ”Pratar inte med någon som inte läst Henry Parlands ’Sönder’”, blogginlägg 18.6.2014, *Thentes bokblogg*, <http://blogg.dn.se/bokbloggen/2014/06/18/pratar-inte-med-nagon-som-inte-last-henry-parlands-sonder/> (17.3.2015).
- 19 Annika Hällsten, ”Olyckligt kär i Finland”, intervju med Jonas Thente, *Hufvudstadsbladet* 19.4.2009.
- 20 ”Det känns som att det finns en lobby av arga 60-åriga tanter i Helsingfors som lusläser en i jakt på fel och sedan skickar elaka mejl som förgiftar atmosfären.” (Hällsten 2009.)
- 21 Merete Mazzarella, ”Thente igen”, blogginlägg på *Dixikon.se* 5.4.2009, <http://www.dixikon.se/bloggarna/thente-igen/> (8.4.2015).
- 22 Thorleif Pettersson & Sakari Nurmela konstaterar i deras forskningsrapport *Om olika sätt*

- att möta en stor elefant. *En jämförande studie av finländsk och svensk kultur*, Stockholm & Esbo 2009, s. 8, att ”finländarna har bättre kunskaper om Sverige än vad svenskarna har om Finland”. Charlotta Hedberg framhåller, i en sammanfattande artikel av sin doktorsavhandling, att sverigesvensk okunskap är något som ”nästan alla finlandssvenskar” upplever: ”Det är vanligt att [sverigesvenskar] har dålig kännedom både om Finland i allmänhet och om den finlandssvenska minoritetsgruppen i synnerhet.” (Charlotta Hedberg, ”Finlandssvenska ’ansikten’. Migrationskulturer och livsbanor”, i *Mellan majoriteter och minoriteter. Om migration, makt och mening* (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 682:2), red. Marianne Junila & Charles Westin, Helsingfors 2006, s. 149–185, här: s. 175.
- 23 Bl.a. har Marianne Alopaeus vittnat om hur sverigesvenskar har svårt att ”uppfatta skillnaden mellan östsvensk dialekt och finsk brytning”, i *Drabbad av Sverige*, Stockholm 1983, s. 187. Merete Mazzarella har för sin del humoristiskt skildrat hur hon talat svenska med sverigesvenskar, men fått svar på engelska då motparten inte har förstått att de talar samma språk; se Mazzarella, *Linjer mellan stjärnor. Essäer om identitet*. Stockholm 2003, s. 116; idem, ”Jag talar faktiskt ert modersmål”, *Språkbruk*, 2012:3, s. 21–22. Ulla-Lena Lundberg har vid ett flertal tillfällen vittnat om hur okunskapen om svenskan i Finland skapar problem när finlandssvensk litteratur ska lanseras i Sverige; se Lundberg, ”Det litterära språket vid gränsen”, i *Gränser i nordisk litteratur/Borders in Nordic Literature*, IASS XXXVI 2006, Vol. 1, red. Clas Zilliacus, Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson, Åbo 2008, s. 55–64; idem, ”Kontaktytor. Öppningstal, Litteraturdagarna i Mariehamn 15–17.3.2013”, *Nya Argus*, 2013:4, s. 115–117. Sociologen Kjell Herberts har belyst flera exempel ur den finlandssvenska skönlitteraturen som skildrar möten med sverigesvensk okunskap; se Herberts, ”Finlands svenskar – missförstådd minoritet?”, i *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt? Sjutton nordiska undersökningar*, red. Anders Linde-Laursen & Jan Olof Nilsson, utg. av Nordiska rådet, Köpenhamn 1991, s. 239–256, här: särskilt s. 247–250.
- 24 Hedberg 2006, s. 175; se också Herberts 1991, s. 248.
- 25 I den av Finlandssvenskarnas riksförbund i Sverige (FRIS) utgivna antologin *Varför för jag till Sverige? Finlandssvenskar berättar*, red. Pär Kulla, Ragnvald Davidsson & Hans Boij, Stockholm 2006, finns fyrtiotre vittnesmål om livet i Sverige samlade. I *Hemifrån hem. Berättelser om ett utvidgat hemland*, Helsingfors 2007, intervjuar Camilla Berggren fjorton kända och mindre kända finlandssvenskar som flyttat till Sverige om deras upplevelser. I ”Så bra svenska du talar!” *En antologi om finlandssvenskars möten med Sverige*, Lelitha Verghese Gyllingberg, red., Helsingfors 2011, berättar fjorton skribenter om sina erfarenheter.
- 26 Lars Sund, ”Den svenska brytningen”, *Ny Tid* 23.9.2012, <http://www.nytid.fi/2012/09/den-svenska-brytningen/> (31.3.2015). Kursivt i original.
- 27 Berggren 2007, s. 98.
- 28 Lars Sund, ”Ur förordet till avhandlingen ’Trettio år i mellanmjölkens land’”, i Verghese Gyllingberg, red., 2011, s. 25–38, här: s. 31.
- 29 Sund 2012.

- 30 Sund 2012.
- 31 Sund 2012. Kursivt i original.
- 32 ”Överkänslig för språket. Eva Johansson intervjuar Lars Sund”, *Allt om Böcker*, 1997:3, s. 18–19, här: s. 19.
- 33 Pia Zandelin, ”Tätast när det skymmer”, *Expressen* 27.8.1991.
- 34 Lars Sund, ”Skvär och kvinka”, *Expressen* 30.8.1991.
- 35 af Hällström-Reijonen 2007, s. 155.
- 36 af Hällström-Reijonen 2007, s. 156; s. 165. Jfr också Trygve Söderling, ”Den fiktiva stadens fiktiva språk”, *Hufvudstadsbladet* 6.3.2005.
- 37 Lars Sund, ”En morgontrött finlandismsamlares bekännelser”, *Språkbruk*, Tidskrift utgiven av Svenska avdelningen vid Institutet för de inhemska språken, 2015:2, s. 10–15. Rubriken alluderar på förf:s *En morgontrött fågelskådares bekännelser*. *Dagboksblad maj–december*, Helsingfors 2010.
- 38 Sund 2015, s. 10.
- 39 af Hällström-Reijonen 2007, s. 159.
- 40 Hugo Bergroth, *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, 2., rev. och tillökade uppl., Helsingfors 1928, s. 18.
- 41 Bergroth 1928, s. 20, kursivt i original.
- 42 Sund 2015, s. 12.
- 43 Sund 2015, s. 12.
- 44 Sund 2015, s. 15. Här frångår således Sund sin *offensiva* inställning och närmar sig ett *isolationistiskt* förhållningssätt till det sverigesvenska förlagsargumentet. Som af Hällström-Reijonen 2007, s. 156, också betonar ”säger det sig självt att de flesta debattörerna inte renodlat [är] konformister, offensiva eller isolationister”.
- 45 Sund 2015, s. 13 f.
- 46 Jag använder mig av Norstedts inbundna delupplaga: Lars Sund, *Tre systrar och en berättare*, Stockholm 2014. Hänvisningar till romanen sker härnäst i parenteser i brödtex-ten.
- 47 Om berättarens roll och metafiktiva inslag i Lars Sunds Siklax-trilogi har skrivits flera artiklar; se Kristina Malmio, ”Att tala med de döda. Metafiktivitet och social energi i Lars Sunds *Eriks bok*”, i *Det öppna rummet. Festskrift till Merete Mazzarella*, red. Anna Biström et al, Helsingfors & Stockholm 2005, s. 277–287; idem, ”’Ut genom ett så litet hål mellan fiktion och verklighet’. Gränsoverskridningar och postmodernitet i Lars Sunds roman *Eriks bok*”, i *Gränser i nordisk litteratur*, IASS XXVI 2006, 1, red. Clas Zilliacus, Åbo 2008, s. 161–171. Se också Marita Hietasaaris artikelbaserade avhandling, *Totta, tarua vai narrin-peliä? Lars Sundin Siklax-trilogian (meta)fiktiivinen historiankirjoitus* (Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 100, Humanistinen tiedekunta), diss. Oulu 2011.
- 48 Lena Marander-Eklund, ”Svenska dagen – finlandssvenskarnas etniska symbol?”, i *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt? Sjutton nordiska undersökningar*, red. Anders Linde-Laursen & Jan-Olof Nilsson, Köpenhamn 1991, s. 227–238, här: s. 227.
- 49 Culler 2007, s. 58.
- 50 Culler 2007, s. 57.

- 51 I sin text tar Sund avstamp i den högljudda kritik från krigsveteraner och historiker som Katariina Lillqvists animerade dockfilm *Uralin perhonen* (Fjärilen från Ural) fick redan innan den haft premiär. Kritiken bottnade i det faktum att Mannerheim i filmen skildras som homosexuell och iförd spetsbehå. Sund ser upprördheten som ett uttryck för en cementerad och förlegad nationell självbild. Se Lars Sund, ”Den heliga Mannerheim i spetsbehå”, *Ny Tid* 13.3.2008.
- 52 Culler 2007, s. 66–67.
- 53 Claus Elholm Andersen, ”På vakt skal man vere”. *Om litterariteten i Karl Ove Knausgårds Min kamp* (Nordica Helsingiensia 39, Nordica, Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet), diss. Helsingfors 2015, s. 12 och 35.
- 54 Eneken Laanes, ”Sofi Oksanen’s ’Purge’ in Estonia”, *Baltic Worlds*, 2012:2, s. 19–21, här: s. 19.
- 55 Lars Sund 2008.
- 56 Nils-Börje Stormbom, *Väinö Linna*, Helsingfors 1964, s. 142.
- 57 ”Jag känner djupt med Ulla-Lena. Jag har själv försökt mig på den historiska romanen och vet av egen erfarenhet hur lätt de envisa troll som heter Faktafel kan bita sig fast i en text när de väl har lyckats smyga sig in där, och hur lätt man missar feLEN eftersom man så småningom blir blind för sin egen text och läser det man ”vill” läsa. I mina egna böcker finns felaktigheter, detaljer som jag glömt att kontrollera eller missförstått. Det händer de flesta även om man gör sitt yttersta för att undvika det. [– – –] Det är ju också signifikativt att ingen av romanens kritiker tycks ha något att anföra mot själva gestaltningen. Man har helt och hållet hängt upp sig på faktafeLEN. Det skulle man inte ha gjort om inte *Marsipansoldaten* handlat om just krigen. Och om inte romanen hade varit skriven av en kvinna, född efter kriget. Kritiken av *Marsipansoldaten* blir riktigt intressant när man försöker sätta in den i ett större sammanhang. Varför är det så viktigt att varje minsta detalj är korrekt i en skönlitterär skildring av Finlands krig 1939–45? Svar: därför att Finlands krig är så viktiga för vår självbild. [– – –] Att en skribent i landets största tidning besvärar sig med att gå genom historiska fakta i en roman, som dessutom är översatt från landets minoritetsspråk, är en signal om vilken betydelse kriget alltjämt tillmäts i det finländska kollektiva medvetandet. Ambitionen att fakta skall vara riktiga är förstås vällovlig. Skriver man historiska romaner vill man ha verklighetsbakgrunden så korrekt som möjligt. Ändå kan jag inte låta bli att förundras en smula över den energi som uppenbarligen lagts ned på granskningen av *Marsipansoldaten*. Jag tycker mig kunna ana ett slags behov av vakthållning. En sedan länge etablerad bild av Finlands krig existerar i vårt kollektiva medvetande. Den torde vara välkänd för oss alla: det lilla landet som med yttersta ansträngning och väldiga uppoffringar håller stånd mot en mångdubbelt starkare fiende. Denna berättelse är såväl heroisk som djupt tragisk och den saknar inte suggestionskraft. Mängden av ny krigslitteratur på bokhandelsdiskarna varje höst bär påtaglig vittnesbörd om att kriget alltjämt är levande i vårt medvetande. Ändå är det som om alla inte törs lita på att bilden av krigen står för sig själv. Då är det lätt att jaga faktafel i stället för att diskutera hur vårt kollektiva minne fungerar och vad vi försöker säga oss själva om historien.” Lars Sund, ”Marsipansoldater i det kollektiva minnet”, *Ny Tid* 18.12.2001, <http://www.nytid.fi/2001/12/marsipansoldater-i-det-kollektiva-minnet/> (30.3.2015).

- 58 Oxfeldt 2012, s. 15.
- 59 Formen på efterleden av uttrycket ger upphov till fundering. Det finlandssvenska ordet för ”slangbåge” eller ”slangbella” är ”stritsa”, medan ”ritsa” är den finskspråkiga benämningen (se t.ex. Charlotta af Hällström-Reijonen & Mikael Reuter, *Finlandssvensk ordbok*, 4., rev. uppl., Helsingfors 2008, uppslagsord ”stritsa”, s. 160). Huruvida det här handlar om ett misstag från författarens sida, en lokal dialektvariant av ordet eller ytterligare en liten spefullhet från den opålitlige berättaren, här riktad till språkvårdarna, har jag svårt att utröna.
- 60 Sund 2015, s. 13.
- 61 Tidigs 2014, s. 59.
- 62 Tidigs 2014, s. 104.
- 63 Culler 2007, s. 58.
- 64 Söderling 2005, kursivt i original.
- 65 Söderling 2014.
- 66 Huruvida den uteblivna uppmärksamheten i de rikstäckande stockholmstidningarna kan ses som ett tecken på ett minskande intresse för finlandssvensk litteratur i sverigesvensk press är naturligtvis svårt att bedöma. Det kan ändå vara intressant att betrakta detta mot bakgrund av Merete Mazzarellas dystra profetia om den finlandssvenska litteraturens position i anslutning till de omtalade nedskärningarna på *Svenska Dagbladets* kulturredaktion 2012: ”För oss i den östra rikshalvan är den här utvecklingen särskilt bedrövlig [...]. Färre recensenter och färre bokrecensioner betyder att den finlandssvenska litteraturen trängs ut. Den finlandssvenska litteraturen sitter redan ytterst trångt i Sverige: det är som om den paradoxalt nog är både för annorlunda och för bekant.” (Mazzarella, ”Finlandssvensk litteratur i tidningskrisen”, blogginslag på *Dixikon.se* 13.11.2012, <http://www.dixikon.se/bloggarna/finlandssvensk-litteratur-i-tidningskrisen/> (7.4.2015).)
- 67 Egil Green, ”Lars Sund övertygar igen som driven epiker”, *Borgåbladet* 1.10.2014.
- 68 Erika Rönngård, ”Myllrande berättarglädje”, *Kyrkpressen*, 2014: 41, s. 13, <http://www.kyrkpressen.fi/fileupl/KP1441Webb.pdf> (10.12.2015).
- 69 Maria Wegelius, ”Bestyrsam berättare krockar med mustig epik”, 30.9.2014, <http://svenska.yle.fi/artikel/2014/09/30/bestyrsam-berattare-krockar-med-mustig-epik> (7.4.2015).
- 70 Henrik Othman, ”Nu mutar Sund in Jakobstad”, *Vasabladet* 29.9.2014.
- 71 Henrik Sahl Johansson, ”Livsöden som hakar in i varandra”, *Upsala Nya Tidning* 3.11.2014.
- 72 Cecilia Nelson, ”Lars Sund: Tre systrar och en berättare”, *Göteborgs-Posten* 14.11.2014.
- 73 Kerstin Johansson, ”Bakom ridån”, *Helsingborgs Dagblad* 5.11.2014.
- 74 Oline Stig, ”En rik roman med en skugga”, *Sydsvenska Dagbladet* 3.12.2014.
- 75 Stig 2014.
- 76 Stig 2014.
- 77 Lena S. Karlsson, ”Lars Sund bjuder på mustig historia”, *Dala-Demokraten* 17.12.2014.
- 78 Jfr Riitamaa 2015, där jag argumenterar för att liknande förhållanden aktualiseras i Ulla-Lena Lundbergs roman *Marsipansoldaten* och dess mottagande.

ABSTRACT

Tomi Riitamaa, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies, University of Helsinki

A surprisingly illiterate crow. On Lars Sund's Novel *Tre systrar och en berättare*, and the Reader (Den "förvånansvärt obildade kråkan". Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* och läsaren)

Using as paratexts some textual statements by the Finland-Swedish writer Lars Sund, where he e.g. emphasizes the *raison d'être* of Finlandisms in the Finland-Swedish literature, and discusses the supposed general lack in Sweden of awareness about the history of Finland, the Swedish-speaking minority in Finland and the inquiries accompanying its language varieties and its literature, I argue that this is immanently thematised in Sund's latest novel *Tre systrar och en berättare* ("Three Sisters and a Narrator"), in the way the novel's narrator seems to — mainly through a crow! — address the Swedish reader with information and explanation about e.g. historical events in Finland, and translations of Finlandisms, dialectic and finish expressions; information not necessary for the Finland-Swedish reader who already possesses this knowledge. Nevertheless, I show that also the Finland-Swedish reader is addressed at the same, mainly by how the novel's use of Finland-Swedish language variety evokes a community of familiarity and how the already familiar information works to thematise and satirize the Swedish addressee's lack of understanding and need of explanations, but partly also by small historical factoids planted by the narrator which test the well-informed reader's attention and tolerance. Accordingly, I show that critics in Sweden did acknowledge the language variety in the novel, with its elements of Finlandisms, Finland-Swedish dialect, and Finnish interference, and commented on it in a positive way, and that critics in Finland-Swedish newspapers did recognize the explanations through the crow as aimed for and addressed to the Swedish readers.

Keywords: Finland-Swedish literature, Lars Sund, *Tre systrar och en berättare*, Swedish critics

Det eviga problemet Sverige

Om utgivningen av ny finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016

FINLANDS 100-ÅRSJUBILEUM 2017 uppmärksammades relativt stort även i Sverige – med kulturfestivaler, konserter, foto- och konstutställningar, temainslag på bokmässor och andra evenemang. I syfte att kartlägga den sverigesvenska allmänhetens bild av och kunskaper om Finland genomförde opinionsföretaget Novus, på initiativ av Finlandsinstitutet, Kulturfonden för Finland och Sverige samt tankesmedjan Magma, också en större undersökning inför jubileumsåret. Resultaten kan betraktas som nedslående, om än inte förvånande; både den kvantitativa och den kvalitativa delen av undersökningen visar på att sverigesvenskarnas kunskaper om Finland i allmänhet är dåliga. Särskilt utbredd är exempelvis okunskapen om landets språkförhållanden och finlandssvenskarna, något som också bekräftats i tidigare studier.¹

Artikeln utgör en del av Tomi Riitamaas kommande sammanläggningsavhandling om den nyare finlandssvenska litteraturens position i Sverige. Avhandlingsarbetet har finansierats av Litteraturvetenskapliga nämnden vid Svenska litteratursällskapet i Finland, Svenska kulturfonden i Finland, Sixten Gemzéus stiftelse/Gälöstiftelsen i Sverige, samt genom Riitamaas anställning vid Finsk-ugriska och nordiska avdelningen vid Helsingfors universitet.

1. Undersökningen genomfördes i två delstudier. I den kvalitativa studien framhålls bl.a. följande: ”Det råder i samtliga grupper stor osäkerhet när finlandssvenskar kommer på tal. Det är få som har korrekt kunskap och även de som har kunskap känner sig osäkra.” *Novus. Rapport – Svenskarnas bild av Finland. Del 1: Kvalitativ studie*, 4/1 2017, s. 19, http://www.finlandsinstitutet.se/sv/files/2017/02/Novus-Rapport-Bilden-av-Finland_del1.pdf (hämtad 27/10 2017). Den kvantitativa kartläggningen bekräftar också att det råder ”stor osäkerhet i kunskap om finlandssvenskar”. *Novus. Rapport – Svenskarnas bild av Finland. Del 2: Kvantitativ studie*, 7/2 2017, s. 23, http://www.finlandsinstitutet.se/sv/files/2017/02/Novus-Rapport-Bilden-av-Finland_del2.pdf (hämtad 27/10 2017). I en annan, tidigare undersökning, konstateras också att ”finländarna har bättre kunskaper om Sverige än vad svenskarna har om Finland”.

Denna okunskap har länge utgjort ett gissel för finlandssvenskarna, då starka band med och kulturell anknytning till Sverige ofta setts som en ren överlevnadsfråga för finlandssvenskheten *per se*.² Här spelar litteraturen en viktig roll, något som Hugo Bergroth påtalade redan för över hundra år sedan i sin klassiska *Finlandssvenska* (1917): ”litteraturen är ju [...] ett av de förnämsta medlen att upprätthålla förbindelsen mellan de båda nationaliteterna med svenskt modersmål.”³

Möjligheten att nå ut på en mångdubbelt större arena på det gemensamma språket gör naturligtvis också den sverigesvenska marknaden attraktiv för de finlandssvenska förlagen och för de enskilda författarna. Sammantaget är det därför inte så överraskande att den finlandssvenska litteraturens avsättningsmöjligheter i Sverige har utgjort en knäckfråga i Svenskfinland inte bara under de senaste hundra åren, utan ända från slutet av 1800-talet fram till i dag, vilket Charlotta af Hällström-Reijonen visat.⁴

Hur när då finlandssvenska böcker ut på den sverigesvenska marknaden? I grunden handlar det om huruvida ett sverigesvenskt förlag är villigt att ta in en delupplaga av det finlandssvenska verket för marknadsföring och distribution i Sverige, ofta i utbyte mot att det finlandssvenska förlaget i sin tur tar in en delupplaga av en sverigesvensk författare.⁵ Systemet med utbyte av delupplagor grundlades

Thorleif Pettersson & Sakari Nurmela, *Om olika sätt att möta en stor elefant. En jämförande studie av finländsk och svensk kultur*, Stockholm & Esbo: Kulturfonden för Sverige och Finland 2007, s. 8. Vidare konstaterar Charlotta Hedberg i en artikel: ”Det är vanligt att [sverigesvenskar] har dålig kännedom både om Finland i allmänhet och om den finlandssvenska minoritetsgruppen i synnerhet.” Charlotta Hedberg, ”Finlandssvenska ’ansikten’. Migrationskulturer och livsbanor”, Marianne Junila & Charles Westin (red.), *Mellan majoriteter och minoriteter. Om migration, makt och mening*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland (SSLS) 682:2, Helsingfors: SLS 2006, s. 175.

2. Jfr t.ex. Charlotta af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård”, *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* (ny följd), 17, 2007, s. 154, <https://www.kotus.fi/files/912/152-192.PDF> (hämtad 27/10 2017).

3. Hugo Bergroth, *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Helsingfors: Holger Schildts förlag 1917, s. 19.

4. af Hällström-Reijonen, ”Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog”.

5. En delupplaga utgör alltså en del (storleken varierar) av den totala upplagan som trycks. Vanligtvis görs inga ändringar i bokens inlaga, utan text, formgivning och sättning är desamma i det finlandssvenska förlagets och det sverigesvenska förlagets

redan i slutet av 1800-talet, då Förlags Ab Söderström & C:o snart efter bildandet 1891 aktivt försökte inleda samarbeten med sverigesvenska förlag.⁶

Söderströms respektive Schildts förlag (grundat 1913), som under närmare hundra år utgjorde de två stora finlandssvenska förlagen, spelar alltså en central roll i sammanhanget.⁷ År 2012 fusionerades de två förlagen emellertid och bildade nuvarande Schildts & Söderströms. Tre år senare upplevde den finlandssvenska förlagsbranschen återigen en omvälvning då medierna kunde rapportera att bolaget Moomin Characters Oy Ltd startar ett nytt förlag tillsammans med ett par tongivande redaktörer som sade upp sig från Schildts & Söderströms.⁸ Med det nya Förlaget⁹ finns nu återigen två större konkurrerande finlandssvenska förlag, en utveckling vars konsekvenser i sammanhanget dock faller utanför tidsramarna för denna studie.

Genom åren har systemet med utbyte av delupplagor, där nationsgränserna styr förlagens respektive verksamhetsområden, ifrågasatts och kritiserats för att vara otympligt och ofördelaktigt.¹⁰ Flera försök

respektive delar av upplagan. Däremot väljer de sverigesvenska förlagen vanligtvis ett eget omslag, vilket kan se helt annorlunda ut jämfört med det finländska, och trycker även det egna förlagsnamnet och den egna logotypen, inte bara på omslaget utan även på försätsbladet och dylikt. När finlandssvenska förlag tar in delupplagor av sverigesvenska böcker behåller de däremot oftast både ursprungsomslaget och det sverigesvenska förlagsnamnet även på sin del av upplagan som de distribuerar i Finland.

6. Om finlandssvenska förlags försök att etablera sig på den sverigesvenska marknaden genom förlagssamarbeten och uppköp, se avsnittet "Förlagssamarbeten och -uppköp" nedan.
7. Om finlandssvensk bok- och förlagshistoria, se t.ex: Rainer Knapas, "Bokens väg – förlag och distribution", Clas Zilliacus (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, Helsingfors: SLS / Stockholm: Atlantis 2000, s. 354–361. Se också historikerna över Söderströms respektive Schildts förlag: Göran Stjernschantz, *Ett förlag och dess författare. Söderström & C:o Förlags AB 1891–1991*, Helsingfors: Söderströms 1991; Henrik Ekberg, *Frisinne och kvalitet. Ett sekel med Schildts*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2013.
8. Se t.ex. Linn Karlsson, Stina Sirén & Maria von Kraemer, "Kända författare väljer det nya Förlaget", *Svenska Yle*, 7/10 2015 (uppdat. 9/10 2015) <https://svenska.yle.fi/artikel/2015/10/07/kanda-forfattare-valjer-det-nya-forlaget> (hämtad 12/6 2018).
9. Heter egentligen Förlaget M, men ofta används endast namnformen "Förlaget", så även i denna artikel.
10. Se t.ex. Göran Schildt, "Finlandssvenskarna", *Svenska Dagbladet* 23/11 1959, <https://www.svd.se/finlandssvenskarna> (hämtad 30/10 2017); Peter Curman, "Blir vi nordens [sic] enda land utan nordisk litteratur?", *Folket i Bild/Kulturfront*, 8–9/1997

att kringgå detta har också gjorts, framför allt genom de finlands-svenska förlagens etableringsförsök i Sverige. Nya distributionskanaler, som nätbokhandlarna, skapar i dag andra möjligheter för försäljning över nationsgränserna. Det ska också bli intressant att se vilka konsekvenser det faktum att det återigen finns två större förlag i Svenskfinland får för bokproduktionen över lag, i vilken mån de finlands-svenska böckerna når de sverigesvenska läsarna och vilka strategier det nya Förlaget kommer att använda sig av för att ta klivet över den sverigesvenska tröskeln.

Trots kritik och olika alternativa satsningar står systemet med delupplagor fortsatt starkt i dag, och i realiteten utgör en delupplaga på ett sverigesvenskt förlag en grundförutsättning för att ett finlandssvenskt verk ska kunna nå ut ordentligt i Sverige och för att författaren i fråga ska kunna etablera sig på denna marknad. Här ingår synlighet bland annat genom förlagens marknadsföringsapparater, liksom recensioner och intervjuer i dagspress, framträdanden i tv:s morgonsoffor och litteraturprogram samt omnämmande i branschorganens bokkataloger. Naturligtvis finns undantag där författare och verk uppmärksammas stort även utan delupplaga, men de är att betrakta som just undantag.¹¹

Diskussionen om den finlandssvenska litteraturens predikament i Sverige har under senare år präglats av dystra tongångar: man anser att det utkommer för få titlar i delupplagor, att författarna inte uppmärksammas och verken inte recenseras i tillräckligt hög grad, att det finlandssvenska språkbruket skrämmer bort förlag och läsare i Sverige, att sverigesvenskarna är allmänt ointresserade och okunniga, samt att det var bättre förr.¹² Uppfattningen att läget är prekärt är dock alls

(internetutgåvan), http://old.fib.se/fib_1/finl_sve.html (hämtad 8/6 2018); Petter Olofsson, "Svårt att nå ut i Sverige", *Dagens Nyheter* 22/6 2003, <https://www.dn.se/arkiv/kultur/svart-att-na-ut-i-sverige/> (hämtad 8/6 2018).

11. Ett exempel är Catharina Gripenberg, som 2016 tilldelades Sveriges Radios lyrikpris och fick mycket uppmärksamhet för diktsamlingen *Handbok att bära till en dräkt*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2016, trots att den inte utkommit i sverigesvensk delupplaga. "Gripenberg får SR:s lyrikpris", *Hufvudstadsbladet* 22/11 2016, <https://www.hbl.fi/artikel/gripenberg-far-srs-lyrikpris/> (hämtad 7/6 2018).
12. Se t.ex. Ludvig Hertzberg, "Samma gamla dilemma", *Ny Tid* 15/2 2010, <http://www.nytid.fi/2010/02/samma-gamla-dilemma/> (hämtad 30/10 2017); Merete Mazzarella, "Finlandssvensk litteratur i tidningskrisen", *Dixikon* 13/11 2012, <https://www.dixikon.se/finlandssvensk-litteratur-i-tidningskrisen/> (hämtad 30/10 2017); Andrea Svanbäck, "Den höga rikssvenska tröskeln", *Hufvudstadsbladet* 1/10 2012, <http://>

inte ny; de dystra tongångarna har ljudit högt allt sedan 1800-talet.¹³ Men hur ser situationen egentligen ut i dagens läge? Är det verkligen så illa? Hur många – eller få – finlandssvenska verk utkommer i delupplagor på sverigesvenska förlag? Trots det stora intresse som ägnats problematiken i över ett sekels tid, lyser vetenskapliga studier som i ett bredare perspektiv tar fasta på sådana frågor nästan helt med sin frånvaro.¹⁴

-
- gamla.hbl.fi/kultur/2012-10-01/den-hoga-rikssvenska-troskeln (hämtad 30/10 2017); Philip Teir, "Ny vår för finlandssvenskarna", *Vi Läser*, 2012:5, <http://vilaser.se/finlandssvenskans-sak-ar-svar/> (hämtad 30/10 2017); Ebba Witt-Brattström, "Finlandssvenskarna ligger steget före", *Dagens Nyheter* 11/12 2013; Madeleine Grive, "På östfronten allt nytt", *ooTAL*, 2009: 29, <http://www.otal.se/?p=1721> (hämtad 7/4 2017); Linnea Hanell (med kommentar av Catharina Grünbaum), *Det går hårt åt. Finlandssvenska ur ett sverigesvenskt perspektiv*, Magma-studie 4/2011, Helsingfors: Finlands svenska tankesmedja Magma 2011, <http://magma.fi/uploads/media/study/0001/01/oe928f4292c975d882cab642d3a5ef4f5304dd91.pdf> (hämtad 8/6 2018).
13. Redan så tidigt som år 1826 diskuterades mottagandet i Sverige av litteratur skriven på svenska i Finland i svallande och förnärmade ordalag; se Otto Tulindberg, *Terpsichore. Wittra och Wettenskapliga Försök*, Andra häftet, Helsingfors: tryckt hos J. Simelii Enka 1826, s. IV–XXVII. Se också Ekberg, *Frisinne och kvalitet*, s. 366, som ägnar ämnet ett längre avsnitt under rubriken "Problemet Sverige – ett evighetsproblem", och konstaterar: "Alltsedan sent 1800-tal har man i Finland – med rätt eller orätt – hyst uppfattningen att den finlandssvenska litteraturen blir styvmoderligt behandlad i Sverige." Se även t.ex. Bergroth, *Finlandssvenska*; Schildt, "Finlandssvenskarna".
14. I två tidigare artiklar tangerar jag dessa frågor. Se Tomi Riitamaa, "... och något omiskänligt mumindalskt ...". Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk", *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 2015:2, s. 49–63; Tomi Riitamaa, "Den 'förvånansvärt obildade kråkan'. Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* och läsaren", *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur* 2015:136, s. 203–230, <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:911003/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 25/6 2018). Tematiken berörs också delvis av af Hällström-Reijonen, "Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog", samt Ellen Bijvoet & Liesbet Vannyvel, "Två länder, två språk? Om förlagspolitik i fråga om pluricentrisk språkvariation", Anja Saxena (red.), *Språkets gränser och gränslöshet. Då tankar, tal och traditioner möts*, Uppsala: Uppsala universitet 2001, s. 81–89. Jag har även funnit två examensarbeten som kretsar kring dessa spörsmål ur olika perspektiv: Majvor Bengtsson & Lena Eng, *Tjugo moderna svenskspråkiga författare i Finland: med belysning av den finlandssvenska litteraturhistorien, författarnas historiska, geografiska och sociala miljö samt den finlandssvenska bokens väg till de rikssvenska läsarna*, otryckt specialarbete inom ämnet litteraturorientering och bibliografi vid Bibliotekshögskolan i Borås, Vt 1976, <http://hdl.handle.net/2320/9163> (hämtad 30/10 2017), samt Kurt Levlin, *Den undanskymda litteraturen. En undersökning av den finlandssvenska skönlitteraturens ställning i Sverige*,

Syftet med föreliggande artikel är att generera ny kunskap om den finlandssvenska litteraturens position i Sverige, genom att undersöka utgivningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016 systematiskt och kvantitativt. Resultaten tyder, som vi ska se, på att den pessimistiska hållningen inte helt stämmer överens med hur det förhåller sig i verkligheten.

UTGÅNGSPUNKTER FÖR STUDIEN

I introduktionen till antologin *Svensk litteratur som världslitteratur* (2012) diskuterar litteratursociologen Johan Svedjedal metodologiska aspekter och problem i anslutning till studiet av den sverigesvenska litteraturens position på världsmarknaden, och menar bland annat att den ”metodiskt bästa vägen för att få en översiktlig bild av svensk skönlitteraturs plats i världen är [...] att först försöka få en uppfattning om utflödesnivån [...]”, för att först därefter ”gå vidare till mer detaljerade studier av enskilda författarskap”. På detta sätt, påpekar Svedjedal vidare, blir det möjligt att ”låta djupstudierna få relief av den bredare kontext som en systematisk bearbetning utgör”.¹⁵

I syfte att frammana en bredare bild av den finlandssvenska litteraturens spridning i Sverige av i dag, tar jag här fasta på Svedjedals metodologiska förslag, om än i modifierad form. I en kvantitativ ansats studerar jag utflödet av finlandssvensk skönlitteratur till Sverige genom att undersöka utgivningen av delupplagor hos sverigesvenska förlag under en avgränsad period. Eftersom syftet är att ge en så dagsaktuell bild som möjligt av situationen, har jag valt att fokusera utgivningen under åren 2000–2016. För att få ett brett historiskt, jämförande perspektiv vore det naturligtvis önskvärt att utvidga undersökningen tidsmässigt och ta fasta på hela den halvtannat sekel långa period då problemet stått i centrum i samtalet om den finlandssvenska litteraturen. Eftersom det saknas statistiska uppgifter över utgivningen

otryckt magisteruppsats, Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap, Sociologiska institutionen, Umeå universitet 2003.

15. Johan Svedjedal, ”Svensk skönlitteratur i världen. Litteratursociologiska problem och perspektiv”, Johan Svedjedal (red.), *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet 2012, s. 64.

av delupplagor, och då det är oerhört tidskrävande att inhämta och sammanställa sådana uppgifter, kräver ett dylikt projekt en betydligt större insats än den som är möjlig att genomföra här. Ett jämförande perspektiv med tidigare utgivning är emellertid möjligt att anlägga, då en uppsats av Majvor Bengtsson och Lena Eng presenterar vissa uppgifter om utgivningen i delupplagor under 1960- och 1970-talen.¹⁶

Därtill har jag valt att fokusera förstaupplagor av skönlitterära verk för vuxna av författare som varit aktiva under hela eller delar av 2000-talet. Utanför studiens ramar faller således tidigare verksamma författare vars verk fortfarande utkommer i nyutgåvor och nya upplagor, som Johan Ludvig Runeberg, Zacharias Topelius, Edith Södergran, Tove Jansson och Solveig von Schoultz för att nämna några av de mest uppenbara och i Sverige genom tiderna mest spridda. Likaså faller barn- och ungdomslitteratur, facklitteratur och annan sakprosa utanför denna studie.

Genreavgränsningar är ofta vanskliga, och en fråga som uppstått i arbetet gäller essäistiken. Jag har valt att utesluta denna litteraturform, trots att en hel del essäistik kan betraktas som skönlitteratur. Anledningen till detta är svårigheten i att dra en gräns mellan skönlitterär essäistik och facklitterär, vetenskaplig eller annan essäistik som kan betraktas som sakprosa. I en systematisk undersökning förefaller det mera ändamålsenligt att utesluta all essäistik, i stället för att ta med vissa verk och utesluta andra. Det här innebär att några framstående och i Sverige spridda författarskap av i dag faller utanför – som exempelvis största delen av Merete Mazzarellas litterära produktion. Likaså är gränsen mellan skönlitteratur och biografier samt memoarer ibland svår att dra. I tveksamma fall – och det här gäller samtliga genredimensioner i studien – har jag genomgående utgått från de utgivande förlagens definition. Detta medför exempelvis att ett verk som Jörn Donners *Mammuten* (2012) inte inkluderas, trots att författaren själv har hävdat att verket bör läsas som fiktion, som en roman. Likt Mazzarella är Donner (som över tid och sett till totalt antal delupplagor, ett sextiotal, möjligen är den i Sverige mest spridda finlandssvenska författaren) här representerad av endast ett verk.

16. Se Bengtsson & Eng, *Tjugo moderna svenskspråkiga författare i Finland*, s. 9.

Då jag är intresserad av att specifikt titta närmare på utflödet av finlandssvensk litteratur till Sverige, inkluderas inte heller sådana skönlitterära författarskap som i första hand eller enbart utges i Sverige. Exempelvis Ålandsbördiga men sedan länge i Sverige bosatta Liselott Willén, med ett antal romaner utgivna på sverigesvenska förlag, beaktas alltså inte. Däremot inkluderas Lars Sund, född och uppvuxen i Österbotten men även han sedan länge bosatt i Sverige, eftersom hans verk i första hand utkommer på Schildts & Söderströms och i andra hand som delupplagor i Sverige.

I fokus står alltså fiktionslitteraturen för vuxna: romaner, novellsamlingar och diktsamlingar i originalutgåva, utgivna under 2000-talet i Finland och delutgivna av sverigesvenska förlag. Dessa avgränsningar innebär att studien inte aspirerar på att ge en helhetsbild av spridningen av finlandssvensk litteratur i Sverige. Mitt syfte är i stället att alstra kunskap om vilket slags ny skönlitteratur som intresserar de sverigesvenska förlagen och som därmed når det litterära fältet i Sverige, bokhandlarna, biblioteken, tidningsrecensenterna och läsarna, och i vilken omfattning.

Följande frågor ställer jag till mitt material:

Hur många verk som motsvarar de ovan beskrivna kriterierna har utgivits som delupplagor under perioden 2000–2016, och hur många har utgivits per år under denna period?

Hur står sig utgivningstakten mot den under 1960- och 1970-talen?

Hur stor andel av Schildts, Söderströms och senare Schildts & Söderströms verk har getts ut i delupplagor i Sverige under perioden?

Vilka författare ges ut i delupplagor under perioden? Hur ser köns- och åldersfördelningen ut bland dessa?

Hur ser den genremässiga fördelningen (romaner, novellsamlingar och diktsamlingar) ut i utgivningen av delupplagor under perioden?

Vilka sverigesvenska förlag har utgivit delupplagor under perioden?

I arbetet med att ta fram uppgifter om delupplagor har jag inledningsvis konsulterat databasen *Libris* (libris.kb.se) som nu för tiden fungerar som Sveriges nationalbibliografi. Där har jag använt mig av SAB-koden för finlandssvensk skönlitteratur, Hcd.¹⁷ Jag har sedan avgränsat träffmängden tidsmässigt och materialmässigt (genom att sortera bort ljudupptagningar, elektroniskt material och liknande) och gått igenom träfflistan för perioden 2000–2016 år för år. Ett skönlitterärt verk i tryckt förstaupplaga av en finlandssvensk författare som utgivits i delupplaga i Sverige får då i idealfallet två träffar, där den ena anger det finländska förlagets upplaga och den andra träffen det sverigesvenska förlagets delupplaga. Johan Svedjedal menar att det finns stora brister i hur materialet har katalogiserats i *Suecana extranea*¹⁸, och denna omständighet är tyvärr påtaglig även för det registrerade materialet under SAB-koden Hcd, oavsett om upplagan är utgiven i Finland eller i Sverige. Ett av många exempel är Ulla-Lena Lundbergs roman *Is* (2012), som inte får någon träff om man söker på tryckt material under SAB-koden Hcd. Däremot återfinns verket som talbok. Gör man en manuell sökning i *Libris* på sökorden ”Ulla-Lena Lundberg Is” får man däremot träff på både Schildts & Söderströms upplaga och Bonniers delupplaga.

En sådan sökning kräver förstås att man vet vad man skall söka efter. Jag har därför gått igenom utgivningen hos Schildts och Söderströms respektive Schildts & Söderströms år för år i *Den finlandssvenska bokkatalogen*,¹⁹ för att därefter i *Libris* manuellt söka på sådana aktuella verk och författare som inte återfinns under SAB-koden Hcd. Jag har även konsulterat sverigesvenska förlags utgivningskataloger och webbsidor vid misstanke om bristfällig katalogisering i *Libris*. I ett par oklara fall har jag haft kontakt via e-post med förlag och frågat om deras utgivning av ett aktuellt verk.

17. SAB är det allmänna klassifikationssystemet för bibliotek i Sverige. SAB-koden Hcd står för ”finlandssvensk skönlitteratur”.

18. *Suecana extranea* är en bibliografi/deldatabas i *Libris* där utländsk litteratur med svensk anknytning förtecknas.

19. *Den finlandssvenska bokkatalogen* listar årligen böcker och tidskrifter som utkommit på finlandssvenska förlag. Katalogen utges av Svenska kulturfonden och Föreningen Konstsamfundet.

Utifrån de insamlade uppgifterna har jag sammanställt en bibliografi över periodens utgivna verk utifrån urvalskriterierna och avgränsningarna. Bibliografen, som medföljer som bilaga i slutet av artikeln, presenterar följande uppgifter: författarnamn, verktitel, utgivningsår, genre, förlag i Sverige. Uppgifterna i bibliografen utgör i sin tur grund för de statistiska uppgifter och de svar på ovanställda frågor som jag presenterar i denna artikel.

Ytterligare ett par omständigheter beträffande materialet bör beröras här. Märta Tikkanen menar, i en intervju med Andrea Svanbäck i *Hufvudstadsbladet* år 2012, att grundförutsättningen för att en finlandssvensk författare ska kunna hoppas på en sverigesvensk delupplaga är att hen blir utgiven hos Schildts & Söderströms: "Schildts & Söderströms utgör fortfarande nålsögat, det hänger i hög grad på deras kontakter hur väl böckerna kommer vidare."²⁰ Under arbetet med insamlandet av data om utgivningen har jag blivit varse hur rätt Tikkanen har: det stod nämligen snart klart att *samtliga* av de nya skönlitterära verk med sverigesvensk delupplaga som jag funnit uppgift om fram till och med slutet av 2016 utgivits i Finland av antingen Schildts, Söderströms eller det sedan 2012 fusionerade Schildts & Söderströms. I dag är situationen en annan på så sätt att det nya Förlaget är att betrakta som en fullödlig konkurrent till Schildts & Söderströms, och under 2017 och 2018 har också delupplagor av förlagets utgivning utkommit i Sverige.

Nämnda inkonsekvenser i katalogiseringen av finlandssvensk skönlitteratur under dess rätta SAB-kod Hcd i *Libris*, samt möjligheten att förlag inte alltid skickat in pliktexemplar till Kungliga biblioteket (och att verket i fråga därför inte kunnat registreras i *Libris*), innebär att det möjligen saknas verk i bibliografen som enligt kriterierna borde ha varit med – framför allt sådana som är utgivna av mindre förlag i Finland och i Sverige och som jag inte funnit uppgifter om. Bibliografen är alltså inte nödvändigtvis fullständigt heltäckande. Den torde ändå ge en nästintill komplett bild av den nyare finlandssvenska skönlitteraturens spridning genom delupplagor i Sverige åren 2000–2016.

20. Svanbäck, "Den höga rikssvenska tröskeln".

DET VAR INTE BÄTTRE FÖRR

Enligt de uppgifter jag har tagit fram utgavs åren 2000–2016 sammanlagt 67 skönlitterära verk som tveklöst motsvarar urvalskriterierna i sverigesvensk delupplaga. Som framgår av Diagram 1 var utgivningen av delupplagor som störst 2013, då det utgavs sju titlar under ett och samma år. Noterbart är att det under år 2016 inte utgavs ett enda nytt verk i delupplaga. Det går ändå inte att utläsa något enhetligt mönster eller någon riktgivande trend i utgivningen; det finns genom hela den undersökta perioden en pendling vad gäller antalet utgivna finlandssvenska verk i delupplagor. Också avbrottet i utgivningen av delupplagor år 2016 verkar vara tillfälligt. Under år 2017 utkom åtminstone Philip Teirs, Kjell Westös och Johanna Holmströms nya romaner samt debutanten Martina Moliis-Mellbergs diktsamling i delupplagor. Under våren 2018 har åtminstone Jörn Donners nya roman samt Eva-Stina Byggmästars nya diktsamling utkommit, och till hösten detta år planeras åtminstone Tua Forsströms nya diktsamling utkomma. Fluktuationen i utgivningen kan förklaras av de i Sverige regelbundet utkommande finlandssvenska författarnas utgivningscykler. Råkar det sig så att ingen av dem ger ut en ny bok under det aktuella året, så utkommer naturligtvis heller ingen delupplaga i Sverige.

Det sammanlagda antalet verk ger ett genomsnitt på knappt fyra titlar per år under perioden. Under samma period utgav Schildts och

Diagram 1.

Söderströms, respektive Schildts & Söderströms, totalt 353 skönlitterära verk av finlandssvenska författare som motsvarar kriterierna i studien, vilket ger en utgivningstakt på knappt 21 verk per år.²¹ Detta innebär att andelen verk som under perioden utkommit även i sverigesvensk delupplaga utgör en knapp femtedel, cirka 19 procent av det totala antalet verk.²²

Eftersom det i stort sett saknas statistik och studier över den tidigare utgivningstakten av delupplagor är det svårt att göra jämförelser bakåt i tiden. Ett undantag är Majvor Bengtssons och Lena Engs uppsats *Tjugo moderna svenskspråkiga författare i Finland* (1976), som belyser spridningen av den finlandssvenska litteraturen i Sverige under 1960- och 1970-talen. Här presenteras visserligen ingen årlig statistik, men uppsatsförfattarna anger genomsnittliga uppgifter för hela perioden, både gällande den totala utgivningen hos Schildts och Söderströms förlag, samt för andelen av dessa verk som översätts till finska respektive ges ut i delupplagor av förlag i Sverige. Enligt Bengtsson och Eng utgav Schildts och Söderströms i snitt sammanlagt ett trettiotal nya skönlitterära titlar årligen under 1960- och 1970-talen. Av dessa förmedlades två till sex titlar (en till tre titlar från respektive förlag) per år som delupplagor till förlag i Sverige.²³ Bortser man från bottennoteringarna år 2000 (en titel) och år 2016 (inga titlar), samt toppnoteringen år 2013 (sju titlar), ser man i Diagram 1 att siffrorna gällande 2000-talet likaså varierar mellan två och sex titlar per år. Utgivningstakten av delupplagor ligger alltså på samma nivå under perioden 2000–2016 som på 1960- och 1970-talen. Beaktar man att utgivningen hos Schildts och Söderströms förlag samtidigt tycks ha minskat – från ett trettiotal titlar per år till ett tjugotal – blir det också tydligt att den andel av utgivningen som utkommer i delupplagor i Sverige snarare har vuxit om man jämför perioderna. Bengtsson och Eng talar visserligen om att ”ungefär en femtedel [...] av de finlandssvenska böckerna sprids i Sverige” (att jämföra med en knapp femtedel under 2000-talet), men denna beräkning tycks ba-

21. Uppgifterna har inhämtats i *Den finlandssvenska bokkatalogen*.

22. Andelen gäller alltså verk utgivna av Schildts, Söderströms och senare av Schildts & Söderströms. Räknar man med verk från samtliga finlandssvenska förlag, blir andelen titlar i sverigesvensk delupplaga naturligtvis mycket mindre.

23. Bengtsson & Eng, *Tjugo moderna svenskspråkiga författare i Finland*, s. 9 f.

seras på toppnoteringar under enskilda år, då sex av cirka trettio verk utkom i Sverige. I vilket fall som helst går det att konstatera, utifrån dessa uppgifter, att sverigesvenska delupplagor av ny finlandssvensk skönlitteratur *inte* har minskat i antal under 2000-talet jämfört med 1960- och 1970-talen – tvärtom mot den gängse uppfattningen.

DEN FÖRFÖRDELADE LYRIKEN?

Lyriken betraktades länge som den finlandssvenska litteraturens paradgren, medan romankonsten inte ansågs hålla tillräckligt hög klass, utan många gånger beskylldes för att vara borgerligt inskränkt samt nationellt och regionalt sett navelskådande.²⁴ Sedan 1990-talets finlandssvenska romanboom har förhållandet förändrats. Monika Fagerholm, Kjell Westö, Ulla-Lena Lundberg, Lars Sund, Johanna Holmström, Philip Teir och andra har de senaste decennierna skrivit ett flertal uppmärksammade och hyllade romaner, och förskjutningen i uppmärksamhet har på sina håll lett till uppfattningen att lyriken på senare tid blivit styvmoderligt behandlad och förbisedd. Ett uttryck för detta är utgivningen av *Poesin. En debattbok* (2014), en korrespondens mellan sex finlandssvenska poeter om den finlandssvenska lyrikens situation. Utgivningen i Sverige har ingen framträdande roll i samtalet, men Ralf Andtbacka framhåller vid ett par tillfällen att läget också på den fronten ser mörkt ut: "Situationen västeröver är inte bättre. Ännu på 90-talet var det självklart att de mest kända finlandssvenska poeterna gavs ut i Sverige. Det är det inte längre."²⁵ Senare i boken skriver Andtbacka: "Och trots alla kontakter är det få finlandssvenska poeter som kommer ut i Sverige [...]".²⁶ Också Henrika Ringbom ser dystert på nuläget i det här avseendet, även om hon hoppas på framtiden:

24. Se t.ex. Thomas Warburton, *Attio år finlandssvensk litteratur*, Helsingfors: Holger Schildts förlag 1984, framför allt s. 11–16.

25. Ralf Andtbacka, "Ralf, brev 3", Matilda Södergran, Henrika Ringbom, Peter Mickwitz, Agneta Enckell, Tatjana Brandt & Ralf Andtbacka, *Poesin. En debattbok*, Vasa: Ellips förlag 2014, s. 69.

26. Ralf Andtbacka, "Ralf, brev 4", Matilda Södergran, Henrika Ringbom, Peter Mickwitz, Agneta Enckell, Tatjana Brandt & Ralf Andtbacka, *Poesin. En debattbok*, Vasa: Ellips förlag 2014, s. 110.

Mitt hopp står långt till att nationsgränsernas betydelse kommer att minska, och att den poesi som skrivs här i öst i allt högre grad ska börja ses som en självklar del av den svenska och övriga skandinaviska lyriken. Å andra sidan, redan nu plockar man i Sverige åt sig russin som Edith Södergran, medan större delen av den poesi som idag skrivs här inte syns i svensk litterär offentlighet.²⁷

Också i sverigesvensk press har specifikt den finlandssvenska lyrikens situation i Sverige diskuterats några gånger under 2000-talet. Tonläget har då om möjligt varit ännu dystrare än när den finlandssvenska litteraturen i stort behandlats. I en understreckare i *Svenska Dagbladet* skriver Tom Hedlund, under den braskande rubriken ”Finlandssvensk lyrik är förföljd av nonchalans”, att den finlandssvenska och den sverigesvenska lyriken började utvecklas isolerade från varandra efter modernismen då tongivande finlandssvenska modernister gav livgivande impulser västerut:

Därmed försvann finlandssvenskarna också i stort sett ur det riks-svenska synfältet. Enstaka poeter efter 20-talsgenerationen, framför allt Solveig von Schoultz och Bo Carpelan, liksom senare Märta Tikkanen, har i någon mån uppmärksammats också i Sverige.²⁸

Under rubriken ”Kunskapsluckan: Finlandssvensk lyrik” skriver Ann Lingebrandt i *Helsingborgs Dagblad* för sin del:

Över Östersjön hörs de poetiska nödropen ytterst svagt: i Sverige är intresset för det finlandssvenska obetydligt och många tror att mumintrollen egentligen talar finska. Det är ett såväl bokstavligt som bildligt hav mellan de forna broderfolken.²⁹

27. Henrika Ringbom, ”Henrika, brev 5”, Matilda Södergran, Henrika Ringbom, Peter Mickwitz, Agneta Enckell, Tatjana Brandt & Ralf Andtbacka, *Poesin. En debattbok*, Vasa: Ellips förlag 2014, s. 128.

28. Tom Hedlund, ”Finlandssvensk lyrik är förföljd av nonchalans”, *Svenska Dagbladet* 12/12 2001, <https://www.svd.se/finlandssvensk-lyrik-ar-forfoljd-av-nonchalans> (hämtad 18/4 2017).

29. Ann Lingebrandt, ”Kunskapsluckan: Finlandssvensk lyrik”, *Helsingborgs Dagblad* 9/12 2014, <http://www.hd.se/2014-12-09/kunskapsluckan-finlandssvensk-lyrik> (hämtad 18/4 2017).

Sverigesvenska delupplagor av finlandssvenska skönlitterära
förstautgåvor åren 2000–2016, genremässig fördelning

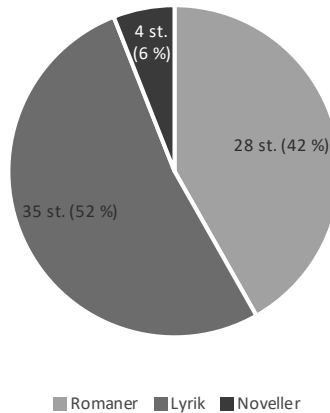

Diagram 2.

Men är det då verkligen så illa ställt med den finlandssvenska poesins status i Sverige? Min undersökning ger en mera positiv bild av situationen, då man jämför andelen lyrik med andelen prosa i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016. Som framgår i Diagram 2 utgör diktsamlingar faktiskt över hälften (52 procent) av de 67 titlar som utkommit i delupplagor. Nämnas bör också att jag uteslutit ytterligare tre diktverk, som utgjorde gränsfall i förhållande till urvalskriterierna. Förlaget Modernista tog 2007 in en mindre delupplaga (50–100 ex.) från Söderströms av Philip Teirs diktsamling *Någonting ur hennes mun faller i min mun*, för distribution i Sverige.³⁰ Då man inte gett ut den under eget förlagsnamn, utan enbart distribuerat titeln under det finlandssvenska förlagsnamnet, har jag emellertid inte tagit med denna bok i statistiken. Samma sak gäller Ralf Andtbackas diktsamling *Wunderkammer*, där Pequod Press distribuerade en mycket liten upplaga i Sverige.³¹ Det av Jörn Donner initierade flerbandsverket

30. Information per e-post 22/3 2017 från Modernista.

31. Anders Bräck vid Pequod Press skriver i e-post 21/3 2017 om Andtbackas diktsamling: ”när det gäller 'Wunderkammer' kan man nog inte kalla det annat än att vi hjälpte till med distributionen i Sverige. Vi tog hand om ett tiotal ex som las in i vår katalog hos Förlagssystem, vilket gjorde det lättare för bokhandlarna i Sverige att ta in den. Vi hade även med den på vår hemsida, sålde den på bokmässan i Göteborg etc. Vi hade inte [något] som helst inflytande över utgivningen i övrigt.”

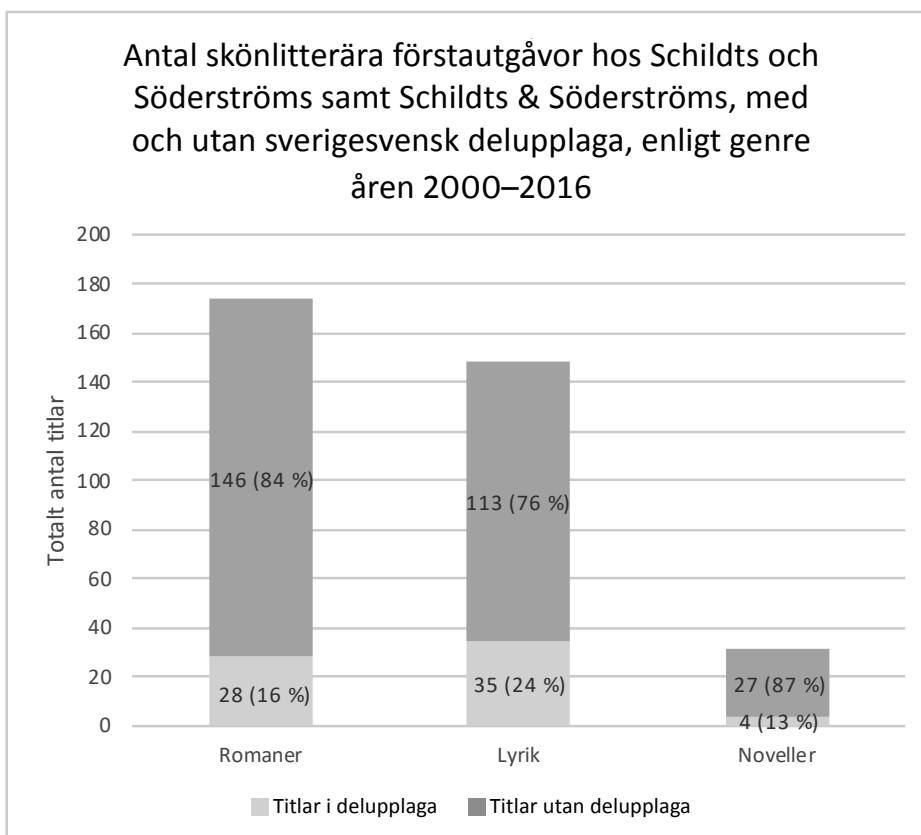

Diagram 3.

Den finlandssvenska dikten, i Bonniers delupplaga 2001, består av 16 band, där vart och ett innehåller ett urval av en enskild finlandssvensk diktares produktion. Då flera av författarna inte längre varit verk-samma under undersökningsperioden, faller även detta verk utanför kriterierna.

Ser man till andelen delupplagor av den sammanlagda utgivningen hos Schildts, Söderströms och Schildts & Söderströms under perioden, blir det än tydligare att den finlandssvenska lyrikens ställning beträffande utgivningen i delupplagor i Sverige är god i relation till prosans. Under perioden dominerade nämligen prosan i den finlandssvenska utgivningen, vilket innebär att andelen lyrikverk som också utgavs i Sverige överstiger andelen prosaverk. Som framgår av Diagram 3 utgavs nästan vart fjärde lyrikverk (24 procent) i delupplaga, medan knappt var sjätte roman (16 procent), respektive var åttonde novellsamling (13 procent), gavs ut i delupplaga.

Beträffande genre fördelningen i utgivningen av delupplagor under 1960- och 1970-talen framhåller Bengtsson och Eng att ”så gott som alla är prosaböcker”.³² De anför emellertid inga siffror, och det kan vara klokt att förhålla sig litet avvaktande till en så pass resolut formulering. En sökning i *Libris* på ett par av periodens verksamma finlandssvenska diktare ger vid handen att enbart Claes Andersson (sex) och Bo Carpelan (fem) sammanlagt utkom med elva diktsamlingar i delupplagor under 1960- och 1970-talen.

Det står emellertid klart att prosan utgjorde den stora majoriteten av periodens delupplagor. Jämfört med perioden 2000–2016, där alltså över hälften av delupplagorna utgörs av diktsamlingar, ser vi att det utkommer fler diktsamlingar i dag än för ett halvsekel sedan – de dystra utsagorna till trots.

FÖRLAGSSAMARBETEN OCH -UPPKÖP

Om man uppmärksamtläser en följd av svenska kritiker öfver finska [finlandssvenska] arbeten, skall man finna att de i stort sedt mynna ut i beröm öfver den friskhet och känslighet som hvilar öfver dem. Det är sentiment utan sentimentalitet som hos våra finska skriftställare tjuisar den svenska läsaren. I själfva verket, medan det genom diktningen går ett – i ordets vackraste bemärkelse – aristokratiskt drag, klingar vår sång enklare, den värkar med små medel, dess behag är en varm, en folkelig ton, som rör och vinner hjärtan. Utan att tala i hög ton kan man väl säga, att mycket af välklängen i den svenska sången och nutida diktningen vore borta ifall den svensk-finska en dag skulle förklinga och tystna. [...] Så länge svenska skrives i Finland, så länge den svensk-finska diktningen fritt och obehindrat låter sig höra i vårt land, så länge svenska böcker gifvas ut i Finland, skall den svenska bokmarknaden här finna ett för densamma, vi våga tro, högst betydande fält.³³

De högstämnda raderna är ett utdrag ur en broschyr med titeln ”Till Svenska allmänheten” som Söderströms förlag distribuerade i Sverige i

32. Bengtsson & Eng, *Tjugo moderna finlandssvenska författare*, s. 10.

33. Fridolf Vladimir Gustafsson, ”Till Svenska allmänheten”, 1894 (broshyr som Söderströms förlag distribuerade i Sverige). Citerat från Stjernschantz, *Ett förlag och dess författare*, s. 31 f.

februari 1894. Broschyren var en del av Söderström & Co:s satsningar endast ett par år efter att förlaget grundats år 1891, då man aktivt försökte ingå samarbete med sverigesvenska förlag genom utbyte av delupplagor. Framför allt Albert Bonnier visade initialt intresse, och åren kring sekelskiftet var kontakterna givande.³⁴ Snart svalnade emellertid intresset i Sverige då försäljningen av de finlandssvenska verken gick trögt. Framstötarna från Söderströms och Schildts förlag, och försöken att på olika sätt etablera sig på den sverigesvenska marknaden, fortsatte dock envetet under hela 1900-talet.³⁵ Intresset från förlagen på andra sidan havet varierade dock under seklet. Henrik Ekberg skriver i sin historik över Schildts förlag:

Finlands sak är vår-andan som uppstod under vinterkriget gjorde otvivelaktigt de svenska förlagen åtminstone temporärt mottagligare för samarbetsinbiter från finlandssvenskt håll, men efterhand blev umgänget allt affärsmässigare och nya svenska förläggargenerationer för vilka beviljandet av favörer till stamfränderna östans var främmande trädde till.³⁶

Ytterligare ett uppsving skedde mot slutet av 1970-talet, då Daniel Hjort tillträdde som chef för det Bonnierägda och nybildade förlaget Alba. Under Hjort hade Alba en egen nisch för finlandssvensk litteratur, och fram till 1992, då Hjort gick i pension och förlaget ombildades till Bonnier Alba, utkom många finlandssvenska författares verk i delupplagor hos förlaget.³⁷

Efter millennieskiftet har de finlandssvenska förlagen oförtrutet fortsatt att försöka förbättra sina positioner på den sverigesvenska marknaden för att lättare kunna sprida den finlandssvenska litteraturen där. Det har skett inte minst genom uppköp av ägarandelar i sverigesvenska förlag. I början av 2001 rapporterade medierna att

34. Stjerschantz, *Ett förlag och dess författare*, s. 32.

35. Om framstötter och etableringsförsök i Sverige, förlagssamarbeten och liknande, se historikerna över förlagen: Stjerschantz, *Ett förlag och dess författare*, framför allt s. 19, 31 f., 35 f., 61 f., 73, 92–97, 113–118, 159–162, 188–197, 226, 236–239, 295 f., respektive Ekberg, *Frisinne & kvalitet*, framför allt s. 15, 69 f., 87 f., 93–95, 112–119, 137, 236, 366–372.

36. Ekberg, *Frisinne & kvalitet*, s. 368.

37. Ibid.

bokförlaget Atlantis i Sverige fått finlandssvensk ägarmajoritet, med Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) som största ägare, och med Söderströms, Föreningen Konstsamfundet och Niilo Helanders stiftelse som andra finländska delägare.³⁸ Samma år tog Schildts de första stegen mot att förvärva ägande i bokförlaget Alfabet, då man var rädd att författarna skulle fly till konkurrenten som hade fått bättre tillgång till den svenska marknaden. År 2003 slutfördes affären, och tanken var inledningsvis att en tredjedel av Schildts verk skulle utkomma i delupplaga hos Alfabet, och att andelen sedan skulle öka successivt.³⁹

Problem uppstod emellertid snabbt. Enligt ett tidigare avtal innehade Rabén & Sjögren distributionsrätten till Tove Janssons Muminböcker i Sverige. Då Schildts ansåg att förlaget brutit mot avtalet genom att distribuera Muminböcker också i Finland överlät man distributionsrättigheterna på den sverigesvenska marknaden till Alfabet. Detta medförde att Norstedts förlagsgrupp, som ägde Rabén & Sjögren, inledde en rättsprocess mot Schildts. Rätten dömde emellertid till Schildts fördel på alla punkter, men tvisten skadade sedermera relationen med Norstedts.⁴⁰ Dessutom fungerade inte samarbetet med Alfabet som det var tänkt. Enligt Schildts visade sig förläggaren bara "benägen att plocka russinen ur kakan" av förlagets finlandssvenska titlar, och hela affären – vilken beskrivs som "ett enda stort misslyckande" – blev ytterst förlustbringande för Schildts.⁴¹ Efter långvariga schismer sålde Schildts, som ägt 40 procent av aktierna i Alfabet, år 2008 tillbaka 35 procent till Alfabets förläggare.⁴²

Också Atlantis-affären slutade sedermera olyckligt för de finlandssvenska ägarna. Svenska Akademiens dåvarande ständiga sekreterare Peter Englund lämnade år 2013 förlaget med medialt buller och bång, efter osämja med ägarna om kommande reformer. Samtidigt kom rapporter om att flera andra av förlagets tongivande författare pla-

38. Yvonne Lindberg, "Atlantis blir halvfinskt", *Svensk Bokhandel* 9/2 2001, <http://www.svb.se/nyheter/atlantis-blir-halvfinskt> (hämtad 18/4 2017).

39. "Schildts köper 40 procent av Alfabet", *Svensk Bokhandel* 9/4 2003, <http://www.svb.se/nyheter/schildts-koper-40-procent-av-alfabet> (hämtad 18/4 2017).

40. Ekberg, *Frisinne & kvalitet*, s. 370.

41. *Ibid.*, s. 371.

42. Lasse Winkler, "Schildts går ur Alfabet", *Svensk Bokhandel* 12/2 2010, <http://www.svb.se/nyheter/schildts-gar-ur-alfabet> (hämtad 18/4 2017).

nerade att följa Englunds exempel.⁴³ I slutet av år 2015 köpte Natur & Kultur upp samtliga aktier i Atlantis.⁴⁴

Vad innebar då dessa finlandssvenska förlagsuppköp och mellanspel på den sverigesvenska marknaden för spridningen av finlandssvensk litteratur i Sverige under perioden 2000–2016? Om vi breddar perspektivet och tillåter oss att för en stund blicka utanför den här studiens ramar och beaktar den totala bokutgivningen, ser man att Atlantis torde vara det sverigesvenska förlag som under åren 2000–2016 gav ut flest finlandssvenska titlar i delupplagor. Det handlar om cirka 110 verk, de allra flesta med SLS (som alltså var majoritetsägare i Atlantis) som samarbetsförlag. Men det handlar främst om humaniora och vetenskaplig litteratur, samt i vissa fall källkritiska utgåvor av äldre skönlitteratur på svenska från Finland, vilket innebär att den stora majoriteten av titlarna inte motsvarar urvalskriterierna för verk i denna studie. Under Schildts turbulenta äktenskap med Alfabetan hann man ge ut ett stort antal nyutgåvor och nytryck av Tove Janssons klassiska Muminböcker i delupplagor på den sverigesvenska marknaden – och tillika många av de nyare Muminböckerna för mindre barn, skrivna av andra författare efter Tove Janssons död, men väldigt lite annat.

De finlandssvenska förlagens partiella förlagsuppköp i Sverige hade alltså ringa effekt på spridningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i sverigesvenska delupplagor. Som Tabell 1 visar utkom endast två av Schildts nya skönlitterära titlar under perioden på Alfabetan, i båda fallen romaner av Robert Åsbacka, medan Söderströms lyckades få ut fem titlar i Sverige via Atlantis. I stället är det de två stora förlagsjättarna Albert Bonniers och Norstedts som tillsammans stod för över hälften av de nya skönlitterära delupplagorna åren 2000–2016. Vid sidan av dessa gav Wahlström & Widstrand ut åtta titlar i delupplaga, i samtliga fall diktsamlingar av Eva-Stina Byggmästar, och nämnda Atlantis sex titlar. I övrigt utkom enskilda titlar i delupplagor hos såväl större, väletablerade allmänutgivande förlag, som mindre samt ibland nischade aktörer.

43. Se t.ex. Annika Hällsten, "Peter Englund till attack mot Atlantis", *Hufvudstadsbladet* 17/9 2013, <http://gamla.hbl.fi/kultur/2013-09-17/501071/peter-englund-till-attack-mot-atlantis> (hämtad 18/4 2017).

44. Kalle Laxgård, "Natur & Kultur köper Atlantis", *Svensk Bokhandel* 21/12 2015, <http://www.svb.se/nyheter/natur-kultur-koper-atlantis> (hämtad 18/4 2017).

Tabell 1*Förlag i Sverige som utgett delupplagor av ny finlandssvensk skönlitteratur åren 2000–2016*

Förlag	Antal titlar (sammanlagt 67)
Albert Bonniers förlag	21
Norstedts	13
Wahlström & Widstrand	8
Atlantis	6
Brutus Östlings bokförlag Symposion	4
H:ström Text & kultur	3
Alfabet	2
Edition Edda	2
Natur & Kultur	2
Pequod Press	2
Heidruns	2
Ellerströms	1
Forum	1

SATSNING PÅ ETABLERADE FÖRFATTARE

Vilka finlandssvenska författare är det som fått sina nya skönlitterära verk utgivna i delupplagor i Sverige under 2000-talet? Som Tabell 2 visar är de 67 titlarna fördelade på 24 författarskap. Fyra namn sticker ut: Eva-Stina Byggmästar (9 titlar), Claes Andersson (8), Bo Carpelan (7) och Kjell Westö (6). Resterande tjugo författare på listan har fått en till tre nya titlar utgivna i delupplagor under perioden.

Det här innebär inte automatiskt att de fyra nämnda är de mest framgångsrika, mest lästa, mest uppskattade eller ens mest utgivna finlandssvenska författarna i Sverige under 2000-talet. Eftersom statistiken gäller skönlitterära förstautgåvor, omfattar den inte nyutgåvor, pocketböcker eller liknande. Studien ger alltså en bild av den nya finlandssvenska litteraturens spridning i Sverige, medan spridningen av klassiker eller bestseller i nya upplagor och utgåvor faller utanför dess ramar.

I stället för att visa vilka finlandssvenska författare som är mest spridda eller populära i Sverige, fokuseras här på vad som kännetecknar de författarskap som utgivits i delupplaga i Sverige under perioden. Man kan se att de sverigesvenska förlagen i mycket stor utsträckning har valt att satsa på äldre, väletablerade författarskap. Endast fyra av de aktuella författarna debuterade under 2000-talet,

Tabell 2*Finlandssvenska författare med delupplagor av skönlitterära förstautgåvor åren 2000–2016*

Författare	Delupplagor 2000–2016	Skönlitterär debut	Första delupplaga i Sverige
Eva-Stina Byggmästar (f. 1967)	9	1986	1994 W&W
Claes Andersson (f. 1937)	8	1962	1967 Bonnier
Bo Carpelan (1926–2011)	7	1946	1946 Bonnier
Kjell Westö (f. 1961)	6	1986	1986 Alba
Johan Bargum (f. 1943)	3	1965	1967 Bonnier
Monika Fagerholm (f. 1961)	3	1987	1994 Bonnier
Tua Forsström (f. 1947)	3	1972	1979 Bonnier
Lars Sund (f. 1953)	3	1974	1992 Tiden
Agneta Enckell (f. 1957)	2	1982	1995 W&W
Catharina Gripenberg (f. 1977)	2	1999	2002 Norstedts
Johanna Holmström (f. 1981)	2	2003	2013 Norstedts
Ulla-Lena Lundberg (f. 1947)	2	1962	1982 Alba
Peter Mickwitz (f. 1964)	2	1991	2004 Norstedts
Ulrika Nielsen (f. 1974)	2	2001	2006 H:ström
Torsten Pettersson (f. 1955)	2	1985	2005 Edition Edda
Philip Teir (f. 1980)	2	2007	2013 Natur&Kultur
Robert Åsbacka (f. 1961)	2	1988	2006 Alfabeta
Ralf Andtbacka (f. 1963)	1	1994	2008 Pequod Press
Jörn Donner (f. 1933)	1	1951	1955 W&W
Merete Mazzarella (f. 1945)	1	1981	2009 Atlantis
Oscar Rossi (f. 1976)	1	2002	2009 Pequod Press
Mikaela Strömberg (f. 1971)	1	1999	2011 H:ström
Märta Tikkanen (f. 1935)	1	1970	1974 Trevi
Curt West (f. 1959)	1	1990	2003 Symposion

medan tjugo etablerade sig som skönlitterära författare under förra seklet, vissa så tidigt som på 1940- och 1950-talen. Endast två åttio-talister finns på listan: Johanna Holmström, född 1981, och Philip Teir, född 1980, är de två yngsta, och båda hade vid tiden för den första delupplagan hunnit bli en bit över trettio. Under perioden har inte en enda finlandssvensk författare fått sin skönlitterära debutbok utgiven i delupplaga i Sverige. Millenniumets första, och i skrivande stund enda, finlandssvenska debutverk i delupplaga utkom i maj 2017 (alltså utanför undersökningens tidsramar) då Martina Moliis-Mellbergs diktsamling *A* gavs ut av Modernista (2015 hos Schildts & Söderströms).

Slutligen kan en viss könsmässig skillnad i utgivningen av delupplagor konstateras, även om den inte är stor. Som Diagram 4 och 5 illustrerar är fördelningen av antal kvinnliga respektive manliga författare med delupplagor relativt jämn (13 män, 11 kvinnor), medan

skillnaden är något större när man ser på andelen delupplagor: 39 titlar (58 procent) är skrivna av män, 28 titlar (42 procent) av kvinnor. Jämförelser bakåt i tiden härvidlag hade naturligtvis varit önskvärt. Då det saknas tidigare statistik som tar fasta på de köns- eller åldersmässiga aspekterna låter det sig emellertid inte göras här.

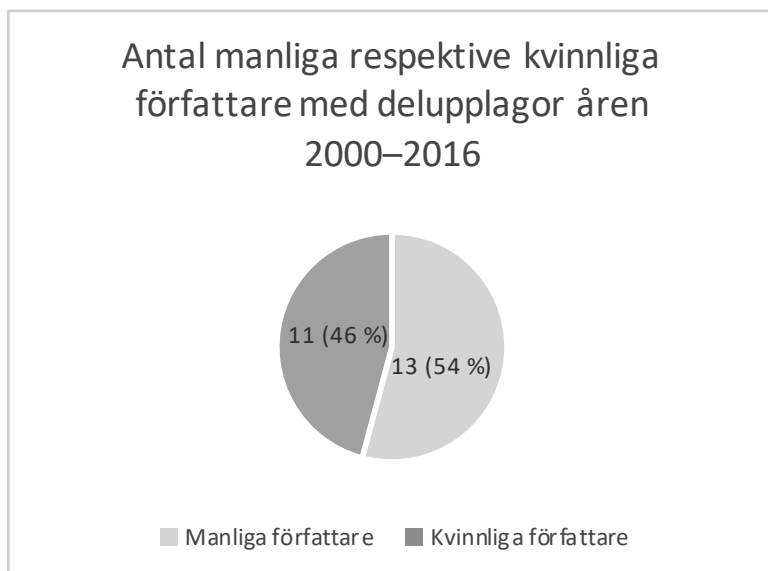

Diagram 4.

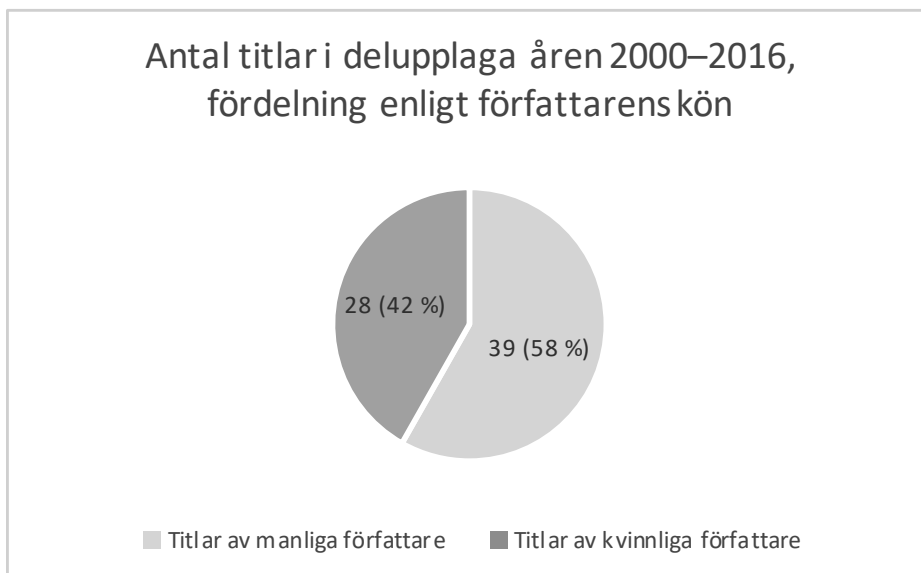

Diagram 5.

SLUTORD

Genom det kvantitativa och systematiska tillvägagångssättet har jag i den här artikeln presenterat och diskuterat reella siffror och data gällande den skönlitterära utgivningen av finlandssvensk litteratur i delupplagor i Sverige under perioden 2000–2016. Därtill har jag kunnat vederlägga några seglivade myter och uppfattningar om den finlandssvenska litteraturens position i Sverige i dag. I dagens läge utkommer nya skönlitterära delupplagor i Sverige i ungefär samma takt som under 1960- och 1970-talen, trots att flera bedömare uttryckt uppfattningen att den sverigesvenska tröskeln är avsevärt högre i dag. Det har också funnits en utbredd uppfattning om att särskilt lyriken blivit marginaliserad och styvmoderligt behandlad under senare tid. Så är inte fallet vad gäller utgivningen av ny finlandssvensk lyrik i Sverige, åtminstone inte i jämförelse med utgivningen av ny prosa: fler nya lyrikverk än prosaverk har alltså utkommit i sverigesvensk delupplaga åren 2000–2016. Så är inte heller fallet om man jämför dagens situation med förhållandena under 1960- och 1970-talen, då majoriteten av delupplagorna som utkom i Sverige var prosa enligt Bengtssons och Engs studie.

Borde allt då vara till belåtenhet? Är en utgivningstakt på knappt fyra nya titlar i delupplaga per år i Sverige något man bör vara nöjd med? Så är det givetvis inte. Denna utgivning motsvarar en knapp femtedel av titlarna hos Schildts och Söderströms, samt nuvarande Schildts & Söderströms, under den undersökta perioden – men en mycket mindre andel av utgivningen hos *samtliga* finlandssvenska förlag. Författare som skriver på svenska i Finland borde ha samma möjligheter att nå den svenskspråkiga majoriteten som de som skriver och utges i Sverige. Eller som Tuva Korsström formulerar det:

Frankrikes inkluderande inställning till den frankofona litteraturen är inte bara ett utslag av postkolonialism – det är också klok språk- och litteraturpolitik. Med en generösare inställning på svenskt håll kunde den finlandssvenska litteraturen integreras som en autonom men naturlig del av den svenskspråkiga litteraturen.⁴⁵

45. Tuva Korsström, *Från Lexå till Glitterscenen. Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960–2013*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2013, s. 13.

Återväxten bland de författare som når över nationsgränsen genom delupplagor är också bekymmersamt blygsam; förlagen i Sverige satsar oftast på väletablerade författarskap. Yngre förmågor och debutanter utkommer i mycket ringa grad i delupplagor.

Men varför är det så? Och varför satsar de sverigesvenska förlagen på vissa författarskap, och inte på andra, som också de blivit kritikerrosade och nått försäljningsframgångar på hemmamarknaden, och som i vissa fall också nått utanför dess gränser genom översättningar till både finska och andra språk? Den kvantitativa undersökningen ger inga svar på varför det är så; för att söka svaren krävs andra metoder och vidare studier, som Franco Moretti påpekat. Den kvantitativa metoden hjälper oss i stället att ställa rätt följdfrågor, sådana som inte från början har ett givet svar, framhåller Moretti vidare: ”Och problem utan en lösning är exakt vad vi behöver på ett fält som vårt, där vi är vana att ställa enbart sådana frågor på vilka vi redan har ett svar.”⁴⁶

Också när det gäller den rena grundforskningen återstår mycket att göra på området. Undersökningar som tar fasta på här undantagna genrer, som barn- och ungdomslitteraturen, essäistiken eller facklitteraturen, skulle sannolikt generera en delvis annorlunda bild. En större studie som greppar en längre tidsperiod, eller flera mindre studier som inriktar sig på kortare perioder, skulle ge bättre förutsättningar för jämförelser över tid och ge värdefull kunskap om utvecklingslinjer.

Min studie ger ännu inte en helhetsbild av den finlandssvenska skönlitteraturens spridning i Sverige i dag. Fortfarande utkommer med jämna mellanrum exempelvis Johan Ludvig Runebergs, Edith Södergrans och Tove Janssons verk i nyutgåvor och nya upplagor. Samma sak gäller även för några av dagens fortsatt verksamma författare. Nyutgåvan av Märta Tikkanens moderna klassiker *Århundradets kärlekssaga* (1978) utkom även som delupplaga hos Forum 2016 och boken fortsätter att hitta nya generationer av läsare också i Sverige. Tikkanen förekommer

46. ”And problems without a solution are exactly what we need in a field like ours, where we are used to asking only those questions for which we already have an answer.”, Franco Moretti, *Graphs, Maps, Trees*, London & New York: Verso 2005, s. 26. Översättning till svenska: TR. Jfr även Andreas Hedberg, ”Språk, genrer, författare. Sökningar i Kungl. bibliotekets bibliografi *Suecana extranea*”, Johan Svedjedal (red.), *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet 2012, s. 125.

även som gäst i sverigesvenska tv-program. Jörn Donner fortsätter att förtjusa och provocera med sin mediala persona, i tv likaväl som i nyskrivna självbiografiska och essäistiska böcker, och stora delar av hans enorma tidigare produktion har de senaste åren utkommit som e-böcker hos Wahlström & Widstrand. Författarna med flest titlar enligt Tabell 2 är inte alltid de mest lästa, spridda, kritikerrosade eller berömda. Monika Fagerholm, med endast tre originaltitlar i denna undersökning, är kanske, jämte Tikkanen och Westö, den i dag mest inflytelserika finlandssvenska författaren i Sverige. Hon tilldelades Augustpriset 2005 (för *Den amerikanska flickan*), hon har rosats i pressen, hennes verk har utgivits i nya upplagor och pocketutgåvor.

I hur hög grad forskas det i Fagerholms – och i andra finlandssvenska – författarskap i Sverige? Att de finlandssvenska modernisterna med Edith Södergran i spetsen utövade stort inflytande på sina sverigesvenska kollegor är bekant. Vilka impulser kan dagens finlandssvenska författare generera? Allt detta är aspekter av hur finlandssvensk litteratur tas emot i Sverige, och borde även undersökas. För att inte tala om pressmottagandet: intervjuer, recensioner och andra artiklar, liksom mottagandet på nätet, i nättidningar, bloggar och annat. Och vilken position och plats intar den finlandssvenska litteraturen i litteraturhistoriska översiktsverk? Fältet förefaller outtömligt – och utforskat.

Här har jag kunnat visa att det inte var bättre förr – åtminstone inte under 1960- och 1970-talen om man ser till antalet delupplagor hos sverigesvenska förlag av ny finlandssvensk skönlitteratur. Samtidigt har jag också visat att anmärkningsvärt få yngre och debuterande finlandssvenska författare utkommit med delupplaga i Sverige efter millennieskiftet. Vad kan detta tänkas innebära för framtiden? En aspekt som talar för att detta förhållande kan komma att förändras – liksom det traditionella systemet med delupplagor – är att bokmarknaden och hela det litterära fältet i dag kanske mer än någonsin är stätt i förändring och genomgår konstanta reformer. Framför allt är det yngre generationer som av hävd orienterar sig snabbast i ett föränderligt samhälle. Vad kan exempelvis den nya tekniken, med nya mediala plattformar och distributionsvillkor, komma att innebära för de traditionella litterära och kulturella nationsgränserna, för den nya författargenerationen och för den finlandssvenska litteraturens framtida avsättningsmöjligheter i Sverige?

BILAGOR

Bibliografi över utgivningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i delupplagor hos sverigesvenska förlag åren 2000–2016

2000

Kjell Westö: *Vådan av att vara Skrake*. Roman. Norstedts

2001

Eva-Stina Byggmästar: *Den barhjärtade människan*. Dikter. Lyrik. Wahlström & Widstrand

Bo Carpelan: *Ögonblickets tusen årstider*. Lyrik. Albert Bonniers

Ulla-Lena Lundberg: *Marsipansoldaten*. Roman. Albert Bonniers

2002

Claes Andersson: *Dessa underbara stränder, förbi glidande*. Dikter & prosadikter. Lyrik. Albert Bonniers

Catharina Gripenberg: *Ödemjuka belles lettres från en till en*. Lyrik. Norstedts

2003

Johan Bargum: *Avsked*. Noveller. Atlantis

Eva-Stina Byggmästar: *Näckrosön*. Dikter. Lyrik. Wahlström & Widstrand

Bo Carpelan: *Diktamina*. Lyrik. Albert Bonniers

Tua Forsström: *Jag studerade en gång vid en underbar fakultet*. Lyrik. Brutus Östlings bokförlag Symposion

Curt West: *Taecken*. Dikter. Lyrik. Brutus Östlings bokförlag Symposion

Kjell Westö: *Lang*. Roman. Norstedts

2004

Claes Andersson: *Det är kallt, det brinner*. Fyrtiotvå dikter. Lyrik. Albert Bonniers

Peter Mickwitz: *En rymdfarkost av glas*. Dikter 1991–2004. Lyrik. Norstedts

Lars Sund: *Eriks bok*. Roman. Norstedts

Kjell Westö: *Lugna favoriter. Berättelser i urval 1989–2004*. Noveller.
Norstedts

2005

Claes Andersson: *Tidens framfart. Dikter*. Lyrik. Albert Bonniers
Eva-Stina Byggmästar: *Knoppar, blommor, blad och grenar. Dikter*. Lyrik.
Wahlström & Widstrand

Bo Carpelan: *Berg. En roman*. Roman. Albert Bonniers
Agneta Enckell: *innanför/utanför ((I+) 3 x I3 + (I+)I3) (eller fyra olika
sätt att närma sig ett landskap)*. Lyrik. Brutus Östlings bokförlag
Symposion

Monika Fagerholm: *Den amerikanska flickan*. Roman. Albert Bonniers
Torsten Pettersson: *Mörkret. Det börjar. Glansen. Den varar. En diktsvit*.
Lyrik. Edition Edda

2006

Eva-Stina Byggmästar: *Älvdrottningen. Dikter*. Lyrik. Wahlström &
Widstrand

Tua Forsström: *Sånger*. Lyrik. Brutus Östlings bokförlag Symposion
Ulrika Nielsen: *Mellan Linn Sand*. Roman. H:ström Text & kultur
Kjell Westö: *Där vi en gång gått. En roman om en stad och om vår vilja
att bli högre än gräset*. Roman. Norstedts

Robert Åsbacka: *Kring torget i Skoghall*. Roman. Alfabet

2007

Bo Carpelan: *Nya dikter*. Lyrik. Albert Bonniers
Catharina Gripenberg: *Ta min hand, det vore underligt*. Lyrik. Norstedts
Peter Mickwitz: *Där bara diset återstår av paradiset*. Lyrik. Norstedts
Torsten Pettersson: *Jag ser en stjärna. Ett diktat porträtt av Carl von
Linné*. Lyrik. Edition Edda

2008

Claes Andersson: *Lust. Dikter*. Lyrik. Albert Bonniers
Eva-Stina Byggmästar: *Men hur små poeter finns det egentligen*. Lyrik.
Wahlström & Widstrand
Bo Carpelan: *Barndom*. Roman. Albert Bonniers
Robert Åsbacka: *Orgelbyggaren*. Roman. Alfabet

Ralf Andtbacka: *Österbottnisk gotik*. Lyrik. Pequod Press
Ulrika Nielsen: *En bok av kött och ord*. Lyrik. H:ström Text & kultur

2009

Monika Fagerholm: *Glitterscenen och flickan hon går i dansen med röda gullband*. Roman. Albert Bonniers
Oscar Rossi: *Funny. Det vi vet om Jones är att Brown*. Lyrik. Pequod Press
Kjell Westö: *Gå inte ensam ut i natten*. Roman. Albert Bonniers
Lars Sund: *En lycklig liten ö*. Roman. Norstedts
Merete Mazzarella: *Ingen saknad, ingen sorg. En dag i Zacharias Topelius liv*. Roman. Atlantis

2010

Claes Andersson: *Mörkrets klarhet*. Lyrik. Heidruns
Eva-Stina Byggmästar: *Vagga liten vagabond*. Lyrik. Wahlström & Widstrand
Bo Carpelan: *Gramina: marginalia till Horatius, Vergilius och Dante*. Lyrik. Albert Bonniers
Märta Tikkanen: *Emma och Uno. Visst var det kärlek?* Roman. Forum

2011

Claes Andersson: *Ottos liv. En samtidsroman*. Roman. Albert Bonniers
Johan Bargum: *Seglats i september*. Roman. Atlantis
Bo Carpelan: *Blad ur höstens arkiv. Tomas Skarfelts anteckningar*. Roman. Albert Bonniers
Mikaela Strömberg: *De vackra kusinerna*. Roman. H:ström Text & kultur

2012

Monika Fagerholm: *Lola uppochner*. Roman. Albert Bonniers
Ulla-Lena Lundberg: *Is*. Roman. Albert Bonniers

2013

Claes Andersson: *Hjärtats rum. Valda dikter 1962–2012*. Lyrik. Atlantis
Eva-Stina Byggmästar: *Locus Amoenus*. Lyrik. Ellerströms
Tua Forsström: *En kväll rodde jag ut på sjön*. Lyrik. Albert Bonniers

Johanna Holmström: *Asfaltsänglar*. Roman. Norstedts
Philip Teir: *Akta dig för att färdas alltför fort*. Noveller. Natur & Kultur
Philip Teir: *Vinterkriget. En äktenskapsroman*. Roman. Natur & Kultur
Kjell Westö: *Hägring 38*. Roman. Albert Bonniers.

2014

Lars Sund: *Tre systrar och en berättare*. Roman. Norstedts
Jörn Donner: *Son och far. Historien om ett brott*. Roman. Albert Bonniers
Agneta Enckell: *Inte ett ord (jag är naken)*. Lyrik. Atlantis
Eva-Stina Byggmästar: *Barrskogens barn*. Lyrik. Wahlström &
Widstrand

2015

Claes Andersson: *En morgon vid havet – inandning, utandning. Dikter*.
Lyrik. Heidruns
Johan Bargum: *Noveller 1965–2015*. Noveller. Atlantis
Johanna Holmström: *Hush baby*. Roman. Norstedts
Eva-Stina Byggmästar: *I tvillingarnas tecken*. Lyrik. Wahlström &
Widstrand

2016

Inga titlar

Kollegialt granskade artiklar

☞ ”Röster från andra sidan Bottenhavet”. Metodologisk nationalism och finlandssvensk litteratur i sverigesvensk litteraturhistoria

Tomi Riitamaa

Inledning

Tua Forsström debuterade 1972. Hon har fått Nordiska rådets litteraturpris och Bellmanpriset från Svenska Akademien. Men eftersom hon skriver på svenska i Finland är det lätt att tappa bort henne i vårt närsynta land.

Vi felbedömer systematiskt vår litteraturs geografiska gränser. Vi tänker bort en litterär provins som inte så sällan handskas mycket bättre med vårt språk än vi rikssvenskar. Jag kan utan att skämmas hävda att Bo Carpelan skrev bäst bland svenska poeter i mer än femtio år. Och vi iddes knappt lägga märke till det.

(Ringgren 2018)

Med ovanstående rader inleder Magnus Ringgren sin recension av finlandssvenska Tua Forsströms diktsamling *Anteckningar i Aftonbladet* hösten 2018. Resonemanget knyter an till ett centralt spörsmål i samtalet om den finlandssvenska litteraturens villkor;

nämligen dess position och predikament i Sverige. Som språkvetaren Charlotta af Hällström-Reijonen (2007) visat, har man i mer än hundra år diskuterat hur finlandssvensk litteratur bör skrivas utgående från dess avsättningsmöjligheter i Sverige. Möjligheten att på originalspråk nå ut på en mångdubbelt större arena än den inhemska, finlandssvenska, gör naturligtvis den sverigesvenska marknaden attraktiv för finlandssvenska författare och förlag, men frågans vikt handlar också om att man ansett att den finlandssvenska litteraturen har spelat en central roll för upprätthållandet av de språkliga och kulturella banden med Sverige – något som i sin tur betraktats som avgörande för finlandssvenskhetens överlevnad *per se* (se t.ex. Bergroth 1917, 19; af Hällström-Reijonen 2007, 154).

Diskussionen om den finlandssvenska litteraturens predikament och position i Sverige har allt som oftast präglats av dystra tongångar. Under den talande rubriken ”Problemet Sverige – ett evighetsproblem” skriver historikern Henrik Ekberg (2013, 366) exempelvis: ”Allt sedan sent 1800-tal har man i Finland – med rätt eller orätt – hyst uppfattningen att den finlandssvenska litteraturen blir styvmoderligt behandlad i Sverige.” Det är en uppfattning som kan konstateras vara fortsatt rådande i dag. I *Från Lexå till Glitterscenen* skriver Tuva Korsström (2013, 13):

Frankrikes inkluderande inställning till den frankofona litteraturen är inte bara ett utslag av postkolonialism – det är också klok språk- och litteraturpolitik. Med en generösare inställning på svenskt håll kunde den finlandssvenska litteraturen integreras som en autonom men naturlig del av den svenskspråkiga litteraturen.

En mängd andra sentida utsagor understödjer också Korsströms uppfattning och visar på ämnets fortsatta aktualitet; det tycks råda en utbredd okunskap i Sverige om Finland, landets språkförhållanden och finlandssvenskheten, tröskeln till den sverigesvenska marknaden sägs vara hög, alltför få finlandssvenska författare uppges utkomma i delupplagor på sverigesvenska förlag, och de verk som väl når över havet sägs ofta råka ut för ett styvmoderligt mottagande i den mån de överhuvudtaget uppmärksammas i Sverige.¹

¹ För mer ingående översikter av diskussionen; se t.ex. Riitamaa 2015; Riitamaa 2016; Riitamaa 2018.

Men trots problematikens ständiga aktualitet har forskningen på området länge varit eftersatt, och frågorna har ofta diskuterats utan vetenskapliga belägg. Jag har tidigare undersökt olika delar av den nyare finlandssvenska litteraturens position och reception i Sverige, som mottagandet av enskilda verk i sverigesvensk dagspress och utgivningen av finlandssvensk skönlitteratur i delupplagor på sverigesvenska förlag under 2000-talet.² I den här artikeln fokuserar jag ett annat centralt område: litteraturhistorieskrivningen. Syftet är att undersöka den finlandssvenska litteraturens representation och position i nyare sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk och litteraturlexikon. Blir den styvmoderligt behandlad och främmandegjord, eller är den kanske – vilket Korsström alltså efterlyser – redan införlivad och integrerad som en autonom men naturlig del av den svenska litteraturen?

Transnationella perspektiv och metodologisk nationalism

Med sitt fokus på litteraturhistoriska översiktsverk rör sig undersökningen i ett högaktuellt forskningsområde som bland annat har kallats *litteraturhistoriografi* och *metalitteraturhistoria*.³ Litteraturens geografiska, kulturella och språkliga gränsdragningar, som alltså Ringgrens ovan citerade resonemang knyter an till, har förvisso alltid stått under konstanta förhandlingar, men diskussionerna har under senare tid accentuerats ytterligare. De senaste decenniernas sociala, kulturella och politiska omvälvningar har gjort att tidigare mer eller mindre förgivettagna litterära kanons – sprungna ur och skapade i samverkan med nationalismens och nationalstaternas framväxt – i allt högre grad utmanas och kritiseras utifrån postkoloniala, feministiska, genus-, queer-, och andra minoritetsperspektiv (Lönngren, Grönstrand, Heede

2 I Riitamaa 2015 och Riitamaa 2016 fokuserar jag enskilda verk och undersöker hur författarna i olika paratexter förhåller sig till den sverigesvenska marknaden, hur romanerna i fråga vänder sig till den tänkta sverigesvenska läsaren, samt hur recensenter i sverigesvensk dagspress förhåller sig till exempelvis det finlandssvenska språkbruket. I Riitamaa 2018 gör jag en kvantitativ undersökning av utgivningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i Sverige.

3 För ingående redogörelser kring forskningsområdet, se Rosendahl Thomsen & Larsen (red.) 2005. Se även t.ex. Broomans 1999 och Berglund 2013.

& Heith 2015, ix). Fokusskiftet från nationella till mera transnationellt orienterade perspektiv i litteraturhistorieskrivning och -forskning, av Linda Hutcheon (2002) benämnt som "rethinking the national model" och av Paul Jay (2010) som "the transnational turn in literary studies", har haft ett sådant genomslag att man kan tala om ett paradigmskifte. Det märks också i nordisk litteraturhistorieskrivning och -forskning, där ett antal sentida verk problematiserar tidigare, snävt nationella synsätt.⁴

Den finlandssvenska litteraturen har ofta betraktats som marginaliserad; den har setts som "i dubbel mening provinsial" (Warburton 1984, 11), en litteratur som "varken är finsk eller rikssvensk men står i växelverkan med båda" (Ekman 2014, 13), en litteratur sprungen ur en "mellanposition" (Österlund, Lassén-Seger & Franck 2011, 63) eller "en position *entre deux*", och som därmed "faller mellan de etablerade kategorierna nation och språk" (Malmio 2018, 47).

Samtidigt, eller just därför, ter sig en minoritetslitteratur som den finlandssvenska särskilt fruktbar att betrakta ur transnationella perspektiv. "Transnationell litteratur" kan definieras som litteratur som överskrider nationalstatens och/eller nationalspråkets gränser (jfr Dondorici & Wiegandt 2017). Trots sin mellanposition, med ett eget litterärt kretslopp, präglas den finlandssvenska litteraturen av "närheten till sina randområden" (Österlund, Lassén-Seger & Franck 2011, 63). Språkligt sett utgör den finlandssvenska litteraturen en del av den svenska litteraturen, och en del av den överskrider rent konkret nationsgränsen och tar del i det litterära kretsloppet i Sverige. Samtidigt utgör finlandssvensk litteratur en del av Finlands litteratur, skriven på ett av landets två officiella nationalspråk, och deltar i väsentlig del i det litterära kretsloppet i Finland. I och med de "breda beröringsytorna till sina randområden" är den finlandssvenska litteraturen uttryckligen "av särskilt intresse som transnationell", som Österlund, Lassén-Seger & Franck (2011, 63) poängterar.

Den här transnationella mellanpositionen kan, som Anna Möller-Sibeli (2015, 24) framhåller, innebära att den finlandssvenska

4 Se t.ex. Dahl & Steinfeld (red.) 2001, Bladh & Kullberg (red.) 2011, Svedjedal (red.) 2012, Oxfeldt 2012, Lönngrén, Grönstrand, Heede & Heith (red.) 2015, Sondrup, Sandberg, Dubois & Ringaard (red.) 2017, Petersson & Schönström (red.) 2017.

litteraturen ”förbises i båda länders kanonisering” eller att den ”dubbelbokförs”. Antingen ”införlivas eller främmandegörs” den, skriver Möller-Sibelius (2015, 24) vidare, ”beroende på om språk eller nationalitet betonas, vilket är föränderligt över tid”.

Hur ser det då ut i nyare sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk och -lexikon? Vad betraktas som ”svensk litteratur”? Betonas språk eller nation? Vilka geografiska och språkliga gränsdragningar görs? Och vad får det för implikationer för den finlandssvenska litteraturens representation och position i verken?

Samtidigt som transnationella perspektiv vunnit allt större genomslag inom litteraturstudiet, kan man som Stefan Helgesson (2013, 87) hävda att litteraturvetenskapen fortfarande präglas av det som kallas *metodologisk nationalism*. Enligt sociologen Andreas Wimmer och antropologen Nina Glick Schiller innebär metodologisk nationalism – begreppet är alltså hämtat från samhällsvetenskaperna – ”the assumption that the nation/state/society is the natural social and political form of the modern world” (Wimmer & Glick Schiller 2002, 301). Inom samhällsvetenskaplig forskning uppträder, menar Wimmer och Glick Schiller (2002, 302–308), den metodologiska nationalismen i tre olika skepnader: för det första har man ofta tenderat att helt bortse från eller ignorera nationens och det nationellas betydelse, för det andra naturaliseras nationalstaten och dess gränser och tas för givna utan att problematiseras, och för det tredje territorialiseras det vetenskapliga studiet till att analysera processer innanför det nationellas ramar, och utesluter därmed allt som rör sig över och utanför nationalstatens gränser.

Som Helgesson (2013, 87) noterar är termen visserligen fortfarande tämligen oetablerad inom litteraturforskningen. Litteraturvetaren Annika Olsson (2010; 2013; 2015) har dock i flera artiklar förtjänstfullt visat på konceptets användbarhet också inom litteraturvetenskapen och i synnerhet i studiet av litteraturhistoriska översiktsverk. Till de tre av Wimmer och Glick Schillers ovan relaterade formerna av metodologisk nationalism, identifierar Olsson (2013, 69) själv ”ett fjärde modus” som hon menar präglar litteraturhistoriska översiktsverk, nämligen *exkludering*:

Denna exkludering som berör litteratur, författarskap och läsare sker här genom att den utpekade nationallitteraturen görs synonym med den klassiska kanon, "finlitteraturen", vars estetiska värde är oomtvistat, och genom ett avståndstagande från de "låga eller triviala" texter som sköljt över landet och litteraturforskarna.

(Olsson 2013, 69)

Samtidigt kan, enligt Olsson, även litteratur utanför den rena "nationallitteraturen" *inkluderas* i denna, i det fall den betraktas som särskilt "värdefull":

In the same process, literature and, by proxy, also writers and readers that in some way or another could be described as 'valuable' but having a somewhat unclear relationship to the nation – usually literature produced or published outside the specific geographic entity or written in another language than the national – were included in the literary history.

(Olsson 2015, 36)

Begreppet metodologisk nationalism och Annika Olssons resonemang kring dess funktion i svensk litteraturhistorik utgör teoretisk bas i föreliggande undersökning, och här intar konceptets fjärde modus, exkludering/inkludering, en särskild betydelse. Olssons resonemang förs emellertid i huvudsak på ett översiktligt och teoretiskt plan, vilket innebär att föga hänsyn tas till frågor om vilka konsekvenser den metodologiska nationalismens verkningar får i praktiken för exempelvis den finlandssvenska litteraturens representation i verken; härvidlag nöjer sig Olsson något lättvindigt med att konstatera att finlandssvensk litteratur inkluderas i verken för att den anses höra till den svenska litteratursfären.⁵ Min ambition är att med stöd i Olssons resonemang på ett djupare plan undersöka hur den metodologiska nationalismens mekanismer opererar i praktiken; hur traditionella nationalistiska

5 Olsson (2015, 44 f.) berör alltså inte finlandssvensk litteratur i någon större grad, men konstaterar avslutningsvis: "Finally one could also mention Finnish-Swedish literature: Because the texts are written in the Swedish language, they are regarded as Swedish literature in all three of the Swedish literary histories, *Den svenska litteraturen*, *Litteraturens historia i Sverige* and *Den svenska litteraturhistorien*. [...] The reasons why Sweden incorporates Finnish-Swedish literature are partly related to the fact that this literature is written in the Swedish language and is considered to be part of a Swedish literary sphere."

gränsdragningar och nyare transnationella perspektiv inverkar på den finlandssvenska litteraturens representation, dess inkludering och/eller exkludering, i de litteraturhistoriska verken.

Men hur definieras egentligen finlandssvensk litteratur, och vem räknas som en finlandssvensk författare? I en studie som undersöker och problematiserar metodologisk nationalism är det naturligtvis av största vikt att själv undvika den metodologiska nationalismens fällor. Vad som i den här artikeln konstituerar "det finlandssvenska" bör varken ignoreras, naturaliseras eller territorialiseras.

Den mest grundläggande och vedertagna definitionen av begreppet "finlandssvensk litteratur" är litteratur skriven på svenska i Finland, från cirka sekelskiftet 1900 och framåt (se nedan för diskussion angående startpunkten). En finlandssvensk författare är enligt denna definition en författare som i huvudsak skriver på svenska i Finland, oavsett författarens modersmål och/eller härkomst. Därför betraktas exempelvis Edith Södergran och Zinaida Lindén (båda födda i Sankt Petersburg) som finlandssvenska författare. Men finlandssvensk litteratur kan väl också skrivas utanför Finlands gränser? I Sverige, till exempel, dit tiotals tusen finlandssvenskar emigrerat genom åren? Hör sverigefinlandssvenska författare till den finlandssvenska litteraturen? Vad med andra- och tredjegerationens sverigefinlandssvenskar? Är det den egna identiteten som styr, huruvida man räknas som sverigesvensk eller som finlandssvensk författare?

Det här är naturligtvis synnerligen delikata frågor, och det faktum att det härvidlag är principiellt omöjligt att göra exakta gränsdragningar demonstrerar hur metodologisk nationalism – som ju bygger på just sådana imaginära gränsdragningar – är så problematisk.

För undersökningens syfte, att kunna undersöka hur metodologisk nationalism bestämmer den finlandssvenska litteraturens vara eller icke vara samt dess andel och positionering i sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk, måste en gränsdragning ändå göras också här. Jag väljer därför att i den här artikeln definiera finlandssvensk litteratur så pragmatiskt som möjligt: det är litteratur som i första hand ges ut på svenska i Finland av finlandssvenska förlag (och eventuellt i andra hand som delupplagor i Sverige samt

som översättningar till finska eller andra språk), oavsett författarens modersmål, härkomst eller nuvarande bostadsort. En författare som Willy Kyrklund, som föddes i Helsingfors och efter studentexamen flyttade till Sverige och där levde återstoden av sitt liv, räknas i den här artikeln *inte* som finlandssvensk författare, eftersom hans böcker i första hand utgavs på svenska förlag i Sverige. En författare som Lars Sund, född i Jakobstad men sedan länge bosatt i Sverige, räknas däremot här som finlandssvensk författare i och med att han fortfarande i första hand utkommer på ett finlandssvenskt förlag, och först i andra hand i delupplagor i Sverige.

Material och tidigare forskning

Undersökningsmaterialet består av de tre centrala litteraturhistoriska översiktsverken från senare tid *Den svenska litteraturen*, *Litteraturens historia i Sverige* och *Den svenska litteraturhistorien*, samt av två mera populärvetenskapligt hållna lexikala handböcker – *Berömda svenska böcker* och *Vem är vem i svensk litteratur*. I syfte att kunna generera en så dagsaktuell bild som möjligt av förhållandena utgår jag i förekommande fall från de senast reviderade utgåvorna av verken i fråga.

Litteratur har skrivits på svenska i Finland under lång tid, men först från och med början av 1900-talet kan man tala om en finlandssvensk minoritetslitteratur i egentlig mening.⁶ En tidsmässig avgränsning i undersökningen görs därför kring sekelskiftet 1900. Avgränsningen är inte exakt utan pragmatiskt hållen, och det beror på de litteraturhistoriska verkens respektive uppläggningsprinciper. Indelningen i tidsperioder skiljer sig till viss del från verk till verk, och jag har alltså valt att låta materialets uppdelning i kapitel och band i någon mån styra undersökningens kronologiska tidsram. *Den svenska litteraturen* med Lars Lönnroth och Sven Delblanc som huvudredaktörer utgavs första gången 1987–1990 i sju band. Den senaste reviderade utgåvan från 1999 har omvandlats till tre band, och här fokuseras band 3 – *Från modernism till massmedial*

6 För översiktliga redogörelser kring den svenska litteraturens tidigare utveckling i Finland och den finlandssvenska minoritetslitteraturens uppkomst, villkor och implikationer, se t.ex. Ekman 2014; Zilliacus 2014; 2000.

marknad 1920–1995 (i fortsättningen *DSL3*). Enbandsverket *Litteraturens historia i Sverige (LHiS)* utkom första gången 1987 med Bernt Olsson och Ingemar Algulin som författare. Den sjätte och i skrivande stund senaste utgåvan kom 2013, och här ställs de tre kapitel som behandlar litteraturen från 1909 och framåt i fokus. Göran Häggs *Den svenska litteraturhistorien (DSLH)* utkom första gången 1996 och senast 2004. Här står verkets två avslutande kapitel, som behandlar perioden 1914–1990, i fokus. *Berömda svenska böcker (BSB)* utkom första gången 1972 med Magnus von Platen som redaktör, medan den andra, här aktuella, utgåvan – med undertiteln *En litterär uppslagsbok. Återger innehållet i 470 svenska verk* – utkom 2004 med Staffan Bergsten som huvudredaktör. *Vem är vem i svensk litteratur. Författarlexikon från A till Ö (VÄViSL)* av Agneta Blomqvist och Lars Erik Blomqvist utkom i sin hittills enda utgåva 1999. Varken *BSB* och *VÄViSL* är uppdelade i vare sig kronologiska eller tematiska avsnitt, utan alfabetiskt upplagda utifrån de relaterade författarskapens efternamn. Från undersökningsmaterialet utesluter jag här samtliga författarskap som inte i huvudsak är verksamma under 1900-talet.

Verkens förord och inledningskapitel är av särskilt intresse, eftersom det oftast är här som historikernas upphovsmän redogör för sina utgångspunkter, metodologiska överväganden och gränsdragningar. Band 1 av nyutgåvan av *Den svenska litteraturen*, med undertiteln *Från runor till romantik 800–1830*, innehåller ett för de tre banden gemensamt förord, varför även detta inkluderas i undersökningsmaterialet (*DSL1*).

Litteraturhistoriska översiktsverk som behandlar den svenska litteraturen har också tidigare tilldragit sig forskares intresse. Vid sidan av Olsson (2010; 2013; 2015), som alltså utforskat problematiken med metodologisk nationalism bland annat utifrån intersektionella perspektiv, har exempelvis Anna Williams (1997) och Petra Broomans (1999) undersökt litteraturhistoriska översiktsverk utifrån genusperspektiv.

Däremot saknas tidigare forskning som i ett bredare perspektiv behandlar den finlandssvenska litteraturens plats i litteraturhistoriska översiktsverk i Sverige. Några studier som diskuterar enskilda författarskaps representation i litteraturhistorien, och som även innehåller en del allmänna iakttagelser i ämnet, står dock till buds:

Agneta Rahikainen (2014, 208–224) har i ett avsnitt i sin doktorsavhandling kartlagt hur Edith Södergran behandlas i litteraturhistoriska översiktsverk från Finland och Sverige, medan Anna Möller-Sibeliuss (2010; 2015) har undersökt Bertel Gripenbergs plats i litteraturhistorieskrivningen i de båda länderna. Möller-Sibeliuss (2019) har även undersökt litteraturhistorieskrivningen om den finlandssvenska litteraturen i ett bredare perspektiv, men där fokuserat finlandssvenska litteraturhistoriska översiktsverk och inte sverigesvenska.

Metodologisk nationalism i verkens paratexter

Som jag varit inne på ovan är kontextualiserande förord och inledningar i litteraturhistoriska översiktsverk i det här sammanhanget särskilt intressanta att studera, då de – med Annika Olssons (2013, 68) ord – ”utgör den plats där läsaren enligt rådande genrekontrakt kan förvänta sig att få information kring de frågor som diskuterats och varit extra betydelsefulla i arbetet och för litteraturhistorien i sig”. Jag skall strax återkomma till verkens förord och inledningar, men till att börja med vill jag uppmärksamma ett par andra paratextuella instanser som även de kan förtälja en hel del om verkens inriktning och urvalsprinciper, nämligen verkens titlar och, i vissa fall, omslagsbilder.

Titeln *Litteraturens historia i Sverige* låter förstå en litteraturhistorik med en strikt nationell gränsdragning. Som både Agneta Rahikainen (2014, 223) och Ebba Witt-Brattström noterat är titeln att betrakta som problematisk – Witt-Brattström (2013) kallar den exempelvis ”slött imperialistisk” och ”helt bort i tok” – eftersom verket de facto också omfattar finlandssvensk litteratur, i första hand utgiven utanför Sveriges gränser.⁷ Framsidan av omslaget till *LHiS* pryds av porträttsfoton av 28 författare. Urvalet av porträttbilder, som också förekommer i verket, fungerar kongenialt

7 Rahikainen (2014, 223) skriver för sin del: ”Ur ett finländskt perspektiv är det inte heller helt oproblematiskt att Södergran och ett flertal andra svenskspråkiga författare från Finland inkluderas i ett verk som heter *Litteraturens historia i Sverige*. Södergran hade personligen mycket lite kontakt med Sverige och hennes böcker utkom inte där medan hon levde. Frågan är om hon egentligen kan räknas till litteraturens historia i Sverige, även om hon givetvis är en central del av litteraturens historia *på svenska*.”

med boktiteln så tillvida att samtliga författare som porträtteras är sverigesvenska. Den metodologiska nationalismen opererar således tydligt både i verkets titel och på omslaget; dels territorialiseras verket till den geografiska/nationella entiteten Sverige, dels lyfts 28 författarskap fram i ett slags centralsvensk litteraturhistorisk minikanon, från vilken alltså exempelvis finlandssvenska författare exkluderas.

De övriga verkens titlar innehåller det tongivande adjektivet "svenska/svensk", som i det här sammanhanget kan ha dubbla betydelser: dels kan "svensk litteratur" syfta på litteratur från Sverige, dels kan det syfta på svenskspråkig litteratur. Läst i den senare betydelsen kan dessa titlar alltså sägas låta förstå litteraturhistoriker med språkliga gränsdragningar snarare än nationella/geografiska, vilket innebär att de öppnar upp för exempelvis finlandssvensk litteratur. Vad gäller omslagen kan konstateras att *DSL3* och *DSLH* är formgivna i en tydligt markerad blågul färgskala. Den förstnämnda lyfter däremot intressant nog fram omslaget till Tove Janssons *Trollvinter* som en av tre bilder på framsidan (tillsammans med ett porträtt av Kerstin Ekman och en scen ur Lars Noréns pjäs *Personkrets 3:1*). Detta kan tolkas som en tydlig markering att *DSL3* också omfattar finlandssvensk litteratur.

På vilka sätt, hur explicit och i vilken omfattning man i förord och inledningskapitel diskuterar urvalsprinciper, gränsdragningar och vad som ingår i "svensk litteratur", skiljer sig tämligen mycket mellan respektive verk. I "Förord till tidigare upplagor" i *LHiS* (13) diskuteras varken titelns nationella gränsdragning eller vad Sverige och det svenska implicerar, utan nationen och det nationella naturaliseras och tas för givet. I de nyare upplagornas inledning talar man – med Rahikainens (2014, 223) ord "något kryptiskt" – däremot först om att verket "innehåller berättelser och fakta om böcker, författare och texter som på olika vis är knutna till det land vi i dag kallar Sverige", för att sedan slå fast att det handlar om "litteratur med ursprung i Sverige" (*LHiS*, 10). Snart problematiseras dock det nationella:

Fokuset på Sverige fångar dock betydligt mer än en geografiskt avgränsad entitet. Här ryms också den föreställda gemenskap som kallas svenskhet, eller nationell identitet, där litteraturen och det svenska språket har en viktig funktion – oberoende av att landets gränser skif-

tat under de perioder som behandlas och att svenska inte är det enda språket [...] Här behandlas dock, med enstaka äldre undantag, enbart texter och verk skrivna på svenska.

(*LHiS*, 10)

Den här utsagan gör, till skillnad från verkets titel och de tidigare relaterade kommentarerna från inledningen, gällande att urvalsprincipen bygger på språkliga faktorer snarare än nationella. Förhållningssättet till det nationella i *LHiS* får således betecknas som något vagt och kuriöst. Samtidigt som både verkets titel och vissa utsagor gör gällande att man behandlar "litteratur med ursprung i Sverige", söker man alltså underminera de traditionella nationsgränserna. Liksom i titeln verkar således den metodologiska nationalismen på flera plan i förordet och inledningen: i förordet naturaliseras det svenska och tas för givet, medan inledningen först territorialiserar litteraturen till den geografiska/nationella entiteten Sverige, för att sedan deterritorialisera den genom att problematisera de geografiska och historiska gränsdragningarna. Slutligen uppmärksammas representationen av minoritetsspråk i Sverige, bara för att direkt därpå förklaras exkluderade ur verket.

Det för *DSL1-3* gemensamma förordet "Vad är litteraturhistoria?" består till stora delar av ett utdrag ur originalupplagans utförliga förord. Här diskuteras det problematiska i att skriva en sammanhållen litteraturhistoria i en tid där "historieskrivningen arbetar med många nya och ofullständigt prövade metoder", och där begrepp som "litteratur" har fått en "flytande innebörd". Deras föregångare, menar Lönnroth och Delblanc, hade det enklare: "Sverige ägde en litteratur, representativ för Fosterlandet och dess nationella egenart [...]" (*DSL1*, 9) Trots att begreppet "nationallitteratur" i viss mån problematiseras (*DSL1*, 10), så förekommer inga reflektioner kring konceptet Sverige och vad det innebär, något som också Olsson (2015, 39) noterat. Författarna diskuterar i förordet överhuvudtaget inte vad som konstituerar "svensk litteratur" och dess gränser, varken geografiska eller språkliga. Som Olsson (2013, 69) slår fast "naturaliseras nationalstaten och Sverige; den blir en självklar utgångspunkt som inte behöver diskuteras eller redogöras för närmare".

Desto utförligare och mer explicit diskuterar Göran Hägg i inledningskapitlet i *DSLH* sina urvalsprinciper utifrån nationella och språkliga aspekter. Under rubriken "Vad hör till den svenska litteraturen?" betonar Hägg språkliga gränsdragningar framom geografiska:

Språket är [...] en kulturell enhet bortom den ytliga nationalismens. I den här framställningen tolkas begreppet "svensk litteratur" därför på enklast möjliga sätt – litteratur skriven på svenska språket. Således är finländaren Johan Ludvig Runeberg och den grekiskfödde Theodor Kallifatides självklart svenska författare, medan den västgötske latindiktaren Brynjolf Algotsson inte är det, hur spännande han än i övrigt må vara. [---]

En del av litteraturhistorien är därför också historien om hur vi blir "svensktalande" och hur vi genom en gemensam litteratur och ett gemensamt "högre" språk efter hand blir en kulturell enhet eller, om man så vill, ett folk – till vilket idag givetvis även hör den lilla men kulturellt viktiga gruppen svenskspråkiga medborgare i Finland och den miljon invandrare och invandrarättlingar som tillförts vår kulturgemenskap under de senaste decennierna.

(*DSLH*, 14 f.)

Trots att Hägg med ord som "självklart" och "givetvis" söker påvisa det naturliga i att inkludera den finlandssvenska litteraturen – samt "invandrare och invandrarättlingar" – i *DSLH*, genererar själva utsagan den ambivalens som den metodologiska nationalismens fjärde modus konstitueras av – genom att uttryckligen inkludera någon exkluderas densamma genast från den naturliga tillhörigheten. De som verkligt "självklart" och "givetvis" betraktas som tillhörande nationallitteraturen – en Lagerlöf eller en Strindberg – behöver de facto aldrig nämnas i sådana här sammanhang.

Den metodologiska nationalismens fjärde modus märks än tydligare i förorden till undersökningens två lexikala litteraturhandböcker. I *VÄViSL* (7) görs följande reflektioner kring vilken sorts litteratur som premieras:

Våra urvalsprinciper kan naturligtvis diskuteras. Skönlitteraturen med prosa, poesi och dramatik dominerar naturligtvis. Men vi har bemödat oss om ett någorlunda rikt urval också av psalm- och visförfattare, barn- och ungdomslitteratur, deckare och finlandssvensk ordkonst.

Den finlandssvenska litteraturen betraktas således här som en speciell subgenre, sida vid sida med exempelvis deckare, visor och psalmer. Samtidigt som den exkluderas från den centrala litteraturen (underförstått sverigesvensk prosa, poesi och dramatik) har man alltså "bemödat" sig om att inkludera "ett någorlunda rikt urval" även av denna.

I förordet till *BSB* diskuterar Bergsten den finlandssvenska litteraturens vara eller icke vara i verket utförligt:

Något färre verk än tidigare kommer däremot från Finland, vilket återspeglar en allmän förskjutning i förhållandet mellan finlandssvenskt och rikssvenskt. Båda hör självklart till den i vid mening svenska litteraturen men har med tiden kommit att gå alltmer skilda vägar. Det svensktalande Finland bildar i dag en egen litterär offentlighet och noteringarna på bokbörser i Helsingfors stämmer inte alltid överens med Stockholms. Att av den anledningen utesluta allt finlandssvenskt vore orimligt. Ett ångerfullt erkännande av styvmoderlig behandling räcker emellertid inte: metaforen riktar ljuset på den ömma punkten. "Styvmoderlig" förutsätter att det är moder Sveas gunst alla söker på båda sidor om Bottenhavet, men det kanske inte alltid förhåller sig så. Lösningen på problemet har här blivit en medelväg som följer de stora författarskapen och de oundgängliga verken men saknar avstickare till mindre betydande verk som kanske skulle ha kommit med om de varit belägna på rikssvensk mark.

(*BSB*, 6)

Utdraget är intressant i sin transparens, om än inte helt klargörande. Även den finlandssvenska litteraturen tillhör alltså, menar Bergsten, den svenska litteraturen "i vid mening". Trots detta framhålls att en del finlandssvenska verk möjligen valts bort enkom på grundval av att de är utgivna i Finland, inte för att de inte är "berömda" nog – det vill säga "på en eller annan grund vunnit anseende" (*BSB*, 5). Här aktualiseras således den metodologiska nationalismens fjärde modus som allra tydligast – samtidigt som särskilt värdefulla verk inkluderas, även om de är utgivna utanför den givna entitetens geografiska gränser, exkluderas verk från "the proper national body" på grundval av att författarna är finlandssvenskar och inte sverigesvenskar. Förklaringen till detta, att man i finlandssvenska litterära kretsar inte längre skulle vara intresserade av uppmärksamhet i Sverige, går stick i stäv med den rådande diskursen i Svenskfinland som relaterats ovan.

Den finlandssvenska litteraturens position och utrymme i verken

Trots att vissa utsagor i verkens inledningar och förord ger intryck av ambivalenta förhållningssätt till den finlandssvenska litteraturen, behandlas också sådan vid sidan av den sverigesvenska litteraturen i samtliga undersökta verk. Här är det intressant att granska dels hur och i vilka sammanhang finlandssvenska författare och verk presenteras, dels hur stort utrymme finlandssvensk litteratur får.

Endast det senare är emellertid aktuellt att undersöka när det gäller *BSB* och *VÄViSL*, eftersom verk respektive författarskap som nämnts presenteras i alfabetisk ordning utifrån författarens namn och inte utifrån några som helst andra sammanhang.

I *BSB* kan, utsagan i bokens förord till trots, konstateras att en relativt stor andel av de verk som betraktas som "oundgängliga" är finlandssvenska: av de 401 böckerna från 1900-talet som presenteras i lexikonet är 24 finlandssvenska, vilket utgör en andel på sex (6,0) procent. I *VÄViSL* är andelen finlandssvenska författarskap som presenteras något mindre, men fortfarande relativt stor: 19 av sammanlagt 395 författarskap som främst var verksamma under 1900-talet är finlandssvenska, vilket ger en andel på knappa fem (4,8) procent.

Vad gäller de litteraturhistoriska översiktsverken går det snabbt att konstatera att huvudparten av den finlandssvenska litteraturen behandlas i egna avgränsade avsnitt, avskild från den sverigesvenska litteraturen. Det här gäller framför allt den tidiga finlandssvenska modernismen med Edith Södergran, Hagar Olsson, Elmer Diktonius, Gunnar Björling, Rabbe Enckell och Henry Parland i spetsen som i samtliga verk tilldelas avskilda avsnitt: "Avantgardet i öster – finlandssvensk modernism" (*DSL3*, 149–176), "Den finlandssvenska modernismen" (*LHiS*, 379–387), samt "Världen badar i blod ..." (*DSLH*, 441–453). Vidare sorterar nyare finlandssvensk litteratur under varsitt eget avsnitt: "Ett folk som blött – den finlandssvenska litteraturen efter 1945" (*DSL3*, 489–511) respektive "Röster från andra sidan Bottenhavet – finlandssvensk lyrik efter 1965" (*LHiS*, 588–594). Rubrikerna talar sitt tydliga språk: avsnitten definieras av författarnas geografiska/kulturella/nationella härkomst, snarare

än som i övriga delar av litteraturhistorikerna utifrån litteraturens tematik eller genremässiga tillhörighet.

Särskilt intressant här är att betrakta avsnittet ”Röster från andra sidan Bottenhavet – finlandssvensk lyrik efter 1965”. Rubriken för tankarna till en direkt perifer eller provinsiell litteratur, som befinner sig vid sidan av, utanför den svenska nationallitteraturen eller ”the proper national body”. I avsnittet sorterar dessutom inte enbart underrubriker och texter som knyter an till just finlandssvensk lyrik (”1970-talets nya tonlägen”, ”80-talspoesi i prosans skugga”, ”90-talets kvinnliga genombrott” och ”Fortsatta traditionsbrott efter år 2000”), samt avsnittet ”Finlandssvensk prosa”, utan även ämnen och subgenrer som inte har någon koppling alls till det finlandssvenska avsnittet: ”Kriser, karriärer och kärlek – chick lit på svenska” och ”Exilens erfarenheter”. Det här ger ett intryck av att litteratur som på ett eller annat sätt betraktas som något obskyrt och som haft svårt att finna sin plats i verket – inklusive den finlandssvenska alltså – har buntats samman och slängts in litet på måfå i slutet – kanhända på grund av platsbrist?

Texten om ”Finlandssvensk prosa” inleds med ett direkt uttalande om den finlandssvenska litteraturens tillhörighet: ”Nationellt sett hör den finlandssvenska litteraturen till Finland, språkligt sett är den intimt förbunden med den svenska genom det gemensamma språket. Många finlandssvenska författare har fått en stor svensk publik.” (*LHiS*, 593) Här anser man alltså att finlandssvensk litteratur trots det gemensamma språket inte räknas som en naturlig del av den svenska litteraturen, i motsats till Olssons tidigare relaterade konstaterande.

På det här sättet tydliggörs hur den metodologiska nationalismens fjärde modus, inkludering/exkludering, också opererar i de litteraturhistoriska verkens huvudtexter. Samtidigt som finlandssvensk litteratur inkluderas i verken, exkluderas den från ”the proper national body”, eller nationallitteraturens huvudfåra, genom att den placeras i ett slags geografiskt/nationellt definierade provinsiala kulturreservat. Härmed framstår den finlandssvenska litteraturen, precis som i en del av utsagorna i verkens förord och inledningar, som en sorts anomali i förhållande till nationallitteraturen, och diskuteras således utanför den svenska litteraturhistoriens huvudsakliga strömlinjer och centrala traditioner.

Det finns emellertid, helt i enlighet med det fjärde modusets mekanismer, även några "särskilt värdefulla" finlandssvenska författare som spränger sig ut ur de provinsiella kulturresevatnen i litteraturhistorikerna, och som därmed inkluderas i den svenska litteraturhistoriens centrala sammanhang och där presenteras jämte sina sverigesvenska kollegor. Detta gäller framför allt Tove Jansson, som alltså framhålls redan på omslaget till *DSL*₃. Inne i verket tilldelas hon som enda finlandssvenska författare ett eget huvudavsnitt med en egen rubrik; "Mumindalens familjekrönika: Tove Jansson" (*DSL*₃, 549 f.), vilket återfinns i kapitlet "Så skulle världen bli som ny – barn- och ungdomslitteratur efter andra världskriget". Här inrangeras Jansson bland andra centrala svenskspråkiga barnboksförfattare som Astrid Lindgren och Lennart Hellsing, utan att den finlandssvenska härkomsten nämns – men också utan att Janssons författarskap relateras till de övriga desto mer.

Även i *LHiS* (469 f.) tilldelas Jansson ett eget avsnitt – under rubriken "Tove Jansson och Muminvärlden" – utanför de finlandssvenska reservaten. Inte heller här nämns den finländska härkomsten, men här dras heller inga paralleller till annan svenskspråkig barnlitteratur. Däremot relateras Jansson också litet tidigare i det aktuella kapitlet "Modern barn- och ungdomslitteratur", där hennes författarskap nämns som finlandssvenskt och ställs mot och jämförs med Astrid Lindgrens och Lennart Hellsings (464). Precis som i de övriga verken behandlas Tove Jansson också i *DSLH* (567 f.) tillsammans med sverigesvenska kollegor, här under rubriken "Astrid Lindgren och barnets årtionde", men utan att tilldelas någon egen rubrik.

Vid sidan av Tove Jansson uppmärksammas också en handfull andra finlandssvenska författare kortfattat utanför de provinsiella reservaten i översiktsverken, och placeras härmed i tematiska och genremässiga kontexter tillsammans med sina sverigesvenska kollegor. I *DSL*₃ (485) tilldelas Merete Mazzarella en notis på cirka en halv sida, under rubriken "Mångfresterskan Mazzarella" i kapitlet "Kvinnokamp och kvinnolitteratur", och Jörn Donners "rapportböcker" presenteras på en kvarts sida under rubriken "Reseskildringar" (395) i kapitlet "Strömkantringarnas tid – 1960-talets debatt och nya prosa". I *LHiS* (440) presenteras Bo Carpelans

författarskap i avsnittet ”Femtiotalspoeter” – om än kortfattat och utan att några paralleller dras till sverigesvensk lyrik från tiden. Märta Tikkanen figurerar i avsnitten ”Den nya kvinnorörelsen och 70-talets offentlighet” samt ”Social epik” (510, 536), och Eva-Stina Byggmästar uppmärksammas i avsnittet ”Politik och språk – lyriken efter 1965” (571).

I *DSLH* (641 f.) presenteras efterkrigstida finlandssvensk litteratur på knappt en sida i avsnittet ”Erotik och experiment, engagemang och epik”. Här relateras Christer Kihlmans, Henrik Tikkanens, Märta Tikkanens och Jörn Donners litterära miljöer och temata i viss mån till tidens sverigesvenska motsvarigheter, och såväl släktskap som skillnader häremellan dryftas. Även om avsnittet står utan egen rubrik, och sålunda på ett sätt kan betraktas som stående utanför de finlandssvenska reservaten och införlivad med den sverigesvenska litteraturen, är det tydligt att de finlandssvenska författarskapen även här befinner sig i en samlad tropp baserad på deras nationella/kulturella härkomst.

Även om några finlandssvenska författarskap som synes kortfattat presenteras infogade i en allsvensk kontext tillsammans med sverigesvenska författare, får de betecknas som undantagen som bekräftar regeln: den absoluta merparten av den finlandssvenska representationen i de undersökta litteraturhistoriska översiktsverken presenteras alltså i egna, avskilda kapitel, som jag valt att benämna som kulturella reservat. Den finlandssvenska litteraturen tilldelas dock – liksom i lexikonerna – en relativt stor andel av utrymmet: I *DSL3* handlar det om 53 av bandets 649 sidor brödtext vilket ger en andel av utrymmet på cirka åtta (8,2) procent, i *LHiS* om 17 av de tre 1900-talskapitlens 270 sidor, vilket ger en andel på cirka sex (6,3) procent av utrymmet, och i *DSLH* om 13 av de 240 sidor som behandlar perioden 1914–1990, vilket ger en andel på cirka fem (5,4) procent av utrymmet.

Avslutande diskussion

Jag har här kunnat visa hur den metodologiska nationalismen, och särskilt dess fjärde modus, verkar i praktiken och vilka konsekvenser det får för den finlandssvenska litteraturens representation i de

undersökta litteraturhistoriska verken. Samtidigt som finlandssvensk litteratur finns representerad i samtliga verk, visar utsagor i verkens inledningar och förord, samt det faktum att huvudparten av den finlandssvenska litteraturen presenteras i särskilda reservat, åtskild och separerad från den övriga svenska litteraturhistorien – med undantag framför allt av Tove Jansson som positioneras utanför reservaten – att förhållningssätten till dess inkludering och tillhörighet i svensk litteraturhistoria präglas av konstant osäkerhet och ambivalens. Den finlandssvenska litteraturen både inkluderas och exkluderas således i enlighet med den metodologiska nationalismens mekanismer.

Trots denna ambivalens, och trots att den finlandssvenska litteraturen emellanåt tycks betraktas som litet av en anomali i förhållande till den sverigesvenska, tilldelas den ett förhållandevis stort faktiskt utrymme i samtliga undersökta verk – dess andel skiftar mellan cirka 5 och 8 procent. Beaktar man att den årliga skönlitterära utgivningen på svenska i Finland motsvarar mellan 2,5 och 4 procent av den skönlitterära utgivningen på svenska i Sverige (Svedjedal 2012b, 30) – vilket också ungefär motsvarar storleksrelationen mellan ländernas svenskspråkiga befolkning – kan vi konstatera att andelen utrymme den finlandssvenska litteraturen intar i nyare svensk litteraturhistorik är ungefär dubbelt så stor som dess andel av den svenskspråkiga litterära utgivningen.

Givet dessa förhållanden finner jag det svårt att – likt litteraturprofessorn Torsten Pettersson (2008, 20) – hävda att den finlandssvenska litteraturen i en framtida svensk litteraturhistorik bör bli ”starkare företrädd än tidigare”, åtminstone i betydelsen få större utrymme.

Däremot kunde man, som Tuva Korsström ovan, önska att den *integrerades* bättre. Den här undersökningen visar att den finlandssvenska litteraturen i dag ingår som en *autonom*, men inte helt *naturlig*, del av den svenska litteraturhistoriken. I en annan artikel föreslår Torsten Pettersson (2018, 30 f.) en ny finländsk litteraturhistorik, som bryter språkgränsernas tunnelseende och som ”presenterar finska, svenska och samiska författarskap i belysande grupperingar baserade på deras litterära egenart, inte deras språktillhörighet”. En liknande önskan kunde framställas för en framtida svensk litteraturhistorik, där författarskapen

inte grupperas utifrån nationstillhörighet utan på basen av litterär egenart. Att presentera en författare som ”finlandssvensk”, informera om att hen är född i Helsingfors eller Kabul, bosatt i Närpes eller New York, behöver i sig inte vara problematiskt. Däremot är det önskvärt, menar jag, att författarens ursprung inte ska styra hur författarskapet blir presenterat, i vilka sammanhang det ingår i och vilka andra författarskap det jämförs med i framtida litteraturhistoriska översiktsverk. Litteraturforskare, -historiker och -historiografer bör naturligtvis även framgent få tala om skillnader och göra vederhäftiga gränsdragningar, men dessa skillnader och gränsdragningar borde utgå från det *litterära*, borde baseras på litterära stilar, stoff och språk snarare än huruvida författaren (i det här fallet) är sverigesvensk eller finlandssvensk.

Den här studien utgör en del av den växande samtida litteraturhistoriografiska forskningen som fokuserar olika aspekter av litterär transnationalitet och transnationella gränsöverskridanden. Ambitionen är att studien kan bidra med kunskap om hur metodologisk nationalism, geografiska gränsdragningar och transnationella perspektiv verkar i praktiken och vilka implikationer det kan få för en minoritetslitteraturs transnationella rörelse. Vidare bidrar artikeln med ny kunskap om den finlandssvenska litteraturens position och representation i nyare sverigesvensk litteraturhistorik; kunskap som är betydelsefull för en utökad förståelse för den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige i stort.

Slutligen kan också nämnas att Tua Forsström, i vars reception den här artikeln tog avstamp – och som för övrigt förekommer i samtliga här undersökta litteraturhistoriska översiktsverk – under arbetets gång blev invald i Svenska Akademien som första finlandssvensk i historien. Vilken betydelse det invalet får för den finlandssvenska litteraturens position och synlighet i Sverige i stort återstår att se, men risken att sverigesvenska recensenter i fortsättningen ”tappar bort” just Forsström lär åtminstone minska.

Litteratur

- Berglund, Maria M. (2013): *Värv och verk. Förnyelse och tradition i Nordisk kvinnolitteraturhistoria från tillkomst till tryckt bok*, (diss.), Karlstad University Studies 2013:21, Karlstad: Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Karlstad universitet <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:615692/FULLTEXT01.pdf> [hämtat 19.10.2018]
- Bergroth, Hugo (1917): *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Helsingfors: Holger Schildts förlag
- Bergsten, Staffan (2004): *Berömda svenska böcker. En litterär uppslagsbok. Återger innehållet i 470 svenska verk [BSB]*, Stockholm: Bokförlaget DN
- Bladh, Elisabeth & Kullberg, Christina, red. (2011): *Litteratur i gränszonen. Transnationella litteraturer i översättning ur ett nordiskt perspektiv*, Rapport nr 2010:12, Falun: Högskolan Dalarna
- Blomqvist, Agneta & Blomqvist, Lars Erik (1999): *Vem är vem i svensk litteratur. Författarlexikon från A till Ö [VÄViSL]*, Stockholm: Bokförlaget Prisma
- Broomans, Petra (1999): *"Jag vill vara mig själv". Stina Aronson (1892–1956), ett litteraturhistoriskt öde. Kvinnliga författare i svensk litteraturhistorisk skrivning – en metalitteraturhistorisk studie*, (diss.) Groningen: Universiteitsdrukkerij RUGroningen
- Dahl, Per & Steinfeld, Torill, red. (2001): *Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorisk skrivning. Del I–II*, Köpenhamn: Nordisk Ministerråd
- Dondorici, Iulia & Wiegandt, Kai (2017): *"Transnational: Potential and Limitations of a Concept in Literary Studies"*, Call for Articles https://www.fabula.org/actualites/call-for-articles-transnational-potential-and-limitations-of-a-concept-in-literary-studies_82258.php [hämtat 13.9.2019]
- Ekberg, Henrik (2013): *Frisinne & kvalitet. Ett sekel med Schildts*, Helsingfors: Schildts & Söderströms
- Ekman, Michel (2014): *"Uppkomsten av en minoritetslitteratur"*, i *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, red. Michel Ekman. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis, s. 13–21

- Helgesson, Stefan (2013): "Litteraturvetenskapen och det kosmopolitiska begäret", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 43(1)/2013, s. 81–93 <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tfl/article/view/2837/2460> [hämtat 15.2.2019]
- Hutcheon, Linda (2002): "Rethinking the National Model", i *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, red. Linda Hutcheon & Mario J. Valdés. New York: Oxford University Press, s. 3–49
- Hägg, Göran (1996): *Den svenska litteraturhistorien [DSLH]*, Stockholm: Wahlström & Widstrand
- af Hällström-Reijonen, Charlotta (2007): "Tavaststjerna i provinzialismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård", *Språk och stil*, 17 (ny följd), 2007, s. 152–192 <https://www.kotus.fi/files/912/152-192.PDF> [hämtat 19.10.2018]
- Jay, Paul (2010): *Global Matters. The Transnational Turn in Literary Studies*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- Korsström, Tuva (2013): *Från Lexå till Glitterscenen. Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960–2013*, Helsingfors: Schildts & Söderströms
- Lindkvist, Hugo (2019): "Tua Forsström ny ledamot i Svenska Akademien", *Dagens Nyheter* 12 februari <https://www.dn.se/kulturochkonst/tua-forsstrom-ny-ledamot-i-akademien/> [hämtat 7.3.2019]
- Lönngrén, Ann-Sofie, Grönstrand, Heidi, Heede, Dag & Heith, Anne, (2015): "Editors' Introduction", i *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, red. Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. ix–xiii
- Lönngrén, Ann-Sofie, Grönstrand, Heidi, Heede, Dag & Heith, Anne, red. (2015): *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing
- Lönnroth, Lars & Delblanc, Sven (1999): "Vad är litteraturhistoria?", i *Den svenska litteraturen. 1. Från runor till romantik 800–1830 [DSL1]*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc. Stockholm: Albert Bonniers, s. 9–14
- Lönnroth, Lars, Delblanc, Sven & Göransson, Sverker, red. (1999): *Den svenska litteraturen. 3. Från modernism till massmedial marknad [DSL3]*, Stockholm: Albert Bonniers

- Malmio, Kristina (2018): "Här och där, nära och fjärran – den finlandssvenska minoritetslitteraturens många rum i senmoderniteten", *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 36(2)/2018, s. 44–57 <https://rjh.ub.rug.nl/tvs/article/viewFile/31567/28951> [hämtat 14.2.2019]
- Möller-Sibeliuss, Anna (2019): "Från nationellt uppvaknande till identitetskonstruktion. Litteraturhistorieskrivning om den svenska litteraturen i Finland", *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur* 139/2018, s. 24–51
- Möller-Sibeliuss, Anna (2015): *Roll, retorik och modernitet i Bertel Gripenbergs lyrik*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 791, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
- Möller-Sibeliuss, Anna (2010): "Bertel Gripenbergs rykte. Degradering och litteraturhistorisk retorik", i *Omvärdering. Perspektiv på litteratur och litteraturvetenskap*, red. Claes Ahlund. Åbo: Åbo Akademi, s. 110–130
- Olsson, Annika (2015): "Challenging the Bodies and Borders of Literature in Scandinavia: Methodological Nationalism, Intersectionality and Methodological Disciplinarity", i *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, red. Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, s. 30–51
- Olsson, Annika (2013): "'Blott Sverige svenska krusbär har'. Nation och kön/genus i svensk litteraturhistorieskrivning", i *Fält i förvandling. Genusvetenskaplig litteraturforskning*, red. Eva Heggestad, Anna Williams & Ann Öhrberg. Möklinta: Gidlunds, s. 64–76
- Olsson, Annika (2010): "Fångad av orden och nationen. Metodologisk nationalism och förmågan att tänka frånvarande ting", i *Litteratur i gränssonen: Transnationella litteraturer i översättning ur ett nordiskt perspektiv*, Rapport 2010:12. Falun: Högskolan Dalarna, s. 14–23
- Olsson, Bernt & Algulin, Ingemar m.fl. (2013): *Litteraturens historia i Sverige [LHiS]*, Lund: Studentlitteratur
- Oxfeldt, Elisabeth (2012): *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*, Oslo: Universitetsforlaget

- Petersson, Margareta & Schönström, Rikard, red. (2017): *Nordisk litteratur*, Lund: Studentlitteratur
- Pettersson, Torsten (2018): "Modernismen i finsk lyrik sjösattes 1916–1926. En nyordning och ett incitament för en samlad finländsk litteraturhistoria", *Joutsen/Svanen. Årsbok för forskning i finländsk litteratur 2017–2018*, s. 10–34 <https://journal.fi/joutsen-svanen/article/view/76519> [hämtat 7.3.2019]
- Pettersson, Torsten (2008): "Trängseln och den tränga porten: Litteraturhistoria för 2000-talet", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 38(2)/2008, s. 20–23 <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tfl/issue/view/26/showToc> [hämtat 7.3.2019]
- Rahikainen, Agneta (2014): *Poeten och hennes apostlar. En biomytografisk analys av Edith Södergranbilden*, Helsingfors: Helsingfors universitet
- Riitamaa, Tomi (2018): "Det eviga problemet Sverige. Om utgivningen av ny finlandssvensk litteratur i sverigesvenska delupplagor åren 2000–2016", *Historiska och litteraturhistoriska studier* 93/2018, s. 17–46 <https://doi.org/10.30667/hls.66707> [hämtat 20.9.2019]
- Riitamaa, Tomi (2016): "Den förvånansvärt obildade kråkan'. Om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* och läsaren", *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur* 136/2015, s. 203–230 <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:911003/FULLTEXT01.pdf> [hämtat 20.9.2019]
- Riitamaa, Tomi (2015): "... och något omisskännligt mumindalskt ...'. Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk", *Avain* 2/2015, s. 49–63 <https://doi.org/10.30665/av.74985> [hämtat 20.9.2019]
- Ringgren, Magnus (2018): "Stilens triumf över döden", *Aftonbladet* 2 oktober <https://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/a/oEyaqE/stilens-triumf-over-doden> [hämtat 16.11.2018]
- Rosendahl Thomsen, Mads & Larsen, Svend Erik, red. (2005): *Litteraturhistoriografi*, Århus: Århus Universitetsforlag
- Sondrup, Steven P., Sandberg, Mark B., DuBois, Thomas A. & Ringgaard, Dan, red. (2017): *Nordic Literature. A Comparative History. Volume 1. Spatial Nodes*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company

- Svedjedal, Johan (2012): "Svensk skönlitteratur i världen. Litteratursociologiska problem och perspektiv", i *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, red. Johan Svedjedal. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet, s. 9–81
- Svedjedal, Johan, red. (2012): *Svensk litteratur som världslitteratur. En antologi*, Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Uppsala universitet
- Warburton, Thomas (1984): *Åttio år finlandssvensk litteratur*, Helsingfors: Schildts
- Williams, Anna (1997): *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, Stockholm: Gidlunds
- Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina (2002): "Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences", *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs*, 2(4)/2002, s. 301–334 DOI: 10.1111/1471-0374.00043 [hämtat 15.2.2019]
- Witt-Brattström, Ebba (2013): "Finlandssvenskarna ligger steget före", *Dagens Nyheter* 11 december <https://www.dn.se/kulturochkonst/kulturdebatt/finlandssvenskarna-ligger-steget-fore/?forceScript=1&variantType=large> [hämtat 20.9.2019]
- Zilliacus, Clas (2014): "Mellan finskt och svenskt. Den finlandssvenska litteraturen 1900–2012", i *Finlands svenska litteratur 1900–2012*, red. Michel Ekman. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis, s. 348–364
- Zilliacus, Clas (2000): "Finlandssvensk litteratur", i *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*, utg. Clas Zilliacus. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis, s. 13–18
- Österlund, Mia, Lassén-Seger, Maria & Franck, Mia (2011): "'Glokal' litteraturhistoria: på väg mot en omvärdering av finlandssvensk barnlitteratur", *Barnlitterært Forskningstidsskrift* 2(1)/2011, s. 60–71 DOI: 10.3402/blft.v2i0.5843 [hämtat 15.2.2019]

NORDICA HELSINGIENSIA

- NH 1/KKN 1 Hadle Oftedal Andersen: *Ikkeje for ingenting. Jon Fosses dramatikk* (2004)
- NH 2 Mona Forsskühl: *Mitt emellan eller strax utanför. Språkkontakt i finlandssvensk slang* (2005)
- NH 3/KKN 2 Hadle Oftedal Andersen: *Kroppsmodernisme* (2005)
- NH 4/TS 1 Jan-Ola Östman (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk* (2005)
- NH 5/KKN 3 Hadle Oftedal Andersen & Idar Stegane (red.): *Modernisme i nordisk lyrik 1* (2005)
- NH 6/TS 2 Karin Hoyer, Monica Londen & Jan-Ola Östman (red.): *Teckenspråk: Sociala och historiska perspektiv* (2006)
- NH 7 Helga Hilmisdóttir: *A sequential analysis of nú and núna in Icelandic conversation* (2007)
- NH 8 Hanna Lehti-Eklund (red.): *Att växa till lärare – svenskläroverutbildning i utveckling* (2007)
- NH 9 Nina Martola: *Konstruktioner och valens: verbfraser med åt i ett jämförande perspektiv* (2007)
- NH 10/SI 1 Jan Lindström (red.): *Språk och interaktion 1* (2008)
- NH 11 Jan Lindström, Pirjo Kukkonen, Camilla Lindholm & Åsa Mickwitz (red.): *Svenskan i Finland 10* (2008)
- NH 12 Anne Huhtala: *Det pedagogiska självet: en narrativ studie av direktvalda svenskläroverstudenters berättelser* (2008)
- NH 13/KKN 4 Hadle Oftedal Andersen, Peter Stein Larsen & Louise Mønster (red.): *Stedet. Modernisme i nordisk lyrik 2* (2008)
- NH 14/DF 1 Helena Palmén, Caroline Sandström & Jan-Ola Östman (red.): *Dialekt i östra Nyland. Fältarbete i Ljendal med omnejd* (2008)
- NH 15 Camilla Kovero & Monica Londen: *Språk, identitet och skola. En undersökning i svenska skolor i huvudstadsregionen* (2009)
- NH 16 Lieselott Nordman: *Lagöversättning som process och produkt. Revideringar och institutioner vid lagöversättning till svenska i Finland* (2009)
- NH 17 Anita Schybergson: *Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938* (2009)
- NH 18/KKN 5 Hadle Oftedal Andersen, Per Erik Ljung & Eva-Britta Ståhl (red.): *Nordisk lyriktrafikk. Modernisme i nordisk lyrik 3* (2010)

- NH 19/SI 2 Camilla Lindholm & Jan Lindström (red.): *Språk och interaktion 2* (2010)
- NH 20/DF 2 Caroline Sandström: *Genus i östra Nyland – från dialektutjämning till dialektmarkör* (2010)
- NH 21 Åsa Mickwitz: *Anpassning i språkkontakt – Morfologiska och ortografiska anpassning av engelska lånord i svenskan* (2010)
- NH 22 Maria Green-Vänttinen, Christina Korkman & Hanna Lehti-Eklund (red.): *Svenska i finska gymnasier* (2010)
- NH 23/KKN 6 Hadle Oftedal Andersen, Per Bäckström & Unni Langås (red.): *Samspill mellom kunstartene. Modernisme i nordisk lyrikk 4* (2010)
- NH 24/DF 3 Sinikka Segerståhl: *Vaggyvisor i Kvenlax. Språkliga strukturer och konstruktioner* (2011)
- NH 25 Minna Nakari: *Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780-1930. Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet* (2011)
- NH 26 Leila Mattfolk: *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan* (2011)
- NH 27 Hanna Lehti-Eklund & Maria Green-Vänttinen: *Svenska i finska grundskolor* (2011)
- NH 28 Charlotta af Hällström-Reijonen: *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag* (2012)
- NH 29/TS 3 Karin Hoyer: *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetspråk* (2012)
- NH 30/SI 3 Jan Lindström & Sofie Henricson (red.): *Språk och interaktion 3* (2012)
- NH 31 Anne Huhtala & Hanna Lehti-Eklund (red./toim.): *TAITOA kehittämässä: vieraiden kielten opiskelijoiden kielitaidosta ja kielenkäytöstä* (2012)
- NH 32 Tomas Lehecka: *Interrelaterade lexikala egenskaper. Engelska adjektivimporter i en svensk tidningskorpus* (2012)
- NH 33/KKN 7 Randi Brenden: *Åsta Holth - Feminist og postkolonialist* (2013)
- NH 34/DF 4 Helena Palmén: *Identitet i samspråk. Kodväxling till standardvarietet som risk och resurs i östnyländska samtal på dialekt* (2014)
- NH 35/KKN 8 Giuseppe Caruso: *Sigrid Undset: A modern crusader* (2014)
- NH 36 Melina Bister: *Topikövergång i textbaserade gruppsamtal* (2014)

- NH 37 Jan Lindström, Sofie Henricson, Anne Huhtala, Pirjo Kukkonen, Hanna Lehti-Eklund & Camilla Lindholm (red.): *Svenskans beskrivning 33* (2014)
- NH 38/KKN 9 Tatjana Brandt: *Livet mellan raderna. Revolt, tomrum och språkbrist i Agneta Enckells och Ann Jäderlunds tidiga poesi* (2014)
- NH 39/KKN 10 Claus Elholm Andersen: "På vakt skal man være". *Om litterariteten i Karl Ove Knansgårds Min kamp* (2015)
- NH 40 Leena Hamberg: *Samverkan i och med språket. Systemisk-funktionell analys av språkanvändning i en kommunal gränsaktivitet med nyanlända flyktingar som målgrupp* (2015)
- NH 41 Monica Londen, Åsa Mickwitz & Susanne Tiihonen (red.): "Hur svårt kan det vara?" *En antologi om hur lärare inom högre utbildning förnyar undervisningen* (2015)
- NH 42 Þórunn Blöndal: *Where grammar meets interaction. Collaborative production of syntactic constructions in Icelandic conversation* (2015)
- NH 43 Martina Huhtamäki: *En fråga om prosodi? Prosodiska drag hos frågor i Helsingforssvenska samtal* (2015)
- NH 44 Mila Engelberg: *Yleispätevä mies. Suomen kielen geneerinen, pälevä ja kieliopillistuva maskuliinisuus* (2016)
- NH 45 Maria Vidberg: *Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter* (2016)
- NH 46 Sofia Stolt: *Vägen till vätsordet: En studie av värderande yttranden i bedömarkommentarer på studentexamensuppsatser i modersmål och litteratur* (2016)
- NH 47 Tiina Räisä: *Medieritualer som klass- och kulturbundna diskurser och funktioner: Hufvudstadsbladets lucia och konstruktionen av Svenskfinland* (2016)
- NH 48/DF 5 Jan-Ola Östman, Caroline Sandström, Pamela Gustavsson & Lisa Södergård (red.): *Ideologi, identitet, intervention. Nordisk dialektologi 10* (2017)
- NH 49a/KKN 11 Daniela Silén: *Rolldiktens jag. Aspekter på svenskspråkiga rolldikter från Bellman till Runeberg* (2017)
- NH 49b Hanna Lehti-Eklund: *Språkhistoria, samtal och språkinläring. Ett urval artiklar* (2017)
- NH 50a Johanna Hyytiäinen: *Anvisningar och uppmaningar i klassrumsinteraktion: lärarens direktiv i svenskundervisningen i finska skolor* (2017)
- NH 50b Jenny Stenberg-Sirén: *Språk och språkideologier i radio och tv. Standardspråk och språkstandarder i finlandssvenska radio- och tv-nyheter* (2018)

- NH 51 Jonna Ahti: *Konventioner, kommunikation och konflikter i ett finlandssvenskt chattrum* (2018)
- NH 52 Väinö Syrjälä: *Namn – språk – ställe. Språkbrukarna i Svenskfinlands offentliga rum* (2018)
- NH 53 Beatrice Silén, Anne Huhtala, Hanna Lehti-Eklund, Jenny Stenberg-Sirén & Väinö Syrjälä (red.): *Svenskan i Finland 17* (2018)
- NH 54 Johan Schalin: *Preliterary Scandinavian sound change viewed from the east. Umlaut remodelled and language contact revisited* (2018)
- NH 55 Maria Fremer: *Tilltal i reklamfilm. Du-reformen i ett historiskt perspektiv* (2018)
- NH 56/SI 4 Jan Lindström & Sofie Henricson (red.): *Språk och interaktion 4* (2019)
- NH 57 Hanna Lahdenperä: *"Det finns miljoner sätt att vara". Om Monika Fagerholms Diva och den filosofiska läsningen* (2021)
- NH 58 Tomi Riitamaa: *Isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget? Studier i den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige* (2021)

Serier

KKN – Kultur og kritikk i Norden (red. Hadle Oftedal Andersen & Claus Elholm Andersen)

DF – Dialektforskning (red. Jan-Ola Östman)

SI – Språk och interaktion (red. Jan Lindström & Sofie Henricson)

TS – Teckenspråksstudier (red. Jan-Ola Östman)

Isolerat och övergivet nationsfragment,
hänsynslöst ihjältiget? Studier i den
finlandssvenskalitteraturens position
och predikament i Sverige

Tomi Riitamaa

ISBN 978-951-51-7495-6 (hft)
ISBN 978-951-51-7496-3 (PDF)
ISSN 2242-2277 (hft)
ISSN 2242-2285 (PDF)